

САМИ НА СВОЕТО

КРАТКА ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКАТА НЕЗАВИСНОСТ (1990-1993)

Мишо Докмановиќ

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

САМИ НА СВОЕТО

Мишо Докмановиќ

Редовен професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“
на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

САМИ НА СВОЕТО:

КРАТКА ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКАТА НЕЗАВИСНОСТ (1990-1993)

Скопје, 2021

© Сите права се заштитени. Ниту еден дел од оваа книга не може да биде репродуциран ниту користен во било која форма за умножување, фотокопирање или чување во информатички системи, без претходна согласност од авторот.

Издавач:

Фондација “Фридрих Еберт” - Канцеларија Скопје
www.fes.org.mk

Автор:

Д-р Мишо Докмановиќ

Автор на фотографија:

Роберт Атанасовски

Лектор:

Инда Костова Савиќ

Дизајн и подготовка:

Контура

Печати:

Контура

Тираж:

200

Ставовите и мислењата на авторот изразени во оваа публикација не треба да се смета дека нужно ги отсликуваат ставовите на издавачот.

Се забранува комерцијално користење на сите изданија на Фондацијата “Фридрих Еберт” без претходна писмена согласност од фондацијата.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

342.2.071(497.7)“1990/1993”

341.231(497.7)“1990/1993”

323(497.7)“1990/1993”

94(497.7)“1990/1993”

ДОКМАНОВИЌ, Мишо

Сами на своето : кратка историја на македонската независност : (1990-1993) / Мишо Докмановиќ. - Скопје : Фондација “Фридрих Еберт” - канцеларија Скопје, 2021. - 341, [1] стр. : илустр. ; 24 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 332-[342]

ISBN 978-608-270-002-1

а) Македонија -- Независност -- 1990-1993 б) Македонија -- Политичка историја -- 1990-1993

COBISS.MK-ID 54827269

На моите родители,
Цвета и Лазар

СОДРЖИНА

ВОВЕД: ЗОШТО САМИ НА СВОЕТО?	11
ЈУГОСЛОВЕНСКАТА КРИЗА И МАКЕДОНИЈА	19
ИСТОРИСКА ПРЕДИГРА	23
ПОСЛЕДНИТЕ ОБИДИ ЗА СПАС НА ЈУГОСЛАВИЈА	33
НАДВОРЕШНИОТ ФАКТОР	45
ЕВРОПСКАТА ЗАЕДНИЦА	48
ГЕРМАНИЈА	58
ФРАНЦИЈА	61
ВЕЛИКА БРИТАНИЈА	63
СОЕДИНЕТИТЕ АМЕРИКАНСКИ ДРЖАВИ	64
РУСИЈА	68
МЕЃУНАРОДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ	69
ДЕМОКРАТИЈА ВО МАКЕДОНИЈА	75
УСТАВНИТЕ АМАНДМАНИ – КЛУЧЕН ИНСТРУМЕНТ НА ТРАНЗИЦИЈАТА?	82
ПАРТИИ, ПРОГРАМИ И ПРВИ ИЗБОРИ	88
КОНСТИТУИРАЊЕ НА ПРВОТО ПОВЕЌЕПАРТИСКО СОБРАНИЕ НА МАКЕДОНИЈА	112
СИТЕ ЗА СУВЕРЕНОСТ	125
РЕФЕРЕНДУМ ВО „ОПАСНО ОПКРЖУВАЊЕ“	129
УСТАВ СО ФАБРИЧКА ГРЕШКА?	145
БЕЗ ИСПУКАН КУРШУМ?	177
СИМБОЛИ НА НЕЗАВИСНОСТА	187
ПЕДЕСЕТ И ДЕВЕТ ДЕНА ЗА НОВА ВЛАДА	193
МЕЃУНАРОДНАТА ЗАЕДНИЦА И НЕЗАВИСНОСТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	199
ПРОБЛЕМОТ СО МЕЃУНАРОДНОТО ПРИЗНАВАЊЕ НА РЕПУБЛИКАТА	281
ЕВРОПСКАТА ЗАЕДНИЦА И ПРИЗНАВАЊЕТО НА МАКЕДОНИЈА	282
ПРИЕМОТ ВО ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ – РЕШЕНИЕ СО ГОРЧЛИВ ВКУС	236
ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД ПРИЕМОТ ВО ЧЛЕНСТВО НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ	252

ОДНОСИ СО РАЗЛИЧНА ДИНАМИКА – МАКЕДОНИЈА И СОСЕДИТЕ (1990-1993 ГОДИНА).....	261
РЕПУБЛИКА АЛБАНИЈА.....	265
РЕПУБЛИКА БУГАРИЈА.....	269
РЕПУБЛИКА ГРЦИЈА.....	276
СРБИЈА (СОЈУЗНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА).....	288
САД, РУСИЈА И ОСАМОСТОЈУВАЊЕТО НА МАКЕДОНИЈА.....	297
САД И ОСАМОСТОЈУВАЊЕТО НА МАКЕДОНИЈА.....	300
РУСКАТА НАДВОРЕШНА ПОЛИТИКА И ОСАМОСТОЈУВАЊЕТО НА МАКЕДОНИЈА.....	309
ТРИЕСЕТ ЗАКЛУЧОЦИ	317
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	331

СКРАТЕНИЦИ

- ВМРО-ДПМНЕ – ВМРО** – Демократска партија за македонско национално единство
- ЕЗ** – Европска заедница
- ЈНА** – Југословенска народна армија
- ЛД** – Лига за демократија
- МААК** – Движење за семакедонска акција МААК
- МДСМ** – Млада демократско-прогресивна странка на Македонија
- НДП** – Народна демократска партија
- НПМ** – Народна партија на Македонија
- НРМ** – Народна Република Македонија
- ПДП** – Партија за демократски просперитет
- ПЦЕР** – Партија за целосна еманципација на Ромите
- РИК** – Републичка изборна комисија
- РМ** – Република Македонија
- СРСМ-ЛП** – Сојуз на реформските сили – Либерална партија
- СДСМ** – Социјалдемократски сојуз на Македонија
- СЈМ** – Странка на Југословените во Македонија
- СНДФ** – Семакедонски национален демократски фронт
- СПМ** – Социјалистичка партија на Македонија
- СРМ** – Социјалистичка Република Македонија
- СРСМ** – Сојуз на реформските сили на Македонија
- СРЈ** – Сојузна Република Југославија
- СФРЈ** – Социјалистичка Федеративна Република Југославија

ВОВЕД: ЗОШТО САМИ НА СВОЕТО?

Оваа, 2021 година, се навршуваат точно триесет години од донесувањето на клучните одлуки и документи со кои за првпат во историјата беше создадена независна и самостојна македонска држава. Декларацијата за сувереност, Референдумот за независност и донесувањето на Уставот на Република Македонија претставуваат клучните меѓеници преку кои земјата се конституираше како самостојна и суверена држава во процесот на дисолуција на Југословенската федерација.

Периодот од триесет години ја нуди потребната историска дистанца за анализа на овие настани и процеси, а е во функција на изведување на конкретни и релевантни заклучоци за актуелните предизвици со кои се соочува нашата земја. Временската рамка на истражувањето намерно беше ориентирана на периодот од 1990-1993 година и истата го опфаќа периодот од започнувањето на транзицијата на политичкиот и економскиот систем, до приемот на Република Македонија (РМ) во членство на Организацијата на Обединетите нации (ООН), во април 1993 година, како заокружување на процесот на меѓународното признавање на земјата.

Она што уште на самиот почеток треба да се нагласи е дека овој процес, како што ќе видиме во оваа книга, се одвиваше во исклучително комплексни услови. Речиси никој не можеше да претпостави дека државата која по сите параметри беше една од водечките во Источна Европа, за период од само неколку месеци ќе се претвори во воена арена на која се случи најголемиот воен конфликт во Европа по крајот на Втората светска војна. Нашата Македонија од целиот тој процес, чии последици сè уште се чувствуваат, успеа да се извлече без ниту еден испукан куршум на територијата на Републиката, а истото во голем дел се должеше на искуството и мудроста на тогашното државно раководство. Без двоумење, станува збор за најтурбулентниот период во поновата македонска историја.

Во овој процес, Република Македонија стана нов субјект на меѓународните односи. Заокружувањето на процесот на осамостојувањето на Република Македонија и стекнувањето на меѓународно-правниот субјективитет ги менуваше границите на Балканот, а паралелно со тоа и ги будеше вечните апетити на соседите. Токму заради тоа, „јаболкото на раздорот“ – Република Македонија – се најде исправена пред бројни предизвици и искушенија во процесот на остварувањето на своето осамостојување, како на внатрешен, така и на меѓународен план. Како што ќе се види, во поголемиот дел на периодот кој е предмет на истражувањето, Македонија беше оставена да биде „сама на своето“ – без меѓународно признавање, без финансиска поддршка, во опасно опкружување и, речиси, без воени сили.

Имајќи го тоа предвид, книгата е фокусирана на три главни линии.

Во рамките на првата линија се разгледани прашањата за причините на југословенската криза преку анализа на историските корени на кризата, но и политичките и економските фактори на нејзиното генерирање, почнувајќи од создавањето на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците, па сè до почетокот на деведесеттите години на минатиот век. Во прилог на тоа, оваа монографија се осврнува и на внатрешните обиди и концепции за разрешување на конфликтот во Југославија, како и улогата на меѓународната заедница во целиот процес. Со оглед на тоа што меѓународната заедница не понуди еден координиран и унисон настап во врска со конфликтот во поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија, во рамките на анализата ќе бидат изложени и поединечните ставови на државите, коишто на некој начин, повеќе или помалку, се обидоа да дадат придонес во разрешувањето на југословенскиот конфликт.

Втората линија на овој труд се фокусира на следење на внатрешнополитичките состојби во Македонија и нивното влијание врз процесот на осамостојување. Поконкретно, ќе се задржам на „феноменот“ на инаугурацијата на демократијата во Македонија, до кој се дојде преку официјална смена на еднопартискиот систем со системот на парламентарна демократија. Нововоспоставените политички односи самите по себе доведоа до креирање на поголем број политички партии со различен кадровски и идеолошки потенцијал, кои во своите

политички и изборни програми понудија различни концепти за излез од југословенската криза и, соодветно на тоа, различни идеи за решавање на статусот на Македонија (независна држава, федеративна единица или членка на конфедерација, сојуз на суверени држави). Бидејќи токму новите политички субјекти имаа најголемо влијание врз стратегијата на Македонија за стекнување на независност, подетално ќе се задржам и на правната процедура на осамостојувањето на Македонија, како и на ставовите на главните парламентарни партии во врска со главните етапи во процедурата (донесувањето на Декларацијата за сувереност на Социјалистичка Република Македонија, одржувањето на Референдумот за суверена и самостојна Македонија, како и донесувањето на Уставот на Република Македонија). Посебно внимание во овој дел на книгата е ставен и на собраниските дискусии во врска со донесувањето на овие клучни одлуки.

Третата линија во овој труд е фокусирана на прашањето на меѓународната верификација на осамостојувањето на Република Македонија, односно прашањето на меѓународното признавање. Во рамките на анализата е посветено посебно внимание на сите фази во овој комплексен процес, почнувајќи од барањето за меѓународно признавање, преку мислењето на Арбитражната комисија, но и политиката на Европската заедница во врска со ова прашање, па сè до процедурата за прием во Обединетите нации. Во посебен дел, монографијата е фокусирана и на ставовите на соседните земји во врска со меѓународното признавање, како и на обидите за надминување на отворените прашања со нив, како наметнат предуслов за стекнување на признавањето од нивна страна. Неизбежно, ќе стане збор и за невидениот притисок, на којшто беше изложена Републиката, од страна на Република Грција која, користејќи го членството во Европската Унија, го блокираше меѓународното признавање на Македонија и нејзиното членство во мултилатералните организации. Конечно, ќе бидат разгледани ставовите на Соединетите Американски Држави и Руската Федерација во врска со осамостојувањето и меѓународното признавање на Македонија, како и влијанието на нивната политика на останатите држави во светот.

Имајќи предвид дека прашањето на осамостојувањето на Македонија претставува крупен настан со значајни политички импликации за

меѓународната заедница, а особено за Европската Унија и балканските држави, на крајот на истражувањето е направен обид да се изведат заклучоци преку кои ќе го детерминираме значењето на осамостојувањето на Република Македонија во државно-правната историја на Македонија, особено во контекст на научените лекции од оваа временска дистанца.

Оваа книга не тежнее да наоѓаат: виновници, губитници и победници. Државите во меѓународната политика се борат за сопствените интереси. „Сами на своето“ е еден обид да се прикажат клучните предизвици со коишто се соочи земјата во еден краток временски период како на внатрешен, така и на надворешен план. Разбирањето на овие: настани, процеси и трендови треба да ни овозможи полесно да ја сфатиме и комплексната ситуација во којашто денес се наоѓаме и, по можност, да создадеме нова иднина, без да ги повторуваме сопствените грешки.

Овој труд е пишуван со голема љубов кон нашата татковина, Република Македонија, и претставува еден мал и скроман придонес кон претстојниот 30-годишен јубилеј од нејзиното осамостојување. Ова воведно излагање би сакал да го завршам со цитат од предговорот на Војдан Чернодрински кон „Македонска крвава свадба“: „Што напишав јас? – Ништо не напишав. Јас препишав од сè уште ненапишаната историја на Македонија... Успеав ли? Дали точно препишав? – Не знам, за тоа нека се искажат господата критичари. Ако сум успеал, се радувам, ако, пак, не, сиот грев го фрлам на оние коишто можат побаво да ја извршат оваа работа, која мене не ми беше по силите...“.

ЈУГОСЛОВЕНСКАТА КРИЗА И МАКЕДОНИЈА

По период од повеќе од 46 години без војна во Европа, на 26 јуни 1991 година, во 5 часот наутро, изби воениот конфликт на територијата на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ). Како резултат на повеќедецениската криза во политичкиот и економскиот живот на земјата, но и како последица на донесената Декларација за независност на Република Словенија и Уставната одлука за сувереност и независност на Република Хрватска од 25 јуни 1991 година, Југословенската народна армија (ЈНА) изврши воен напад на Словенија. Нападот беше извршен илегално, без одобрение на тогашното колективно Претседателство на СФРЈ, спротивно на важечкиот Сојузен устав, кој забрануваше движење на армиските единици без согласност на југословенските републики.¹ Со тоа, започна најкрвавиот воен конфликт во Европа по Втората светска војна, конфликт кој однесе повеќе од 200 000 животи и донесе милиони бегалци, истовремено уништувајќи го економскиот потенцијал на земјата и комплетно менувајќи ја политичката карта на регионот. Токму по овие параметри, југословенскиот конфликт го шокираше цивилизираниот свет наметнувајќи ги прашањата: зошто сето тоа се случи, кои беа генераторите и причините на кризата, зошто политичките елити не успеаја да го надминат конфликтот со мирољубиви средства. Одговорот на прашањето зошто се распадна Југославија е комплексен и тој во себе содржи редица причини од: политички, економски, историски карактер. Истовремено, дисолуцијата на Југославија не може да се разгледува без да се има предвид односот на меѓународната заедница² и нејзината „улога“ во процесот на распаѓањето на федерацијата. Покрај тоа, од денешна гледна точка, особено е значајно да се даде одговор на прашањето: дали распаѓањето на Југославија претставуваше решение на југословенската криза.

---

1 Magaš B., *The Destruction of Yugoslavia: Tracking the Break-up 1980-92* (London: Verso, 1993).

2 Конвенционалната употреба на терминот „меѓународна заедница“ подразбира: држави, меѓународни организации и други актери на меѓународната сцена кои придонесуваат кон колективното регулирање на меѓународната безбедност заради фактот што споделуваат заеднички вредности и цели.

ИСТОРИСКА ПРЕДИГРА

Југославија, односно Кралството на Србите, Хрватите и Словенците (СХС) беше создадено на 1 декември 1918 година како резултат на повеќе фактори: поразот на Централните сили во Првата светска војна; распаѓањето на Австро-Унгарија; победата на Октомвриската револуција; борбата на југословенските народи за политичко, економско и културно поврзување; но и како резултат на зголемената политичка моќ на Кралството Србија. Создавањето на Кралството СХС означуваше почеток на нов историски процес, процес кој го отвори прашањето дали новата држава ќе успее да се стабилизира, развие и едноставно опстане. Дотолку повеќе што историјата покажува дека Јужните Словени никогаш порано не живееле во заедничка држава. Во тој контекст, Александар Сзана во својата книга: „Државите и народите на Југославија“ пишува дека Јужните Словени уште додека „заедно живееле“ во старата татковина зад Карпатите „обединувањето на сите племенски браќа во една држава не го сметале за највисок идеал“.³

Уште со самото создавање на Кралството СХС започнуваат првите политички несогласувања околу концептот на државното уредување. Во врска со тоа се диференцираат две тенденции: централистичка, предводена од Радикалната партија, која претставувала главен експонент на великосрпската идеја, и федералистичка, предводена од Хрватската републиканска селанска партија која, исто така, ставаше акцент на националната компонента во нејзината политичка програма.

Тука морам да се нагласи дека концептите за формирање на великосрпска и великохрватска држава датираат уште од XIX век, многу

---

3 Szana A., *Länder und Völkerkunde Jugoslawiens*.

порано пред формирањето на Кралството СХС. Главниот поборник на великосрпската идеја бил српскиот државник Илија Гарашанин, кој во своето: „Начертаније“⁴ се залагал за обновување на Душановото царство и сметал дека „сите Срби треба да живеат во една држава“, односно „сите српски подрачја треба да бидат обединети“. Од друга страна, основачот на Хрватската партија на правото, Анте Старчевиќ, бил главниот застапник на великохрватската идеја. Старчевиќ сметал дека покрај Хрватска, Славонија и Далмација, и Херцег-Босна и Крањ, Корушка и Штаерска претставуваат „хрватски историски земји“. Покрај тоа, тој сметал дека Србите како политичка нација воопшто не постоеле.⁵ Несомнено, овие тези претставуваат идеолошка основа за конфликтот во Југославија чие тежиште отсекогаш било ставено токму на српско-хрватските односи.

Гореспоменатите несогласувања околу државното уредување на Кралството биле постојано присутни во политичката и медиумска дебата. Овие дискусии биле актуелни и при донесувањето на Видовденскиот устав, особено во контекстот на организација на државната власт. Овој документ во голем дел ги изрази ставовите и амбициите на Србите, а новата заедничка држава беше конституирана како парламентарна монархија, со силна централизирана власт на династијата Караѓорѓевиќ.

Само за илустрација, на јавната дебата за овој однос меѓу двата најголеми народи, весникот „Глас Јужне Србије“, од 16 декември 1928 година, го коментира следното: „Српскиот народ, преку 500 години, играше со отворени карти и цела Европа знаеше што сака Србија! Браќата Хрвати немаат такво минато бидејќи до 1918 година беа робови... Додека српскиот народ се бореше за слободата на Хрватите, Хрватите со своите офицери ги малтретираа српските деца ги обесчестуваа српските жени...“⁶ Покрај тоа, незадоволството кај народот беше засилено и со лошата економска положба, нееднаквиот економски развој, како и нерешеното национално прашање што особено ги тангираше: Македонците, Црногорците и муслиманите.

---

4 „Начертаније“ претставува програма на надворешната и национална политика на Србија напишана во 1844 година.

5 Ivanišević A., *Историјата и причините за стариот српско-хрватски конфликт*.

6 *Глас Јужне Србије*, Скопје, 16 декември 1928 година.

Кулминација на судирот претставува атентатот на лидерот на Хрватската селанска партија, Стјепан Радиќ, извршен во југословенската Скупштина на 20 април 1928 година, што дополнително ја радикализираше ситуацијата во политичкиот живот во Хрватска, но и во Србија. Како резултат на тоа, следната година беше воведена Шестојануарската диктатура којашто ги забрани сите национални партии во Југославија. Истовремено, во Хрватска, приврзаниците на десното крило на Хрватската партија на правото го формираа озогласеното „Усташко движење“, коешто набргу се „прослави“ со атентатот врз југословенскиот крал Александар Караѓорѓевиќ, извршен на 9 октомври 1934 година, од страна на Владо Черноземски.

Во предвечерјето на Втората светска војна беше направен последен обид за решавање на хрватското национално прашање. Со потпишаниот Договор, на 26 август 1939 година, меѓу Цветковиќ и Мачек, беше формирана бановина Хрватска како единствена автономна политичка единица во Кралството Југославија. Притоа, решавањето на националните прашања на останатите народи во Кралството и нивната борба против великосрпската буржоазија останаа недопрени, како и прашањата за: елиминирање на воената диктатура, бавниот процес на индустријализација на земјата и отсуството на независна надворешна политика⁷.

Во Втората светска војна ескалираше судирот на линијата што беше следена досега. Создавањето на Независна Држава Хрватска (НДХ), како нацистички сателит отвори можност за директна виолентна пресметка со српското население. Усташката власт водеше екстремно антисрпска политика и си постави за цел „чистење“ на новосоздадената држава од Србите, било преку покатоличување, протерување или ликвидирање. Во исто време, приврзаниците на великосрпската идеја гледаат можност за реализација на своите цели, искористувајќи го брзото капитулирање на Југославија и, се разбира, потенцијалот на четничкото движење на Дража Михајловиќ. Во рамките на ова движење е изготвен сериозен програмски документ, насловен како:

---

7 Bilandžić D., *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Zagreb: Školska knjiga, 1985).

„Хомогена Србија“⁸ во кој, меѓу другото, се вели: „Србите мораат да имаат хегемонија на Балканот, а за да имаат хегемонија на Балканот, мораат претходно да имаат хегемонија во Југославија.“ Методите на дејствување на овие две формации воопшто не се разликуваат – масакри, палежи, прогонство на населението. Единствената разлика се состои во фактот што усташите, за разлика од четниците, беа во служба на државната власт.

Во пожарот на Втората светска војна, како резултат на масовното антифашистичко движење беше родена Нова Југославија, овој пат со нов облик на државно уредување – реален социјализам артикулиран во силна федерално-централистичка држава. Фактичкиот центар на моќта во новата држава беше семејната наднационална политичко-партиска елита, а федералните републики беа сведени на трансмисиони механизми на нејзината политичка волја. Во тој контекст, српските автори го апострофираат податокот дека новата комунистичка елита по својот состав била не-српска.⁹ Нагласувајќи го овој факт, Печујлиќ смета дека тоа е една од причините заради којашто српскиот народ се чувствувал обесправено.¹⁰

Континуираните обиди на елитата да изврши реформи во политичкиот (1953, 1963 година¹¹) и економскиот систем (реформските зафати од 1965 година) се покажаа како неуспешни. Првите обиди за промена на односите меѓу југословенските републики започнаа во 1968 година, со појавувањето на т.н. либерали во Сојузот на комунистите на Србија, предводени од Добрица Косиќ, кои јасно се спротивставија на словенечката формулација за републиките како „јасно формирани национални организми“. На ова се надоврзаа и масовните демонстрации на студентите кои бараа да имаат поголема улога во општеството, и масовните протести на Косово организирани со барања: Покраината да добие статус на република; право на употреба на албанското

---

8 *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije* (Beograd, 1981) sv.XIV, kn.1

9 Највисоките функции во државата ги вршеа: Тито (Хрват), Кардељ (Словенец) и Бакариќ (Хрват). Во прилог на оваа теза оди и фактот дека од девет федерални претседатели на југословенската Влада само еден бил Србин.

10 Печујлиќ М., *Slom Jugoslavije i konstituisanje novog svetskog poretka* (statija), Beograd, 1995.

11 До 1970 година југословенскиот Устав од 1963 беше променет 19 пати.

државно знаме; универзитет во Приштина, како и поголема застапеност на Албанците во Службата за државна безбедност.¹²

Одговорот на државата беше прилично брутален и протестите на Косово, и во дел од Западна Македонија, беа насилно прекинати. Сепак, подоцна, дел од барањата беа исполнети. Паралелно со овие процеси, во Словенија постоеше незадоволство околу изградбата на патишта во 1969 година, а во Босна и Херцеговина беше донесена Исламската декларација на Алија Изетбеговиќ којашто најавуваше создавање на исламска држава во Европа. Сепак, централно место на масовното националистичко движење беше Хрватска. Младите хрватски комунисти, како Марко Веселица и студентскиот лидер Дражен Будиша, го глаорифицираа делото на Стјепан Радиќ барајќи: посебна банка, армија и прием на Хрватска во Обединетите нации.¹³ Епилогот на ова прво масовно спротивставување во Југославија беше партиска чистка извршена во периодот од 1971-1972 година. Во овој обемен зафат беа сменети повеќе од 1 000 членови на Сојузот на комунистите на Хрватска, вклучувајќи го хрватскиот триумвират: Трипало, Дабчевиќ-Кучар и Перо Пиркер. Сличен број на членови беше сменет, или разрешен, и во Сојузот на комунистите на Србија.¹⁴

По партиската чистка, следеше нов уставен експеримент. Најдолгиот устав на светот, Уставот на СФРЈ од 1974 година (406 членови), воведе: колективно претседателство на државата; делегатски систем; задржувајќи го етничкиот баланс во дистрибуцијата на функциите. Со овој устав, хибрид помеѓу федерација и конфедерација, републиките беа претворени во држави во рамките на самата држава. Со вака поставеното државно уредување, во кое целиот механизам на одлучување остана да биде сконцентрирано во личноста на еден човек кој, истовремено, беше: шеф на државата, претседател на партијата и

---

12 Lampe J. R., *Yugoslavia As a History – Twice There Was a Country* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000).

13 *Problems in Contemporary Yugoslavia*, Radio Free Europe Research Report, July 15, 1971.

14 Либералите во Србија, предводени од Марко Никезиќ се залагаа за: пазарна економија, модерна Србија, ослободување од баластот на „српскиот југославизам“ и за соработка, а не конфронтација со останатите југословенски републики. Во октомври 1972 година Тито го отстрани од власт Никезиќ и неговите приврзаници и ги поддржа конзервативците кои, иронично, беа блиски со Александар Ранковиќ.

врховен командант на оружените сили, СФРЈ ја дочека смртта на Тито, општоприфатениот арбитер кој поставуваше граници и лимити преку коишто ги исцрпуваше конфликтите на локалните елити. Неговата смрт индиректно значеше и почеток на судирите во рамките на самата партија и, истовремено, го отвораше прашањето за иднината на заедничката југословенска држава.¹⁵ Како резултат на тоа, кон крајот на 80-те години дојде до создавање на два антагонистички блока во рамките на самата федерација, конфедеративен и федеративен, помеѓу кои постоеја непомирливи разлики.

Пред да бидат дефинирани главните оски на судирот, мора да се истакнат другите фактори коишто имаа улога на катализатори на дисолуцијата на Југославија. Несомнено, еден од главните фактори беше економската криза. Истата се манифестираше со поразителни економски параметри: континуиран пораст на невработеноста и зголемување на надворешниот долг;¹⁶ нееднаквиот економски развој; непостоењето на ефикасни пазарни механизми, итн. Исто така, различната партиципација на републиките во сојузниот буџет создаваше фрустрација особено во поразвиените републики.¹⁷ Дополнителни проблеми создаваше и распоредувањето на средствата од Фондот за недоволно развиени подрачја. Освен тоа, по смртта на Тито, странската финансиска помош за Југославија почна драстично да опаѓа, особено кон крајот на 80-те години.¹⁸ За сериозноста на економската криза во Југославија и опасноста на судирот меѓу: политиката, економијата и идеологијата, предупредува и Корошиќ.¹⁹ На овој економски корпус на фактори се надоврзуваат и миграциските движења на

---

15 Košutić B., *Otvorena pitanja ustavnog uređenja Jugoslavije* (statija) vo *Forum: čovek i pravo* (Zemun: Poslovna politika, 1/1991).

16 Само фамозната босанска компанија „Агрокомерц“ имаше повлечено кредит од 865 милиони долари.

17 Словенија во 80-тите години учествуваше со една четвртина од сојузниот буџет иако беше една од најмалите југословенски републики.

18 Во прилог на одржување на странската финансиска помош за Југославија по смртта на Тито, на иницијатива на Лоренс Иглбергер, беше формиран меѓународен конзорциум „Пријатели на Југославија“. Овој конзорциум ѝ ја додели последната финансиска помош на Југославија во износ од 1,4 милијарди долари во 1988 година.

19 Korošić M., *Jugoslavenska kriza* (Zagreb: Iтро naprijed, 1989).

населението.²⁰ Се разбира, *spiritus movens* на југословенската криза беше национализмот во пораст²¹ и тоа токму на онаа линија за која беше елаборирано на почетокот на оваа глава.

Повторна ренесанса српскиот национализам доживеа во 1986 година, со ноторниот Меморандум на Српската академија на науките и уметностите (САНУ). Овој Меморандум остро го критикуваше напуштањето на принципот на демократски централизам, сметајќи дека од децентрализацијата и федерализацијата профитирале само стопански и политички развиените републики (Словенија и Хрватска), додека „сиромашната“ Србија ја изгубила политичката тежина во федерацијата. Како отелотворување на споменатото „зло“ е маркиран Сојузниот устав кој на Србија ѝ ја „одзеде“ Војводина и нејзината „лулка“ Косово. На ова се надоврзува и тезата дека „Србите во Хрватска никогаш не биле толку загрозуени како што се денес“. Доста симптоматичен е фактот што појавата на Меморандумот на САНУ²² се совпаѓа со почетокот на подемот на Слободан Милошевиќ и неговото доаѓање на чело на Сојузот на комунистите на Србија. Веќе на 26 април 1987 година, во Косово Поле, Милошевиќ го изговори познатото „никој не смее да ве тепа“, реченица која го отвори патот кон неговото утврдување на власт во Србија и, истовремено, го охрабри развојот на српскиот национализам.²³ Веќе во 1989 година, овој концепт водеше кон укинување на покраините и претставуваше увертира за воениот судир во СФРЈ. Потенцијалната можност за избивање на воен судир ја најави и самиот Милошевиќ на митингот по повод 600-годишнината од Косовската битка одржан на Газиместан: „Шест векови подоцна повторно сме соочени со битки и расправи. Тоа не

---

20 Зголемување на населението во урбаните целини, промена на етничкиот сооднос на населението, особено во Босна и Косово.

21 Дениќ смета дека заканата од ескалација на национализмот претставува опасност за демократизација на земјата (Види: Denić B., *Kriza jugoslavenskog socijalizma* (Zagreb: August Cesarec, 1990).

22 Поголем број српски автори кои ја истражувале генезата на југословенската криза воопшто не го споменуваат постоењето на Меморандумот.

23 Голем број странски истражувања, книги и документарни емисии за распаѓањето на Југославија задолжително го апострофираат овој момент. (Види: BBC Documentary „The Death of Yugoslavia“).

се вооружени битки иако и таквите не можат да бидат исклучени²⁴.“ Паралелно со овој процес, во Хрватска доаѓа до реафирмирање на хрватската национална историја, но и на усташките вредности и симболи од времето на НДХ.

За тезите поставени на овој начин мораше да се најде соодветен механизам како истите да им се приближат на граѓаните, а тоа беа медиумите. По 1989 година, медиумите, а особено оние контролирани од Белград и Загреб, се претворија во ефикасни механизми за ширење на етничката пропаганда. Покрај тоа, значителна улога за ширењето на овие идеи имаа и религиозните организации – Католичката и Православната црква²⁵, но и муслиманското свештенство.

Во прилог на дефинирањето на причините за кризата, не смее да се занемари и улогата на Југословенската народна армија, која важеше за една од најсовремено опремените армии во светот. Нејзин фактички господар беше партијата, а со нејзиното распаѓање (на 14. Вонреден конгрес на СКЈ) ЈНА го изгуби својот оригинерен контролор. Со тоа, се интензивираа националистичките притисоци врз ЈНА и, истата, без својата идеолошка матрица (партијата) се распадна по национални линии, онеспособена за одбрана на земјата. За да се добие поцелосна слика за состојбите во ЈНА треба да се нагласи тоа што по нејзиниот етнички состав повеќе од 60 % беа Срби, а на Хрватите отпаѓаа само 14 %, податок што имаше соодветна реперкусија во воениот конфликт.

Конечно, елаборирајќи за причините за југословенската криза не смее да се заборава и улогата на меѓународната заедница, како и отсуството на созреана политичка елита со капацитет за надминување на акумулираните проблеми во федерацијата, за што поопширно ќе стане збор подолу во текстот.

Во вака поларизираната атмосфера на два блока, како што веќе беше нагласено (едниот заснован врз желбата за одржување на ригидната централистичка федерација, а другиот врз конфедерално-сецесионистички концепт), може да се дефинираат главните оски на југословенскиот конфликт.

---

24 Silber L., Little A., *The Death of Yugoslavia* (London: Penguin Books, 1995).

25 Овие идеи беа ширени и преку весниците на Католичката црква – „Глас Концила“ и на Православната црква – „Православије“.

Според Магаш, четирите главни оски на конфликтот се: прашањето на федерализмот; човековите права (особено слободата на печатот и здружувањето); појавата на национализам спонзориран од државата; како и концептот за решавање на проблемите по пат на воена интервенција (промовиран на Косово уште во 1981 година).²⁶ Покрај веќе споменатите причини, Ковачевиќ ја нагласува и промената во меѓународното опкружување на Југославија, како и отсуството на толеранција.²⁷ Поранешниот член на Претседателството на СФРЈ, Стипе Месиќ, смета дека Југославија се темелела врз три интегративни фактори: Тито, со неговата харизма, Сојузот на комунистите, како повеќенационална партија; и ЈНА, како повеќенационална армија и дека во предвечерјето на војната сите овие фактори исчезнале.²⁸ Интересно видување на оваа проблематика има академик Душан Биландзиќ, кој уште во 1987 година дефинира четири основни проблеми што доминирале во сите фази во развојот на Југославија уште од нејзиното создавање во 1918 година: прво, совладување на економската експлоатација и политичка превласт и остварување на социјалните и политички права на човекот; второ, изградба на рамноправни меѓунационални односи во заедничката држава; трето, забрзан општествен и економски развој; и четврто, обезбедување национална независност, слобода и територијален интегритет на земјата во целина, и на секој народ во неа.²⁹

Слободно може да се констатира дека кризата што ја зафати југословенската држава имаше длабоки корени, кои им беа познати на политичките елити, како на федерално, така и на локално ниво. Самиот политички систем заснован врз авторитарски принцип, оневозможи создавање соодветни механизми за надминување на овие разлики. Повеќегодишната акумулација на проблемите резултираше со создавање експлозивна маса којашто при првите националистички провокации еруптираше во воен конфликт.

---

26 Magaš B., *The Destruction of Yugoslavia: Tracking the Break-up 1980-92* (London: Verso, 1993).

27 Kovačević Đ., *Evropa i raspad Jugoslavije* (statija), Beograd, 1995.

28 Mesić S., *Put u rat* (statija) vo *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 1999).

29 Bilandžić D., *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Zagreb: Školska knjiga, 1985).

Согледувајќи го процесот на дисолуција на Југославија во светлината на осамостојувањето на Македонија, евидентно е дека Македонија имаше споредна улога во генерирањето на југословенската криза. Во Македонија не дојде до националистичка експлозија, иако за појавата на национализмот во Македонија имаше потенцијална основа (мултиетничкиот карактер на државата, традицијата на историската ВМРО, како и на идеите за Голема Албанија). Исто така, во тој период не дојде до радикализација на медиумите и верските организации.

Токму од овие причини, во последните обиди за надминување на југословенската криза Македонија успеа да одржи една неутрална и конструктивна улога. Македонија активно учествуваше во разговорите за надминување на кризата, како во оние интерните, така и во разговорите одржани со посредство на меѓународната заедница. Во тој контекст, Македонија се залагаше за решавање на кризата по мирољубив пат и понуди соодветни решенија за идниот статус на југословенската држава, за коишто поопширно ќе стане збор во следната глава.

ПОСЛЕДНИТЕ ОБИДИ ЗА СПАС НА ЈУГОСЛАВИЈА

Кон крајот на 80-те години на минатиот век доаѓа до почеток на процесот на транзиција, односно демократизација на тогашното југословенско општество. Овој процес беше инспириран од евидентниот факт дека единствената политичка партија, која не успеа ефикасно да се справи со акумулираните проблеми, веќе не одговараше на потребите на општеството, но истовремено, беше и резултат на промените што се случуваа во Источна Европа, а кои јасно порачуваа дека комунизмот нема иднина.

Овој процес започна во најразвиената југословенска република, Словенија, која до септември 1989 година усвои серија од 54 уставни амандмани коишто имаа за цел да го анулираат федералното законодавство, но и да го укинат монополот на Сојузот на комунистите, како и да извршат подготовка за првите повеќепартиски избори. Во прилог на тоа, беше усвоен и амандман со кој Словенија се стекна со право на сецесија од федерацијата без согласност на останатите републики, што беше во спротивност со членот 5 од Уставот од 1974 година. Паралелно со овие процеси, во Словенија беа одржани собири за поддршка на Албанците на Косово што, заедно со претходните уставни измени, беше сфатено како отворена провокација, особено во Србија.³⁰ Како последица на тоа, Србите „возвратија“ со свои „митинзи на вистината“, но и со иницијативата на повеќе од 130 српски фирми за прекин на деловната соработка со Словенија. Несомнено, сето ова водеше кон наелектризирање на севкупната состојба во Југославија

---

30 Lampe J. R., *Yugoslavia As a History – Twice There Was a Country* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000).

особено, во оваа почетна фаза, на линијата Белград – Љубљана која кулминираше на 14. Вонреден конгрес на Сојузот на комунистите на Југославија којшто започна на 23 јануари 1990 година, во белградскиот „Сава центар“.³¹

Главната точка на агендата на 14. Конгрес беше иднината на Сојузот на комунистите на Југославија. Не смее да се заборави дека во Словенија и Хрватска веќе беа распишани првите слободни избори за пролетта 1990 година. И, наместо Конгресот да биде место на кое би се изнеле: идеи, модуси или солуции за иднината на партијата, а со тоа и на државата, истиот го демонстрираше фактот дека можноста за смирување на ситуацијата е нереална. Во врска со финалната Резолуција за трансформацијата на партијата беа поднесени 458 амандмани. Ниту еден од словенечките амандмани не успеа да го достигне потребниот број од 807 гласови за да биде усвоен, а секое отфрлање на словенечките амандмани беше поздравувано со силен аплауз. Тоа резултираше во напуштање на Конгресот од страна на словенечките делегати, на кои веднаш им се приклучија и делегатите од Хрватска (без оние од српско потекло). Беше објавена 15-минутна пауза која, како што подоцна заклучи претседавачот со Конгресот, Момир Булатовиќ, „остана да трае во историјата“.³² Тоа значеше крај на Сојузот на комунистите на Југославија, дотогаш единствената партија во Југославија.

Расцепот во Сојузот на комунистите го отвори патот кон одржување на првите повоени демократски Повеќепартиски избори во југословенските републики: Словенија (април 1990 година), Хрватска (април-мај 1990 година), Македонија и Црна Гора (ноември 1990 година) и Босна и Херцеговина и Србија (декември 1990 година). Во Словенија и Хрватска поранешната комунистичка партија не успеа да ја освои власта. Во Словенија победи коалицијата ДЕМОС и веќе во декември 1990 година беше одржан успешен плебисцит за независност и

---

31 Овој Конгрес беше насловен како „вонреден“ со оглед на тоа што беше одржан шест месеци пред редовниот термин заради внатрешните конфронтации во земјата, но и заради колапсот на комунистичкиот режим во Источна Европа. ЈНА инсистираше на одржување на Вонреден конгрес уште од 1986 година, со единствена цел повторно да се воспостави авторитетот на партијата.

32 Silber L., Little A., *The Death of Yugoslavia* (London: Penguin Books, 1995).

одделување од Југославија³³. На плебисцитот граѓаните се изјаснуваа за прашањето: „Дали сте за Република Словенија да стане самостојна и независна држава?“ На Референдумот преку 95 % од граѓаните се изјаснија „за“ на поставеното прашање.³⁴ Се чини дека овој Референдум за независност претставуваше вистинско навестување за крајот на југословенската држава, кој се случи во текот на 1991 година.

Во Хрватска победи националистичката Хрватска демократска заедница (ХДЗ)³⁵. Во Македонија ниту една од партиите коишто учествуваа на Изборите не освои мнозинство во Собранието. Во Србија и Црна Гора, власта ја освоија поранешните комунистички партии предводени од Слободан Милошевиќ и Момир Булатовиќ. Во Босна и Херцеговина, од 240 места во парламентот, 80 места освои Партијата за демократска акција на Алија Изетбеговиќ (СДА), 72 места освои Српската демократска партија на Радован Караџиќ, а Хрватската демократска заедница освои 44 места. Врз основа на овие Парламентарни избори ќе биде формирана партиската номенклатура којашто ќе ги води разговорите за иднината на Југославија.

На почетокот на 1991 година дојде до интензивни билатерални контакти меѓу југословенските републики. Беа одржани состаноци на високо меѓурепубличко ниво меѓу: Македонија, Босна и Херцеговина, Хрватска и Словенија, на кои е разговарано за иднината на заедничката држава. Во исто време, постепено започна да се зголемува и

---

33 Донесувањето на формалната одлука за независност беше пролонгирана за шест месеци.

34 На плебисцитот во Словенија излегоа 90,83 % од граѓаните, односно 1.361.738 граѓани од евидентираниите 1.499.294. Од нив 1.289.369, односно 95,71 % се изјаснија „за“. Треба да се потенцира дека во републичкиот Закон за плебисцит за самостојна и независна Република Словенија беше предвиден рок од 6 месеци во кои Собранието на Словенија требаше да ги донесе потребните уставни и други акти потребни за преземање на суверените права пренесени на органите на СФРЈ, како и да започне разговори со другите југословенски републики за прашањата на сукцесијата и идното регулирање на меѓусебните односи согласно принципите на меѓународното право, вклучувајќи ја и понудата за склучување на договор за конфедерација (Zakon o plebiscitu o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 44/90), достапно на <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO82>) (посетено на 25 март 2021).

35 На Изборите во Хрватска најголем број од гласовите освои коалицијата на поранешниот Сојуз на комунисти и либералите (57 % од гласовите). Сепак, отсутството на пропорционален модел му овозможи на ХДЗ да освои дури 54 од 80 места во Саборот.

интересот на меѓународниот фактор за југословенската криза.³⁶ Со цел да се спречи натамошното заострување на односите меѓу републиките, во периодот март-април, започнува одржувањето на серија од шест претседателски самити, од 28 март, до 6 јуни 1991 година (Сплит – 28 март; Белград – 4 април; Брдо кај Крањ – 11 април; Охрид – 18 април; Цетиње 29 април и Сараево – 6 јуни³⁷). На овие самити, на коишто учествуваа претседателите на сите југословенски републики, повторно јасно се диференцираше условната блоковска поделеност меѓу републиките: едната, којашто ја застапуваа Србија и Црна Гора и се залагаше за моќна и модернизирана федерација, а другата, којашто ја застапуваа Словенија и Хрватска, за одржување на минимални односи меѓу републиките, односно создавање на сојуз на суверени и, уште поважно, меѓународно признати држави. Оваа поделеност е јасно видлива во соопштението од состанокот на претседателите во Брдо кај Крањ.³⁸ Соопштението од овој состанок на прецизен начин ги детерминира ставовите на диференцираните политички блокови.

Словенија и Хрватска на овој претседателски самит излегоа со барање за формирање сојуз на суверени држави, заснован врз следните принципи: признавање на југословенските републики за суверени и независни држави; признавање на статусот на субјект на меѓународното право и на територијалниот интегритет на републиките во рамките на постојните административни граници во СФРЈ; гарантирање на човековите права; одржување на заеднички пазар; гарантирање на четирите „европски“ слободи;³⁹ како и можност за создавање царинска и монетарна унија. Според овој предлог, во надлежност на сојузот требаше да бидат одбранбените и безбедносните прашања.

Од друга страна, Србија и Црна Гора на овој самит ја изнесоа својата концепција за решавање на југословенската криза, која се темелеше врз следните принципи: зачувување на Југославија како обединета и федерална демократска држава; еднаквост на републиките

---

36 Глигоров К., Македонија е сè што имаме (Скопје: Издавачки центар „Три“, 2000).

37 Состанокот во Сараево беше трипати пролонгиран.

38 Communiqué from the Meeting of the Presidents of the Yugoslav Republics Concerning the Constitutional Reorganization of Yugoslavia, Brdo near Kranj (Review of International Affairs, Vol. XLII (20.4.1991).

39 Неограничен проток на добра, услуги, капитал и луѓе.

во рамките на федерацијата; независност на федералните органи во донесувањето на одлуките; задржување на статусот на субјект на меѓународното право на југословенската држава, како и заеднички воени сили.

Треба да се нагласи дека во рамките на разговорите на проширеното Претседателство на Југославија, на три последователни средби, се водеше интензивна дебата околу организирањето на референдум во републиките околу иднината на југословенската заедница. Во рамките на таа дискусија, беа отворени повеќе прашања: кој да се изјаснува на референдумот, републиките или народите, дали да се формулираат прашањата на еднаков начин во сите републики, терминот на можно спроведување на референдум, итн. Овие отворени прашања во врска со референдумот не беа надминати, а големите разлики што постојеа особено беа видливи на средбата во Цетиње.⁴⁰

Позицијата на Македонија на овој самит беше дека југословенската криза може да се реши преку рекомпонирање на Југославија во федерација на суверени држави по угледот на Европската заедница (ЕЗ). Истовремено, Македонија се заложи за соработка во: економските односи, одбраната, човековите права и трансферот на меѓународно-правниот субјективитет. Овој концепт претставуваше еден вид компромис меѓу двете претходни концепции, понуден со цел да се лавира меѓу двете доминантни тенденции и со тоа да се избегне приближувањето кон било кој од двата блока. Од друга страна, овој концепт во настанување ќе претставува основа за создавањето на т.н. Платформа Глигоров – Изетбеговиќ. Паралелно со ова, во изјавата за јавност по овој состанок, Глигоров нагласи дека доколку една од републиките се отцепи од СФРЈ, „Македонија не сака да остане во остатокот на Југославија“.

Со оглед на тоа што шесте претседателски самити не вродија со успех, претседателите на Македонија и Босна и Херцеговина изготвија платформа како основа на иден договор за излез од југословенската криза. Треба да се има предвид дека во тој период (крај на април – почеток на јуни 1991 година) дојде до натамошно влошување на

---

40 Види: „Натегане околу референдумот“, „Вечер“, 30 април 1991, „Вртење во круг“, в. „Нова Македонија“, 3 мај 1991 г.

состојбата во земјата. На 6 мај, во поморската база „Лора“ во Сплит, загина првата жртва од Македонија, војникот Сашо Гешковски, а во Борово Село во Хрватска дојде до интензивен воен судир во кој ги загубија животите повеќе од 15 воени и цивилни лица. Во истиот месец, Хрватска, по угледот на Словенија, организираше Референдум на којшто мнозинството се изјасни за суверена и независна држава⁴¹.

Влошувањето на ситуацијата во Југославија побуди голем интерес и кај странските медиуми, кои почнувајќи од мај 1991 година континуирано известуваа за ситуацијата. На почетокот на мај, шпанскиот весник „Ел мундо“ нагласи дека „на годишнината од Титовата смрт, Југославија е на работ на целосен распад на федерацијата“. Московска „Правда“ извести дека меѓународниот конфликт во Југославија влезе во драматична фаза. Полската телевизија оцени дека напнатоста во Југославија секој момент може да прерасне во судир од големи размери. Агенцијата „Франс Прес“ заклучи дека „долгата криза во односите помеѓу Хрватска и Словенија драматично е заострена, а сечилото на граѓанската војна повторно е присутно во вчерашните крвави судири во Борово Село“.⁴²

На 19 мај 1991 година се одржа Референдум во Хрватска. Граѓаните се изјаснуваа за две прашања, отпечатени на две ливчиња, сино и црвено. Прашањето на синото ливче гласеше: „Дали сте за тоа Република Хрватска како суверена и самостојна држава која им гарантира културна автономија и сите граѓански права на Србите и на припадниците на другите националности, да може да стапи во сојуз на суверени држави со други републики (според предлогот на Република Хрватска и Република Словенија за решавање на државната криза во СФРЈ)?“. Прашањето на црвеното ливче беше формулирано на следниов начин: „Дали сте за тоа Република Хрватска да остане во Југославија како единствена сојузна држава (според предлогот на Република Србија и Црна Гора за решавање на државната криза на СФРЈ)?“.

---

41 Овде треба да се спомене дека Референдумот во Хрватска беше спроведен со две гласачки ливчиња од кои гласачкото ливче на кое беше понудена солуцијата за независна држава беше обоено со сина боја (93 % од излезените гласачи гласаа „за“), а ливчето на кое беше понудена солуцијата за задржување на федеративното уредување беше обоено со црвена боја (5 % од излезените гласачи гласаа „за“). Србите во Краина го бојкотираа гласањето.

42 „Танјуг“, Белград, 4 мај 1991 година.

На Референдумот гласаа 83,56 % од гласачите, а на првото прашање (суверена и самостојна држава) позитивно се изјаснија дури 94,17 % од гласачите кои излегоа на гласање. За второто прашање (единствена сојузна држава) позитивно се изјаснија само 1,2 % од гласачите. Врз основа на резултатот на Референдумот, претседателот на Републиката, Фрањо Туѓман, на 23 мај објави дека граѓаните на Хрватска донесоа Одлука: 1. Република Хрватска како суверена и самостојна држава која им гарантира културна автономија и сите граѓански права на Србите и на припадниците на другите националности, може да стапи во сојуз на суверени држави со други републики и 2. Република Хрватска не останува во Југославија како единствена сојузна држава.⁴³

Во овој период беше финализирана и Платформата за идната југословенска заедница, таканаречената, Платформа Глигоров – Изетбеговиќ, којашто предвидуваше создавање сојуз на суверени држави и се потпираше врз три основни столба: сувереност на републиките; заеднички државни органи; заштита на човековите права и економските интереси. Покрај тоа, беа оставени отворени прашањата за доуредување на одбраната и меѓународно-правниот субјективитет.⁴⁴ Во таа насока, во делот на меѓународно-правниот субјективитет беше предвидено дека републиките имаат меѓународно-правен субјективитет согласно меѓународно-правното признавање, но и дека „републиките имаат заеднички интерес Заедницата да има меѓународно-правен субјективитет и да биде носител на меѓународно-правниот континуитет на Југославија и гарант на обврските“. Во расправата во македонското Собрание, Платформата беше прифатена со 74 гласа „за“, 12 гласа „против“ и 9 „воздржани“. Сепак, во дискусиите во рамките на Собранието на Србија на 5 јуни 1991 година, оваа Платформа беше отфрлена, а беше усвоен заклучок Собранието да подготви своја платформа. На пример, во самата дискусија претседателот на Демократската партија, Драгољуб Микиќ, предлогот на Алија Изетбеговиќ и Киро Глигоров го оцени како разочарувачки бидејќи тој камуфлира одредени проблеми.⁴⁵

43 Ustavni sud Republike Hrvatske, Povijest i razvitak, hrvatskog ustavnog sudovanja (достапно на <https://www.usud.hr/hr/povijest-razvitak-hrvatskog-ustavnog-sudovanja>) [посетено на 12 јануари 2021].

44 Глигоров К., *Македонија е сè шио имаме* (Скопје: Издавачки центар „Три“, 2000)

45 Види: „Против предлогот на Глигоров – Изетбеговиќ“, в. „Нова Македонија“, 6 јуни 1991 г.

Првичните реакции на овој предлог беа позитивни. Српскиот и хрватскиот претседател, Милошевиќ и Туѓман, начелно го прифатија предлогот. Словенечкиот премиер, Лојзе Петерле, по средбата со македонскиот премиер во Љубљана излезе со став дека „за Словенија останува опцијата за сојуз на суверени држави, но дека Словенија претходно треба да стане суверена држава“.⁴⁶ По Платформата се работеше во рамките на Претседателскиот самит во Сараево. Сепак, италијанскиот весник „Ла stampa“ Платформата ја оценува како „задоцнета“, а претседавачот со Меѓународната конференција за Југославија, лордот Карингтон, смета дека Платформата е „рационална, а ситуацијата во Југославија не е таква“.

Оваа Платформа претставуваше основа за т.н. „Карингтонов“ нацрт-план предложен на Мировната конференција за Југославија во Хаг, во октомври 1991 година. Овој мировен план се темелеше на следните главни компоненти: суверени и независни републики и меѓународно-правен субјективитет за оние коишто тоа го посакуваат; слобода на меѓусебно асоцирање на републиките; воспоставување механизми за заштита на човековите права и воспоставување на специјален статус за определени групи и области; признавање на независноста во рамките на постојните граници доколку не биде постигнат поинаков договор, како и отворање можност за евроинтегрирање на републиките⁴⁷. Влијанието на Платформата Глигоров – Изетбеговиќ врз „Карингтоновиот“ мировен план е кристално јасно видлива особено во посочените општи принципи за надминување на кризата. Овој Мировен план беше решително отфрлен од Србија, а подоцна и од Црна Гора⁴⁸.

На почетокот на јуни за првпат почна да се отвора прашањето на признавањето на југословенските републики. Во таа насока, австрискиот министер за надворешни работи, Алојз Мок, ја шокираше меѓународната јавност со изјавата за виенскиот весник „Дер Стандард“ на

---

46 В. „Нова Македонија“, 29 мај 1991 година, Љубљана – Разговор меѓу делегациите на Словенија и Македонија.

47 Peace Conference on Yugoslavia: Arrangements for General Settlement, The Hague, 18 October 1991 (UN Doc. S/23169, Annex VI).

48 Види: Address of the President of the Republic of Serbia, Slobodan Milosevic on the Peace Conference, The Hague, 18 October 1991 in Trifunovska S., *Former Yugoslavia Through Documents from its Dissolution to the Peace Settlement* (The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1999).

почетокот на јуни 1991 година, дека Австрија би ја признала Словенија како суверена држава само во најтесен меѓународен договор, ако е можно заедно со Италија. Сепак, италијанскиот амбасадор во Виена нагласи за истиот весник дека Рим го поддржува ставот на ЕЕЗ за целосна Југославија, а позициите на неговата влада се мошне оддалечени од официјална Виена, кога станува збор за Словенија.⁴⁹

Неможнота за посериозно разгледување на Платформата беше условено и со приближувањето на рокот од шест месеци по плебисцитот во Словенија за донесување на формална одлука за независност. На 25 јуни 1991 година, повикувајќи се на правото на самоопределување, Парламентот на Словенија ја усвои Декларацијата за независност на Република Словенија.⁵⁰ Донесениот акт од страна на словенечкиот Парламент претставуваше прва промена на меѓународните граници во Европа по Јалта.⁵¹ Истовремено, Словенија ја изрази својата подготвеност да ги продолжи преговорите за можното здружување на југословенските републики, залагајќи се за сојуз или конфедерација на суверени држави. Истиот ден и хрватскиот Сабор донесе Уставна одлука за сувереност и независност на Република Хрватска и Декларација за воспоставување на суверена и независна Република Хрватска.⁵² За разлика од Словенија, Хрватска покрај правото на самоопределување се повика и на правото на сецесија. Тука треба да се спомене дека следниот ден и пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ во македонското Собрание поднесе Предлог-резолуција за независност на Македонија, предлог кој беше отфрлен од мнозинството пратеници.

Што се однесува до техничката подготвеност за осамостојување, тука мора да се нагласи дека Словенија беше целосно подготвена да ја преземе контролата на нејзината територија. Беа донесени серија извршни одлуки со цел преземање на контролата на државната граница и воздушниот и поморскиот сообраќај. Тоа не беше случај со Хрватска.

---

49 „Танјуг“, Виена, 8 јуни 1991 г.

50 Blaustein A.P., Flanz G.h., *Constitutions of the Countries of the World*, Release 92-6, October 1992.

51 Со исклучок на обединувањето на Германија.

52 Blaustein A.P., Flanz G.h., *Constitutions of the Countries of the World*, Release 92-3, May 1992.

Актите усвоени од двете југословенски републики предизвикаа силни реакции како на внатрешен, така и на меѓународен план. Сојузната влада издаде декрет со кој ги овласти министрите за одбрана и внатрешни работи „да ги разместат граничните единици на ЈНА со цел за чување на државната граница на граничните премини“.⁵³ Овој декрет, донесен во време кога ЈНА немаше врховен командант, ниту СФРЈ имаше претседател, беше основа за воената интервенција на ЈНА во Словенија. Веќе следниот ден, колективното Претседателство на СФРЈ одржа состанок на кој, актите донесени од страна на парламентите на Словенија и Хрватска ги прогласи за „антиуставни и унилатерални акти донесени без легалитет и легитимитет на внатрешен и меѓународен план“, и тие како такви „немаа никаква уставна или правна валидност“. Исто така, Претседателството на СФРЈ на овој состанок беше информирано за „позитивната меѓународна реакција и поддршка за зачувување на Југославија“ како и за фактот дека „ниту една странска држава не ги признала унилатералните акти на Словенија и Хрватска“.⁵⁴ Треба да се нагласи дека во рамките на овие настани исклучителна проактивна улога имаше тогашниот член на Претседателството од Македонија – Васил Тупурковски. Во неколку наврати, во овој период патуваше во Словенија и учествуваше во разговорите на Бриони.

Непосредно по овие настани, ЕЗ на крајот на јуни побара републиките да ги замрзнат на три месеци одлуките за прогласување независност.

Со оглед на фактот дека со прогласувањето на независноста воените активности во Словенија се интензивираа од ден, на ден, ургентно се наметна потребата за прекин на насилството. Во преговорите за постигнување на оваа цел директно се вклучи Европската заедница. Како резултат на Европската тројка беше потпишана, таканаречената, Брионска декларација,⁵⁵ којашто, фактички, претставуваше прва отворена интервенција во внатрешните работи на СФРЈ од страна

---

53 ЈНА воспостави контрола на државната граница на Словенија на 28 јуни во 15 часот.

54 Stands and Conclusions of the SFRY Presidency Concerning the Situation in Yugoslavia, 27 June 1991 (*Review of International Affairs*, Vol. XLII (5.X-5.XI 1991).

55 Joint Declaration of the EC Troika and the Parties Directly Concerned with the Yugoslav Crisis, the So-called „Brioni Accord“, Brioni, 7 July 1991 (Europe Documents No. 1725 of 16 July 1991).

на Европската заедница. Со оваа декларација беше воспоставена на-бљудувачка мисија на КЕБС на територијата на Словенија и Хрватска (анекс 2 од Декларацијата). Покрај тоа, во Декларацијата беше предвидено контролата на граничните премини да ја преземе полицијата на Словенија, како и деблокирање на касарните на ЈНА, отстранување на блокадите, враќање на средствата на ЈНА, како и деактивирање на единиците на Територијалната одбрана на Словенија.

Набргу по оваа Декларација беше донесена Одлука на Претседателството на СФРЈ за повлекување на ЈНА од територијата на Словенија. Оваа Одлука беше промптно поздравена од страна на ЕЗ.⁵⁶ Во истото соопштение беше поздравена и најавата за одржување нов состанок на претседателите на југословенските републики, по урнекот на шесте самити од март-јуни 1991 година, на кој требаше да биде расправано за иднината на Југославија. Состанокот беше предвиден да се одржи на 22 јули 1991 година, во Охрид. Охридската средба беше последната средба во тој состав пред дефинитивното распаѓање на Југославија и истата заврши со усвојување на т.н. „Охридска изјава“⁵⁷. Во оваа Изјава се предвидува воздржување од употреба на сила, беше дефиниран тримесечен мораториум во којшто требаше да биде најдено конечно решение за југословенската криза, а Хрватска побара повлекување на ЈНА од нејзината територија, предлог кој не беше прифатен од мнозинството на состанокот.

Со Охридската средба завршуваат внатрешните обиди за решавање на југословенската криза коишто во една процедурална форма започнаа од 14. Вонреден Конгрес на СКЈ. Во тие 19 месеци, тогашните политички раководства на југословенските републики не успеаја да постигнат договор за рекомпонирање на ригидната Југословенска федерација и со тоа ставање крај на југословенската криза. Потпишувањето на Брионската декларација го отвори процесот на инволвирање на меѓународниот фактор во преговорите за решавање на југословенската криза.

---

56 EC Statement on Yugoslavia, Brussels, 19 July 1991 (EC Press Release P.67/91).

57 Ohrid Statement, 22-23 July 1991 (Review of International Affairs, Vol. XLII (5.X-5.XI 1991).

Имајќи предвид дека нашиот примарен интерес е насочен кон тоа да ја следиме улогата на меѓународниот фактор од аспект на осамостојувањето на Македонија, и консеквентно на тоа, нејзиното меѓународно признавање, краткиот историски преглед на најважните настани во југословенската историја, а особено во последните години на нејзиното постоење, беше презентираан со цел да се понуди еден посликовит приказ на внатрешните услови во коишто започна процесот на осамостојувањето на Македонија.

Конечно, не смееме да се заборава дека конфликтите на територијата на поранешна Југославија не се целосно разрешени. Иако војните во Хрватска и Босна и Херцеговина завршија во ноември 1995 година со потпишување на Дејтонскиот мировен договор, настаните од 1999 година на Косово и 2001 година во Македонија посочуваат дека нерешените прашања од поранешната федерација не престанаа да бидат присутни на политичката агенда на земјите во регионот. Во прилог на претходната констатација одат и повеќегодишните преговори за статусот на Косово, како и евидентната поделеност помеѓу двата ентитети на Босна и Херцеговина. Ако на ова се додадат и нерешените прашања на сукцесијата, репатријацијата на бегалците, воените злосторства, како и репарациите, може да се заклучи дека конфликтите на територијата на поранешна Југославија и по изминати 30 години претставуваат сериозен проблем како за поранешните југословенски републики, така и за меѓународната заедница, а нивната „дигестија“ сè уште се чини далечна и недофатна.

НАДВОРЕШНИОТ ФАКТОР

Крајот на Студената војна се чини дека отвори ново поглавје во светската политика коешто дотогашниот предвидлив и стабилен систем на меѓународни односи го замени со една несигурна меѓународна рамка којашто ја карактеризираше фрагментација во меѓународните односи, како и појава на засилени националистички тенденции во рамките на самите држави. Крајот на Студената војна дојде во 1989 година. Комунизмот беше поразен, а Советскиот Сојуз ја „загуби“ битката на суперсилите.⁵⁸ Со тоа се наметна потребата за рedefинирање на односите во глобални рамки. Во март 1991 година, американскиот претседател, Џорџ Буш, ја лансираше идејата за Нов светски поредок, заснован врз принципите на: правда, фер односи и заштита на човековите права. Концепцијата за создавање Нов светски поредок не е непозната: Вестфалскиот мир (1648 година), Француската револуција (1789 година), Руската револуција (1917 година), создавањето на Обединетите нации (1945 година), итн. При сите овие настани секогаш се тврдеше дека токму во тие моменти се создава нешто дотогаш невидено, а сите овие периоди во историјата започнуваа со реторика што беше слична на реториката што го следеше крајот на Студената војна.

Крајот на секој поредок неизбежно создава несигурност за иднината, а кога се работи за светски поредок, проблемите стануваат уште покомплицирани, а очекувањата огромни. Прашањето е едноставно: Кои беа промените коишто го карактеризираа создавањето на Новиот светски поредок по „годината на чудата“, 1989 година?

Овие промени егзистираа на четири основни нивоа: политички, институционални, економски и идеолошки. Политичките промени се

---

58 Институционалниот крај на Варшавскиот пакт се случи во март 1991 година.

манифестираа како на надворешен, во односите меѓу државите, така и на внатрешен план. На надворешен план се создаде политички вакуум во меѓународните односи во кој пред западните држави, во отсуство на комунистичката закана, се исправи дилемата за дефинирање на нова агенда во надворешната политика. Тука една работа беше сигурна: во новиот концепт повеќе немаше место за финансирање на неврзаните земји кои, со промените што се случуваа, го изгубија своето геополитичко значење. А, Југославија беше една од бројните држави во светот кои се најдоа погодени од наведените настани. На внатрешен план, се зголемија конфликтите во рамките на самите држави (уставни несогласувања, сепаратизам, барања за политичка и културна автономија, итн.). Едноставно, конфликтите коишто дотогаш беа држени под контрола преку заканата за нова светска војна, во новонастанатите услови беа промовирани, а дел од нив „експлодираа“ во жестоки воени конфликти.⁵⁹

Институционалните промени се рефлектираа со институционален вакуум кој ја наметнуваше потребата за дефинирање на институциите и начинот на кој тие ќе интервенираат во случај на создавање нови закани за меѓународниот мир и безбедност, но и неопходноста од прецизирање кохерентна стратегија за меѓуорганизациона соработка. Овој проблем особено се рефлектираше во обидите за разрешување на југословенската криза кога токму овие организации не можеа да се договорат околу прашањето за надлежноста за менаџирање на конфликтот.

Економските промени се манифестираа на повеќе начини: прво, преку презадолженоста на источните земји пред финансиерите од Западот, што со текот на времето се претвори во нивна политичка зависност; второ, дојде до промовирање на меѓудржавни економски проблеми како замена за воените; трето, постоењето на внатрешни конфликти во државите водеше кон создавање економски протекционизам; четврто, меѓудржавните односи беа под влијание на фактот дека суперсилите значително ја намалија финансиската помош за

---

⁵⁹ Како резултат на ова, дојде и до промена во практиката на Советот за безбедност на ОН кој во рамките на својата јурисдикција расправаше и преземаше акции за поголем број на внатрешни конфликти.

политички неутралните држави (ова особено го погоди Движењето на неврзаните) и петто, проблемите со финансирањето на меѓународните организации, особено ОН.⁶⁰

Идеолошките промени, во споредба со претходниот период, во најголем дел беа присутни во меѓународното право преку тенденцијата за доминација на меѓународниот интервенционизам, за сметка на латентното минимизирање на обврската за немешање во внатрешните работи на другите држави.⁶¹ Во тој контекст, Бутрос Гали укажа дека „почитувањето на основниот суверенитет и интегритет на државите е круцијално за меѓународниот прогрес, но дека времето на апсолутниот суверенитет измина“.⁶²

Наведениот мозаик на промени, присутен на турбулентната светска политичка сцена во периодот по завршувањето на Студената војна, е главниот параметар за толкување и оценка на улогата на Меѓународната заедница во распаѓањето на Југославија. Распаѓањето на Југославија се оствари во континуиран процес од 14 месеци (декември 1990 – февруари 1992 година). Овој процес е формално констатиран од Советот за безбедност на ОН (Резолуција 821) според кој „државата формално позната како СФРЈ, престана да постои“.

Пред да се проследи хронолошкиот преглед на активностите на меѓународната заедница, треба да се констатира дека во процесот на распаѓање на Југославија доминира ангажманот на ЕЗ и КЕБС, како мултилатерални организации, но и на нивните поединечни земји-членки. Истовремено, ситуацијата во Југославија интензивно ја следеа САД и СССР (Русија). Овој став е во корелација со периодизацијата на „фазите на менаџмент на југословенскиот конфликт“ на Лукарели.⁶³

---

60 Во тој контекст, ОН се обидуваа да го делегираат решавањето на меѓудржавните конфликти на регионалните организации токму заради лимитираниот буџет.

61 Terret S., *The Dissolution of Yugoslavia and the Badinter Arbitration Commission: a Contextual Study of Peacemaking Effort in Post-cold War World* (Aldershot: Ashgate Dartmouth, 2000).

62 Lyons, supra n. 11, 2

63 Види: Lucarelli S., *Europe and the Breakup of Yugoslavia* (The Hague: Kluwer Law International, 2000). Лукарели смета дека конфликтот во Југославија, од аспект на инволвираност на меѓународниот фактор се одвивал во три фази: прва фаза од јуни 1991 година до јануари 1992 година (со вклучување на ЕЗ и КЕБС); втора фаза од јануари 1992 до април 1994 година (ЕЗ/У, ОН) и трета фаза од април 1994 до ноември 1995 година (ЕУ/ОН/НАТО).

ЕВРОПСКАТА ЗАЕДНИЦА

Како што веќе можеше да се види, интересот на меѓународниот фактор за кризата во Југославија започна уште во пролетта 1991 година за време на одржувањето на шесте претседателски самити, а по својот интерес логично предничеше Европската заедница и нејзините членки. Во тој правец, задолжително треба да се стави акцент на тоа што паралелно со разврската на југословенската криза се одвиваа и разговорите за склучување на договорот за Европска Унија, во кој еден од столбовите врз којшто требаше да се темели Унијата беше заедничката надворешна и безбедносна политика.

На состанокот одржан на 26 март 1991 година, министрите на ЕЗ утврдија дека зачувувањето на СФРЈ е примарна цел на Заедницата. Министрите за надворешни работи на: Луксембург, Холандија и Италија, популарно наречена тројка на ЕЗ, во април 1991 година ја посетија Југославија со цел да ги одвратат републиките од напуштање на Југословенската федерација. Во таа насока, ЕЗ континуирано ја следеше ситуацијата во Југославија по оваа првична посета,⁶⁴ а веќе на 29 и 30 мај 1991 година Југославија ја посети претседателот на Европската комисија, Жак Делор, и претседавачот на Европската заедница, премиерот на Луксембург, Жак Сантер, во обид за постигнување мирна разврска на кризата. Претседателот Глигоров беше првиот претседател на југословенска република со кој се сретнаа претставниците на ЕЗ. Во изјавата за весникот „Нова Македонија“ по средбата, Глигоров ја пренесе подготвеноста на Заедницата да помогне во зачувувањето на конвертибилноста на динарот, реструктурирањето на банките и започнувањето на нов инвестициски циклус. Освен тоа, ЕЗ изразила подготвеност веднаш да започнат разговорите за асоцијација на Југославија.⁶⁵

Меѓутоа, се чини дека Југославија неповратно се движеше по патот од кој нема враќање. На почетокот на јуни, во Словенија, регрутите на Словенечката армија дадоа свечена обврска согласно новиот

---

64 Види: EC Statement on Yugoslavia, Brussels, 8 May 1991 (EC Press Release P. 42/91); EC Statement on Yugoslavia, Brussels, 8 June 1991 (EC Press Release P.54/91).

65 Види: „Македонија е за европска опција“, в. „Нова Македонија“, 31 мај 1991 г.

републички Закон за воена обврска, а во месец мај, во рамките на оваа формација, регрутите започнаа да го служат воениот рок.

Како што беше зацртано во плановите на Словенија, а подоцна и Хрватска, двете републики објавија дека прогласуваат независност на 25 јуни 1991 година. Во Словенија беше донесена Декларација за независност во којашто беше наведено дека „народот на Република Словенија нема повеќе да биде дел од СФРЈ“. Освен тоа, со Декларацијата беше ставен вон сила Уставот на СФРЈ на територијата на републиката, беше призната Република Хрватска за независна држава, но ѝ беше изразена поддршка да се продолжат разговорите за формирање сојуз на суверени држави.⁶⁶ Пратениците во словенечкото Собрание, во свечена и работна атмосфера, во 19.35 часот, официјално ја прогласија Република Словенија за независна и самостојна држава, со 180 гласа – за, 2 – против и 12 – воздржани.

Истиот ден и во хрватскиот Сабор беше донесена Декларација за прогласување на суверена и самостојна Република Хрватска. Во оваа Декларација беше нагласено дека границите на Хрватска стануваат државни граници, како и дека се создадени претпоставките за признавање на Хрватска како меѓународно-правен субјект. Со Декларацијата, Хрватска ги повлече своите претставници од сојузното Собрание и предвиде дека сојузните тела не може да дејствуваат на нејзината територија, освен со привремено одобрување од Владата. Слично како Словенија, и Хрватска остави можност за создавање сојуз на суверени држави, по примерот на ЕЗ.⁶⁷

Сојузниот собор веднаш реагираше и ја отфрли Декларацијата на Словенија, нагласувајќи дека станува збор за изјава која содржи „определби за еднострано отцепување на Словенија од Југославија, со што се загрозува територијалната целокупност на земјата, нејзините државни граници и нејзиниот суверенитет во меѓународните

---

66 Government of Republic of Slovenia, Public Relations and Media Office, Declaration of independence, (достапно на <http://www.slovenija2001.gov.si/10years/path/documents/declaration/>) [пристапено на 27 февруари 2021].

67 Sabor Republike Hrvatske, Deklaracija o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske (25. lipnja 1991.) (достапно на <https://www.sabor.hr/hr/deklaracija-o-proglašenju-suverene-i-samostalne-republike-hrvatske-25-lipnja-1991>) [пристапено на 18 март 2021].

односи“. Сојузниот собор не ги призна ни внатрешниот, ни меѓународниот легитимитет на одлуката на Словенија.⁶⁸

Од друга страна, ЈНА веднаш ја блокираше Словенија – Љубљана беше опколена со тенкови, а Армијата блокираше патни правци и ја презеде контролата на државната граница.

Разбирливо, унилатералните акти за прогласување на независноста на Словенија и Хрватска од 25 јуни 1991 година, уште повеќе ја вжештија ситуацијата. Европската тројка повторно ја посети Југославија, на 28 јуни 1991 година, а веќе на 3 јули 1991 година, во Вашингтон, беше објавена Заедничка изјава на ЕЗ и САД со која беше побаран „неодложен прекин на насилствата“. Истовремено, оваа изјава констатираше дека „југословенската војска ја отфрлила цивилната контрола“. Истиот ден, КЕБС ја постави правната рамка за испраќање на набљудувачка мисија,⁶⁹ што беше прифатено со Брионската декларација, која беше потпишана неколку дена подоцна и за која стана збор претходно.

Сепак, и по повеќе неуспешни обиди и апели на ЕЗ⁷⁰ не дојде до смирување на ситуацијата и прекин на огнот во Југославија. За првпат идејата за организирање конференција беше изнесена кон средината на август, во рамките ЕЗ. Оваа идеја произлезе од влошувањето на ситуацијата на терен, но и од самите поделби коишто постојеа во рамките на ЕЗ. Од една страна, претставниците на германските партии во Европскиот парламент се залагаа за промптно признавање на Словенија и Хрватска, како единствен начин за спречување на „српско-болшевичка агресија“. Од друга страна, социјалистите и социјалдемократите тврдеа дека самоопределувањето постои како право на републиките, но и дека во меѓународните односи има и многу други права.

---

68 Види: „Словенија и Хрватска се раздружија од Југославија“, в. „Нова Македонија“, 26 јуни 1991 г.

69 Documents adopted by the Committee of Senior Officials in the Framework of the CSCE Mechanisms, Prague 3-4 July 1991 (UN Doc. S/22785, Annex I, II and III.)

70 EC Declaration on Yugoslavia adopted at 82nd EPC Ministerial Meeting, The Hague, 10 July 1991 (EC Press Release P.62/91); Declaration on Yugoslavia adopted at the EPC Extraordinary Ministerial Meeting, The Hague, 6 August 1991 (EC Press Release P.73/91); Declaration on Yugoslavia adopted at the EPC Extraordinary Ministerial Meeting, The Hague, 20 August 1991 (EC Press Release P.77/91).

Како резултат на тоа, претседателот на Советот на министрите на ЕЗ, Ван ден Брук, на 13 август ја најави можноста за организирање на „интерјугословенска“ конференција под покровителство на ЕЗ.⁷¹

Токму од тие причини, на 27 август 1991 година ЕЗ се реши да свика Мировна конференција за Југославија и да формира Арбитражна комисија.⁷² Арбитражната комисија беше составена од претседателите на уставните судови на: Франција, Роберт Бадинтер (кој беше и претседател на Комисијата); Италија, Алдо Корасани; Германија, Роман Херцог; Белгија, Ирин Петри; Шпанија, Франциско Томас Валиенте. Во периодот од 29 ноември 1991 година, до 13 август 1993 година, Арбитражната комисија издаде вкупно 15 мислења, од кои 4 се однесуваа на барањата за признавање на југословенските републики. Останатите мислења беа побарани од страна на Србија⁷³ и претседавачот со Конференцијата за Југославија.

Овој нов пристап на ЕЗ беше резултат на определбата да се избегне испраќањето на различни ставови во врска со разрешувањето на кризата,⁷⁴ како и тенденцијата да се избегне американското влијание во целиот процес. Мировната конференција претставуваше можност да се тестира заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕЗ која беше во фаза на подготовка.

Со Декларацијата за Југославија од 3 септември 1991 година, беше предвидено дека ќе се организира Конференција за Југославија во „Палатата на мирот“ во Хаг, под покровителство на ЕЗ. Беше предвидено дека Конференцијата ќе усвои механизми втемелени врз следниве принципи: (1) нема еднострана промена на границите со употреба на сила; (2) заштита на правата на сите во Југославија и (3) целосно почитување на сите легитимни интереси и легитимни стремежи.

---

71 Види: „Мировна конференција за Југославија“, в. „Нова Македонија“, 13 август 1991 г.

72 Declaration on Yugoslavia adopted at the EPC Extraordinary Ministerial Meeting, The Hague, 27 August 1991 (EC Press Release P.82/91).

73 На пример, мислењето бр. 2 се однесуваше на прашањето: „Дали српското население во Хрватска и Босна и Херцеговина, како еден од конститутивните народи на Југославија, има право на самоопределување?“ а мислењето бр. 3, на прашањето: „Дали внатрешните граници на Хрватска и Србија и помеѓу Босна и Херцеговина и Србија може да се сметаат како граници во смисла на меѓународното јавно право?“

74 Особено сигналите испраќани од страна на Германија.

Непосредно пред почетокот на Конференцијата за Југославија беше објавен уште еден план за решавање на југословенската криза, подготвен од Комисијата на Претседателството на СФРЈ, во состав: Васил Тупурковски, Јанез Дрновшек и Борислав Јовиќ.⁷⁵ Овој план предвиде две опции за решавање на југословенската криза, односно трансформација на Југославија во: (1) федерална заедница, којашто би ја сочинувале оние републики коишто ќе се определат за демократска федерација на рамноправни граѓани, народи и на нивните републики и (2) самостојни и суверени држави. Понатаму, беше предвидено дека сите овие државни заедници, или само некои од нив, коишто ќе изразат желба за тоа, можат меѓу себе да склучат и конфедерален сојуз, односно сојуз на суверени држави. Планот ги наведува и ставовите на одделните републики и народи во врска со решавањето на кризата: „Словенија, Хрватска и, евентуално, Македонија сакаат да создадат самостојни и суверени држави; Србија, Црна Гора и српскиот народ кој живее во Србија сакаат да живеат во заедничка држава и да го продолжат континуитетот на Југославија; Македонија и Хрватска сакаат сојуз на суверени држави, во Босна и Херцеговина нема единствено дефиниран став на сите држави кои живеат во неа“. Очигледно дека овој план не им одеше во прилог на аспирациите на Хрватска и Босна и Херцеговина во кои живееше значително српско население.

Конференцијата за Југославија започна на 7 септември 1991 година и со неа раководеше лордот Карингтон. На Конференцијата учествуваа претставници на сојузното Претседателство, сојузната Влада и претседателите на југословенските републики. Во рамките на процесот, беа создадени повеќе верзии на т.н. Карингтонов план, односно Нацрт-Хашка конвенција, предложени во период од два месеца (на 18, 23 и 30 октомври, како и 5 ноември 1991 година, кога е понудена последната, четврта верзија).

Планот на Карингтон се темелеше на воспоставување нови односи меѓу републиките, со следните можности: (1) суверени и независни републики со меѓународен идентитет; (2) слободна асоцијација меѓу републиките и (3) заедничка држава на рамноправни републики од

---

⁷⁵ Комисијата беше формирана со заклучок на седницата на Претседателството на СФРЈ, одржана на 20 август 1991 г., а планот беше објавен на 4 септември 1991 г.

оние републики што сакаат до останат во неа. „Планот“ предвиде и одредби за заштита и почитување на човековите права, правата на националностите или етничките групи, како и регулирањето на специјалниот статус на автономија во областите во кои лицата кои припаѓаат на национална или етничка група претставуваат мнозинство. Оваа автономија вклучуваше право на: користење на националните симболи, образовен систем кој води сметката за потребите на односната група, законодавно тело, административна структура, вклучувајќи регионални полициски сили и судство, коешто го одразува составот на населението во односната област. Дополнително, значаен дел од документот е посветен на економските односи и соработката во правосудството. Релативно мал простор е посветен на соработката во надворешните работи и безбедноста што е сведено на советување за сите прашања од заеднички интерес. Во однос на безбедноста, беше предвидено републиките сами да одлучуваат за видот на вооружените сили со кои ќе располагаат, како и какви договори за ова прашање ќе склучуваат со останатите републики.

Значајно е да се нагласи дека „Карингтоновиот план“ предвидуваше и постоење на неколку заеднички институции: суд за човекови права, совет од претседатели на сите републики, кој требаше да се состанува двапати годишно⁷⁶, совет за економска соработка, совет за политичка и безбедносна соработка, како и совет за соработка во областа на правосудството. Беше предвидено дека републиките ќе ја разгледаат можноста за формирање на парламентарно тело составено врз паритетна основа од пратеници од секоја република.

Значаен дел од одредбите е посветен на воспоставувањето на арбитражна комисија. Ова тело беше замислено како главен инструмент за решавање на потенцијални спорови меѓу републиките. Постојаната арбитражна комисија беше замислена да биде составена од пет членови именувани врз основа на договор меѓу владите на републиките по потпишувањето на финалниот договор. Членовите на постојаната арбитражна комисија не можеа да бидат државјани на било која од републиките.

---

⁷⁶ Во планот беше предвидено дека претседателот на советот ќе ротира помеѓу членовите на советот на секои 6 месеци по азбучен ред, а првиот претседател требаше да биде избран по пат на ждрепка.

Карингтоновиот план, всушност, претставуваше крај на дотогашната држава. Предвидените заеднички институции претставуваа повеќе формални, отколку суштински институции, а соработката меѓу републиките беше сведена на само неколку, горенаведени, области. Очигледно дека концептот на овие органи беше развиен под силно влијание на, тогаш, актуелните органи на ЕЗ. Од друга страна, овој План доколку беше прифатен ќе ја спречеше натамошната војна во Хрватска и, особено, Босна и Херцеговина, и ќе зачуваше определена форма на поврзување на поранешните југословенски републики, особено во контекст на заедничките економски интереси. Со други зборови, Планот претставуваше последна шанса за „спогодбен развод“ на Југословенската федерација.

Сепак, и покрај обидите на ЕЗ, ситуацијата на терен континуирано се влошуваше. Тоа отворено го констатира претседавачот со Конференцијата за Југославија, лордот Карингтон, на почетокот на октомври: „Југославија каква што ја познаваме, очигледно се распаѓа. Мора да се најде институционализиран начин таа да се претвори во лабав сојуз на суверени држави, чии односи, пред сè, би биле економски“.⁷⁷

Четвртата верзија на Планот им беше понудена на потпишување на претседателите на републиките на 5 ноември 1991 година. Освен Србија, сите го прифатија, а подоцна, под притисок на јавноста, Црна Гора го повлече потписот. Работата на Конференцијата беше суспендирана по неуспехот на овој процес. Со тоа, Мировниот план на лордот Карингтон беше отфрлен, со што пропадна и последната можност за зачувување на Југославија како суверена држава или како сојуз на држави заснован врз заедничката соработка на сите полиња од заемен интерес.

Неуспехот на Меѓународната конференција за Југославија го отвори патот за започнување на постапка за меѓународно признавање на „новите“ држави. Европската заедница, на 15-16 декември 1991 година, усвои два акта коишто се однесуваа на меѓународното признавање на новите држави: Насоки за признавање на новите држави

---

77 „Тајнуг“, Лондон, 8 октомври 1991 г.

во Источна Европа и Советскиот Сојуз⁷⁸ и Декларација на ЕЗ за условите за признавање на нови држави.⁷⁹

Првиот документ ги содржеше основните принципи чие исполнување се сметаше за неопходно за признавање на новонастанатите држави во Источна Европа и Советскиот Сојуз. Во овој корпус на насоки влегуваа: почитување на одредбите на Повелбата на Обединетите нации; обврските пропишани со Завршниот акт од Хелсинки и Париската повелба; гарантирање на правата на етничките и националните групи и малцинства во согласност со механизмите на КЕБС; почитување на неповредливоста на границите кои можат да се менуваат само со мирољубиви средства и заемна согласност; прифаќање на обврските во врска со разоружувањето и забраната за ширење на нуклеарното оружје, како и безбедноста и регионалната соработка и прифаќањето на обврската за решавање на спорите во врска со сукцесијата и регионалните спорови по пат на договор. Покрај тоа, во овој документ беше нагласено дека членките на ЕЗ „ќе го земат предвид и ефектот што признавањето на државите може да го има на соседните држави“. Оваа одредба беше поврзана со јасната тенденција на Грција, уште од самиот почеток, да го опструира процесот на осамостојувањето на Македонија.

Вториот документ усвоен од страна на ЕЗ се однесуваше поконкретно на признавањето на југословенските републики. Овој документ ги повика југословенските републики да ја известат Конференцијата за Југославија до 23 декември 1991 година: дали сакаат да бидат признаени како независни држави; дали ги прифаќаат горенаведените Насоки; дали ја прифаќаат Нацрт-конвенцијата⁸⁰, која се разгледува во рамките на Конференцијата за Југославија, а особено главата 2 која се однесува на човековите права и правата на националните и етничките групи; и дали ги поддржуваат напорите на Генералниот секретар и Советот за безбедност на ОН, како и

---

78 Guidelines for the Recognition of New States in Eastern Europe and The Soviet Union (UN Doc. S/23293, Annex II).

79 EC Declaration Concerning the Conditions for Recognition of New States adopted at the Extraordinary EPC Ministerial Meeting, Brussels, 16 December 1991 (UN. Doc. S/23293 Annex I).

80 Peace Conference on Yugoslavia: Treaty Provisions for the Convention, The Hague, 1 November 1991 (UN Doc. S/23169, Annex VII).

продолжувањето на Конференцијата за Југославија. Покрај тоа, беше нагласено дека барањата за меѓународно признавање ќе ѝ бидат доставени на Арбитражната комисија. Под притисок на Грција, во Декларацијата беше вметната одредба дека „Заедницата и нејзина членка може да побараат од југословенска република, пред признавањето, да усвои уставни и политички гаранции дека нема територијални претензии спрема соседна држава, членка на ЕЗ, и да се воздржи од употреба на непријателска пропаганда спрема членка на ЕЗ, вклучувајќи и употреба на име што имплицира територијални претензии“. За влијанието на Грција во однос на вклучувањето на оваа одредба известиле и Агенцијата „Франс прес“, како и високотиражниот весник „Л’Соар“, неколку дена подоцна. Треба да се нагласи и дека оваа одредба не беше вклучена во нацрт-документот, односно германско-француската декларација по којашто се водеше расправата на состанокот.

Значајно е да се нагласи дека за ова прашање имаше доста несогласувања во рамките на Заедницата, особено заради ставот на Германија за експедитивно признавање на Словенија и Хрватска.

Првичните реакции на донесувањето на документите на ЕЕЗ, во Македонија беа позитивни. Министерот Фрчкоски, во интервју за весникот „Нова Македонија“, нагласи дека Македонија ги исполнува критериумите од Декларацијата.⁸¹ Претседавачот на Конференцијата за Југославија, лордот Карингтон, во Скопје изјави дека „не верува дека би требало да има поголеми тешкотии за признавањето на Македонија“.⁸² Сличен став за ова прашање беше содржан и во обраќањето на министерот Малески пред пратениците во Собранието. Во однос на дополнителниот став кој на барање на Грција беше вклучен во Декларацијата (непријателска пропаганда и користење на име што имплицира територијални претензии), Малески нагласи дека тоа не може да биде пречка за признавањето на Републиката затоа што ниту води активности на непријателска пропаганда, ниту користи име што имплицира територијални барања, а нашето, евентуално, несогласување или изразување резерви спрема оваа, во основа нејасна и непрецизна

81Види: „Ги исполнуваме условите од Декларацијата“, в. „Нова Македонија“, 19 декември 1991 г.

82Види: „Ќе нема проблеми со признавањето“, в. „Нова Македонија“, 19 декември 1991 г.

формулација, би значело дека како Република се препознаваме и навистина водиме некаква пропаганда и користиме име за да изразиме територијални барања.

Како резултат на сите овие процеси, министерот Малески испрати писмо до претседателот на Министерскиот совет на ЕЗ во кое нагласи дека: Република Македонија ја изразува својата волја да биде призната како независна држава; дека ги прифаќа обврските содржани во Декларацијата за насоките за признавање на нови држави во Источна Европа и Советскиот Сојуз и условите наведени во Нацрт-документот на Конференцијата за Југославија; како и ги поддржува напорите на Генералниот секретар на ОН и продолжувањето на Конференцијата за Југославија. Покрај тоа, во писмото беше нагласено дека Македонија се обврзува дека со уставни и политички гаранции ќе ги исполни и сите други услови, како и дека Македонија нема територијални претензии и нема да се меша во суверените права на другите држави.

Во овој период, оставка поднесе и Анте Марковиќ, дотогашниот претседател на сојузната Влада кој, фактички, беше последниот југословенски премиер.

До Арбитражната комисија беа доставени 4 барања за меѓународно признавање, поднесени од страна на: Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина и Македонија. Истиот ден, кога истече рокот за поднесување на апликациите за признавање, без да го дочека мислењето на Арбитражната комисија, Германија го објави, таканареченото, „Божикно признавање“ на Словенија и Хрватска, три недели пред предвидениот рок од страна на ЕЗ – 15 јануари 1992 година. Оваа одлука на Германија претставуваше сериозен удар врз Мировната конференција за Југославија, но и врз самата Европска заедница.

На 11 јануари 1992 година, Арбитражната комисија ги објави мислењата за признавање на југословенските републики, според кои само Словенија и Македонија ги исполнуваа условите за признавање. Барањето за признавање на Босна и Херцеговина беше отфрлено со образложение дека српското малцинство не учествувало во донесувањето на актите за осамостојување. Покрај тоа, беше

побарано и одржување на референдум, под меѓународна контрола. Признавањето на Хрватска беше условено со промени на Уставот, а во духот на Нацрт-конвенцијата за Југославија⁸³.

Сепак, на состанокот на Претседателството на ЕЗ, одржан 15 јануари 1992 година, беше донесена Одлука за признавање само на Словенија и Хрватска.⁸⁴ Босна и Херцеговина беше признаена за независна држава од страна на ЕЗ на 6 април 1992 година⁸⁵. Во врска со ова, Малком Шо, говори за еклатантни примери на прераното меѓународно признавање првенствено заради фактот што овие држави немаа ефективна контрола на сопствената територија (Хрватска не контролираше 1/3 од територијата, а Босна и Херцеговина пред потпишувањето на Дејтонскиот договор не контролираше дури 70 % од територијата).⁸⁶

Без претерување, може да се каже дека токму признавањето на Словенија и Хрватска е едно од најмногу дискутираните прашања во целиот европски одговор на конфликтот во Југославија. Токму тие причини ја наметнуваат потребата да се разгледаат контурите на надворешната политика на: Германија, Велика Британија и Франција, во процесот на распаѓањето на Југославија.

ГЕРМАНИЈА

Германската надворешна политика во однос на Југославија на почетокот на 90-тите години на минатиот век беше креирана под влијание на повеќе фактори: економските интереси, политичките и историски врски, но и тенденцијата за создавање на *Rax Germanica*, со цел да се стабилизира истокот на Европа на начин како што САД ја стабилизираа Западна Европа по Втората светска војна. До средината на 1991 година, германската Влада беше на иста линија со ЕЗ и го поддржу-

---

83 Opinions No. 4, 5, 6 and 7 on International Recognition of the Republic of Slovenia by the European Community and its members, Paris, 11 January 1992 (International Legal Materials Vol. 31 (1992)).

84 Statement by the Presidency of the European Community on the Recognition of Yugoslav Republics, Brussels, 15 January 1992 (EPC Press Release, P. 9/92).

85 EC Declaration on Recognition of Bosnia and Herzegovina, Luxembourg, 6 April 1992 (UN Doc. S/23793, Annex).

86 Shaw M.N., *International Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

ваше единството на Југославија сметајќи дека солуцијата треба да се најде врз основа на следните принципи: висок степен на независност на републиките, зачувување на заеднички југословенски уставен поредок и широки права за етничките малцинства.⁸⁷ Во тој контекст, Германија, и останатите западноевропски држави, ги отфрлија барањата на Словенија и Хрватска за признавање од 25 јуни 1991 година.

Но, тој германски став започна да се менува веќе кон крајот на јуни 1991 година. Германскиот Бундестаг во јули усвои Резолуција со која побара од Владата признавање на Словенија и Хрватска. Имајќи го предвид притисокот на домашната јавност, германската Влада започна да лобира во ЕЗ за што поскоро признавање на двете југословенски републики, со образложение дека тоа е единствениот начин за прекин на насилството. Исто така, Владата на Германија сметаше дека Србија ги користи преговорите за продолжување на војната. На германската политика во однос на решавањето на југословенскиот конфликт остро се спротивставија останатите членки на ЕЗ, а особено Франција, и тоа ја спречи Германија од донесување на одлука за признавање уште во септември 1991 година.

На состанокот на ЕЗ одржан на 10 октомври 1991 година, беше усвоен начелен став признавањето на државите да биде суспендирано за период од два месеца, со очекување дека на Конференцијата за Југославија, која беше во тек, ќе биде постигнат договор.

Германските гледишта во врска со ситуацијата во Југославија во средината на октомври ги изнесе германскиот министер за надворешни работи, Ханс Дитрих Геншер, на собирот на Либералната партија во Ратинген. Тој нагласи дека Југославија во досегашна форма престана да постои, а ЈНА не смее да се спротивставува на мировните напори на ЕЗ. Според него, политичкото решение на кризата треба да се заснова врз 4 елементи: (1) повлекување на ЈНА од Хрватска; (2) промената на границите по пат на сила нема да биде признаена; (3) правата на малцинствата мора да бидат признаени и заштитени и (4) независноста и меѓународното признавање на републиките кои тоа го бараат мора да биде дел од решение. Тој додаде и дека Словенија и Хрватска ја декларираа својата независност и

---

87 Calic M. J., *German Perspectives in Danchev A., Halverson T., International Perspectives on the Yugoslav Conflict* (London: Macmillan Press, 1996).

дека таа демократски изразена волја на народот никој не смее да не ја почитува.⁸⁸ Со сличен став дека ќе ја признаат Словенија и Хрватска, неколку дена подоцна излезе и италијанското Министерство за надворешни работи. Потсекретарот во ова Министерство, Клудио Виталоне, соопшти дека „и самата српска Влада ќе мора да ја продолжи таа иницијатива бидејќи е во согласност со рамките за интернационализација и интервенцијата што ЕЗ досега ги спроведува за да го замолкне оружјето и да им даде нов поттик на преговорите“.⁸⁹ Тоа беше првпат и Италија отворено да се заложил за признавање на овие две републики.

Сепак, германскиот министер за надворешни работи, Геншер, сметаше дека овој став на ЕЗ ѝ дава *carte blanche* на Германија да донесе одлука за признавање во било кој термин по 10 декември 1991 година. Приближувањето на признавањето на Словенија и Хрватска од страна на Германија беше најавено на партиската конвенција на владејачката ЦДУ (Христијанско-демократска унија). Германскиот премиер, Хелмут Кол, тогаш изјавил дека „Хрватите нема да бидат оставени сами“.⁹⁰

На крајот на октомври и италијанскиот министер за надворешни работи ја навести можноста за завршување на Конференцијата за Југославија и усвојување на спогодба со која би се признала независноста на сите републики кои тоа го бараат.⁹¹

И покрај претходно наведениот став на Советот за безбедност на ОН, Германија останала на своите позиции. Портпаролот на Владата во Бон, на 14 декември го реafirмираше ставот на Германија за ова прашање и соопшти дека германскиот став е „познат и дефинитивен“.⁹²

Сепак, најголемите несогласувања се случиле на состанокот на ЕЗ одржан на 15-16 декември, кога дојде до блоковска поделба во рамките на самата заедница. На една страна се наоѓаа: Германија, Данска и Италија, а на другата Франција и Велика Британија кои можиле

---

88 „Танјуг“, Бон, 12 октомври 1991 г.

89 „Танјуг“, Рим, 13 октомври 1991 г.

90 „International Herald Tribune“ (18/11/1991).

91 Види: „Признавање на републиките во декември“, в. „Нова Македонија“, 1 ноември 1991.

92 „Танјуг“, Бон, 14 декември 1991 г.

акт на признавање го сметаа за закана за Мировната конференција за Југославија, а со тоа и за можноста за изнаоѓање решение за конфликтот. По долги дискусии беше прифатен ставот да бидат признаени само оние југословенски републики кои ги исполнуваат условите, а формалното признавање да биде извршено на 15 јануари 1992 година. И покрај прифатениот консензус, Германија остана доследна на својата првично дефинирана политика на *fait accompli*: германскиот претседател, Рихард фон Вајцекер на 23 декември 1991 година со писмо ги извести Словенија и Хрватска за нивното признавање од страна на Германија. Оваа одлука сериозно го загрози постоењето на кохезија во надворешната политика на ЕЗ, но сепак, според Кол, признавањето на Словенија и Хрватска претставуваше „голем триумф на германската надворешна политика“.⁹³

ФРАНЦИЈА

Конфликтот во Југославија имаше силно влијание и врз француската надворешна политика. Тој се рефлектирало на дипломатските односи на Франција со обединета Германија, како и на француските ставови во врска со иднината на НАТО и Западноевропската Унија и улогата на ЕЗ во одржувањето на безбедноста на европскиот континент. На стартот на конфликтот во Југославија, Франција ги постави следните принципи: прво, ставање на крај на насилството; второ, изнаоѓање на прифатливо решение за сите етнички групи во согласност со меѓународното право и трето, спречување на ширење на конфликтот.⁹⁴ Во тој контекст, се залагаше за зачувување на единството на Југославија и се спротивстави на признавањето на југословенските републики, задржувајќи ја оваа позиција сè до 16 декември 1991 година. Овој став јасно го прецизираше францускиот премиер, Едит Креско, со изјавата дека „Југославија не може да биде дел од Европа доколку не остане обединета“.⁹⁵

---

93 „Der Spiegel“ (23/12/1991).

94 Lepick O., *French Perspectives in Danchev A., Halverson T., International Perspectives on the Yugoslav Conflict* (London: Macmillan Press, 1996).

95 „Le Monde“ (25/5/1991).

Како резултат на евидентната разлика во ставовите околу југословенскиот конфликт, Франција и Германија беа принудени да постигнат компромис. Компромисот (јули 1991 година) се состоеше во следното: Германија привремено да ја замрзне иницијативата за признавање на Словенија и Хрватска и да се согласи со идејата за формирање Арбитражна комисија, а за возврат Франција ја отфрли можноста од употреба на сила за зачувување на Југославија и се согласи со предлогот за одржување на Меѓународна конференција за Југославија. Двете држави беа согласни дека САД не треба да бидат инволвирани во менаџментот на конфликтот.

Разликите во ставовите на Германија и Франција по прашањето на Југославија беа присутни подолг временски период. Така, на пример, на почетокот на декември, германскиот министер за надворешни работи, Геншер, во прилогот на бонскиот „Велт ам зонтаг“ напиша дека „Југославија повеќе на постои“ бидејќи „ја разурнаа нехрброста на оние народи коишто сакаат независност и неоднесување на надворешниот свет, туку војната на ЈНА против хрватскиот народ, сонот на старите политички сили за велика Србија и спречувањето на малцинските права на Косово“. За разлика од него, францускиот претседател, Франсоа Митеран, во изјава за „Франкфуртер алгемајне“ рече дека „меѓународното признавање мора да дојде кога ќе се создадат услови“ и нагласи дека „не верува оти прогласувањето на независноста на Хрватска би ја подобрило ситуацијата“.⁹⁶

И покрај спротивставувањето на унилатералната постапка на Германија од 23 декември 1991 година, Франција ја призна независноста на Словенија и Хрватска на 15 јануари 1992 година, иако таа одлука беше во спротивност со Мислењето бр. 5 на Арбитражната комисија, до чие формирање дојде токму на иницијатива на Франција. Генерално, во дизајнирањето на сопствената надворешна политика, Франција беше водена од следните премиси: одржување на просрпска позиција во конфликтот како резултат на традиционалното сојузништво со Србија и Грција на Балканот;⁹⁷ загриженоста од можноста за

---

⁹⁶ Бон, 1 декември 1991 г., „Танјуг“.

⁹⁷ Токму оваа просрпска позиција на Франција беше евидентна во текот на 1991 година преку ставот дека не може исклучително Србија да биде виновна за разгорувањето на војната.

потенцијална примена на правото на самоопределување да предизвика дестабилизирачки ефекти во самата Франција (прашањето на Корзика), но и во СССР; опасноста од зголемувањето на политичката улога на Германија и можноста со признавањето на Словенија и Хрватска да се оформи концептот на *Mittleuropa* под германско влијание, но и желбата на Франција да се наметне како посредник во спорот, а со тоа да ја зацврсти својата улога на меѓународната сцена.⁹⁸ Конечно, треба да се признае дека Франција во текот на југословенскиот конфликт имаше исклучително храбра и активна политика и даде широк придонес во разрешувањето на кризата.

ВЕЛИКА БРИТАНИЈА

Што се однесува до Велика Британија, таа уште од самиот почеток зазеде силен пројугословенски став и во текот на целиот процес имаше став за одржување на некоја, барем, елементарна форма на југословенско здружување. Сепак, Велика Британија постепено стана свесна за неможноста за одржување на СФРЈ и, конечно, го прифати европскиот компромис признавајќи ги Словенија и Хрватска на 15 јануари 1992 година.

Британската политика на одржување на Југославија како единствена држава се темелеше врз повеќе фактори: прво, постоеја силни уверувања дека може да се направи паралела меѓу случувањата во Југославија и Северна Ирска и дека тоа би можело да дејствува дестабилизирачки на Британија, но и на источниот блок; второ, во Британија беше присутна загриженост од можната реакција на нејзиниот трансатлантски партнер, САД, на признавањето на југословенските републики; и трето, Велика Британија сметаше дека евентуалното признавање на југословенските републики ќе упати погрешна порака дека ЕЗ ќе интервенира воено во кризата⁹⁹ (што на Британија не ѝ одговараше

---

98 Lucarelli S., *Europe and the breakup of Yugoslavia* (The Hague: Kluwer Law International, 2000).

99 Британскиот премиер, Џон Мејџор, во тој контекст изјави дека признавањето треба да биде избегнато бидејќи „ќе ги зголеми надежите на Хрватска дека Европа е подготвена воено да интервенира“ (*Der Spiegel*, 9/9/1991).

и поради можното зголемување на јавните расходи¹⁰⁰). Сепак, Велика Британија презеде интензивни дипломатски напори коишто се рефлектираа во ангажирањето на двајца поранешни секретари за надворешни работи (лордот Карингтон и лордот Овен) како посредници и медијатори во разрешувањето на конфликтот, како и преку обезбедувањето соодветна логистичка поддршка на нивните активности од страна на британскиот „Форин офис“.

Покрај овие наведени причини, повеќе автори сметаат дека британското отстапување од првичната позиција, за одржување на некоја форма на југословенско здружување, се должи на договор меѓу министерствата за надворешни работи на Германија и Велика Британија, со кој Германија се согласила на отстапки во првата фаза на склучување на Договорот од Мастрихт, а за возврат, Велика Британија би го прифатила признавањето на Словенија и Хрватска.¹⁰¹

За да се комплетира сликата за улогата на меѓународната заедница во југословенскиот конфликт, задолжително мора да се разгледаат главните контури на американската и руската надворешна политика за конфликтот во Југославија.

СОЕДИНЕТИТЕ АМЕРИКАНСКИ ДРЖАВИ

Кога се анализира американската политика за Југославија, мора да се има предвид дека Вашингтон долго време ја ценеше независноста на Тито од Москва. Меѓутоа, општите политички промени во Европа по падот на Берлинскиот ѕид го намалија интересот на САД за Југославија. Главни приоритети во нивната надворешна политика беа разврската во СССР и војната во Заливот, а на конфликтот во Југославија гледаа како на „локален европски проблем“, сметајќи дека европските сојузници треба да го разрешат.

---

100 Во тоа време британското Министерство за одбрана имаше изготвено план за намалување на јавните расходи на одбраната „Options for change“. Види: Gow J., *British Perspectives in Danchev A., Halverson T., International Perspectives on the Yugoslav Conflict* (London: Macmillan Press, 1996).

101 Наводно, сличен договор бил постигнат и меѓу Германија и Грција. Со тој договор, Грција се обврзала да го прифати признавањето на Словенија и Хрватска, а Германија дека нема да инсистира на признавањето на Македонија. Види: Zucconi M., *The European Union in the Former Yugoslavia in Chayes A.H., Preventing Conflict in the Post-Communist World: Mobilizing International and Regional Organizations*, (Washington: Brookings Institutions).

Во 1990 и 1991 година САД изразуваа безусловна поддршка за зачувување на единството на федерална Југославија. Иако во есента 1990 година ЦИА предвиде дека распаѓањето на Југославија „најверојатно ќе се случи во следните 18 месеци“, САД продолжија силно да се спротивставуваат на било кој потег којшто би го загрозил „територијалниот интегритет на Југославија во нејзините постојни граници“.¹⁰²

За време на првите Повеќепартиски избори во Југославија, американскиот Стејт Депарتمان издаде посебно соопштение со кое побара исполнување на 12 услови во врска со меѓународните стандарди за фер и демократски избори и идната поддршка на Вашингтон во меѓународните финансиски институции ја услови со нивното соодветно исполнување.¹⁰³

Значајно е да се нагласи дека САД го донесоа „Никлсовиот амандман“ со кој беше суспендирана американската помош заради кршењето на човековите права во Југославија.

Американскиот амбасадор во Југославија, Ворен Цимерман, редовно апелираше за смирување на ситуацијата и нагласуваше дека САД го поддржуваат опстанокот на заедничката Југословенска држава. Така, на пример, на 17 мај 1991 година, амбасадорот изјави дека „за САД е неприфатливо, како насилното зачувување на единството на Југославија, така и нејзиното распаѓање, бидејќи во двата случаја би била задушена демократијата“.¹⁰⁴ Неколку дена подоцна, истата порака е нагласена и во телефонскиот разговор меѓу сојузниот премиер, Анте Марковиќ, и американскиот претседател, Џорџ Буш. Според изјавата на претставникот на Белата куќа, Роман Попадјук, Буш му телефонираше на Марковиќ за да ја изрази „цврстата поддршка на неговата Влада и на реформите, на воспоставувањето вистинска демократија и на решавањето на југословенските спорови во рамките на единствена држава.“¹⁰⁵

Во обид за разрешување на југословенската криза, на 21 и 22 јуни во Белград престојуваше и американскиот државен секретар, Џејмс

---

102 Dennison R., *Yugoslavia: Balkan Break-up?* Foreign Policy, Vol. 83 (1991).

103 Види: „Вашингтон ја условува поддршката“, в. „Нова Македонија“, 2 ноември 1990 г.

104 „Танјуг“, 17 мај 1991 г., Белград.

105 Види: „Поддршка во часовите на искушение“, в. „Нова Македонија“, 22 мај 1991 г.

Бејкер, и оствари средби со југословенскиот премиер, Анте Марковиќ, и претседателите на републиките, вклучувајќи го и претседателот Глигоров. Бејкер нагласи дека САД сакаат да ѝ помогнат на Југославија, колку што можат, во: внатрешната демократизација; почитувањето на човековите права и зачувувањето на единството на земјата. Тој го искористи присуството на состанокот на КЕБС и официјалната посета на Албанија за, од прва рака, да се запознае со ситуацијата во земјата^{106,107}. За време на конференција за печат, на прашањето на еден словенечки новинар „дали САД во кои било околности дипломатски ќе ја признаат Република Словенија, која за некој ден прогласува независност?“ Бејкер остро одговори дека „нема да ја признаеме и би советуваа против еднострани акции“.¹⁰⁸ Овој став го повтори и претседателот Буш по прогласувањето на независноста на Словенија и Хрватска. Тој потенцираше дека американскиот став е „мошне јасен“: „Ние честопати зборувавме за единството и мирот таму... Јас овде имав некои разговори за тоа. Се надевам дека американската позиција е јасна. Нам не ни е потребно насилство во светот. Она што ни треба е повеќе мир. И луѓе кои седат и разговараат за своите разлики“.¹⁰⁹

Соединетите Американски Држави сметаа дека етничкиот конфликт во Југославија би можел да се рефлектира и во Советскиот Сојуз. Во тој контекст, претседателот на САД, Џорџ Буш, во говорот одржан во Киев, на 1 август 1991 година, нагласи: „Слободата не е исто што и независноста. Американците нема да ги поддржат оние кои бараат независност со цел да ја заменат тиранијата со локален деспотизам“. Покрај тоа, треба да се знае дека американската

---

106 Државниот секретар Џејмс Бејкер престојуваше во официјална посета на Албанија на 22 јуни 1991 година. Тој беше првиот американски државен секретар кој престојувал во официјална посета на Албанија. Во рамките на посетата, тој се сретна со албанското раководство и се обрати во албанскиот Парламент. Потенцираше дека САД ги поздравуваат демократските промени што се случуваат во Албанија и даде ветување дека доколку земјата спроведе политички и економски реформи, САД ќе бидат подготвени да понудат натамошна помош.

107 Zickel, R., Iwaskiw W.R., (1994) Albania: A country study, Department of the Army, Washington, 1994, p.199.

108 Види: „САД сакаат да ѝ помогнат на Југославија“, в. „Нова Македонија“, 22 јуни 1991 г.

109 Види: „Нема признавање на сецесионистичките акти“, в. „Нова Македонија“, 28 јуни 1991 г.

надворешна политика немаше сериозен притисок од домашната јавност, која беше преокупирана со Советскиот Сојуз, ниту од економските лоби-групи за вмешување во конфликтот. Во тој правец, интересите на САД беа да се одржи стабилноста на регионот, преку интензивна улога на Европа, и избегнување евентуална воена интервенција, како и одржување добри односи со Русија со избегнување за создавање на прецеденти коишто би можеле да имаат негативно влијание врз тамошната политичка констелација.

Оваа почетна политика на САД, за поддржување на југословенското единство, продолжи и покрај развојот на воените активности во Словенија и Хрватска. Ворен Цимерман, тогашниот американски амбасадор во Белград, во своите мемоари пишува дека Стејт Депарتمانот го инструктираше да ги охрабрува лидерите на југословенските републики да најдат заедничка формула дури до есента 1991 година¹¹⁰. САД заедно со генералниот секретар на ОН, Перез Де Квелјар, ја критикуваа Одлуката на ЕЗ за признавање на Словенија и Хрватска со образложение дека тој акт ги потценува мировните иницијативи на ОН и ЕЗ и води кон ескалација на конфликтот. Иако САД инсистираа на постигнување на мировен план пред признавањето, сепак, на 7 април 1992 година¹¹¹ ги признаа: Словенија, Хрватска и Босна и Херцеговина за независни држави¹¹² и воспоставија дипломатски односи со овие држави во август истата година. Американскиот став за признавањето на Македонија ќе се елаборира во посебен дел на оваа книга.

---

110 Benes M., *Diversity among Allies: Foreign policies of Germany, the United Kingdom and the United States in the conflict in the former Yugoslavia and the role of political culture*, CEU Master thesis, 1997.

111 Според Цимерман, признавањето на независноста на трите југословенски републики дојде еден ден по признавањето на независноста на Босна и Херцеговина од страна на ЕЗ, со цел да се избегне српската чувствителност во однос на 6 април, кога во 1941 година нацистичка Германија го бомбардираше Белград.

112 Statement on United States Recognition of the Former Yugoslav Republics April 7, 1992 (<http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1992/92040705.html>).

РУСИЈА

Руската политика кон Југославија мора да се гледа од повеќе аспекти: меѓународното опкружување во периодот по Студената војна и местото на Русија во новиот светски поредок; економскиот колапс на државата; политичката внатрешна нестабилност на Русија (Претседателските избори во летото 1991 година, пучот против Горбачов), како и судирот меѓу прозападните и конзервативните кругови во Москва¹¹³. Во такви услови, руската надворешна политика беше отсутна од случувањата во Југославија. На 6 јули 1991 година, Горбачов направи обид да се инволвира во разрешувањето на југословенската криза со испраќање специјален пратеник во: Белград, Загреб и Љубљана, со порака за одржување на единственоста на Југословенската држава.

По ова, дојде до извесно приближување со САД околу прашањето на Југославија. Двете држави беа водени од пристапот да се избегне употребата на југословенско сценарио во дисолуцијата на СССР. На 31 јули 1991 година, за време на официјалната посета на американскиот претседател на Русија, беше издадена заедничка изјава со која беше осудено насилството во Југославија и беше повикано на почитување на принципите од Завршниот акт од Хелсинки. Последниот обид на Горбачов да се прикаже како светски лидер во југословенската криза беше поканата за посета на Москва до претседателите на Србија и Хрватска, кон крајот на летото 1991 година.

Јасно е дека Русија ја изгуби улогата на Балканот, што отсекогаш ја имаше, или сакаше да ја има. Економските проблеми и политичките судири направија Русија да биде нем посматрач на разврската на југословенскиот конфликт која ѝ беше препуштена на ЕЗ, а подоцна и на САД. Проценките на одредени кругови во Белград дека Русија активно ќе се вклучи во разрешувањето на кризата во полза на српската страна, се покажаа како погрешни.

---

113 Pravda A., *The Politics of Foreign Policy in Pravda A.*, Alison R., Light M., *Internal factors in Russian Foreign Policy* (London: Macmillan, 1997).

МЕЃУНАРОДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

Покрај ЕЗ, во југословенската криза активно се вклучија повеќе меѓународни организации. За жал, тоа не придонесе за спречување на конфликтот, односно конфликтите во земјата.

Конференцијата за европска безбедност и соработка (КЕБС) ја следеше ситуацијата уште од самиот почеток на кризата. На 1 јули 1991 година упати повик за прекин на вооружените судири помеѓу ЈНА и словенечките сили и за продолжување на мировните преговори. Во декември 1991 година беше воспоставена известувачка мисија за состојбата со човековите права во Југославија, а во март 1992 година беше креирана функцијата на Висок претставник за национални малцинства. Како што веќе беше нагласено, КЕБС учествуваше и во посредувањето за склучувањето на Брионската декларација. Сепак, КЕБС не зеде учество во Конференцијата за Југославија.

Обединетите нации (ОН) не беа активни во иницијалните стадиуми на конфликтот во Југославија. Но, со влошувањето на ситуацијата во Хрватска и Босна и Херцеговина, како и со почетокот на Конференцијата за Југославија, се наметна потребата од активно вклучување и на ОН. Советот за безбедност на ОН на 15 септември 1991 воведо „општо и комплетно ембарго за испорака на оружје и воена опрема на Југославија¹¹⁴. Подоцна беа воспоставени и економски санкции против Србија и Црна Гора.

Во текот на ноември 1991 година, со оглед на ситуацијата на терен, интензивно започна да се зборува за упатување мировници на ОН во Југославија. Тогашниот генерален секретар на ОН, Перес де Куелар, постави три услови за упатувањето на мировни сили: согласност од сите заинтересирани страни, воспоставување и одржување на прекино на огнот, како и решавањето на финансирањето и учеството во силите. Во контекст на ова прашање, лордот Карингтон изјави дека е песимист дека ќе биде постигнат прекин на огнот, но и дека е постигната начелна согласност меѓу лидерите на Србија и Хрватска за распоредување на мировни сили.¹¹⁵ Беше определен и личен пра-

---

114 UN Security Council Resolution 713/91.

115 Интервју за ББЦ, 16 ноември 1991 г.

теник на генералниот секретар на ОН – поранешниот американски државен секретар, Сајрус Венс.

Во текот на ноември, беше отворена можноста за испраќање мировни сили на ОН во Југославија. Тоа беше комплициран процес со оглед на тоа што ситуацијата не можеше да се контролира на терен, а распоредувањето на мировните сили требаше да се усогласи меѓу: Милошевиќ, Туѓман, сојузниот секретар за народна одбрана, Кадиевиќ, и ЈНА. Само за илустрација, до 23 ноември 1991 година беа потпишани дури 14 различни договори за прекин на огнот во Југославија, кои на терен не се почитуваа.

Непосредно пред одржувањето на Мастришкиот самит на ЕЕЗ, Советот за безбедност на ОН расправаше за ситуацијата во Југославија и постигна начелна согласност да упати помала група набљудувачи, но и да ги изрази резервите до ЕЕЗ и, особено, Германија, во врска со можноста за признавање на Словенија и Хрватска. Тој став беше презентираан во писмото на генералниот секретар Де Куелџар до холандскиот министер за надворешни работи, Ван Ден Брук. Сепак, тој не ја промени официјалната германска позиција за ова прашање.

Во јануари 1992 година, во рамките на Венсовиот план, беше донесена одлука за испраќање на мировната мисија на ОН во Југославија – УНПРОФОР, која беше прифатена од сите страни во конфликтот.¹¹⁶ Активностите на ОН поврзани со разрешувањето на конфликтот продолжија и по меѓународното признавање на југословенските републики и нивниот прием за членство во ОН: Лондонската конференција, воспоставувањето на Меѓународен кривичен трибунал за поранешна Југославија,¹¹⁷ воспоставувањето на зона за забранети летови во Босна,¹¹⁸ како и мисиите и активностите на Комисијата за човекови права на ОН, Високиот претставник за бегалци на ОН и УНЕСКО.

Во рамките на активностите на меѓународните организации треба да се спомене и Северноатлантската Алијанса (НАТО) која имаше улога за: спроведувањето на санкциите на ОН; доставувањето на

---

116 Letter from Mr. Branko Kostic, Vice-President of SFRY, addressed to the UN Secretary-General, Concerning the Arrival of the UN Peace Forces in Yugoslavia, 3 February 1992 (UN. Doc.S/23513, Enclosure).

117 UN Security Council Resolution 808/93.

118 UN Security Council Resolution 781/92.

хуманитарна помош; одржувањето на зоната за забранети летови, итн. Интерес за конфликтот во Југославија пројавија и: Г-7, подоцна Г-8 групата, која ја суспендираше економската помош за Југославија; Организацијата на Исламската конференција, која се спротивставуваше на продолжувањето на ембаргото за увоз на оружје спрема Босна и Херцеговина; Движењето на неврзаните, кое се залагаше за мирољубиво решение на југословенската криза; Меѓународниот комитет на Црвениот крст, итн. Но, и покрај ангажирањето на голем број мултилатерални фактори, ефектите беа едвај видливи, а разрешувањето на југословенскиот конфликт се пролонгираше *ad calendas Graecas*.

Сумирајќи ја анализата за улогата на меѓународната заедница може да се констатира дека таа немаше единствен став во врска со решавањето на југословенскиот конфликт. Југословенската криза беше првиот тест за новата заедничка европска безбедносна и надворешна политика. Настанатата ситуација, сама по себе носеше потенцијал за развој на одлучувачка улога на Европската заедница и нејзино солидно позиционирање во новите глобални односи. За жал, тој потенцијал не беше искористен. Самиот исход од конфликтот и неефикасноста на Европската заедница демонстрираа дека европскиот обид за менаџмент на кризата во Југославија се претвори во еден огромен дебакл.

Што се однесува до процесот на осамостојување на Македонија и, консеквентно на тоа, меѓународното признавање, може да се констатира дека ова прашање е третирано како секундарно. Европските дипломатии беа концентрирани на прашањето за признавање на Словенија и Хрватска како заради нивните национални интереси, така и заради воената состојба на теренот. Овој став не се однесува само на државите чии надворешни политики беа анализирани во трудот, туку се однесува и на останатите европски земји. Австрија,¹¹⁹ Финска,¹²⁰ Шведска¹²¹ и други европски

---

119 Bundesministerium für auswärtige Angelegenheit, Österreichische außenpolitische Dokumentation, Sonderdruck Jugoslawische Krise (Wien, 1993) s.314.

120 Обраќање на министерот за надворешни работи на Финска во парламентарна дебата, 14 ноември 1991 година (Извор: VP 1991 PK3., p. 2669).

121 Одговор на пратеничко прашање од страна на министерот за надворешни работи во шведскиот Парламент, 11 февруари 1992 година (Documents on Swedish Foreign Policy 1992, Ministry of Foreign Affairs, New Series I:C 42, Doc. No, 38).

држави, јавните дебати, водени околу разрешувањето на конфликтот и прашањето на признавање на југословенските републики, ги симплифицираа како прашање на признавање на Словенија и Хрватска, а не и на останатите југословенски републики коишто тоа го побараа, односно Македонија и Босна и Херцеговина. Недвосмислено, единствено Словенија и Хрватска се наоѓаа во фокусот за меѓународното признавање.

И покрај тоа што меѓународната заедница не успеа да ја запре дисолуцијата на Југославија, југословенскиот конфликт имаше забележително влијание на меѓународните односи: прво, конфликтот во Југославија беше сериозен тест за односите меѓу Русија и Западот; второ, конфликтот во Југославија (Босна и Херцеговина) се одрази и врз односите на Западот со муслиманскиот свет, со оглед на фактот што: Турција, Саудиска Арабија и Иран активно се инволвираа во кризата; трето, конфликтот се одрази и врз редефинирањето на американската стратешка агенда преку воспоставувањето на постојано воено присуство во регионот; и четврто, конфликтот го отвори прашањето за менаџирање на регионалните предизвици за меѓународната безбедност преку инструментариумот на мултилатералните организации и мировните операции.¹²²

Распаѓањето на Југославија имаше соодветна реперкусија и врз меѓународното право. Според Маргарет Мур, правото на самоопределување на народите доби нова димензија со меѓународното признавање на југословенските републики, што беше постигнато во спротивност со доктрината на меѓународното право коешто забранува признавање на сецесионистички единици кои по пат на сила ѝ се спротивставуваат на централната власт.¹²³ Правото на самоопределување, по својата дефиниција е право на народите, а не на државите (за контраст го имаме мислењето бр. 2 на Арбитражната комисија) и има 3 конститутивни елементи: прво, тоа е право на одредување на политичкиот статус, но и „право на остварување на политичкиот, економскиот, социјалниот и културниот развој“ (Меѓународен пакт за правата на човекот, член 1), што значи дека не се однесува исклучително на сецесија, туку и на други форми, како што се: федерален,

---

122 Bianchini S., Nation R. C., (ed.) *The Yugoslav Conflict and its Implications for International Relations* (Ravenna: Longo Editore, 1998).

123 Moore M., *National Self-Determination and Secession* (Oxford: Oxford University Press, 1998).

автономен или самоуправен статус; второ, правото на самоопределување не може да се оствари на штета на територијалниот интегритет (Декларација за принципите на меѓународното право за пријателски односи и соработка на државите на ОН, 1970); и трето, ова начело мора да се применува во согласност со релевантните норми на меѓународното право, а особено со принципите и целите на ОН.¹²⁴ Веднаш станува јасно дека при процесот на дисолуција на Југославија (и Словенија, и Хрватска, како што видовме, се повикаа на ова право во актите од 25 јуни 1991 година) не се водеше сметка за вториот и третиот елемент на правото на самоопределување.

Покрај тоа, и за самото формирање на Арбитражната комисија се наметнуваат повеќе прашања: Дали Комисијата беше правен орган или политички форум? Зошто мислењата на Комисијата не беа почитувани од страна на институцијата којашто ја формираше, ЕЗ? Дали составот на Комисијата, во кој влегуваа правници од областа на уставното право, беше соодветен на прашањата коишто беа разгледувани, а беа од областа на меѓународното право? итн. Токму заради овие прашања улогата на Арбитражната комисија во „колективното“ признавање на југословенските републики останува да биде контроверзна.

На крајот, не се издржани ставовите дека Југославија се распадна како резултат на двосмислената улога на меѓународната заедница, а особено на Германија.¹²⁵ Причините за распаѓање на Југославија, пред сè, се внатрешни. Југославија се распадна како резултат на долгогодишната политичка, но и економска криза, а меѓународната заедница имаше исклучително колатерална улога во целиот процес.

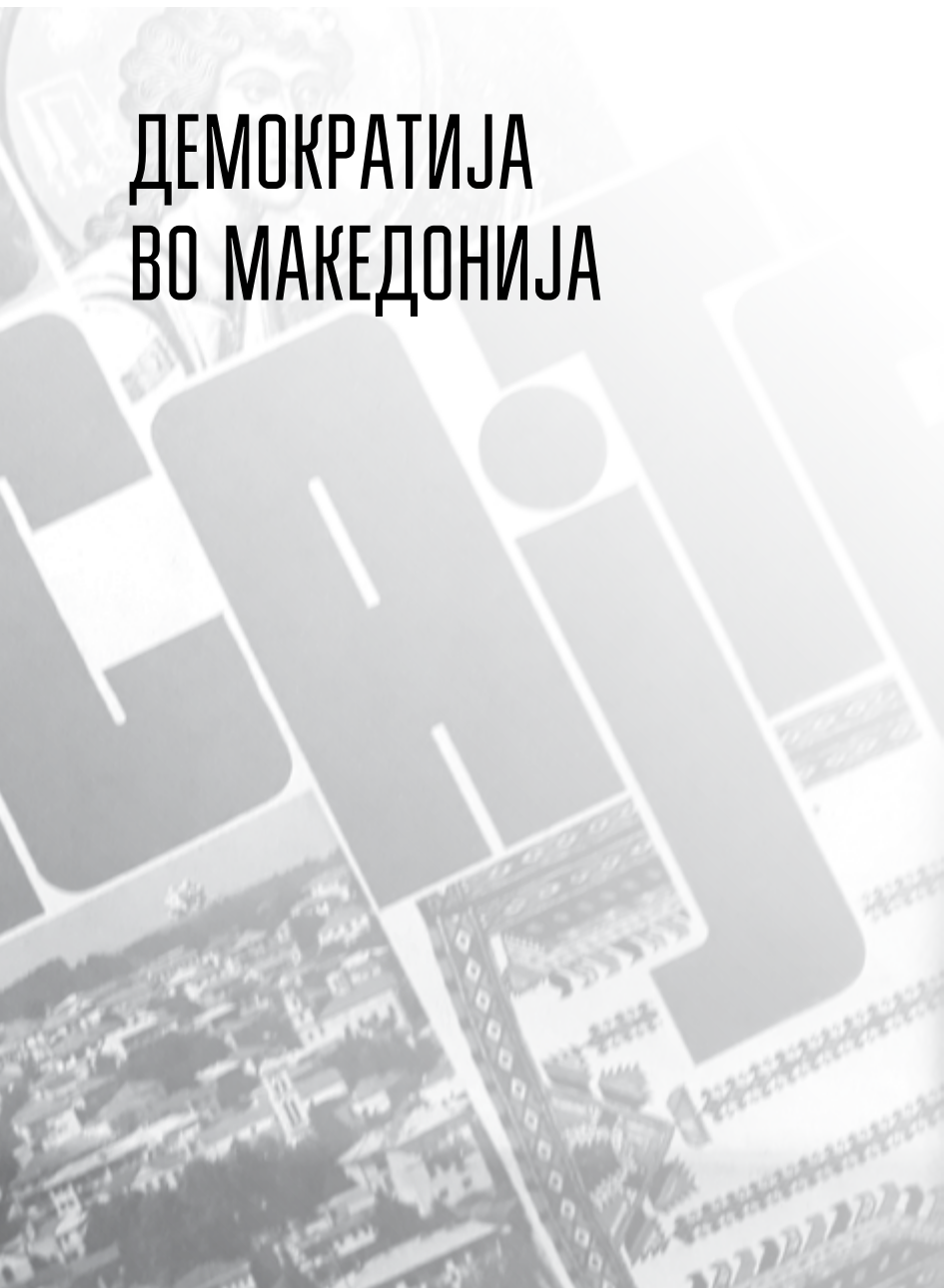
124 Aćimović Lj., *Svet i jugoslavenska kriza* (Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2001).

125 Во текот на конфликтот овие ставови ги застапуваа и ги промовираа во јавноста приврзаниците на крилото коешто се залагаше за одржување на Југославија како моќна федерација, пред сè, политичките кругови во Белград и Подгорица, но и босанските Срби.

ПОПРЕДНОМ. 91

ДЕМОКРАТИЈА ВО МАКЕДОНИЈА

Кон крајот на 80-тите и почетокот на 90-тите години на минатиот век, како резултат на глобалните политички процеси, но и на случувањата во Југославија, за кои стана збор во претходната глава, ветрот на промените почна да се чувствува и во Македонија. Осамостојувањето на Република Македонија го следеа редица настани и процеси коишто претставуваа меѓници на нејзиното внатрешно конституирање како модерна и демократска држава, како и нејзиното вклучување во меѓународната заедница. Од тие причини, во оваа глава ќе бидат разгледани следните прашања: транзицијата на Македонија од социјалистичко, во демократско општество; создавањето на првите политички партии и нивните ставови во врска со осамостојувањето на Македонија; правната процедура за осамостојување на Македонија од Југословенската федерација.

Станува збор за исклучително комплексни процеси коишто беа реализирани во краток временски период, исполнет со: големи емоции, дискусии, расправи и конфликти меѓу клучните носители на политичките интереси. Процесот на премин од социјалистичко, во демократско општество, како што и се очекуваше, комплетно ја смени политичката слика на Македонија – постојните политички субјекти беа принудени да се трансформираат и приспособат на новите услови, а се појавија и голем број нови политички субјекти кои имаа автентична понуда и освоија значителен дел од гласовите на граѓаните.

Иако политичката плурализација во Македонија започна на почетокот на 1990 година, најпрво мора да се разгледаат настаните што му претходеа на овој процес и кои претежно се однесуваа на економската сфера. Уште во 1988 година, Македонија ги укина уставните лимити за ограничен развој на приватната сопственост во: земјоделството, станбената област и занаетчиството. Овие промени претставуваа пресврт во уредувањето на сопственоста и концептот којшто во социјалистичкиот период се темелеше врз доминантна општествена сопственост.

Истата година, дојде до првичните, отворени манифестации на македонскиот национализам преку јавни протести за заштита на македонското малцинство во Грција и Бугарија. На ова се надоврзува и успехот од одржаната Прва средба на децата бегалци од Егејска Македонија, во 1988 година. Сите овие движења во јавното мислење соодветно се рефлектираа и во ставовите на политичкото раководство, кое интензивно почна да се залага за заштита на македонските интереси и заштита на македонското малцинство во соседните земји.¹²⁶ Почетокот на реформскиот процес и демократизацијата во повеќе наврати беа најавени и од македонскиот член во колективното Претседателство на СФРЈ, Васил Тупурковски, кој сметаше дека „демонополизацијата на партијата треба да биде прва точка на дневниот ред“.

Техничката реализација на овие тенденции започна на последниот, Десетти конгрес на Сојузот на комунистите на Македонија (СКМ), што се одржа во декември 1989 година. На овој Конгрес, СКМ се определи да се откаже од монополската позиција којашто ја уживаше во општеството и се определи за развој на политичката демократија. Според Милосавлевски, „трансформацијата на СКМ од политичка партија од болшевички тип, во демократска политичка партија од социјалдемократска варијанта“ во тој историски момент беше „една многу важна, можеби најважна работа за политичкиот живот во Републиката“.¹²⁷ Сепак, постојат мислења дека плурализмот беше инаугуриран на ваков елегантен начин токму заради процената дека повеќепартиските избори нема значително да ја изменат позицијата на СКМ во општеството. Даскаловски смета дека македонскиот пат кон демократизација се разликува од моделите користени во останатите земји и истиот го поврзува со теоријата за демократизација на Адам Презворски кој смета дека „либерализацијата“ е можна само доколку „либералите“ во комунистичката партија се сигурни дека демократизацијата ќе им овозможи победа на повеќепартиски избори.¹²⁸

---

126 Во ноември 1989 година југословенскиот Амбасадор во ОН го осуди третманот на македонското малцинство во Грција.

127 Милосавлевски С., *Истична Европа помеѓу еѓалишаризмот и демократијата* (Скопје: ИП Љуботен, 1993).

128 Daskalovski Ž., *Elites Transformation and Democratic Transition of Macedonia* (www.klari.net/demo/esshc/abstract.asp?id=969).

Покрај тоа, новоизбраниот претседател на Централниот комитет на СКМ, Петар Гошев, на Десеттиот конгрес се заложил за реформи, што резултирало со формирање на Комисија за општествени реформи во рамките на СКМ, чија цел беше да се отвори процесот на реформи во политичкиот и економскиот живот во земјата. На состаноците на Комисијата биле разгледувани прашања коишто се однесуваа на: изградбата на демократско и граѓанско општество; статусот на националните малцинства во Македонија и соседните земји; приватизацијата и развојот на пазарните односи.¹²⁹

Започнатата демонополизација на еднопартискиот систем на почетокот на 1990 година, го отвори патот на првите плуралистички појави. Тоа на почетокот се еколошки друштва („Опстанок“, „Вечерни“, „Молика“, „Виножито“, итн.), а подоцна се јавува Сојузот на невработени, од Куманово, и Лигата за заштита на човековите права и за демократска обнова, од Кратово.¹³⁰ Првиот облик на политичко организирање се случил на 4 февруари 1990 година, кога се одржа конститутивното собрание на Движењето за семакедонска акција – МААК. Наскоро беа формирани и: Лигата за демократија – ЛД (11 февруари 1990 година), Партијата за демократски просперитет – ПДП (15 април 1990 година), Странката на Југословените во Македонија – СЈМ (26 мај 1990 година), ВМРО – Демократска партија за македонско национално единство – ВМРО-ДПМНЕ (17 јуни 1990 година), Социјалистичката партија на Македонија – СПМ (13 јули 1990 година), Партијата за целосна еманципација на Ромите во Македонија – ПЦЕРМ (12 август 1990 година), Сојузот на реформските сили на Македонија – СРСМ (5 септември 1990 година), Демократскиот сојуз на Турците – ДСТ (22 септември 1990 година), итн. Сојузот на комунистите на Македонија продолжи да егзистира под името Сојуз на комунистите на Македонија – Партија за демократска преобразба и беше формиран со одлука на Претседателството на СКМ на 11 јуни 1990 година.¹³¹ Во Македонија, во 1990 година беа формирани вкупно 23 политички партии и движења. Бројот на формираните политички партии јасно покажува дека во Македонија

---

129 Глигоров К., *Македонија е сè шишо имаме* (Скопје: Издавачки центар „Три“, 2000).

130 Мојаноски Ц.Т., *Лешојис на македонската демократија* (Скопје: Пакунг, 2000).

131 Под ова име СКМ-ПДП продолжи да егзистира до 20 април 1991 година кога името на партијата беше променето во Социјалдемократски сојуз на Македонија (СДСМ).

дојде до израз т.н. „иновациски синдром“ (дејствување на нови и непознати структури во општествениот живот), карактеристичен за парламентарните демократии во настанување.

Регистрирањето на политичките партии беше регулирано со Законот за општествени организации и здруженија на граѓани.¹³² Со овој Закон беше предвидено дека граѓаните коишто се здружуваат во општествени организации и здруженија на граѓани заради остварување на политички интереси и цели, можат да се организираат како: политички организации, партии и други облици на политичко организирање (член 2). Општествена организација и здружение на граѓани можеа да основаат најмалку 10 полнолетни граѓани, со постојано живеалиште во СР Македонија. За одбележување е што основачи на организациите не можеа да бидат лица осудени за кривични дела против: основите на општественото уредување и безбедноста на СРМ и СФРЈ; вооружените сили на СФРЈ; човечноста и меѓународното право; слободите и правата на човекот и граѓанинот. Имајќи во предвид дека процесот на осамостојување на Македонија од Југословенската федерација ќе заврши по 20 месеци од донесувањето на Законот (со донесувањето на Уставот на Република Македонија, на 17 ноември 1991 година) интерес побудува и одредбата од член 23 од Законот која предвидува дека „ќе се забрани работата на општествена организација или здруженија на граѓани ако нивната активност се користи за уривање на основите на општественото уредување утврдено со Уставот и загрозување на независноста на земјата“!

Во контекст на политичката транзиција во Македонија не треба да се заборават и општите процеси што се случуваа во Југославија во текот на 1990 година. Тоа, првенствено, се однесува на промените што се случиле во неколку републики, но и општоприсутната неизвесност за иднината на Југославија. Дополнителен предизвик беа и последиците од случувањата на Косово – како во однос на статусот на албанската заедница во Македонија, така и во однос на односите со Србија. Во таа насока, кон крајот на август 1990 година, еден од водечките австриски весници, „Винер Цајтунг“, објави подолг коментар, под

---

132 Законот за општествени организации и здруженија на граѓани, „Сл. весник на СРМ“, бр. 13, 21 април 1990 година.

наслов: „Се зголемува стравот од Голема Албанија во Југославија“, во кој, меѓу другото, беше наведено дека во Македонија постои стравување дека „политичкиот плурализам“ во Југославија би можел да доведе до создавање големоалбанска држава.¹³³ Од друга страна, во август 1990 година, на празникот Илинден, дојде до судир меѓу македонски граѓани и српската полиција кај манастирот „Св. Прохор Пчински“. Овој настан имаше далекусежни последици по односите на Македонија со Србија.

Во контекст на општите случувања во државата, Извршниот совет на СРМ, на седницата одржана на 2 септември 1990 година, расправал за безбедносната ситуација во Републиката, особено во западниот дел на Републиката (општините Тетово и Гостивар). Истовремено, Извршниот совет укажува на незаконски активности на ПДП (блокирање на нормалното функционирање на институциите, формирање своевидни органи, повик на штрајк, итн.), како и на активностите на ВМРО-ДПМНЕ (повик на примена на насилни методи и фаворизирање на бугарскиот народ).

Токму овие прашања на уредувањето на идните односи меѓу мнозинството и помалите заедници, коишто срамежливо почнаа да се манифестираат на крајот на осумдесеттите години, ја дадоа главната насока на развојот на внатрешната политика во текот на првата декада на македонската независност.

---

133 В. „Нова Македонија“, 1 септември 1990 г.

УСТАВНИТЕ АМАНДМАНИ – КЛУЧЕН ИНСТРУМЕНТ НА ТРАНЗИЦИЈАТА?

Како резултат на новонастанатите околности во Македонија, во Собранието на Социјалистичка Република Македонија, на 29 август 1990 година, започна расправата за нужните измени на Уставот на СРМ.¹³⁴ По еден месец, на 20 септември, Собранието усвои серија од 25 амандмани на Уставот на СРМ. По својата содржина, токму овие амандмани ја создадоа рамката на транзицијата од социјалистичко, во демократско општество.

Значајно е да се нагласи дека овие амандмани предвидоа значајни промени во економските односи, но и во политичкиот систем на Републиката. Во таа насока, со амандманот LIX беа гарантирани сите форми на сопственост, но и нивната рамноправност за сметка на, дотогаш, доминантната општествена сопственост. Беше предвидена и можност над средствата во општествена сопственост да се стекнуваат и други форми на сопственост, а сите форми на сопственост беа предвидени и за средствата на стопанската инфраструктура. Тоа, на некој начин, претставува навестување на приватизацијата којашто беше спроведена неколку години подоцна.¹³⁵ Дополнително, и сопственоста беше предвидена како основа за управувањето и учеството во управувањето.¹³⁶ Со амандманот LXXIII, СРМ, меѓу другото, ја

---

134 Уставот на Социјалистичка Република Македонија, како втор социјалистички Устав, го донесе Собранието на СРМ на 12 април 1974 г. Содржи преамбула, основни начела и нормативен текст од 450 члена.

135 Амандман LIX на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, „Сл. весник на СРМ“, бр. 26/1990.

136 Амандман LXXIII на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, „Сл. весник на СРМ“, бр. 26/1990.

презеде и надлежноста да го обезбедува јавниот ред и мир и да ја организира службата за јавна безбедност.¹³⁷

Во однос на промените во политичкиот систем, треба да се потенцира дека беше утврдено дека носители на власта се граѓаните.¹³⁸ Согласно амандманот LXVIII, беше предвидено дека Собранието на СРМ го сочинуваат претставници на граѓаните кои се избираат со непосредно и тајно гласање, за мандат од 4 години. Во својство на предлагачи на кандидати за пратеници, за првпат можеа да се јават: граѓаните, политичките организации и другите форми на организирање и здружување.¹³⁹ Со ова, драматично беше изменета структурата и составот на законодавниот дом на Републиката. Согласно член 319 од Уставот на СРМ, беше предвидено дека Собранието го сочинуваат: Собор на здружениот труд, како собор на делегати на работните луѓе во организациите на здружениот труд и во другите самоуправни организации и заедници на трудот; Собор на општините, како собор на делегати на работните луѓе и граѓаните во општините; и Општествено-политички собор, како собор на делегати на работните луѓе и на граѓаните организирани во општествено-политичките организации.¹⁴⁰ Беше утврдено дека Собранието на СРМ го сочинуваат 120 пратеници. Со други зборови, дотогашниот делегатски систем беше заменет со пратенички систем, како нова демократска компонента на законодавната власт во Републиката.

Соодветна измена претрпе и извршната власт. Во таа насока, наместо колективниот орган – деветчленото Претседателство на СРМ, се воспостави инокосен орган – Претседател на Републиката (амандман LXXV). Претседателот на Републиката, имаше релативно широка надлежност, меѓу другото, и да предлага кандидат за претседател на Владата на СРМ, како и кандидати за претседател и судии на Уставниот суд на Македонија. Беше предвидено изборот на претседателот

---

137 Амандман LX на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, „Сл. весник на СРМ“, бр. 26/1990.

138 Амандман LXVI на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, „Сл. весник на СРМ“, бр. 26/1990.

139 Амандман LXVI на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, „Сл. весник на СРМ“, бр. 26/1990.

140 Устав на Социјалистичка Република Македонија, „Сл. весник на СРМ“, бр. 7/1974.

на Републиката да се врши во Собранието со двотретинско мнозинство на гласови од сите пратеници, со тајно гласање и со мандат од 4 години. Во рамките на дебатата за донесувањето на новите амандмани во Собранието, евидентно беше различното мислење, особено во однос на колективниот или инокосен орган и начинот на избор на претседателот (директно на избори или во Собранието). Иако првично беше прифатено решението коешто го задржа колективното Претседателство на Републиката, под притисокот на јавноста и стручната расправа, на 17 септември 1990 година беше формирана работна група на Комисијата за уставни прашања која требаше да подготви ново решение за инокосен орган. Ова решение беше прифатено од Општествено-политичкиот собор на Собранието на СРМ, со 36 гласа „за“ и 5 „против“. Уставните амандмани беа прогласени на 20 септември 1990 година, со што Македонија формално стана повеќепартиска држава, а политичкиот живот во земјата беше ослободен од монополот на самоуправувањето.

Покрај претседателот, беше предвидена уште една нова функција со несекојдневно име – потпретседател на претседателот на Републиката. Функцијата имаше лимитирана надлежност. Беше предвидено дека потпретседателот му помага на претседателот и го заменува во случај на отсуство или спреченост да ја врши функцијата. Слично како и со изборот на претседател, и за изборот на потпретседател беше предвидено двотретинско мнозинство од вкупниот број на пратеници, со тајно гласање. Оваа функција не беше предвидена во Уставот од 1991 година, а истата ја извршуваше само Љубчо Георгиевски (од 1.2. – 22.10.1991 г.).

За двете нововоставени функции во извршната власт беше предвидено дека не можат да вршат друга политичка, јавна или друга општествена функција, ниту професионална дејност.

Вториот елемент во трансформацијата на извршната власт претставуваше формирањето на нов државен орган, Влада на СРМ, која го замени дотогашниот Извршен совет. Со амандманот LXXVI беше предвидено дека Владата на СРМ ја сочинуваат: претседател, еден или повеќе потпретседатели и членови (министри) што раководат со одделни републички органи на управата или вршат други должности што ќе им

ги довери Владата. Во суштина, промените кои беа извршени во делот на Извршниот совет, односно Владата, беа повеќе од термилошка природа.

Како што веќе беше нагласено, предлогот за претседател на Владата го дава претседателот на СРМ, врз основа на претходни консултации со политичките организации, односно политичките партии застапени во Собранието. Со амандманот LXXVI беа утврдени и надлежностите на Владата, особено во воена состојба, во случај на непосредна воена опасност или доколку не постои можност за свикување на Собранието, како и парламентарните механизми за контрола на Владата (прашањето на доверба на Владата и интерпелација).¹⁴¹

Значајно е да се нагласи дека во овие уставни амандмани беше утврдена и постапката за пристапување кон измена на Уставот на СРМ, согласно новопредвидените државни органи. Ова е од особено значење за процесот на стекнување на независноста со оглед на фактот дека само осум месеци подоцна, всушност, беше започната постапка за донесување нов демократски Устав на Македонија. Во амандманот LXXIX беше предвидено дека предлог за пристапување кон измена на Уставот на СРМ може да поднесат: претседателот, Владата или најмалку 30 пратеници. Предлогот за пристапување кон измена на Уставот се сметаше за усвоен доколку за него гласаат најмалку две третини од сите пратеници. Нацртот на актот за измена на Уставот на СРМ го утврдува Собранието со мнозинство гласови на сите пратеници и го става на јавна дискусија. По спроведувањето на јавната дискусија, Собранието го утврдува предлогот на актот за измена на Уставот и одлучува по него.¹⁴²

Не е помалку важно да се нагласи дека со овие амандмани за првпат беше воведена експлицитна одредба во еден македонски устав која се однесуваше на обврската за грижа на македонското малцинство во соседните земји. Поконкретно, со амандманот LVIII беше предвидено дека СРМ се грижи: за положбата и правата на деловите на

---

141 Амандман LXXVI на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, „Сл. весник на СРМ“, бр. 26/1990.

142 Амандман LXXIX на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, „Сл. весник на СРМ“, бр. 26/1990.

македонскиот народ во соседните земји; за Македонците во другите земји; за иселениците од Македонија и за граѓаните на привремена работа во странство и го поттикнува и помага одржувањето и развојот на врските со нив.¹⁴³

Собранието на СРМ подолг временски период се занимаваше со прашењето за положбата на македонското малцинство во соседните земји. Во таа насока, на 22 ноември 1989 година Собранието усвои Заклучоци за односите на СФРЈ со соседните земји, а особено во контекст на признавањето и почитувањето на правата на македонското малцинство. Во тој контекст, Собранието, меѓу другото, побара како од сојузните, така и од републичките органи, да го следат остварувањето на правата на малцинството, како и да предлагаат преземање на соодветни мерки и активности.¹⁴⁴ На 7 јуни 1990 година, Собранието донесе и посебна Декларација за односите со соседните земји и положбата на македонското национално малцинство. Со оваа Декларација, меѓу другото, беше изразена загриженост и вознемиреност заради негативниот однос кон положбата и правата на македонското малцинство во: Бугарија, Грција и Албанија и побара осовременување и ревитализација на југословенската надворешна политика и за остварувањето на деловите на југословенските народи во соседните земји.¹⁴⁵

Грижата за правата на македонското малцинство беше вклучена и во одредбите на Уставот од 1991 година и претставуваше извор на дополнителна тензија во односите со соседните земји, особено Грција и Бугарија.

Покрај тоа, со амандманот LXXIV беше предвидено дека Собранието, со двотретинско мнозинство гласови на сите пратеници, одлучува: за правото на македонскиот народ за самоопределување; за правото на отцепување од заедницата на југословенските народи; за менување на границите на Републиката; за републичките празници. Според овој

---

143 Амандман LVIII на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, „Сл. весник на СРМ“, бр. 26/1990.

144 Заклучоци на Собранието на СРМ, „Сл. весник на СРМ“, бр. 104/1990.

145 Декларација за односите со соседните земји и положбата на македонското национално малцинство, Собрание на СРМ, „Сл. весник на СРМ“, бр. 19/1990.

амандман, одлуката за остварување на правото на самоопределување, вклучувајќи го и правото на отцепување од заедницата на југословенските народи, се смета за конечна само ако за нив на референдум се изјасни мнозинството од граѓаните на Републиката.¹⁴⁶ Според Шкарик, со овој амандман е создадена уставна основа за мирно и демократско одвојување на македонската држава од Југословенската федерација. По Уставот на Бурма од 1947 година, амандманот LXXIV е втор пример во споредбеното уставно право со кој се уредува правната процедура за одвојување на одделна членка од федералната држава.¹⁴⁷

Од дистанца на 30 години од донесувањето на овие амандмани, може да се констатира дека тие во целост ја исполнија својата задача – ја создадоа правната рамка: за транзиција од социјалистичко, во демократско уредување; го заменија системот на единство на власта со системот на поделба на власта; овозможија организација на првите Повекепартиски избори преку кои беше избрано раководство кое го спроведе процесот на осамостојување на Македонија. Со други зборови, последното социјалистичко Собрание со едноставен пристап визионерски ги утврди клучните точки на интервенција во постојниот уставен текст без, притоа, да се создадат конфликтни ситуации при нивното донесување и имплементација. Во македонскиот јавен дискурс, речиси, е и заборавен фактот дека со уставен амандман беше утврдено и правото на самоопределување, вклучувајќи го и правото на отцепување од Југославија и тоа по пат на референдум, како што и беше реализирано.

---

146 Амандмани на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, прогласени на 20 септември 1990 година („Службен весник на СРМ“, бр. 28 од 21 септември 1990 година).

147 Шкарик С., *Демократска транзиција во Република Македонија* во Годишникот на Правниот факултет во Скопје, том 39, 1999/2001.

ПАРТИИ, ПРОГРАМИ И ПРВИ ИЗБОРИ

Имајќи предвид дека изборните резултати се индикатор за степенот на пробив на одделни идеи и за оформеноста на одредени процеси, од особено значење за проучување на процесот на осамостојувањето на Република Македонија е да се анализираат изборните платформи на политичките партии за Парламентарните избори одржани во 1990 година. Со оглед на тоа што Собранието на Социјалистичка Република Македонија, во согласност со тогашниот Устав и прифатениот принцип на единство на власта, ги избираше сите останати државни органи, изборните платформи на парламентарните политички партии, преку дискусиите на нивните пратеници, имаа значајна улога во креирањето на државната политика во процесот на осамостојување. Од тие причини, во овој дел на монографијата ќе бидат анализирани ставовите на парламентарните политички партии во врска со осамостојувањето на Македонија презентирани во платформите за Парламентарните избори во 1990 година.

ВМРО – Демократска партија за македонско национално единство, и покрај скромното искуство во политичкиот живот, освои најголем број од пратеничките места во Собранието. Во својата изборна програма, ВМРО-ДПМНЕ се залагаше за создавање суверена и правна македонска држава, што подразбираше: донесување нов устав (кој, меѓу другото, требаше да го регулира правото на самоопределување, до отцепување и поврзување со други народи); воведување македонско државјанство и македонски пасош; создавање македонска армија; бришење на атрибутот „социјалистичка“ од името на СР Македонија, итн. Во поглед на иднината на југословенската заедница, ВМРО-ДПМНЕ се заложи за конфедеративен статус на македонската држава во рамките на федеративна Југославија, како единствена гаранција за целосен македонски суверенитет и како

основен предуслов за преговори со соседните земји околу обединувањето на Македонија.¹⁴⁸ Во времето кога беа промовирани, овие идеи драстично се разликуваа во споредба со платформите на останатите политички партии, со исклучок на Движењето за семакедонска акција – МААК. Сепак, останува фактот дека ВМРО-ДПМНЕ беше првата партија којашто ја изнесе идејата за независност и сувереност на Македонија. Со оваа констатација се согласи и претседателот Глигоров.¹⁴⁹ Токму со овие ставови, ВМРО-ДПМНЕ, и покрај минималното искуство во политичкиот живот, се издвои како значаен фактор на политичката рамнотежа во Македонија, но и фактор кој овозможи побрзо создавање на владината политика.

Се разбира, определени сегменти од изборната платформа се покажаа како избрзани и непотребни. Несомнено, тоа се однесува на повикот за целосно: духовно, политичко, економско и етничко обединување на распарчениот македонски народ и држава во обединет Балкан и обединета Европа. Љубчо Георгиевски, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ, отворено ќе изјави: „Ние сме единствената партија која се залага за обединување на трите делови на Македонија, и тоа: територијално, економски и духовно...“, додавајќи дека со рушењето на границите на Балканот и Европа, ќе биде можно обединувањето на трите дела на Македонија. Инаку, обединувањето на Европа, Георгиевски го прогнозираше за 1992 година.¹⁵⁰ Иако паролата за обединување на Македонија претставува есенција на македонскиот национализам, нејзиното отворено промовирање, и тоа од најголемата парламентарна партија во еден исклучително турбулентен политички период, беше контрапродуктивно. Ова особено се манифестираше во односите со соседните држави, кои во овие ставови препознаа отворени закани за нивниот територијален интегритет, кои во случајов доаѓаа од една држава во настанување. Добра илустрација за овој пристап на ВМРО-ДПМНЕ е Конгресот одржан на 6 април 1991 година, во Кичево, кој заврши со слоганот: „Следниот конгрес, во Солун“.

Главните постулати на оваа партија беа изложени во Прогласот за формирање на ВМРО-ДПМНЕ од 17 јуни 1990 година, во кој беа презентирани основните политички определби и ставови на партијата.

---

148 Изборна програма на ВМРО-ДПМНЕ за Изборите во 1990 година, 18 октомври 1990 година.

149 Глигоров К., *Македонија е сè што имаме* (Скопје: Издавачки центар „Три“, 2000), стр.170.

150 Види: Intervju za Start, Zagreb, br. 563, 18.8.1990.

Реафирмирајќи го ставот дека партијата ќе работи за национално и територијално обединување на распарчениот македонски народ, во самостојна национална држава во рамките на обединета Европа, во документот беа содржани и определени одредби кои се чинеа контрадикторни одредби/ставови, особено во контекст на односите во Југославија (промена на сојузниот Устав и Уставот на СРМ, за вградување на правото на самоопределување, до отцепување, промена на името на Социјалистичка Република Македонија во Република Македонија, забрана на сојузната Влада во Белград да воведува вонредна состојба во Македонија без одобрување на македонската Влада, итн.).

Во Прогласот беше афирмиран принципот дека ВМРО-ДПМНЕ е против секакво тоталитарно владеење, како и против секаков вид македонски врховизам. Иако повикува на помирување на сите Македонци, во точката 16 од Прогласот беше наведено дека партијата е за преиспитување на личноста на Лазар Колишевски, неговата улога и работа од 1940 година, до денес, и откривање на сите „модерни јаничари, изроди и предавници на СРМ, кои работат против својот – македонскиот народ“.

Особено внимание привлекува точката 10, во која е наведено дека партијата е „за строго почитување на македонскиот јазик во согласност со Уставот на Македонија“. Нејасно е зошто за македонскиот јазик е додадена формулацијата „во согласност со Уставот на Македонија“ и по својата формулација е идентична со формулацијата присутна во заедничката Декларација на Бугарија и Македонија потпишана на 22 февруари 1999 година. Академик Катарџиев отворено ја критикуваше употреба на формулацијата „македонски јазик во согласност со Уставот“ во точка 10 од Прогласот и нејзиното натамошно користење во периодот 1998-2002 година, при склучувањето на договорите со Бугарија кои, дотогаш, не беа потпишани токму заради непризнавањето на постоењето на македонски јазик од страна на бугарската држава^{151, 152}

151 Катарџиев И., *Македонија – сѐшо 50 години по Илинденското востание* (Скопје: Култура, 2003).

152 Исто така, Катарџиев ја критикува дискрепанцата меѓу прокламираните цели на партијата и политиката на партијата во времето на практикувањето на власта. Сепак, треба да се нагласи дека во неговата елаборација за националните цели во програмата на македонските партии посветува десетина страници на програмите на МААК и ВМРО-ДПМНЕ. Од друга страна, на програмите на партиите на левицата, СКМ-ПДП (СДСМ) и СГМ и нивните национални цели им посветува само неколку реченици.

Покрај тоа, ВМРО-ДПМНЕ подолг временски период се изјаснува-ше против референдум во Македонија. Така, во периодот непосредно пред првите Парламентарни избори, на 20 септември 1990 година, излезе со став дека „референдумот е неприфатлив за Македонија, бидејќи македонското раководство, кое е постојано под притисок на центарот во Белград, со својот однапред заземен став дека Македонија е за федерација, не претставува гаранција за почитување на волјата на оние граѓани коишто се со поинакви политички уверувања и се залагаат за конфедеративно или друго решение“.¹⁵³

Во однос на кампањата за Парламентарните избори, на митингот во Битола, одржан на 6 октомври 1990 година, беше нагласено дека нудат „суверена и обединета Македонија“.¹⁵⁴ Слични ставови за територијално обединување на Македонија беа соопштени и на митингот во с. Владимирово, Беровско. Прашањето на меѓуетничките односи во земјата беше отворено на основачкото собрание во Тетово, при што експлицитно беше нагласено дека партијата се залага за создавање заедница на: слободни, рамноправни граѓани, без разлика на националната припадност, но носител на државноста може да биде само еден – македонскиот народ.¹⁵⁵

Во изборната програма, ВМРО-ДПМНЕ се обврза да работи на целосно: духовно, политичко, економско и етничко обединување на македонскиот народ и држава, во обединет Балкан и обединета Европа. Програмата повикува и на пад на комунизмот, нагласувајќи дека „падот на комунизмот е влезница за Европа“.¹⁵⁶ На завршниот митинг на ВМРО-ДПМНЕ во Скопје, претседателот Љубчо Георгиевски нагласи дека „идејата што нè собра сите заедно е нашата сила и настојчивост да формираме суверена македонска држава. Нашата сила е во идеите на светлите синови на револуцијата, Гоце и Даме, да се создаде независна држава во која никој друг не ќе може да командува, освен

---

153 Види: „Референдумот неприфатлив за Македонија“, в. „Нова Македонија“, 21 септември 1990 година, стр. 4.

154 Види: „Нудиме суверена и обединета Македонија“, в. „Нова Македонија“, 7 октомври 1990 г., стр. 4.

155 Види: „Носител на државноста може да биде само македонскиот народ“, в. „Нова Македонија“, 10 октомври 1990 г., стр. 5.

156 Изборна програма на ВМРО-ДПМНЕ, октомври 1990 година.

македонскиот народ. Прашањето дали ќе бидеме федерација или конфедерација не е само теориско, па затоа се залагаме за конфедеративна заедница и суверена македонска држава, со што еднаш ќе престанеме да бидеме жртва на туѓи интереси“.

Непосредно по спроведувањето на Изборите и конституирањето на новата, демократски избрана, власт во Македонија, во САД беше објавен Годишниот извештај за глобален тероризам „Patterns of Global Terrorism: 1990“,¹⁵⁷ во кој оваа партија беше вклучена во делот за Југославија. Во Извештајот е наведено дека: „во југословенската Република Македонија, политичката партија наречена ‘Внатрешна македонска револуционерна организација’, која тврди дека потекнува од ноторната терористичка група формирана на преминот на векот, освои најголем број на пратеници на првите Повеќепартиски избори од Втората светска војна. ВМРО тврди дека се има откажано од тероризмот, но има дадено повеќе екстремни изјави. Некои членови на ВМРО, според извештаи од печатот, им се закануваат со смрт на политичари поврзани со други групи“.¹⁵⁸ ВМРО-ДПМНЕ беше единствената политичка партија во Југославија која беше наведена во овој Извештај.

Сојузот на комунистите на Македонија – Партија за демократска преобразба (СКМ-ПДП), на 9 август 1990 година промовираше обемна изборна програма за Парламентарните избори. Покрај изборната програма беа промовирани и Декларација за човековите права и Декларација за меѓунационалните односи во СР Македонија, напишана во духот на традициите на Крушевскиот манифест и одлуките на АСНОМ. Што се однесува до прашањето за разрешување на југословенската криза, а со тоа и идејата за осамостојување на Македонија, став на партијата беше дека „Југославија е нашиот сопствен избор и разумна определба“. Во тој контекст, СКМ-ПДП отворено се определи за Југославија како федеративна, демократска заедница на рамноправни народи и народности израсната врз одлуките на АВНОЈ. Во случај оваа опција да не биде реализирана, СКМ-ПДП изрази подготвеност

---

157 Документот е подготвен во рамки на обврската на американскиот Стејт Депарتمان да доставува годишен извештај за тероризмот.

158 United States, Department of State, Patterns of Global Terrorism: 1990, p. 28. (достапно на <https://www.hsdl.org/?view&did=6825>) [пристапено на 27 јануари 2021 г.].

Македонија да се организира како конфедеративна држава во рамките на заедницата на југословенските народи или, пак, како сосема самостојна држава, доколку за такво решение се определат и другите југословенски народи.¹⁵⁹ Покрај тоа, СКМ-ПДП сметаше дека ЈНА треба да остане заштитник на независноста и територијалниот интегритет на Југославија. Особено интересна за анализа е и одредбата за создавање на економска демократија во стопанството и гарантирање на правото на соодлучување и самоуправање на работниците како природно право, како и залагањата за воведување демократски социјализам, што беше во спротивност со започнатата транзиција во економскиот систем на државата.

Слични ставови провејуваа и во текот на кампањата. Така, на митингот во Неготино, Ѓорѓи Спасов нагласи: „Ние не плачеме за Македонија, туку велиме дека за нас разумна определба е Југославија без национализам, без меѓурепублички караници, Југославија како државна заедница на рамноправни народи и народности и нагласуваме дека Македонија и нејзиниот народ се способни со другите народи да се договорат да живеат мирно, со заеднички интереси во таа заедница, но исто така, дека таа не е понеспособна од било која друга република во Југославија да биде организирана и како самостојна држава ако треба“.¹⁶⁰

Изборната конвенција на СКМ-ПДП се одржа на 14 октомври 1990 година, во Скопје. Партијата на изборите настапи под слоганот: „Македонија може“. На обраќањето пред граѓаните претседателот на партијата, Петар Гошев, нагласи дека „не прифаќаме сепаратизам. Без наше учество не прифаќаме какво било уредување на идните односи во Југославија. Способни сме и за заедништво и за самостоен развој. Не прифаќаме редуцирана федерација, менување на внатрешните граници без суверена волја на народите“.¹⁶¹

---

159 Изборна програма на Сојузот на комунистите на Македонија – Партија за демократска преобразба, 1990 година.

160 Види: „Развој на парламентарната демократија“, в. „Нова Македонија“, 24 септември 1990 г.

161 Види: „Не прифаќаме заедништво на штета на Македонија“, в. „Нова Македонија“, 16 октомври 1990 г., стр. 5.

Значи, СКМ-ПДП иднината првенствено ја гледаше во Југославија, а дури потоа, во определен тек на околностите, во можна конфедеративна заедница на југословенските републики. Во секој случај, можноста за осамостојување на Македонија беше ставена на последно место на агендата и тоа под услов за тоа да се одлучат и другите југословенски народи, што во пристапот драстично се разликува од политичката платформа на ВМРО-ДПМНЕ.

Тука се наметнува прашањето на кој начин формулираната изборна програма се одрази врз државната политика на Македонија во врска со осамостојувањето. Со оглед на фактот дека СКМ-ПДП беше втора по големина партија во македонското Собрание и како таква имаше можност од своите редови да предложи носители на значајни државни функции, повеќе од јасно е дека оваа изборна програма имаше значително влијание врз креирањето на политиката на Македонија во однос на осамостојувањето. Тоа особено е видливо во Платформата Глигоров – Изетбеговиќ, но и во формулацијата на прашањето за Референдумот од 8 септември 1991 година.

Со освоени 22 пратенички места, **Партијата за демократски просперитет** беше трета по големина во македонското Собрание. Партијата за демократски просперитет и Социјалдемократската партија на Македонија се првите регистрирани партии во Македонија (25 мај 1990 година). Иако ПДП е партија на етничките Албанци, во основачките акти беше определена како граѓанска, а не како национална партија. Во врска со иднината на Југославија и Македонија, ПДП, повикувајќи се на Манифестот на Крушевската република и одлуките на АСНОМ, се заложи за дефинирање на Македонија како заедничка држава на сите, а носители на суверенитетот да бидат: Македонците, Албанците, Турците, муслиманите, Власите, Ромите, и други. ПДП сметаше дека за иднината на Југославија и за нејзиното федеративно или конфедеративно уредување треба да одлучуваат сите колективитети кои живеат на овие простори.

Покрај овие ставови, ПДП се залагаше за: дефинирање на Македонија и Југославија како мултикултурни средини; употреба на топонимија на мајчин јазик; рамноправност на сите националности и

создавање услови за воведување на школување на мајчин јазик.¹⁶² Во однос на иднината на Југословенската држава, ставот на оваа партија еволуираше од федерација, до конфедерација на југословенските републики, за време на кампањата за Парламентарните избори. Тоа го потврдува и нејзиниот претседател, Невзат Халили, во интервјуто за весникот „Нова Македонија“ непосредно пред првиот круг на Парламентарните избори („Словенија и Хрватска се категорично за конфедерација. Ако во такви услови категорично Македонија се залага за федерација, тоа би било погубно за Републиката, зашто еве, гледаме, иако српското раководство е категорично за федерација, практично дејствува за конфедерализација на Југославија. Освен тоа, Слободан Милошевиќ го остава отворено прашањето за границите во земјава, што нас нè засегнува“).¹⁶³ На митинзите на партијата говорниците најчесто зборуваа на албански јазик, со краток превод на македонски, а на митингот во Ресен на три јазици: македонски, албански и турски. За ова прашање редовно се известува во дневниот печат за време на кампањата.

Втората политичка партија на етничките Албанци, **Народната демократска партија**, освои едно пратеничко место во македонското Собрание. НДП имаше релативно порадикални политички ставови во споредба со ПДП. Мото на нејзините програмски определби беше реализирањето на колективните и индивидуалните права и слободи на албанскиот народ во Југославија. Според НДП носител на државниот суверенитет на Македонија треба да биде и албанскиот народ што живее во Македонија и тоа „определен и именуван како национален колективитет, а не како граѓанин“. НДП се залагаше Македонија да се гради како независна, суверена и демократска држава, со партиски плурализам, со слободни демократски и парламентарни избори, „без национална мајоризација и, пред сè, правна држава ослободена од оковите на болшевичко-марксистичко-ленинистичката филозофија и идеологија која албанскиот народ го отуѓи од верската компонента, со што го осиромаша неговото национално битие и ова битие 45 години го насочуваше кон панславизмот“.¹⁶⁴

---

162 Програма на Партијата за демократски просперитет, 1990 година.

163 Види: „Нема Европа само со демократија на македонскиот народ“, в. „Нова Македонија“, 4 ноември 1990 г.

164 Политичка декларација на Собранието на Народната демократска партија, 1990 (цит. од Мојаноски Ц.Т., *Лешојис на македонската демократија* (Скопје: Пакунг, 2000).

Политичките партии на Албанците ги координираа своите активности. Тие ги повикаа граѓаните да не учествуваат на Референдумот за самостојност на Република Македонија и не гласаа за Уставот на Република Македонија. ПДП и НДП развија и широка меѓународна активност. Во рамките на таа меѓународна активност овие две партии, на 21 декември 1991 година, како што подолу ќе се види периодот од круцијално значење за меѓународното признавање на Македонија, ќе испратат писмо до Министерскиот совет на ЕЗ, под наслов: „Република Македонија до сега не ги исполнила условите за меѓународно признавање“. Во ова писмо се нагласува дека албанскиот народ претставува 40 % од вкупното население во Македонија и дека е изложен на дискриминација. Покрај тоа, се нагласуваат и проблемот со пописот, неприфатеноста на новиот Устав, како и барањето за реализација на културните права на Албанците. Писмото содржи и две експлицитни барања до Министерскиот совет на ЕЗ: прво, донесување на уставен закон којшто ќе ги укине спорните одредби од Уставот, со што би се остварила целосна национална рамноправност; и второ, на албанскиот народ во Македонија да му се гарантира одржување на референдум за изразување на нивната политичка волја за специјален статус, односно нивна политичко-територијална автономија.¹⁶⁵ Ова писмо во една кондензирана форма ги дава главните политички барања на Албанците во Македонија.

Овие активности на ПДП и НДП продолжија и во 1992 година. На денот на објавувањето на мислењето на Арбитражната комисија во врска со признавањето на Македонија, на 11 јануари 1992 година, овие две партии организираа Референдум за политичко-територијална автономија на Албанците во Македонија, а на 3 април истата година, на митинзите во Струга и Тетово беше прогласено формирање на Автономна Република Илирида во западниот дел на Македонија. Во април 1992 година, на прашањето што подразбира автономијата, пратеникот Мерсим Положани одговори: „Автономијата не ја сфаќаваме како сецесионизам, туку како внатрешно преуредување на Републиката, еден вид федерализација, што подразбира заеднички органи

---

165 Види: Катарџиев И., *Македонија сто години по Илинденското востание* (Скопје: Култура, 2003).

на власта и пропорционална застапеност на Албанците, адекватна на нивниот број во Македонија¹⁶⁶.

Сојузот на реформските сили на Македонија, во коалиција со Младата демократско-прогресивна странка на Македонија, во Собранието освои вкупно 18 пратенички места. СРПСМ ја гледаше иднината на Македонија како држава на рамноправни граѓани во која македонскиот народ би го изразил својот историски стремеж за сопствена државност, а народностите и етничките групи, како и припадниците на другите народи што живеат во неа, би ги уживале сите слободи и права. Покрај тоа, СРПСМ се залагаше за нов демократски договор на сите граѓани и суверени држави во постојните југословенски граници. Во тој контекст, иднината на Југославија ја гледаа во „рамнотежа на интересите, а не на силата“, сметајќи дека интерес на народите на Југославија, како и на меѓународната заедница, е таа да биде: независна, единствена држава, активен фактор на меѓународниот мир, соработка и стабилност. Исто така, СРПСМ сметаше дека треба да се искористат сите предности на регионализмот во Југославија.¹⁶⁷ На промоцијата на Сојузот одржана на 5 октомври 1990 година, беше нагласено дека се залага за државно уредување во коешто секој граѓанин, секоја нација и Република ќе може целосно: политички, економски и општествено да се самопотврди, како и дека Сојузот е за нов демократски договор на сите граѓани и нивни суверени држави во постојните граници.¹⁶⁸ Фокусот на Политичката декларација на Сојузот на реформските сили е ставен на економската програма, со апел Југославија да стане: модерна, демократска и европска земја.¹⁶⁹ Со други зборови, избегнуваше да се изјасни правилна проценка на комплексната ситуација.

Сепак, на митинзите за претставување на програмата на партијата често беше присутен моментот на југословенско заедништво и опстанок на државата. Така, на митингот во Кавадарци, во ноември 1990 година, претседателот на партијата, Стојан Андов, нагласи дека „на Југославија не ѝ се заканува распаѓање. Силите кои работат на раз-

---

166 Види: „Автономијата не е сецесионизам“, в. „Нова Македонија“, 7 април 1992 г.

167 Програмска декларација на Сојузот на реформските сили на Македонија, 1990 година.

168 Види: „Нудиме разум и резултати“, в. „Нова Македонија“, 6 октомври 1990 г., стр. 3.

169 Програмска декларација на Сојузот на реформските сили на Македонија, 18 октомври 1990 г.

бивањето на југословенското единство се доста послаби од нејзините сојузници¹⁷⁰. Неколку дена подоцна, се заложи за „една реформирана Југославија заснована на суверени републики како држави кои својот суверенитет во областа на одбраната, макроекономијата – единствен пазар, надворешната политика, го пренесуваат и го здружуваат, а во Југославија се остварува“¹⁷¹.

Младата демократско-прогресивна странка на Македонија (МДСМ) беше основана на 1 јули 1990 година, како партија – наследник на Сојузот на социјалистичката младина на Македонија (ССММ). Претходно, на 13-тиот Конгрес, ССММ го истакна политичкиот интерес за формирање нова политичка партија која би дејствувала во континуитет со дотогашните политички ставови и определби. На 3 октомври 1990 година, ја промовираа својата политичка програма и слоганот: „Заедно, за среќа и задоволство на секој поединец“.

На првите Повеќепартиски избори во 1990 година, МДСМ настапи во коалиција со Сојузот на реформските сили на Македонија, а на 28 јуни 1991 година донесе одлука да се интегрира со оваа партија. Во врска со прашањето на осамостојувањето на Македонија, МДСМ се залагаше за: слободна, просперитетна Македонија во рамноправна југословенска, балканска и европска заедница, што јасно укажува дека оваа партија немала јасно утврден став во врска со осамостојувањето. За иднината на Југославија, МДСМ ја промовираше идејата за „трета Југославија“, како заедница на слободни и суверени народи и рамноправни републики кои договорно ги утврдуваат основите и условите за заеднички живот.¹⁷²

Социјалистичката партија на Македонија – СПМ е директен наследник на Социјалистичкиот сојуз на работниот народ на Македонија, кој на Републичката конференција донесе Одлука за формирање на партијата, два месеца пред првите Повеќепартиски избори. На Изборите, СПМ настапи под мотото: „Македонија нема време за чекање“. Оваа партија на првите демократски Избори имаше релативно скроман резултат – освои само 4 пратенички места во Собранието.

---

170 Види: „Југославија нема да се распадне“, в. „Нова Македонија“, 3 ноември 1990.

171 Види: „Политичка волја за реформи“, в. „Нова Македонија“, 3 ноември 1990.

172 Изборна програма на Младата демократско-прогресивна странка на Македонија, 1990 година.

Во изборната платформа, социјалистите, како темелна определба, ја утврдија суверената и демократска македонска држава, како рамноправен: економски, политички и социјален субјект во Југославија. Во таа насока, СПМ ја поддржуваше идејата за реформирање на Југославија како модерна и демократска заедница во која доброволно се здружуваат суверени држави, кои договорно ги утврдуваат заедничките интереси и за кои ќе се одлучува рамноправно. Истовремено, СПМ сметаше дека за менување на федеративното уредување на Југославија треба да одлучува и македонскиот народ преку референдум и дека: единствената одбрана, раководење и командување со ЈНА е најдобрата опција за Македонија и Југославија. Во врска со процесот на транзицијата, во програмата на СПМ, самоуправувањето беше предвидено како едно од основните човекови права. Треба да се нагласи дека идејното решение на симболот на СПМ ги вклучува и трите дела на Македонија.¹⁷³ Во рамките на кампањата за Парламентарните избори, претседателот на партијата, Киро Поповски, нагласи: „Се определивме за суверена и демократска Македонија, за федеративна Југославија (како демократска заедница), за Македонија со Југославија во Европа“.¹⁷⁴

Две пратенички места во првиот македонски демократски Парламент освои **Странката на Југословените во Македонија – СЈМ**. Таа претставуваше една од ретките политички партии која во основачкиот акт немаше експлицитен став за прифаќањето на новата демократска матрица.¹⁷⁵ Изборната програма „За Југославија – без алтернативи“, беше објавена во октомври 1990 година. Во рамките на програмските определби на СЈМ за иднината на Југославија беа нагласени следните основни начела: прво, почитување на територијалната целосност на меѓународно-признатите граници на Југославија; второ, почитување на внатрешните граници на Југославија; и трето, вклучување на територијално единствената Југославија во евроинтеграциските процеси. Покрај тоа, СЈМ јасно се определи за федеративно уредување на Југославија врз АВНОЈ-ските принципи, како и за единствена

173 В. „Нова Македонија“, 8 септември 1990 г., стр. 3.

174 Види: „Ние сме најреформска партија“, в. „Нова Македонија“, 7 ноември 1990 година.

175 Мојаноски Ц.Т., *Лешојис на македонската демократија* (Скопје: Пакулунг, 2000).

Југословенска народна армија.¹⁷⁶ Во изборната програма не стана збор за евентуална сувереност или самостојност на Македонија.

Партијата за целосна еманципација на Ромите – ПЦЕР е третата етничка партија која успеа да освои едно место во македонското Собрание. Изборната програма на оваа политичка партија не содржи ставови за осамостојувањето на Македонија, ниту, пак, за иднината на Југословенската федерација. Главен акцент на програмата е ставен на унапредувањето на правата на Ромите и нивната партиципација во општеството.¹⁷⁷

И покрај тоа што Лигата за демократија и Движењето за семакедонска акција – МААК не освоија пратенички места во Собранието, ќе се разгледаат и нивните политички платформи за изборите во 1990 година.

Лигата за демократија – ЛД е една од првите политички партии формирани во Македонија. Оваа политичка партија се заложи за зачувување на територијалната целост на Југославија и на нејзиното државно единство (било во федеративен или конфедеративен облик). Антиципирајќи го потенцијалното распаѓање на земјата, а со цел да се попречи евентуалната војна меѓу балканските држави коишто традиционално претендираат на Македонија, како и да се обезбеди нејзиното опстојување како самостојна држава, ЛД понуди интересна идеја за прогласување на целосна неутралност на Македонија, со барање обединета Европа да ги гарантира нејзините граници. Освен тоа, Лигата се заложи за бришење на атрибутот „социјалистичка“ од името на СРМ, замена на државното знаме со црно-црвено-бела тробојка, замена на стариот социјалистички државен грб со традиционалниот македонски грб: златен лав, со круна на главата, врз црвен штит. Исто така, ЛД имаше јасни ставови во врска со реализацијата на транзицијата во Македонија (особено по прашањата на: денационализацијата, приватизацијата на општествениот капитал, враќање на имотите на Македонската православна црква, заштитата на малцинските права, итн.).¹⁷⁸

---

176 Изборна програма на Странката на Југословените во Македонија, 1990 година.

177 Изборна програма на Партијата за целосна еманципација на Ромите, 1990 година.

178 Програма на Лигата за демократија, 1990 година. Види: в. „Нова Македонија“, 14 септември 1990 година, стр. 6.

Иако **Движењето за семакедонска акција – МААК** беше првата формирана партија во 1990 година и понуди опширна политичка и економска програма за Изборите, сепак не успеа во намерите да стане парламентарна политичка партија. Во двата круга за изборите, ова движење освои вкупно 51.099 гласови, што според мнозинскиот изборен модел не беше доволно за освојување на ниту едно место во Собранието.¹⁷⁹ Во врска со осамостојувањето на Македонија, Движењето се заложи за: слободна, самостојна и суверена држава Македонија, со сите функции на легитимна и независна држава, сметајќи дека дилемата околу федералното или конфедералното уредување на Југославија на Македонија ѝ е наметнато прашање. МААК решително се изјасни против можноста за создавање: скратена, асиметрична и трета Југославија. Во тој контекст, движењето сметаше дека новиот облик на здружување и заедништво на југословенските републики треба да биде утврден исклучително на сенароден референдум, поддржувајќи ја идејата за создавање сојуз на обединети, самостојни и суверени држави на народите на Југославија. Освен тоа, МААК побара и итна демилитаризација на Балканот, како и почитување на правата на македонското малцинство во соседните земји.¹⁸⁰

За одбележување е дека десноориентираните партии навреме ги увидоа предностите и недостатоците на мнозинскиот изборен модел и, од тие причини, една недела пред првиот круг на Парламентарните избори формираа **Семакедонски национален демократски фронт (СНДФ)**, кој беше замислен да ја оствари својата соработка во вториот круг на Изборите, со поддршка на оној кандидат кој ќе добие најмногу гласови, односно оној кандидат од една од четирите партии кој би имал најмногу шанси за успех во вториот круг на Изборите. Во овој фронт влегоа партиите: МААК, ВМРО-ДПМНЕ, Народната партија на Македонија и Демократскиот сојуз – партија на земјоделците на Македонија.

---

179 Само за илустрација, Странката на Југословените во Македонија со освоени 30 229 гласови освои 2 пратенички места. (Види: Републичка изборна комисија, Билтен бр. 20, 27 декември 1990 година).

180 Политичка и економска програма на Движењето за семакедонска акција – МААК, 1990 година објавена во в. „Нова Македонија“, 28 октомври 1990 г.

Сумарниот преглед на ставовите на политичките партии во врска со осамостојувањето на Македонија овозможува да ја согледаме политичката атмосфера во земјата во предвечерјето на воениот конфликт во Југославија, но уште поважно, во предвечерјето на почетокот на правната процедура за осамостојување на Македонија. Евидентно е дека македонската партиска инфраструктура беше креирана под дејство на повеќе фактори: возобновувањето на старите политички традиции на историската ВМРО од крајот на XIX и почетокот на XX век; трансформацијата на Сојузот на комунистите и неговите организации во „нови и демократски“ политички партии; промоцијата на национализмот што беше присутно во цела Источна Европа, како и појава на нови партии со широк спектар на: граѓански, политички, социјални, религиозни и други интереси.¹⁸¹

Врз основа на ставовите на партиите за осамостојувањето на Македонија, може да се зборува за три групи на партии. Во првата група спаѓаат партиите коишто се залагаа првенствено за прогласување на Македонија за самостојна и суверена држава, со своја сопствена армија и пасош, а дури потоа за преговори за, евентуално, здружување со останатите југословенски републики врз принципот на конфедерација. Во оваа група на партии влегуваат партиите ВМРО-ДПМНЕ и Движењето за семакедонска акција – МААК. Во втората група на партии влегуваат: СКМ – Партија за демократска преобразба, Сојузот на реформските сили, Социјалистичката партија на Македонија, Лигата за демократија и други, кои на преден план се залагаа за задржување на некој вид поврзување на југословенските републики, а дури потоа, доколку одржувањето на Југословенската заедница стане невозможно, ја поддржуваа идејата за осамостојување на Македонија. Во третата група на партии влегува Странка на Југословените во Македонија која се залагаше за одржување на дотогашното федеративно државно уредување засновано врз АВНОЈ-ските принципи.

Имајќи ја предвид правната процедура за осамостојување на Македонија, станува очигледно дека во овој процес беше применет концептот на втората група на партии кои, како блок во македонското Собрание, имаа освоено најмногу пратеници. Мора да се нагласи дека

---

181 Шкариќ С., *Македонија на сиџе континентџи* (Скопје: Унион трејд, 2000).

прашањето на иднината на статусот на Македонија во Југословенската федерација беше примарно прашање во програмите на политичките партии и токму од овој преглед на ставовите на партиите може да се изведе заклучок дека мнозинство македонските граѓани се изјаснија за опцијата што се залагаше за зачувување на еден вид југословенска заедница, се разбира со видливо редефинирани односи. Тоа се рефлектираше и на политиката на државниот врв во историската 1991 година и, истовремено, се разликуваше од расположението на граѓаните во Хрватска и Словенија.

Политичките платформи на партиите укажуваат на уште еден факт, а тоа е отсуството на идеолошка деконтаминација, особено на партиите и лидерите кои произлегоа од поранешниот Сојуз на комунистите. Во периодот кога политичките партии требаше да бидат основни носители на транзицијата на политичкиот и економскиот систем, тие излегоа со платформи коишто се залагаа за „економска демократија“ и „самоуправувањето како основно човеково право“. Како што ќе се види подолу, дел од политичките лидери од социјалистичкиот период, особено оние со поголемо искуство, успеаја да се приспособат на новите „демократски“ околности и продолжија да извршуваат високи функции во државата, а дел, едноставно, не се снајдоа во новото опкружување.

Есента 1990 година, Македонија ја дочека во сосема поинакво опкружување, за разлика од 45 години државност како посебна република во составот на Југославија. За првпат во историјата, за период од само неколку месеци, беа формирани автентични македонски политички партии, кои настапија со свои програми и кампања во услови кога Собранието изврши мини трансформација на дотогашниот политички систем и ја постави рамката за стекнување независност. Истовремено, со оглед на комплексната ситуација на сојузно ниво, прашањето за иднината на Југославија токму во овој период за првпат почна видливо да ги преокупира и македонските граѓани, а прашањето за решавање на југословенската криза висеше како „Дамоклов меч“ во целиот процес на стекнување независност.

Со оглед на тоа што за креирањето на новото општествено уредување демократските избори ја играат централната улога за легитими-

рањето на политичкиот систем и со овој акт граѓаните цврсто ги артикулираат своите интереси и преференции во политичките институции, Собранието на СРМ, врз основа на измените предвидени во уставните амандмани, но и потребата за регулирање на постапката за избор на пратениците во Собранието и одборници во собранијата на општините, донесе нов Закон за избор и отповикување на пратеници и одборници, како и Закон за изборните единици за избор на пратеници во Собранието на СРМ.¹⁸²

Законот за избор и отповикување на пратениците се засноваше врз мнозинскиот изборен модел. За избран пратеник се сметаше кандидатот кој добил мнозинство гласови од избирачите коишто гласале во изборната единица, а доколку ниту еден кандидат не го добил потребното мнозинство, беше предвиден втор круг на гласање, кога можеа да учествуваат оние кандидати кои во првиот круг на гласање добиле најмалку 7 % гласови од избирачите. Оваа одредба е значајна особено во контекст на анализата на резултатите од првиот и вториот круг на гласање на првите Повеќепартиски избори. Покрај тоа, треба да се потенцира дека во Законот беше регулирана и постапката за отповикување на пратениците, што во секој случај, не беше во духот на новото време.

Тука мора да се спомене дека за време на одржувањето на Изборите, како резултат на иницијативата за рехабилитација на одделни политички противници на еднопартискиот монопол, која започна уште во јануари 1990 година, Уставниот суд на СРМ, на 20 декември 1990 година донесе решение со коешто беше рехабилитиран Методија Андонов – Ченто, претседател на Президиумот на АСНОМ и на Народното Собрание на НР Македонија.¹⁸³ Ченто беше осуден со правосилна пресуда на Окружниот суд во Скопје (Кр. Бр. 175) од 23.11.1946 година, која беше укината од Окружниот суд во Скопје на 22 октомври 1990 година. Ова решение произлезе од новонастанатите демократски промени во општеството и потребата од деидеологизација на историјата.

---

182 Закон за избор и отповикување на пратеници и одборници, Закон за изборните единици за избор на пратеници во Собранието на СРМ („Службен весник на СРМ“, бр. 28 од 21 септември 1990 година).

183 Тунтев А., *Република Македонија: прва декада (1990-1999)* (Скопје: Книгоиздателство МИ-АН, 2005).

Во тој контекст, како дел од либерализацијата на општеството, почна да се отвора темата за судбината и правата на лицата прогонувани и затворани за идеите на самобитност на македонскиот народ и неговата државност.¹⁸⁴ Јавното обвинителство, на 11 јули, поднесе предлог до Врховниот суд за повторување на кривичната постапка. Како дел од процесот на рехабилитација на Ченто, на почетокот на ноември 1990 година, тогашниот Извршен совет на СРМ му предложи на Собранието да донесе Одлука за подигнување на спомен-биста во холот на Собранието.

Претседателот на Собранието на СРМ, Вулнет Старова, на 24 септември 1990 година распиша избори за 120 пратеници во Собранието на СРМ.¹⁸⁵

Во контекст на очекуваните политички промени, весникот „Нова Македонија“, во септември 1990 година, го спроведе првото истражување на јавното мислење во однос на првите Повеќепартиски избори. Во таа насока, на анкетата која беше спроведена на 400 испитаници, 77,9 % од испитаниците се изјаснија дека ќе гласаат на изборите. Распоредот на силите во оваа анкета евидентно беше на страната на политичките партии кои гравитираат кон актуелната власт. СКМ-ПДП (33,98 %), СРСМ (12,15 %), Партија на Југословените (5,25 %), ВМРО-ДПМНЕ (3,59 %), ПДП (3,31 %), СПМ (3,31 %), МААК (3,04 %), Лига за демократија (2,21 %), ниту една партија (5,52 %), не знам (23,20 %). На испитаниците им беше поставено и прашањето: „Кој политичар во Македонија најмногу го цените?“, а во одговорите убедливо водеше Васил Тупурковски (34,25 %), Петар Гошев (16,02 %), Стојан Андов (3,31 %), други (14,38 %)¹⁸⁶, ниту еден (15,19 %) и не знам (16,85 %). Во анкетата не беа

---

184 Како резултат на тоа, подоцна во Уставот на Република Македонија (член 36) беше внесена одредба со која беа изедначени правата на оваа категорија на граѓани со правата на борците од Антифашистичката војна и сите националноослободителни војни на Македонија, со цел да се елиминира историската неправда (Види: Шкариќ С., *Уставно право*; Климовски С., *Уставно право и политички систем*).

185 Решение за распишување Избори за пратеници на Собранието на СРМ („Службен весник на СРМ“, бр. 29/1990).

186 Драгољуб Ставрев (2,76 %); Ѓорѓи Марјановиќ, Невзет Халили и Владимир Митков (по 1,38 %), Гане Тодоровски, Љупчо Георгиевски и Тито Беличанец (по 1,10 %); Ристо Иванов, Киро Поповски и Вулнет Старова (по 0,55 %) и Глигорие Гоговски (0,28 %).

наведени политичари од новоформираните партии.¹⁸⁷ Како што може да се види понатаму, ова истражување воопшто не кореспондираше со резултатите од изборите.

Треба да се нагласи дека есента 1990 година претставуваше период во кој драматично почна да се влошува политичката ситуација во Федерацијата. Во Хрватска, српското население ја прогласи Самоуправната автономна покраина Краина, а на повеќе места во оваа Република започнаа спорадични судири. Словенија најави одржување на плебисцит за независност на Републиката, а хрватскиот претседател, Фрањо Туѓман, побара одржување на меѓународна конференција за Југославија. Во таа насока, на почетокот на октомври 1990 година, Словенија и Хрватска објавија заеднички предлог за конфедерација во Југославија фокусирана на основниот економски интерес – заедничкиот пазар и конципирана по моделот на Европската заедница. Конфедералниот договор, всушност, значеше независност на републиките (дури и самостојни дипломатски претставништва), а како органи на конфедерацијата беа предвидени: советодавен парламент, совет на министри, извршна комисија и конфедерален суд. Во предлогот беше предвидена и можноста по истекот на десет години конфедерацијата да биде ревидирана или распуштена. Овој предлог беше интегрално објавен во повеќе дневни весници во земјата.¹⁸⁸

Неколку дена подоцна, за ова прашање индиректно се изјасни Владата на СРМ преку Предлог-платформа за идното уредување на Југославија. Заснована врз суверенитетот на Македонија, Платформата на македонската Влада се изјасни и за прашањето за идното уредување на односите во федерацијата. Во таа насока, Владата се заложи за донесување нов Устав на Југославија во кој би била утврдена и постапката за остварување на правото на самоопределување, како и постапката за меѓународно признавање и евентуално раздружување на Југословенската заедница. Во врска со основите за воспоставување на односите во Југославија, Владата го поддржа задржувањето на Југословенската федерација, меѓу другото, со заеднички државни

---

187 Види: „На стартот – предност за комунистите“, в. „Нова Македонија“, 22 септември 1990 година, стр. 13.

188 Види: „Модел според европските искуства“, в. „Нова Македонија“, 7 октомври 1990 г., стр. 3.

органи, симболи и единствен меѓународно-правен субјективитет.¹⁸⁹ Недвосмислено, овој став на македонската Влада е дијаметрално спротивен на предлогот на Словенија и Хрватска за конфедеративно уредување на земјата.

Имајќи го предвид значењето на дискусијата околу иднината на федерацијата и, поврзано со тоа, ставовите на граѓаните во Македонија, две недели пред изборите весникот „Нова Македонија“ спроведе и анкета околу идниот државно-правен статус на Републиката. На прашањето: „Како ја гледате Македонија во иднина?“ – 70,6 % се изјасниле како „модерна федерална членка во состав на Југославија“, 13,89 % како „конфедерална единица“, 8,24 % како „целосно самостојна држава“, 7,27 % – нерешителни.¹⁹⁰ Методологијата не е подетално образложена, со исклучок на информацијата дека е спроведена на 619 испитаници од сите општини во Републиката. Анкетата покажува релативно мал процент на граѓани кои во оваа фаза на процесот поддржуваа целосна самостојност на Републиката.

Дополнително масло на огнот додаде и проблемот со водоснабдувањето преку системот „Студенчица“ – Кичево, проблем којшто имаше меѓуетничка конотација. Покрај тоа, во контекст на новопромовираниот интерес за македонското малцинство во соседните земји, две недели пред Изборите, на 25 октомври 1990 година беше организирана блокада на граничните премини кон: Албанија, Бугарија и Грција, под мотото: „Балкан без граници, Европа без визи“ од страна на Здружението на Македонците од егејскиот дел на Македонија, а со политичка поддршка на партиите ВМРО-ДПМНЕ и МААК. Терминот беше одбран за време на заседавањето на Втората конференција на министрите за надворешни работи на балканските земји во Тирана, со цел да се изрази протест против неодговорниот однос на балканските народи во однос на македонското малцинство.

Една недела пред Изборите беше објавена втора сондажа на јавното мислење подготвена од Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања. Првата сондажа на јавното мислење беше

---

189 Предлог-платформа на македонската Влада за идното уредување на Југославија, 9 октомври 1990 г.

190 Види: „Македонија е за Југославија“, в. „Нова Македонија“, 27 октомври 1990 г., стр. 15.

спроведена кон крајот на септември, а втората кон крајот на октомври 1990 година. Оваа сондажа покажа дека драматично се намали бројот на неопределени гласачи, од 32,86 % во септември, на 17,43 % на крајот на октомври.¹⁹¹ Во следнава табела се прикажани сумирано резултатите од двете сондажи на јавното мислење за петте прворангирани партии.

Политичка партија	Прва сондажа (сеп. 1990)	Втора сондажа (окт. 1990)
СКМ-ПДП	22,11 %	19,06 %
ПДП	16,26 %	18,95 %
СРСМ	5,50 %	14,50 %
СПМ	3,51 %	6,32 %
ВМРО-ДПМНЕ	2,22 %	6,67 %

Може да се заклучи дека овие сондажи не го отсликаа реалното расположение на граѓаните коешто беше демонстрирано на првите Избори, особено во однос на рејтингот на ВМРО-ДПМНЕ. Покрај тоа, видливо е благо опаѓање на рејтингот на СКМ-ПДП, а има видливо зголемување на рејтингот на СРСМ (за 9 %), СПМ (за скоро 3 %) и ПДП (за 2,7 %). Во истиот период, весникот „Нова Македонија“ отворено шпекулира со потенцијални имиња на кандидати за иден претседател, и тоа: Киро Глигоров, Васил Тупурковски и Крсте Црвенковски.¹⁹²

Во вакви околности се одржаа првите демократски Повеќепартиски избори во Македонија, на 11 ноември 1990 година, и на нив учествуваа 1 115 кандидати, од 18 политички партии, кои се бореа за 120 пратенички места во Собранието. Во првиот круг на Изборите излегоа дури 84,83 % од граѓаните со право на глас, што претставуваше јасна демонстрација на интересот на граѓаните за партиципација во власта.

Во првиот круг на Изборите, само единаесет кандидати обезбедија мнозинство поголемо од педесет отсто и со тоа беа избрани за

191 Повторно и во овој случај не се наведени податоци за избраниот примерок и релевантната истражувачка методологија.

192 Види: „Уставна криза или прифатлива личност“, в. „Нова Македонија“, 2 ноември 1990 г. стр. 5.

пратеници.¹⁹³ Најмногу пратеници во првиот круг на гласање доби ПДП (6), а понатаму СКМ-ПДП (3) и СРСМ и СПМ – по еден пратеник.

Според достапните статистички податоци, во првиот круг гласале вкупно 761.974 граѓани, од кои 188.030 гласале за СКМ-ПДП (24,7 %), за СРСМ-МДП гласале 143.045 граѓани (18,8 %), за ВМРО-ДПМНЕ – 111.922 граѓани (17,7 %), за ПДП 104.205 граѓани (13,7 %), за СПМ – 61.576 граѓани (8,2 %), а МААК – 32.940 граѓани (4,2 %), итн.¹⁹⁴

Во 33 изборни единици беше повторен првиот круг на гласање, а втор круг на гласање беше организиран во 67 изборни единици. Вкупно 255 кандидати во целата Република освоија повеќе од 7 % од гласовите, како што предвидуваше Законот за избор и отповикување на пратениците, и со тоа се пласираа во вториот круг на изборите. Распределбата на кандидати за вториот круг по политички партии беше следна: СКМ-ПДП (64), ВМРО-ДПМНЕ (62), СРСМ (47), СПМ (20), ПДП (16), МААК (11), како и други помали партии и коалиции.¹⁹⁵

Првите Повеќепартиски избори во Македонија побудија интерес и кај неколку значајни странски медиуми. Во таа насока, ТАНЈУГ на 12 ноември 1990 година пренесе коментари на повеќе странски медиуми во врска со Изборите во Македонија. „Гласот на Америка“, меѓу другото, ги пренесе очекувањата дека „албанската партија ќе добие одреден процент гласови во новото македонско Собрание што би можело да биде од критично значење, ако гласовите на избирачите бидат поделени меѓу комунистите и националистичките партии“. Агенцијата АП сметаше дека „Изборите во Македонија претставуваат клучен тест за југословенскиот премиер“. „Од исходот на Изборите во Македонија ќе зависи и продолжувањето на блокираната дебата за идното устројство на Југославија. По Изборите, во: БиХ, Црна Гора и во Србија ќе се обноват расправите меѓу приврзаниците на конфедерацијата и

---

193 За пратеници во првиот круг одржан на 11 ноември 1990 г. беа избрани: Петар Гошев, Душан Николовски и Стојмир Цветковски (СКМ-ПДП), Џепадин Мурати, Неџати Џафери, Веби Џемаили, Абдурахман Халили, Хамит Алију, Хисни Шаќири (ПДП), Стојан Андов (СРСМ) и Љубисав Иванов (СПМ). На 21 ноември, Врховниот суд го потврди изборот на уште двајца пратеници – Благој Ханџиски и Страшо Милковски (СКМ-ПДП).

194 Види: „Во вториот круг со 29 први места“, в. „Нова Македонија“, 20 ноември 1990 година.

195 Овој податок се однесува само на 67 изборни единици во кои вториот круг се спроведе на 25 ноември 1990 г.

приврзаниците на централизираната власт, а Македонија и БиХ се чувствуваат фатени во стапица, застапувајќи средна варијанта во овие расправи“, објави францускиот дневник „Либерасион“. ББС нагласи дека „ЕЗ ја поддржува единствена Југославија која има право на внатрешни промени како плод на демократските процеси“, но и дека „овие промени не смеат да ги загрозат границите санкционирани со Хелсиншката повелба на КЕБС“. „ЕЗ не сака каква и да е експлозија на Балканот да ја загрози стабилноста на заедничката европска куќа, сакајќи на југословенскиот простор, ако е можно, да има само еден соговорник, способен да ги одржи мирот и стабилноста на ова подрачје од исклучително значење за Европа“, потенцираше ББС.¹⁹⁶

Треба да се истакне дека првиот круг на Изборите го следеа претставници на Хелсиншката федерација на КЕБС, како и претставници на Националниот институт за меѓународни односи на Републиканската партија на САД. Оценката за Изборите беше дека во најголем дел беа успешни и регуларни, со пропусти на многу места (гласање со пасош, фотокопирани гласачки ливчиња, продолжување на времето за гласање, итн.). Во неколку градови во Западна Македонија беа организирани протести, а нивно поништување побара Фронтот за македонско национално единство, односно десноориентираните партии. Во документот објавен по тој повод беше наведено дека спроведените Избори се недемократски и беше побарано да се прекине изборната постапка. Сепак, и покрај обвинувањата за нерегуларности, ВМРО-ДПМНЕ на прес-конференција, одржана на 5 ноември 1990 година, соопшти дека ќе учествува во вториот круг на Изборите.

Резултатите од првиот круг на гласање ја наметнаа потребата од соработка на политичките партии во вториот круг на Изборите. Во таа насока, првичен договор за соработка постигнаа СРСМ и СПМ (18.11.1990). Лигата за демократија одби да коалицира со друга партија, како и СКМ-ПДП. Сепак, СКМ-ПДП го смени ставот и склучи договор за заеднички настап со СРСМ на повторените Избори во 15, од вкупно 21 изборни единици. Договор за соработка во Охрид постигнаа: СКМ-ПДП, СРСМ и СПМ.

---

196 „Танјуг“, 12 ноември 1990 г.

За одбележување е дека иако мандатот на делегатите од претходниот состав на Собранието на СРМ беше истечен, а Изборите беа во тек, трите собори на Собранието се состанаа во повеќе наврати во текот на изборниот период и, меѓу другото, го донесоа Законот за органите на управата (20 ноември 1990 г.). Во изборниот период, со свои ставови излегуваше и последната социјалистичка Влада на Македонија.

Во вториот круг на гласањето учествуваа сите кандидати коишто добија најмалку 7 % од гласовите во првиот круг. Најголем пресврт во вториот круг на Изборите направи ВМРО-ДПМНЕ која освои најголем број на пратеници. Според изборните резултати, најмногу пратеници освои ВМРО-ДПМНЕ (38 пратеници), СКМ-ПДП освои 31 пратеник, ПДП (22), СРСМ и Младата демократска прогресивна странка (18), СПМ (4), СЈМ (2), ПЦЕРМ (1), Народната демократска партија (1), а имаше и тројца независни пратеници.

Запрашан на прес-конференцијата по повод резултатите од Изборите, претседателот на партијата, Љубчо Георгиевски одговори: „Сметам дека влијаеше и беа огромно охрабрување резултатите од првиот изборен круг, потоа настаните во Западна Македонија, а исто така, големо влијание сигурно дека има и тоа што се случи во БиХ, каде што левите партии се избришани од политичката карта“.¹⁹⁷

Последниот круг на гласање на овие Избори се одржа во 26 изборни единици, на 9 декември 1990 година. Републичката изборна комисија ги прогласи Изборите за завршени на 28 декември, а официјалните резултати беа објавени во „Службен весник на СРМ“ дури на 14 јануари 1991 година, една недела по одржувањето на конститутивната седница на новиот состав на Собранието.¹⁹⁸

Со завршувањето на Парламентарните избори и конституирањето на Собранието и останатите државните органи, беше означен почетокот на процедурата за осамостојување на Македонија.

---

197 Види: „На нас мора сериозно да се смета“, в. „Нова Македонија“, 27 ноември 1990 г.

198 Републичка изборна комисија, Резултати. „Сл. весник на РМ“, бр. 3/1991.

КОНСТИТУИРАЊЕ НА ПРВОТО ПОВЕКЕПАРТИСКО СОБРАНИЕ НА МАКЕДОНИЈА

Со завршувањето на Парламентарните избори во втората половина на декември 1990 година, полека почна да се отвора прашањето за изборот на новите државни органи, а особено формирањето на парламентарно мнозинство. Покрај фактот дека ниту една политичка партија не го освои потребното мнозинство за формирање Влада, треба да се нагласи дека во Словенија, во декември 1990 година, беше организиран успешен плебисцит за независност.

Во такви околности, во Македонија започнаа разговорите меѓу сите политички партии застапени во Собранието околу формирањето на новото мнозинство. Како што беше објаснето во претходната глава, преку првите Избори беше оформен новиот демократски состав на Собранието, кој во својот мандат ги донесе историските одлуки во процесот на осамостојување на Република Македонија од Југословенската федерација.

Што се однесува до структурата на пратениците, таа беше исклучително шаренолика. На почетокот, треба да се нагласи дека во Собранието беа избрани само 5 жени-пратенички на овие Избори (3 од ВМРО-ДПМНЕ и по една пратеничка од СКМ-ПДП и СРСМ).¹⁹⁹ Во однос на професионалната структура, вкупно 104 пратеници имаа завршено високо образование (сите пратеници од СКМ-ПДП, СРСМ и ПДП, како и 26 пратеници од ВМРО-ДПМНЕ). ВМРО-ДПМНЕ отскокнуваше во овој поглед со оглед на фактот дека како пратеници беа избрани и претставници со понизок степен на образование (ВКВ возачи, металостругари, со електричарско,

---

¹⁹⁹ Жените воопшто не беа застапени и во извршната власт. Во првата Влада ниту една жена не беше избрана за министер.

средно трговско или средно техничко образование), што отскокнуваше од дотогашната социјалистичка пракса, но донесе поширока репрезентативност во Собранието.²⁰⁰ Во однос на професиите, во Собранието имаше: 19 правници, 17 економисти, 15 лекари, 14 универзитетски професори, како и двајца адвокати, репродуктивен уметник како солист на виолина, новинари, земјоделски инженери, итн. Овде треба да се нагласи дека најмалку 14 пратеници во периодот на изборот беа невработени (најголем дел од ПДП и ВМРО-ДПМНЕ).²⁰¹

Во средината на декември, особен интерес во јавноста побуди интервјуто на Владимир Голубовски, потпретседателот на ВМРО-ДПМНЕ, објавено во весникот „Нова Македонија“. Во ова интервју, Голубовски нагласи дека партијата е за експертска Влада и дека „нам не би ни пречело претседател на Македонија да биде член на СКМ-ПДП, како што не ни пречи премиер да биде член на Реформските сили“. Тој нагласи дека на Изборите нема победник и дека ВМРО-ДПМНЕ е свесна за фактичката состојба. Се изјасни дека е против соработка со само една политичка партија, а поддржа постигнување договор со сите македонски партии или за минување во опозиција. Нагласи дека ВМРО-ДПМНЕ сака да решава за ресорсите: внатрешни работи, надворешни работи, култура, информации и земјоделство. Од друга страна, категорично потенцираше дека „никакво преговарање со ПДП не доаѓа предвид“. ²⁰² Истиот ден се одржа состанок на Собранието на ВМРО-ДПМНЕ, во Титов Велес, на кое дојде до повеќечасовна дискусија во која на Владимир Голубовски му било забележано дека настапувал со лични ставови, а не согласно партиските интереси. На овој состанок, Голубовски поднесе оставка која Љубчо Георгиевски ја квалификуваше како „резултат на пројавената анархија, а во функција на надминување на двовластието во партијата“.

Според сопствена оценка, СКМ-ПДП не ги изгуби Изборите, но тие завршија под очекувањата, со оглед на прогнозите кои велеа дека партијата ќе освои 40 до 45 места во Собранието. На прес-конференција на крајот на декември 1990 година, партијата соопшти дека

---

200 Податоците се однесуваат за вкупно 116 пратеници.

201 Види: „Академци во пратенички клути“, в. „Нова Македонија“, 21 декември 1990 г., стр. 4.

202 Види: в. „Нова Македонија“, 15 декември 1990 г.

Централниот комитет на партијата се согласил да се разговара со другите партии за три можни варијанти за формирање на Влада: (1) „транспартиска Влада“, составена од пратениците во Собранието; (2) „чиновничка Влада“, составена од независни стручњаци и компетентни луѓе од различни професии; и (3) формирање на Влада со пропорционално учество на сите партии, со назнака дека во тој случај функцијата претседател на Владата да ја извршува член на оваа партија. Исто така, партијата сметаше дека трите најважни функции (претседател на Републиката, Владата и Собранието) треба да ги извршуваат афирмирани и угледни личности, а ќе бидат прифатени кандидати и од другите три партии.

По завршувањето на Изборите, весникот „Нова Македонија“, во текот на декември 1990 година, објави интервјуа и со лидерите на трите најголеми партии во Собранието: Љубчо Георгиевски (ВМРО-ДПМНЕ), Петар Гошев (СКМ-ПДП) и Стојан Андов (СРСМ). Овие интервјуа се исклучително податливи во однос на гледиштата на партиите во врска со концептот на новата Влада и кандидатите за претседател на Републиката, како и претседател и членови на Владата.

Во интервјуто, насловено: „Ние сме навистина македонска партија“, Љубчо Георгиевски се осврнува на: случајот Голубовски, односите со Бугарија, како и очекувањата во врска со формирањето на новата Влада. Во однос на формирањето на новата Влада, тој нагласи дека е заземен став дека мора да се преговара со другите партии. „Ставот на нашата партија е ВМРО да влезе во тие договори и ќе треба да се излезе со нова Влада. Во преговорите ќе поаѓаме, пред сè, од почитувањето на програмските цели на партиите, како што ќе бараме и почитување на нашите програмски цели и почитување на првото место што ни го дадоа гласачите во Македонија“. Георгиевски во ова интервју го отвора и прашањето за „тотално преиспитување на македонска историја“ и додаде дека „ако некој се плаши од сопствената историја и преку тоа залагање за отворање на македонската историја ќе се види тоа бугарофилство, тогаш јас навистина немам коментар“. Дополнително, го нагласува и периодот на античка Македонија за којшто воопшто не се зборувало дотогаш.²⁰³

---

203 Види: „Ние сме навистина македонска партија“, в. „Нова Македонија“, декември 1990 г.

Претседателот на СКМ-ПДП, Петар Гошев, во интервјуто, со наслов: „Не ги изгубивме Изборите“, се осврнува на резултатот на Изборите и предизвиците во иднина. Нагласувајќи дека партијата сè уште нема јасна слика за она што се случи во вториот круг, повика на формирање на: компетентна, стручна, способна Влада за која не треба многу да се прекршуваат партиските интереси. Во интервјуто тој ја нагласи и тешката економска ситуација, како и отсуството на јасна државна платформа за иднината на Југославија, доцнењето со конституирањето на новите органи и немањето на подготвен Устав. Она што се наметнува како заклучок е дека во интервјуто е наведена долга листа на проблеми во државата без, притоа, да се потенцираат конкретни идеи и решенија во услови кога СКМ-ПДП беше владејачка партија сè до одржувањето на овие Избори.

Слично како Гошев, и претседателот на СРСМ, Стојан Андов, нагласи дека неговата партија не е задоволна од општиот исход на Изборите, додавајќи дека во ваквиот распоред на силите во Собранието СРСМ не може да прифати одговорност да води Влада и да ја има премиерската функција. Дополнително, го изрази незадоволството од пропаѓањето на договорот за коалиција со СКМ-ПДП, но и неможноста за формирање на коалиција, односно Влада со ВМРО-ДПМНЕ со оглед на тоа што оваа партија нема економска програма.

Анализата на овие три интервјуа наметнува интересен заклучок во однос на начинот на комуницирање со јавноста на тогашните политички лидери. За разлика од Георгиевски, кој комуницира со едноставен и лесно разбирлив речник, Андов и, особено, Гошев, со јавноста комуницираат со терминологија карактеристична за тогашната социјалистичка политичка елита, користејќи комплексен речник и употреба на долги реченици, кој не е разбирлив за помалку образованиот дел од населението. Се чини дека токму и во начинот на политичката комуникација и пренесувањето на политичката порака треба да се бараат причините за резултатот на овие Избори.

Весникот „Нова Македонија“ континуирано објавуваше неофицијални информации, како и шпекулации во врска со текот на преговорите за формирање на Владата. Така, во изданието од 26 декември 1990 година, весникот известува дека ПДП претендирало на

Министерството за образование, но дека ВМРО-ДПМНЕ тоа го отфрлило; СКМ-ПДП било против идејата Стојан Андов да биде претседател на Владата, а се шпекулираше и со потенцијални кандидати за министри. Слични кадровски комбинаторики се објавени и неколку дена претходно: Петар Гошев да биде кандидиран за претседател на Републиката, Љубчо Георгиевски за претседател на Владата.²⁰⁴

Непосредно пред одржувањето на конститутивната седница на новото Собрание, ВМРО-ДПМНЕ одржа своја прес-конференција на која, покрај осврнувањето на случајот „Голубовски“, партијата изнесе обвинување дека нејзините членови се следени од Службата за државна безбедност.²⁰⁵ Освен тоа, претседателот на партијата, Георгиевски, ги отфрли предлозите за стручна или транспартииска Влада и побара 9 министерски места и две од клучните функции во државата. Според него, експертска Влада е прифатлива само како преодна Влада до одржувањето на нови избори.

Исто така, за Радио Скопје, Љубчо Георгиевски изјави дека се откажува од идеја тој да ја извршува функцијата претседател на Републиката, а во функција на постигнување на решение прифатливо за сите. Сепак, нагласи дека ВМРО-ДПМНЕ не се откажува од оваа функција, како и девет министерски места кои произлегуваат од изборниот резултат. Од друга страна, како можни кандидати за претседател на Републиката, пак, беа во игра Киро Глигоров, како кандидат на СКМ-ПДП и митрополитот Вардарски, г. Михаил, како кандидат на ВМРО-ДПМНЕ. Вториот предлог предизвика дилеми во јавноста дали свештено лице може да извршува секуларна функција – претседател на Република и дали истовремено ќе ги извршува државните и црковните должности. Во врска со овие шпекулации, митрополитот Михаил изјави дека „би бил презадоволен ако се најде друго решение, јас да не бидам на ваква функција која е мошне одговорна, бидејќи имам премногу свои задолженија. Меѓутоа, ако новото Собрание, односно Парламентот на Македонија го бара тоа, тогаш ќе прифатам, зашто сите ние мораме да помогнеме иднината на Македонија да биде

204 Види: „Преговори меѓу сите партии“, в. „Нова Македонија“, 26 декември 1990 г., стр. 4.

205 Овие обвинувања ги отфрли тогашниот републички секретар за внатрешни работи, Јован Трпеновски, оценувајќи ги како злонамерни и тенденциозни. (Види: „ВМРО-ДПМНЕ обвинува без аргументи“, в. „Нова Македонија“, 4 јануари 1990 г.).

подобра и посветла“.²⁰⁶ Во СКМ-ПДП се појави незадоволство од овој предлог, особено во Централниот комитет во партијата. Што се однесува до функцијата претседател на Собранието, трите најголеми парламентарни партии беа согласни на оваа функција да се избере претседателот на СРСМ, Стојан Андов. Паралелно со тоа, во јавноста се лиферуваа информации за усогласен кандидат, односно Љубчо Георгиевски за нововостановената функција – потпретседател на претседателот на Републиката.

Со други зборови, во предвечерјето на конститутивната седница на Собранието беше постигната согласност само за изборот на Стојан Андов за претседател на Собранието.

Претседателството на Собранието на СРМ во стариот состав, на седницата одржана на 26 декември 1990 година, донесе одлука конститутивната седница на новиот состав на Собранието на СРМ да се закаже за 8 јануари 1991 година. Беше предвидено дневниот ред за седницата да го утврдат пратениците непосредно на седницата, со која сè до изборот на претседател на Собранието ќе претседава најстариот пратеник. Со седницата претседаваше најстариот пратеник, 68-годишниот лекар специјалист, Никола Стојановски, од Титов Велес, пратеник од СКМ-ПДП. На седницата беа поканети претставници на релевантните државни органи, како и: армијата, верските заедници, МАНУ и Универзитетот. Седницата на овој еднодомен Парламент беше закажана во салата бр. 1 на зградата на Собранието, во кое дотогаш се одржуваа седниците на сите собори.

Седницата започна точно во 10 часот и траеше 8 часа и 13 минути. Во Големата сала на Собранието, покрај големиот портрет на Јосип Броз Тито, беа поставени и помали портрети на Гоце Делчев и Никола Карев, на инсистирање на ВМРО-ДПМНЕ.²⁰⁷ На почетокот на седницата започна жолчна расправа дали да се интонира македонската или југословенската химна. На крајот, беше

---

206 Види: „Претседателската функција е голема одговорност“, в. „Нова Македонија“, 8 јануари 1991 г.

207 Нејасно е дали ова е поврзано со инцидентот кој во Градското собрание на Скопје се случи неколку дена пред конститутивната седница. Имено, на партиски состанок на ВМРО-ДПМНЕ, кој се одржуваше во Градското собрание на Скопје, претставникот на битолскиот огранок на партијата ја симна сликата на Тито од ѕидот во просторијата.

постигнат договор прво да се интонира македонската, а потоа југословенската химна.²⁰⁸

Во рамките на расправата за избор на претседател на Собранието, пратениците на ВМРО-ДПМНЕ соопштија дека во услови кога не е постигнат договор за клучните функции во државата нема да учествуваат во изборот на претседател на Собранието. Стојан Андов на оваа седница беше избран за претседател со 83 гласови „за“.²⁰⁹

Текот на седницата наиде на голема критика од повеќе партии. Особено треба да се потенцира изјавата на претседателот на ПДП, Невзат Халили: „Лично сметав дека работите ќе се одвиваат доста поорганизирано. Наедно би сакал да истакнам дека при договорите на трите политички партии во Македонија околу поделбата на власта во Републиката невклучувањето на ПДП во нив претставува една голема неправда во името на демократијата. Иако поединечно сме контактирале со некои членови и партии, на последните разговори не бевме повикани да учествуваме, што сметаме дека е голема грешка затоа што ПДП, според бројот на пратениците, е трета партија во Републиката, а во однос на бројот на гласачите е далеку пред ВМРО-ДПМНЕ, а камоли пред СКМ-ПДП“.²¹⁰ Оваа изјава дава појасна слика за одвивањето на разговорите и евидентната исклученост на партијата на етничките Албанци во овие разговори што, очигледно, даде контраефект во следните фази на процесот на стекнување на независност на Македонија.

По одржувањето на конститутивната седница на Собранието на СРМ започна и постапката за избор на државните орган, што беше во надлежност на Собранието. Треба да се нагласи дека Собранието на СРМ во претходниот состав во последните денови пред првите Повеќепартиски избори донесе два клучни закони, релевантни за конституирањето на извршната власт – Закон за избор и разрешување на претседател на СРМ и на потпретседател на претседателот на СРМ и Закон за Владата на СРМ.²¹¹

---

208 Десноориентираните партии во Собранието се залагаа за интонирање само на македонската химна, а најголемиот дел од останатите – за интонирање на двете химни. Еден од пратениците на ВМРО-ДПМНЕ не стоеше на интонирањето на југословенската химна.

209 Одлука за избор на претседател на Собранието на СРМ, „Сл. весник на СРМ“, бр. 3/1991.

210 Види: „Неподготвено сценарио – многу слабости“, в. „Нова Македонија“, 9 јануари 1991.

211 Закон за Владата на СРМ, „Сл. весник на СРМ“, бр. 38/1990.

Со првиот Закон беше уредена постапката за избор и разрешување на претседател на СРМ и на потпретседател на претседателот на СРМ. Со овој Закон беше утврдено дека кандидат за претседател на СРМ можат да предложат најмалку 20 пратеници, а изборот се врши во рок од 10 дена од денот на завршувањето на првата седница на Собранието, со тајно гласање. Од друга страна, беше предвидено дека кандидатот за потпретседател го предлага претседателот на Републиката на истата седница на која тој е избран.²¹²

Со вториот Закон беше уредена работата и функционирањето на Владата, што е значајно особено во контекст на севкупното функционирање на овој сегмент на извршната власт во процесот на осамостојувањето на Македонија. Со Законот беа уредени: функциите на Владата, постапката за избор и разрешување, правата и должностите на членовите на Владата, начинот на работата, како и актите на Владата. Овој Закон, фактички, се применуваше во текот на првата декада на македонската независност. Законски измени на овој текст беа извршени во 1994 и 1998, а нов Закон за Владата беше донесен во 2000 година.

Покрај изборот на претседателот на Собранието, на конститутивната седница беше донесен и привремен Деловник за работа на Собранието на СРМ.

Следно значајно кадровско прашање на агендата на новото македонско Собрание, беше изборот на претседател на Републиката. Во контекст на шпекулациите во врска со можниот кандидат, присутни особено во периодот на завршувањето на Изборите до конститутивната седница на Собранието, непосредно пред одржувањето на седницата за избор на претседател на Републиката (во периодот од 5-7 јануари 1991 година) во весникот „Нова Македонија“ беше објавено и испитување на јавното мислење во врска со најсоодветниот кандидат за претседател на Републиката. Во оваа анкета, за Васил Тупурковски се определија 41,4 % од испитаниците, за Киро Глигоров – 21,2 %, за Стојан Андов – 18,4 %, за Љубчо Георгиевски – 9,9 % и за Петар Гошев – 8,7 %.²¹³

---

212 Закон за избор и разрешување на претседател на СРМ и на потпретседател на претседателот на СРМ, „Сл. весник на СРМ“, бр. 38/1990.

213 Анкетата беше спроведена телефонски и беа опфатени 600 испитаници од целата Република.

Неколку дена подоцна беше соопштено дека Киро Глигоров е предлогот на СКМ-ПДП за претседател на Републиката. Првото гласање на кандидатот за претседател, Киро Глигоров, беше спроведено на 19.1.1991 година, но на ова гласање тој не го доби потребното мнозинство. Предлогот за избор на Глигоров го доставија 22 пратеници од СКМ-ПДП без постигнат договор со ВМРО-ДПМНЕ. Кандидатот Глигоров го поддржаа и СРСМ и СПМ. За избор на претседател беше потребно двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број на пратеници во Собранието. Сепак, на спроведеното тајно гласање, Глигоров доби поддршка само од 60 пратеници (бројот одговара на пратениците на СКМ-ПДП, СРСМ, СПМ и независните пратеници). Вкупно 37 пратеници го имаа пречкртано името на кандидатот, а 23 пратеници немаа оставено никаков знак за гласање.

По ова неуспешно гласање, ВМРО-ДПМНЕ излезе со став дека мора да се води сметка за најголемата партија во Парламентот и дека се подготвени за заеднички договор околу поделбата на власта во Републиката. Покрај тоа, претседателот на партијата, Љубчо Георгиевски, нагласи дека се отвора можност неговата партија што поскоро да го предложи д-р Блаже Ристовски за претседател на Републиката.

Сепак, по дополнителни консултации и ВМРО-ДПМНЕ го поддржа предложениот кандидат, со назнака дека потпретседателот, како и идниот премиер, треба да бидат од редовите на нивната партија. Конечниот договор за распределбата на највисоките функции во државата беше постигнат на средбата во кабинетот на претседателот на Собранието меѓу претставниците на четирите најголеми парламентарни партии. Според договорот, СКМ-ПДП ќе го предложи кандидатот за претседател на Републиката, а ВМРО-ДПМНЕ ќе го предложи потпретседателот на претседателот и мандаторот на Владата. Освен тоа, беше поддржан и предлогот на Стојан Андов Собранието да има 4 потпретседатели, а беше дадена и согласност Владата да има 3 потпретседатели.²¹⁴ Потпретседатели на Собранието на СРМ беа избрани на седницата одржана на 25 јануари, и на овие функции беа избрани пратеници од најголемите пратенички групи: Драги Арсов (ВМРО-ДПМНЕ), Целадин Мурати (ПДП), Тито Петковски (СКМ-ПДП) и

---

214 Види: „Постигнат е договор за раководните функции“, в. „Нова Македонија“, 24 јануари 1991 г.

Киро Поповски (СПМ).²¹⁵ Овој собраниски состав беше еден од ретките во кои беа избрани потпретседатели на Собранието од најголемите парламентарни партии, како и со различна идеолошка определба.

По подолги напорни меѓупартиски преговори за претседател на Републиката, на 27 јануари 1991 година беше избран Киро Глигоров.²¹⁶ Во пристапниот говор по повод изборот за претседател на Републиката, Киро Глигоров се заложил за победа на „историскиот стремеж на македонскиот народ да изгради модерна парламентарна држава, со целосно почитување на сите човекови права... отворена кон светот и со ориентација на европската опција“, сметајќи дека „единствено по тој пат се отвора перспективата да се реши македонското национално прашање“.²¹⁷ Враќањето на Киро Глигоров во Македонија, на некој начин беше навестено во неговото мегаинтервју во весникот „Нова Македонија“, во кое во поднасловот е претставен како „професионален реформатор“.²¹⁸ Мегаинтервјето со него беше објавено во весникот „Нова Македонија“ во 12 продолженија. Ниту еден друг политичар од Македонија нема добиено таков простор во печатен медиум во периодот кој е предмет на интерес на оваа монографија. Тој се приклучил во кампањата на СКМ-ПДП за Парламентарните избори. Настапи на крајот на септември 1990 на митинг во Штип при што, меѓу другото, нагласил дека е против создавање федерација од остатокот на Југославија.²¹⁹ Исто така, на митингот на СКМ-ПДП се заложил за создавање „македонска држава врз демократски принципи“.

За потпретседател на претседателот на Републиката, на 1 февруари 1991 година, беше избран Љубчо Георгиевски, лидер на ВМРО-ДПМНЕ.²²⁰ Исто како што беше случај при првото гласање и овој кандидат не го доби потребното мнозинство. При второто гласање, 88

---

215 Одлука за избор на потпретседатели на Собранието на СРМ, „Сл. весник на СРМ“, бр. 5/1991.

216 Одлука за избор на претседател на СРМ, „Сл. весник на СРМ“, бр. 6/1991.

217 Пристапен говор на претседателот на Републиката, Киро Глигоров, на седницата на Собранието на Социјалистичка Република Македонија, одржана на 27 јануари 1991 година.

218 Види: в. „Нова Македонија“, 28 септември 1990 година, стр. 5.

219 Види: „Против федерација од остатокот на Југославија“, в. „Нова Македонија“, 1 октомври 1990 година, стр. 2.

220 Одлука за избор на потпретседател на претседателот на СРМ, „Сл. весник на СРМ“, бр. 6/1991.

пратеници се изјаснија „за“, а имаше и 30 неважечки ливчиња. Во говорот при давањето на свечената изјава, Георгиевски нагласи неколку клучни приоритети: договорот за иднината на Југославија, стабилизација на меѓуетничките односи и грижата за Македонците во Пиринска и Беломорска Македонија. Во рамките на дискусијата за изборот, тогашниот пратеник од СКМ-ПДП Бранко Црвенковски му порача на Георгиевски, пред да биде избран на функцијата, да ги напушти своите идеи за конфедерација со Бугарија и Грција, на што Георгиевски одговори дека ВМРО-ДПМНЕ, согласно со програмските определби, ќе се залага за обединување во балканска конфедерација во која би биле државите од: Југославија, Албанија, Грција и Бугарија.²²¹

Актуелната Влада избрана во социјалистичкиот период учествуваше во работата на сите органи во состав на делегации, дури и предлагаше закони во Собранието. На пример, претседателот на Извршниот совет на СРМ, Глигорие Гоговски, на 20 февруари 1991 година, учествуваше во дебатната емисија на Хрватската телевизија и ги изнесуваше ставовите во врска со постигнувањето на договор за иднината на Југославија.²²²

Во рамките на интензивирањето на разговорите за разрешување на југословенската криза, новоизбраните претставници остварија средби со претседателите на: Босна и Херцеговина, Словенија и Хрватска (Изетбеговиќ, Туѓман и Кучан). За овие разговори активно известуваа медиумите, а она што може да се заклучи од објавените официјални информации и дадените изјави е дека нема разлики меѓу претставниците на овие четири републики во врска со идниот договор меѓу југословенските републики. Во суштина, основниот став на овие републики беше дека излезот од политичката криза треба да се бара од становиште на сувереноста на републиките за по мирен и демократски пат да се дојде до нов договор за Југославија.

Согласно постигнатиот договор, неколку дена по завршувањето на изборот на потпретседателот на претседателот, се отвори и прашањето на избор на новата Влада. Консеквентно на тоа, ВМРО-ДПМНЕ

---

221 Види: „Избран потпретседателот на претседателот на Републиката“, в. „Нова Македонија“, 2 февруари 1991 г.

222 Хрватска телевизија, емисија: „Договор или разидување“, 20 февруари 1991 година.

на претседателот Глигоров му предложи 4 кандидати за функцијата претседател на Владата: Александар Лепавцов, Тодор Богданов, Милан Ставрев и Пандил Костурски. Александар Лепавцов беше доктор по технички науки и долгогодишен стопански раководител, главен инженер, раководител на програмирање и инвестиции, научен советник и водач на повеќе научноистражувачки проекти. Тодор Богданов завршил Електротехнички факултет во Загреб, работел во „Раде Кончар“ како проектант-специјалист, во „Електростопанство на Македонија“ како раководител на одделението за студии и четири години работел како директор за развој во Либија, како експерт на ООН. Милан Ставрев работел во фабриката за чевли „Газела“, девизен инспектор во Народната банка на Македонија, а бил на специјализација во Меѓународниот монетарен фонд во Вашингтон. Пандил Костурски завршил Градежен факултет и 22 години работел во градежното претпријатие „Бетон“ во Скопје.

Сите кандидати остварија средба со претседателот на Републиката, кој согласно уставните измени имаше надлежност да предложи кандидат за претседател на Владата. Сепак, претседателот не прифати ниту еден од предложените кандидати, со што и понатаму се пролонгираше изборот на нова Влада.

Прашањето на изборот на нова Влада не беше разрешено ниту во текот на февруари, а на крајот на месецот се одржа маратонска сесија на која поголем број на пратеници на ВМРО-ДПМНЕ бараа одговори од претседателот зошто не е прифатен ниту еден од предложените кандидати. Претседателот Глигоров нагласи дека со оглед на резултатите од повеќепартиските избори, ни една партија го нема правото сама да ги избира кандидатите за највисоките функции, иако направените меѓупартиски договори треба да се почитуваат. Тој додаде дека „работите околу конституирањето на владата одат бавно, а посебно околу изборот на мандатор, но тој процес сепак тече и сега сме пред заврше чин“. Како резултат на тоа, на почетокот на март 1991 година, како нов предлог за мандатар на Владата беше соопштено името на академик проф. д-р Никола Кљусев.

Првата (експертска) Влада на самостојна Македонија беше избрана на 20 март 1991 година и истата ја сочинуваа: 3 академици, 12

доктори на науки, 2 магистри и 6 дипломирани со повеќегодишно искуство во праксата. За нејзин претседател беше избран Никола Кљусев. За потпретседатели на Владата беа избрани: д-р Блаже Ристовски, Јован Андонов и д-р Беќир Жута, за министри: д-р Ристо Дамјановски (народна одбрана), Јордан Мијалков (внатрешни работи),²²³ м-р Горѓи Наумов (правда), д-р Денко Малески (односи со странство), м-р Методија Тошевски (финансии), Стојан Трајановски (стопанство), д-р Гоце Петревски (развој), д-р Александар Лепавцев (урбанизам, градежништво, сообраќај и екологија), д-р Иван Ангелов (земјоделство, шумарство и водостопанство), Илијаз Сабриу (труд и социјална политика), д-р Димитар Димитров (образование и физичка култура), академик д-р Горѓи Ефремов (наука), д-р Цветан Грозданов (култура), д-р Перко Колевски (здравство), Мартин Трневски (информации), како и министрите без ресор (д-р Јане Миљовски, Илија Андонов – Ченто, д-р Љубомир Фрчкоски и м-р Алајдин Тоска)^{224, 225} Како што може да се забележи, за член на Владата не беше избрана ниту една жена. Во историјата оваа Влада е позната како „експертска Влада“ иако голем дел од министрите подоцна извршуваа функции како партиски кандидати. Оваа Влада траеше само 16 месеци и за време на нејзиниот мандат беа донесени клучните одлуки во процесот на осамостојување на Републиката (Декларацијата за сувереност, организацијата на Референдумот, донесувањето на Уставот, како и одбранбеното и монетарното осамостојување). Недоверба на оваа Влада беше изгласана на 7 јули 1992 година.

Паралелно со конституирањето на државните органи, дојде и до определена трансформација во политичките партии, особено на оние партии кои потесно беа поврзани со идеологијата на претходниот систем. Дотогашниот претседател на СКМ-ПДП Петар Гошев се повлече од лидерското место, а на негово место беше избран Бранко Црвенковски. На Конгресот одржан во април 1991 година беше изменето името на партијата во Социјалдемократски сојуз на Македонија (СДСМ).

---

223 Јордан Мијалков загина во сообраќајна несреќа на 19 декември 1991 година.

224 Само двајца од членовите на Владата се изјаснија дека се членови на политичка партија: Јован Андонов (СКМ-ПДП) и Александар Лепавцев (ВМРО-ДПМНЕ).

225 Одлука за избор на Владата на СРМ, „Сл. весник на СРМ“, бр. 12/1991.

СИТЕ ЗА СУВЕРЕНОСТ

Процедурата за осамостојување на Македонија, формално-правно, траеше 11 месеци, од јануари, до ноември 1991 година. Овој процес започна со донесувањето на Декларацијата за сувереност на Социјалистичка Република Македонија, а заврши со донесувањето на Уставот на Република Македонија. Несомнено, во целиот овој процес главна улога имаше Собранието на Републиката кое, всушност, ги донесе фундаменталните акти врз кои се темели македонската државност.

На 9 јануари 1991 година, еден ден по конститутивната седница на Собранието, пратениците на ВМРО-ДПМНЕ настапија со предлог Собранието да донесе декларација за независност и сувереност на Македонија, за чие донесување по два дена доставија и готов текст.

Во рамките на утврдувањето на дневниот ред на оваа седница, пратеникот на ВМРО-ДПМНЕ, Ламбе Арнаудов, предложи дневниот ред на седницата да се дополни со точка: „Донесување на Декларација за целосна сувереност на македонската држава“, но за овој предлог се изјаснија само 42 пратеници. Понатаму, на продолжението на седницата беше расправано за ставовите на Републиката во врска со разговорите за иднината на Југословенската држава во рамките на предвидените седници на Претседателството на СФРЈ во проширен состав. Во таа насока, утврдените ставови на Македонија се темелеа врз следните принципи: (1) зачувување на Југославија во рамките на договорот постигнат меѓу суверените републики; (2) доследно функционирање на правниот и економскиот систем на земјата и почитување на обврските меѓу републиките и федерацијата до постигнување

финален договор; (3) целосна рамноправност на републиките како суверени држави до постигнување финален договор. Притоа, не беше утврден конкретен став за клучното прашање за идната организација на републиките: федерација или конфедерација.²²⁶

По завршувањето на конститутивната седница, во рамките на Уставната комисија на Собранието беа формирани две работни групи. Една група требаше да подготви Нацрт-декларација за сувереност на Републиката, а втората – Платформа за преговорите во рамките на Претседателството на СФРЈ за политичката иднина на земјата.

Значајно е да се нагласи дека ПДП, на 15 јануари 1991 година, го поддржа донесувањето на Декларација за целосна сувереност на Македонија, со која Републиката ќе се конституира како: суверена, самостојна и независна држава, како национална држава на македонскиот народ и како држава на другите народи и национални колективитети коишто живеат во Македонија како суверени и рамноправни граѓани: Албанци, Турци, Срби, муслимани, Власи, Роми, и др. Дополнително, ПДП остана на програмските определби за конфедеративно уредување на Југославија.

Главните дискусии во врска со текстот на Декларацијата се водела во Уставната комисија. Во рамките на дискусиите, првичниот наслов на документот: „Декларација за целосна сувереност“ беше заменет со: „Декларација за сувереност“.

Сепак, донесувањето на Декларацијата беше пролонгирано за две седмици и Собранието ја донесе **Декларацијата за сувереност на СР Македонија**²²⁷, на 25 јануари 1991 година.

Декларацијата за сувереност има преамбула и нормативен текст од 8 члена. Во преамбулата беа наведени две основи за донесување на Декларацијата: првата основа произлегуваше од надлежноста на Собранието, според Уставот на СРМ од 1974 година, да донесува декларации, а втората основа произлегуваше од Меѓународниот пакт за

---

226 Види: в. „Нова Македонија“, 10-13 јануари 1991 г.

227 Декларација за сувереност на Социјалистичка Република Македонија, 25 јануари 1991 година (зав. Бр.08-220/1). Официјалниот назив „Социјалистичка Република Македонија“ се употребуваше до 7 јуни 1991 година кога од името на државата ќе биде изоставена идеолошката одредница „социјалистичка“.

граѓанските и политичките права на ООН од 1966 година, со кој, меѓу другото, се гарантира правото на секој народ на самоопределување.

Мора да се истакне дека за донесувањето на Декларацијата позитивно се изјаснија сите 120 пратеници во Собранието, што не беше случај со останатите акти донесени во процесот на осамостојувањето. Покрај Декларацијата, беше усвоена и Платформа на СР Македонија за идното уредување на Југославија, во која се поаѓаше од определбата за суверена македонска држава. Во оваа Платформа беше нагласено дека за Македонија се прифатливи оние облици на идното уредување на Југославија коишто ќе овозможат нејзин стабилен: економски, политички, национален, културен и цивилизациски развој, а со договор меѓу суверените републики ќе се утврдат функциите што ќе се остваруваат на ниво на идната југословенска заедница.

Декларацијата за сувереност претставува еден од најзначајните акти донесени од Собранието. Прво и основно, во нормативниот дел на Декларацијата се изрази сувереноста на СРМ, потенцирајќи го „правото на македонскиот народ на самоопределување, вклучувајќи го и правото на отцепување“ (член 1). Во таа насока, Декларацијата нормираше дека Уставот на СФРЈ, сојузните закони и другите сојузни прописи ќе се применуваат на територијата на СРМ само доколку не се во спротивност со Уставот на СРМ, републичките закони и со одлуките на Собранието со коишто се остварува сувереноста на СРМ.

Освен тоа, Декларацијата го отвори патот за донесување на нов Устав со кој требаше да се определи општественото уредување и идните симболи на државноста на Македонија (член 3). Во членот 6 на Декларацијата беше наведено дека Собранието и надлежните органи до донесувањето на Уставот можат и самостојно да преземаат мерки за заштита и унапредување на положбата и правата на деловите на македонскиот народ кој како национално малцинство живее во соседните земји, за Македонците во другите земји, за иселениците од Македонија и за граѓаните на привремена работа во странство. Оваа одредба претставува продолжување на политиката на властите во однос на потребата од реафирмација на статусот на македонското малцинство, а која беше присутна и во повеќе акти донесени од страна на Собранието во периодот од 1989 до 1991 година.

Интерес побудува одредбата во член 7 на Декларацијата, каде што се вели дека доколку спогодбено и демократски не се решат меѓусебните односи на југословенските држави ќе биде донесен „уставен закон со кој ќе се утврдат другите прашања од уставно-правен карактер со кои СРМ како самостојна и независна држава ќе го преземе извршувањето на суверените права што ги остваруваше преку СФРЈ“.

Она што се наметнува како заклучок е избалансиралиот текст кој одговара на потребите на двете опции, и за осамостојување на Републиката, и за одржување на некаков вид југословенска заедница, пристап кој беше видлив и во другите клучни фази на македонската независност, особено во однос на Референдумот и донесувањето на првиот демократски Устав.

Случајно или не, еден ден пред Собранието на СРМ да ја донесе Декларацијата за сувереност, по повод одбележувањето на српскиот верски празник „Св. Сава“, просторијата на меморијалната поставка на АСНОМ во манастирот „Св. Прохор Пчински“ беше трансформирана во трпезарија за ручек на гостите. Меморијалната поставка оттогаш е отстранета од објектот.²²⁸

---

228 Види: „Ручек во салата на Првото заседание на АСНОМ“, в. „Нова Македонија“, 25 јануари 1991 г.

РЕФЕРЕНДУМ ВО „ОПАСНО ОКРЖУВАЊЕ“

По донесувањето на Декларацијата за сувереност, продолжи процесот на дооформување на државните органи, а на меѓурејублички план започнаа самитите на кои, како што веќе видовме, главната точка на дневниот ред беше иднината на Југославија. Ситуацијата започна да се усложнува како на филмска лента, а новонастанатите услови наметнуваа и македонска одлука за иднината на земјата – независност или задржување на некаков вид поврзување со југословенските републики или комбинација на овие две можни сценарија.

Во пролетта 1991 година, беше усвоен и амандманот LXXXII на Уставот на СРМ од 1974 година со кој беше избришан идеолошкиот предзнак: „Социјалистичка“ од името на Републиката. Со донесувањето на Одлуката за прогласување на овој амандман (7 јуни 1991 г.) официјалното име стана: „Република Македонија“^{229, 230}

Како што можеше да се види во претходниот дел, во рамките на дискусиите за иднината, беше понудена и Платформата Глигоров – Изетбеговиќ, која предвидуваше создавање сојуз на суверени држави. Оваа Платформа претставуваше обид за зачувување на некаков вид поврзување меѓу суверените југословенски републики и претставуваше баланс меѓу двата спротивставени блока. Сепак, и овој предлог не беше прифатен од страна на останатите републики, што налагаше и експедитивна одлука на Македонија.

---

229 Амандман LXVI на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, „Сл. весник на СРМ“, бр. 26/1990.

230 Уставот на СРМ од 1974 година имаше вкупно 85 амандмани.

На почетокот на април 1991 година, за време на велигденските празници, во Прилеп се одржа првиот Конгрес на ВМРО-ДПМНЕ, на кој беше усвоен нов Статут и нова организација на партијата, со органи согласно револуционерната традиција (Централен комитет, Окружен комитет, Конгрес, итн.). Една од главните точки на расправа во овој дел беше прашањето: „Кој може да биде член на ВМРО-ДПМНЕ?“ на што, и покрај инсистирањето на неколку членови да стои „само Македонците“, беше усвоена формулацијата: „Македонците и сите граѓани на Македонија и Македонците вон Македонија“. На Конгресот, со акламација беше усвоена и Резолуција, во којашто, меѓу другото, се зборуваше за македонска парична единица „статер“, за македонска војска и отстранување на ЈНА, итн. На Конгресот се обрати и Љубчо Георгиевски, кој нагласи дека „демократијата во Македонија не би била тоа што е, ако од Собранието се отстранат 37-те пратеници од оваа партија“, а говорот го заврши со зборовите; „Верувам во македонската држава, верувам во обединета Македонија“. Паралелно со тоа, еден од говорниците во рамките на поздравните говори посака стогодишнината на ВМРО во 1993 година да се прослави „во главниот град на Македонија – Солун, на брегот на Белото Море“.²³¹

Во средината на април, со оглед на интензивните разговори за иднината на Југославија, претседателот Глигоров одржа брифинг за новинарите на кој ги нагласи предизвиците околу постигнувањето на договор за југословенската криза меѓу двата спротивставени блока (особено во контекст на соопштението од самитот во Брдо крај Крањ) нагласувајќи дека не верува дека „македонскиот народ и Републиката ќе имаат интерес да останат во некој остаток од федерацијата“.²³² Треба да се нагласи дека за целиот период на независноста, претседателот редовно ги известуваше пратениците во Собранието во рамки на седниците. Дополнително, тој редовно ги информираше и претставниците на републичките и странските медиуми на прес-конференции и редовни брифинзи по клучни настани, што претставуваше уникатен пристап што произлегуваше од неговото долгогодишно искуство и комплексната ситуација во Македонија и Југославија. Така,

---

231 Види: „Консолидација и нова организација“, „Вечер“, 8 април 1991 г.

232 Види: „Подготовки и осамостојување во исто време“, „Вечер“, 13 април 1991 г.

на пример, во интервјуто дадено за „Франс прес“, претседателот Глигоров нагласи дека „во случај Словенија и Хрватска да се отцепат од Југословенската федерација, Македонија ќе се конституира во независна држава“.²³³

Инаку ова е период (април – мај 1991 година) кога се засилуваат тензиите во земјата. Двете најголеми политички партии (СКМ-ПДП и ВМРО-ДПМНЕ) одржаа конгреси, беше спроведен попис на населението којшто го бојкотираа граѓаните од албанска етничка припадност, а во Југославија започнаа првите посериозни воени судири.

Првата македонска жртва во воениот конфликт, Сашко Гешовски, значеше индиректно инволвирање и на Македонија во воениот судир. Овој настан, што се случи во Сплит на 6 мај 1991 година, заедно со подоцнежните мобилизации на воените обврзници имаа екстремно негативен ефект врз македонските граѓани и кај нив почна да се развива силно антиармиско расположение. Владата на итна седница побара свикување на вонредна седница на Собранието и, меѓу другото, побара да се испитаат можностите за вонредно враќање на регрутите коишто го отслужуваа воениот рок во другите републики, како и зголемување на регрутите коишто ќе останат во Македонија. Пред Собранието беше организиран протестен собир на кој учествуваа повеќе од 20 илјади граѓани.

Собранието на Македонија, само во мај 1991 година, во два наврата усвои заклучоци во врска со политичката ситуација во земјата. Во Заклучоците од седницата одржана на 10 мај 1991 година, Собранието побара од Сојузниот извршен совет и Сојузниот секретаријат за народна одбрана во најкус можен рок да преземат мерки и активности за утврдување на сите факти за убиството на војникот Сашко Гешовски.²³⁴

Во една таква атмосфера, Словенија и Хрватска, на 25 јуни 1991 година, го прогласија своето раздружување од Југославија, а веќе следниот ден, ВМРО-ДПМНЕ во Собранието побара да започне расправата за раздружување на Македонија од федерацијата и донесување Нацрт-резолуција. Претседателот на Владата, Никола Кљусев,

---

233 Види: „Редуцирана Југославија – тешко прифатлива за Македонија“, в. „Нова Македонија“, 6 мај 1991 г.

234 Заклучоци на Собранието на СРМ, „Сл. весник на СРМ“, бр. 21/1991.

повика на воздржаност и одговорност, особено во контекст на воздржување од демонстрации и други собири од страна на политичките партии, како и на враќање на пратениците на ПДП – НДП во Собранието.²³⁵ За сите овие прашања се водеше долга дебата во Собранието, а на крајот ВМРО-ДПМНЕ го повлече предлогот. Во самите дискусии што се водеа во Собранието, постоеше и определена неусогласеност во ставовите на ВМРО-ДПМНЕ, но се чини, дека тоа овозможуваше да се слушнат повеќе мислења.

Крајот на јуни и почетокот на јули во Македонија е исполнет со протести и барања на мајките на македонските војници распоредени во другите југословенски републики, за нивно враќање во татковината. Влошувањето на севкупната ситуација во Југославија по одлуките за осамостојување на Словенија и Хрватска конечно го забрза процесот на осамостојување на Македонија. Претседателот Глигоров побара од Словенија враќање на ранетите и заробените војници од Македонија, а истото беше прифатено од Претседателството на Словенија, на 2 јули. Активностите за враќање на македонските војници од оваа Република почнаа да се координираат со Црвениот крст. На списоците на заробените војници имаше околу 70 војници од Македонија.²³⁶

Незадоволство на албанските партии со законските решенија што се носеа во Собранието, продолжи и понатаму. Така, на пример, ПДП ја напушти седницата на Собранието на која се расправаше за Законот за кривична постапка, со образложение дека понуденото решение грубо го нарушува принципот на рамноправност на јазиците на националностите.

На 26 јули 1991 година, пратеничките групи на Социјалдемократскиот сојуз на Македонија и на Реформските сили на Македонија – Либерална партија, до претседателот на Собранието на Републиката доставија Предлог за донесување одлука за самоопределување на

---

235 ПДП – НДП беа незадоволни од неколку законски решенија кои директно или индиректно се однесуваа на правата на заедниците.

236 Листата на заробени војници од Македонија беше објавена во дневниот весник „Нова Македонија“, на 3 јули 1991 г. На 7 јули во Македонија се вратија вкупно 147 војници од Словенија. Тие го отслужија воениот рок во Македонија. Подоцна, во текот на јули во неколку наврати имаше собири на мајки на регрутите (на пример, на 12 јули имаше собир на околу 300 мајки – Албанки).

Република Македонија како самостојна и суверена држава и стапување во сојуз на суверени држави на Југославија. Оваа Одлука повторно предвидуваше конституирање на Македонија како самостојна држава, но и Одлука за стапување во сојуз на суверени држави на Југославија. Во Предлог-одлуката беше предвидено таа да се применува откако за неа на референдум ќе се изјасни мнозинството од граѓаните на Републиката. Според предлогот, референдумот беше предвидено да се одржи на 8 септември 1991 година, а граѓаните требаше да се изјаснат за прашањето: „Дали сте за самостојна и суверена Република Македонија и нејзино стапување во сојуз на суверени држави на Југославија?“²³⁷

Следниот ден, пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ до претседателот на Собранието достави Нацрт-декларација за самостојност на Република Македонија. Во неа беше предвидено конституирање на Република Македонија како самостојна држава, со целосен суверенитет и државноправен субјективитет. Покрај тоа, се нагласува дека врз основа на оваа Декларација, Собранието може да донесе уставен закон за прогласување на самостојност на Република Македонија, што би било претпоставка за признавање на државата како меѓународно-правен субјект. Исто така, во Нацртот беше предвидено постојните граници на Република Македонија да станат државни граници спрема другите републики и соседните држави²³⁸. Евентуалното здружување на суверените југословенски републики во овој документ воопшто не е спомнато.

Предлозите на СДСМ и РСМ – Либералната партија и на ВМРО-ДПМНЕ ѝ беа доставени за мислење на Владата на Република Македонија. Владата, во Мислењето од 28 јули 1991 година, ги оцени двете иницијативи како корисни, но апелираше на постигнување консензус во Собранието. Сепак, Владата на Република Македонија го извести Собранието дека е можно одржување на референдум, како вид на претходно изјаснување за основните прашања што се однесуваат за сувереноста и самостојноста на Републиката.

---

237 Предлог-одлука за самоопределување на Република Македонија како самостојна и суверена држава и стапување во Сојуз на суверени држави на Југославија, 26 јули 1991 година (цит.) од Кљусев Н., *Пашош кон македонската независност* (Скопје: „Матица македонска“, 2001)

238 Нацрт-декларација за самостојност на Република Македонија, 27 јули 1991 година (цит.).

Овие два предлога ја изнесоа на површина повторната поделеност меѓу двата блока во Собранието. Овој пат, поделеноста се однесуваше на техниката на осамостојувањето: дали тоа да се направи преку општонароден референдум или, едноставно, преку донесување на декларација во Собранието. ВМРО-ДПМНЕ беше скептична околу одржувањето на референдумот. Пратениците на оваа партија, на почетокот на дискусијата во Собранието, го дадоа предлогот прво да се донесе акт за самостојноста, а дури потоа да се организира референдум. На овие ставови се спротивстави претставникот на Владата, Фрчкоски, кој нагласи дека референдумот не треба да се гледа само од правен, туку и од политички аспект и дека референдумот е потребен пред донесувањето на акт за осамостојување на Македонија, од страна на Собранието. Фрчкоски нагласи дека „тоа би било претходно изјаснување на граѓаните, преиспитување на нивниот став кон ова, несомнено, крупно прашање, од една страна, и зајакнување на мандатот на пратениците во понатамошно решавање околу судбината на Републиката“. Ставот на Фрчкоски го поддржуваа пратениците на СДСМ и СРС – Либерална партија.²³⁹ Во натамошните дискусии беше нагласена потребата од адекватна формулација на референдумското прашање, како и потребата од постигнување консензус меѓу партиите. Сепак, изненадува податокот дека обврската за организирање референдум по ова прашање беше утврдена со амандманот на Уставот на СРМ донесен во 1990 година, за што стана збор погоре во текстот, а што воопшто не беше нагласено во рамките на дискусиите.

Дополнително, ВМРО-ДПМНЕ во предвечерјето на Илинден обвинува дека се организираат средби на македонски и српски политичари кои ја одредуваат иднината на Македонија. Во Прогласот упатен до средствата за јавно информирање, ВМРО-ДПМНЕ порача дека овој ден е „почеток на бунт против договорите со кои Македонија е ставена под протекторат на Србија, во остатокот на некогашна Југославија“ и повика на формирање македонска национална гарда.²⁴⁰

---

239 Подоцна овој став го поддржаа и поголем број од другите парламентарни партии: СПМ, ПДП – НДП, ПЦЕР, СЈ и двајца независни пратеници.

240 Види: „ВМРО-ДПМНЕ повикува на бунт!“ в. „Нова Македонија“, 2 август 1991 г.

Нејзиниот лидер, Љубчо Георгиевски, во тоа време потпретседател на претседателот на Републиката, од парламентарната говорница, свртувајќи го вниманието на можностите за влијание на граѓаните од страна на српската држава, изјави дека „ќе биде катастрофа за Македонија ако 51 % во Куманово се изјаснат против тој референдум, ќе биде како да не гласала цела Македонија“.²⁴¹

Во овој период, со свој став околу референдумот излезе и НДП која нагласи дека „албанскиот народ во Македонија сè додека не се третира како суверен, државотворен и рамноправен на македонскиот народ, нема да учествува во било каков проект за иднината на Македонија и, секако, нема да ја прифати македонската хегемонија“.

На 5 август, ВМРО-ДПМНЕ ја повлече Декларацијата и излезе со нов предлог – (1) да се донесе уставен закон, во кој ќе се предвиди дека се прогласува самостојност на Република Македонија како суверена и независна држава, а одлуката ќе се применува откако ќе се изјаснат граѓаните на референдум, како и (2) одлука за распишување на референдум. Оваа партија предложи граѓаните да се изјаснуваат за две прашања. Првото прашање беше: „Дали сте за суверена и самостојна Република Македонија?“ а второто: „Дали сте за шест југословенски суверени држави?“. Оваа опција очигледно беше предложена под влијание на референдумското изјаснување спроведено во Хрватска, за кое стана збор во претходниот дел.

Повторно беа водени долги полемики и дискусија во кои пратениците од страна на ВМРО-ДПМНЕ беа обвинувани за велепредавство, како и повици за бунт. Конечно, Уставната комисија го усвои предлогот да се организира Референдум, на 8 септември 1991 година, со 16 гласови „за“, 7 „против“ и 1 „воздржан“. Предлогот на ВМРО-ДПМНЕ за донесување одлука за прогласување независност, а потоа организација на референдум не беше усвоен (8 гласови „за“, 8 гласови „против“, 4 „воздржани“ и двајца членови не сакаа да се изјаснат). Во оваа дискусија имаше уште еден интересен момент. Двајцата членови на Комисијата од ПДП – НДП го условија учеството на своите гласачи на референдумот со исполнувањето на барањата од оваа партија поднесени во Собранието, на што претседателот Андов одговори дека тоа се

---

241 Глигоров К., *Македонија е сè шио имаме* (Скопје: Издавачки центар „Три“, 2000).

две различни нешта и не може да се врзуваат. Ова е значаен елемент особено во контекст на анализата на резултатите од Референдумот. Со тоа, на 6 август 1991 година беше донесена одлука за распишување на **Референдум** на кој македонските граѓани требаше да се изјаснат на прашањето: „Дали сте за суверена и самостојна држава Македонија со право да стапи во иден сојуз на суверените држави на Југославија?“²⁴² Притоа, како што може да се забележи, текстот на референдумското прашање предложен од СДСМ и РСМ – Либерална партија беше изменет на инсистирање на Владата, при што формулацијата „со право да стапи...“ доби карактер на факултативен елемент на матичното прашање „дали сте за суверена и самостојна држава Македонија?“.

Како што се приближуваше одржувањето на Референдумот, така започнаа да се засилуваат активностите на претставниците на државните органи, како и политичките партии во обезбедувањето на поширока поддршка од граѓаните. Во функција на поддршка беа остварени и средби со претставниците на верските заедници. Сепак, на крајот на август 1991 година стана евидентно дека ПДП – НДП не е подготвена да ги повика своите избирачи за учество на Референдумот. Оваа партија не учествуваше во подготвителни активности за Референдумот особено во врска со подготовката на Прогласот на политичките партии. Прогласот на политичките партии беше објавен непосредно пред одржувањето на Референдумот и во него значајни се 2 клучни става: (1) дека Референдумот претставува миг на судбоносна одлука кога се решава сегашноста и иднината и (2) Референдумот не значи отцепување од Југославија и е во прилог на мирот и мирната разврска на југословенската криза.

Претседателот Глигоров беше свесен за пресудната улога на меѓуетничкиот соживот, како и зачувување на мирот во земјата. Тој, на пример, на крајот на август, во рамките на промоцијата на Референдумот ја посети Општина Ростуше, каде зборуваше за овие прашања. Одржа говор и на митингот во Тетово, а во активностите за промоција се вклучи и Васил Тупурковски, во својство на член на Претседателството на СФРЈ од Македонија, кој учествуваше на собирите во Прилеп и

---

242 Одлука за распишување на референдум во Република Македонија, „Сл. весник на РМ“, бр. 37/1991.

Битола. Во говорот во Битола, Тупурковски го нагласи и значењето на односите со соседите. Архиепископот на МПЦ, г. г. Гаврил, исто така, упати посебно послание до верниците, со повик за учество на Референдумот. Апел за позитивно изјаснување на Референдумот упатија и, речиси, сите политички партии, со исклучок на ПДП – НДП.

Во таа насока, индикативно е соопштението на огранокот на ПДП – НДП од Кичево, во кое, во контекст на претстојниот Референдум за самостојност на Македонија, беше побарано: службена употреба на албанскиот јазик во Македонија; слободна примена на националните симболи; школување на сите нивоа на албански јазик; паритетно учество во органите на власта.²⁴³

Формално, ПДП – НДП, на седницата одржана на 1 септември 1991 година, донесоа одлука дека нема да го повикаат своето членство за гласање на Референдумот. Во заедничкото соопштение на двете партии беа наведени повеќе причини за оваа одлука: разочараноста од актуелниот статус на Албанците во Републиката, неконституирањето на општинските собранија во Тетово и Гостивар, незадоволството во врска со статусот во Нацрт-уставот, особено одредување на Албанците како национално малцинство; ставовите на членот на Владата, Блаже Ристовски, дека заради бојкотот на пописот Албанците можат да го изгубат државјанството и избирачкото право, итн. Во функција на надминување на оваа ситуација, ПДП – НДП предложија донесување на Декларација за рамноправниот статус на Албанците.²⁴⁴ Непосредно пред Референдумот беа организирани протести на албанската заедница за определени прашања поврзани со нивниот статус. Така, на пример, во Струга беше организиран протест на 4 септември, на кој беше повикано на паралелно изведување на настава на албански јазик во средното образование. Во Скопје беше одржан протест пред Собранието против полициската бруталност.²⁴⁵

---

243 Види: „Има и друг начин за решавање на правата на Албанците“, в. „Нова Македонија“, 24 август 1991.

244 Види: „Албанските партии не го повикуваат членството на гласање“, в. „Нова Македонија“, 3 септември 1991.

245 Протестот беше организиран заради насилната смрт на Назим Јусуфи од с. Љуботен. За овој случај подоцна беше поднесена кривична пријава против тројца милиционери осомничени за овој настан.

Одржувањето на Референдумот беше закажано за 8 септември 1991 година. Повторно и ова решение оди во прилог на пристапот да се држи отворена можноста за некаков вид заедница или сојуз со останатите југословенски републики, но и да претставува и легитимен метод за стекнување на целосна независност. Овој пристап, меѓу другото, е нагласен и во Меморандумот на Министерството за односи со странство, упатен до членките на ЕЗ на 23 август 1991 година, во кој се нагласува дека „сегашните настани во Југославија, чии карактеристики се агресијата и егоизмот, нè принудуваат да се подготвиме за целосна независност“.

Имајќи предвид дека Референдумот и процесот на осамостојување на Македонија создаваше потенцијални меѓународно-правни последици, министерот за односи со странство, Денко Малески, на крајот на август одржа прес-конференција на која ги изнесе главните контури на новата надворешна политика: (1) Македонија како фактор на стабилност на Балканот; (2) можна е демократија во мултикултурна средина; (3) подготвеност за конструктивна соработка со сите земји во светот; (4) политика на подадена рака кон соседите; (5) вклучување во процесите за евроинтеграција и соработка на регионално ниво.

Во рамките на активностите поврзани со Референдумот, Македонија ја посетија поголем број дипломатски претставници на странски држави. Така, на пример, за време на посетата на турскиот министер за надворешни работи, Сафа Гирај, беше изразена подготвеност да се признае сувереноста на Македонија. Од друга страна, во Грција на Референдумот се гледаше како на внатрешно прашање на Југославија, а шефот на дипломатијата, Андонис Самарас, укажа дека „со Референдумот скопската република не решава за независноста, туку за својата положба во Југославија“.²⁴⁶ Американските и руските ставови во врска со Референдумот и билатералните односи се анализирани во посебна глава на оваа монографија.

Во предвечерјето на Референдумот за независност беше спроведена анкета на јавното мислење на граѓаните од страна на весникот

---

246 Види: „Независна Македонија – опасност за грчките територии“, в. „Нова Македонија“, 3 септември 1991 г.

„Нова Македонија“ и Истражувачкиот центар „Пулс“.²⁴⁷ Во оваа анкета, на прашањето: „Дали ќе гласате на Референдумот?“ позитивно се изјасниле 91,93 %, негативно 2,86 %, а неопределени биле 5,06 %. Во однос на прашањето: „Како ќе се изјасните на Референдумот?“, „за“ се изјасниле 84,54 % од испитаниците, „против“ – 4,54 %, а неопределени биле 10,76 %.

На 8 септември 1991 година беше спроведено референдумското изјаснување, на кое од 1.495.807 граѓани со право на глас излегоа вкупно 1.132.981 граѓани, или 75,74 % од гласачкото тело. Од нив, позитивно се изјасниле 1.079.308, или 72,16 % од запишаните граѓани во избирачките списоци, односно 95,26 % од оние граѓани кои гласале на Референдумот. На референдумското прашање негативно се изјасниле 39.639 граѓани, односно 2,65 % од регистрираните граѓани, или 3,50 % од граѓаните кои излегле на референдумското изјаснување. Освен тоа, биле утврдени и 13.648 неважечки ливчиња, односно 1,20 % од оние кои се изјасниле за референдумското прашање.²⁴⁸

Исто така, 58.126 македонски граѓани со престој во странство излегле на Референдумот. Од нив, 57.327 граѓани, или 98,63 % се изјасниле позитивно на прашањето. Интересно е да се нагласи дека организирањето на гласањето во странство најчесто беше во соработката со организациите на македонската дијаспора, како и црковните општини. Гласањето во овие средини се одвиваше подолг временски период. Така, на пример, гласањето за Референдумот во Австралија започна уште на 31 август и имаше масовен одсив.²⁴⁹ Во македонската црковна општина „Св. Климент Охридски“ во Торонто, гласаа повеќе од 12 илјади иселеници.

Албанското население, како втора по големина етничка заедница во Македонија, го бојкотираше Референдумот и покрај тоа што албанските пратеници во дискусиите во Собранието начелно ја поддржуваа идејата за независна Македонија. Ако се разгледаат резултатите од изјаснувањето на Референдумот на граѓаните на Република Македонија

---

247 Анкетата беше спроведена телефонски, во периодот од 24-27.8.1991 година, на 600 испитаници по случаен избор, преку компјутерски софтвер.

248 Резултат од Референдумот во РМ одржан на 8 септември, „Сл. весник на РМ“, бр. 43.

249 Види: „Масовен одсив на Македонците“, в. „Нова Македонија“, 4 септември 1991.

по општини, ќе се заклучи дека во општините со доминантно албанско население одсивот на граѓаните беше низок (во Тетово излегле само 25,72 %, а во Гостивар 36,37 % од регистрираните гласачи). Во неколку села во тетовскиот крај, членовите на избирачките одбори воопшто не го ни презедоа изборниот материјал. На прес-конференцијата одржана непосредно по Референдумот, ПДП – НДП повторно ги реafirмираше ставовите поврзани со незадоволството на Албанците со статусот во Републиката. Беше нагласено дека прашањето на двојазичноста во евиденцијата во основното и средното образование биле решени со големо задоцнување, а Албанците се незадоволни и со решенијата предвидени во Нацрт-уставот. Тоа ја наметнувало потребата за одложување на Референдумот.²⁵⁰

За Референдумот за независност известија повеќе странски медиуми. Во таа насока, полскиот весник „Газета виборча“ извести дека Македонија, по Словенија и Хрватска, ќе биде наредната југословенска република која наскоро ќе прогласи независност. Голем одек Референдумот имаше и во соседна Бугарија, а најчестиот рефрен во тамошните весници беше: „Македонија слави, а има и зошто“. Виенски „Стандард“ заклучи дека „македонскиот Референдум е уште еден клинец во ковчетот на централната Југословенска држава“. Во прилог на „Гласот на Америка“ беше нагласено дека „албанското прашање претставува најголема закана за внатрешната стабилност на Македонија“, но и дека „се зголемува затегнатоста во односите на Републиката со Грција и Бугарија“.²⁵¹ Француските медиуми и аналитичари, исто така, дискутираа за последиците од македонскиот Референдум. Во таа насока, укажаа на претпазливоста на Скопје во чекорите кон независноста, која ја сугерираат внатрешните и надворешните фактори, нарекувајќи ги „нејзино опасно опкружување“. Тие известија дека една петтина од населението (претежно од албанско потекло) не излезе на Референдумот, како и специфичното опкружување на „најсиромашната југословенска република“. Беше нагласено дека официјална Софија веќе се огласи правејќи разлика меѓу Македонија како држава и нација, а Грција воопшто „не го признава постоењето на Македонија“.²⁵²

---

250 Види: „Референдумот требаше да биде одложен“, в. „Нова Македонија“, 9 септември 1991 г. 251 „Танјуг“, Белград, 10 септември.

252 Види: „Македонија сама ќе си бира друштво“, в. „Нова Македонија“, 13 септември 1991 г.

Без оглед на бојкотот, Референдумот од 8 септември 1991 година ги удри темелите на суверената и самостојна држава Македонија и отвори нова страница во поновата македонска историја. Референдумот претставува отелотворување на повеќедековната борба на македонскиот народ за создавање сопствена држава и со полно право заслужува да го носи епитетот „трет Илинден“. Не само што дејствуваше како силен кохезивен елемент внатре во државата, успевајќи, конечно, да ги обедини политичките партии и граѓаните околу идејата и потребата за создавање самостојна македонска држава, туку и на меѓународната заедница ѝ ја демонстрираше силната детерминираност на македонските граѓани за напуштање на Југословенската федерација и натамошно егзистирање како самостоен меѓународно-правен субјект. Значењето на Референдумот, како техника на осамостојувањето, го нотираше и позитивно го оцени и Арбитражната комисија во процесот на подготовка на мислење за меѓународното признавање на Македонија. Од тој аспект, може да се констатира дека Референдумот беше далеку посоодветен механизам за реализирање на осамостојувањето на Македонија, отколку донесувањето на декларација за самостојност, како што тоа го предлагаше ВМРО-ДПМНЕ.

За одбележување е тоа што еден месец по одржувањето на Референдумот за независност, Тодор Петров, независниот пратеник во Собранието, предложи овој датум да се одбележува како ден на независноста.

По повод плебисцитарно изразената волја на граѓаните за суверена и самостојна држава Македонија, Собранието на Република Македонија на 17 септември 1991 година донесе **Декларација** за потврда на референдумските резултати. Со оваа Декларација, врз основа на резултатите од Референдумот, беше констатирана волјата на граѓаните Република Македонија да се конституира како суверена и самостојна држава со право да стапи во иден сојуз на суверени држави на Југославија. Во таа насока, Република Македонија преку оваа Декларација се заложи за почитување на општоприфатените принципи на меѓународните односи, содржани во: документите на ООН, завршниот документ на КЕБС во Хелсинки и Париската повелба. Покрај тоа, Република Македонија беше определена за сестран развој на

добрососедските односи и соработка со сите свои соседи, за вклучување во интеграциските процеси во Европа, како и за зголемено учество во билатералните и мултилатералните видови соработка во регионот. Македонија, исто така, со Декларацијата уште еднаш ја потврди својата политика на немање и неизразување територијални претензии кон било која земја од своето соседство, но и ја апострофираше потребата за признавање и почитување на основните човекови права и слободи на Македонците кои како национални малцинства живеат во соседните земји. Како што може да се види, прашањето на македонското малцинство беше реafirмирано и во овој документ.²⁵³

Есента 1991 година претставуваше еден од најтурбулентните периоди на македонската независност. Југословенската криза воено ескалираше, Хашката конференција не ги даде очекуваните резултати, а во Македонија беше организиран успешен Референдум за самостојност. Сепак, ескалацијата на, фактички, граѓанската војна значеше и голем број жртви, цивилни и воени, вклучувајќи ги и војниците и регрутите на ЈНА од Македонија распоредени во останатите југословенски републики. Истовремено, и јавноста во Македонија беше исклучително вознемирена од ситуацијата поврзана со војниците.

Првите разговори со ЈНА беа одржани во средината на јуни кога Скопје го посети тогашниот сојузен секретар за народна одбрана, Вељко Кадиевиќ. Меѓутоа, разговорите не завршија успешно.

Во ситуација кога ЈНА се повлече од Словенија и кога беше соопштена веста за продолжување на воениот рок на војниците од септемвриската класа, ова писмо беше повод за голема реакција на граѓаните кои во повеќе општини започнаа да се организираат и да собираат петиции, а за содржината на писмото реагираа и политичките партии и неколку општини. Пред Собранието беше организиран и протест на граѓаните кои се сретнаа со членот на Претседателството на СФРЈ, Васил Тупурковски, на 17 август, а уште поголем протест беше организиран на 21 август. За време на протестот на 21 август, дел од родителите влегоа во зградата на Собранието и полемизираа

---

253 Декларација на Собранието на РМ, „Сл. весник на РМ“, бр. 42/1991.

со пратениците барајќи враќање на војниците во Македонија.²⁵⁴ Веќе следниот ден, беше спроведена акција од страна на МВР за одземање на воената евиденција од Министерството за одбрана во функција на спречување на натамошно испраќање на војниците во другите републики. Како резултат на ставовите на министерот Ристо Дамјановски околу ова прашање, како и неговиот став за одложување на расправата за неприменување на Законот за воена обврска, премиерот Кљусев побара негово разрешување. На крајот на август, 5 автобуси со мајки на војници кои беа на отслужување на воениот рок во ЈНА, или требаше да заминат на отслужување на рокот, се упатија кон Белград, каде во координација со слични иницијативи од други републики одржаа протест пред Сојузниот секретаријат за народна одбрана во Белград.

Овие состојби беа присутни и во периодот непосредно по Референдумот. Во таа насока, на 16 септември 1991 година Советот за народна одбрана на Републиката утврди ставови против испраќање на регрути од Македонија во ЈНА сè до воспоставувањето мир. И Собранието на РМ расправаше за овие прашања, особено во контекст на упатувањето на нови регрути од Македонија во ЈНА. За таа цел, на 17 септември 1991 година Собранието усвои посебен документ („Мислења и ставови“) со став „да не се испраќаат регрути од РМ во ЈНА сè додека во Југославија не престане војната и не се воспостави мир“, а војниците кои го отслужуваат воениот рок во другите делови на Југославија, да се вратат на дослужување на воениот рок во Македонија.²⁵⁵ Паралелно со тоа, и претседателот Глигоров во средината на август се обрати до Сојузниот секретар за народна одбрана, Вељко Кадиевиќ, со барање регрутите од Македонија да не се упатуваат во кризните подрачја на Југославија, а на војниците кои се вратија од Словенија и Хрватска да им се овозможи дослужување на воениот рок во нивната република. Овие барања Сојузниот секретар експедитивно ги одби, со укажување дека на овој начин ЈНА би престанала да постои и дека е должен да ги почитува сојузните прописи.²⁵⁶

---

254 Медиумите во Републиката екстензивно известуваат за овие настани. Прилозите на телевизијата и печатот вклучуваат голем број изјави на семејствата од сите заедници во земјата. Во некои случаи имаше и примери на двајца членови на исто семејство кои отслужуваа воен рок истовремено, на пример, семејството Исени, с. Липково.

255 Мислења и ставови на Собранието на РМ, „Сл. Весник на РМ“, бр. 44/1991.

256 Писмата се објавени во в. „Нова Македонија“, на 15 август 1991.

Инаку, периодот околу Референдумот е период исполнет со меѓупартиски обвинувања, вербални расправи во Собранието. Во таква атмосфера, непосредно по одржување на Референдумот, беше покренато прашањето за доверба на тогашниот министер за внатрешни работи, Јордан Мијалков, кој од страна на СДСМ беше обвинет дека се заканувал на пратеници во Собранието. Расправата за ова прашање траеше во неколку продолженија, а треба да се нагласи дека Министерството за внатрешни работи соопшти дека ќе покрене судска постапка пред редовниот Суд против тогашниот пратеник Бранко Црвенковски, заради искажаните клевети и невинности на седницата на Собранието одржана на 23 септември 1991 година.²⁵⁷

---

²⁵⁷ Соопштението на МВР во целост е објавено во дневните весници на 24 септември 1991 г.

УСТАВ СО ФАБРИЧКА ГРЕШКА?

Иако Декларацијата за сувереност, којашто предвидуваше подготовка на нов Устав, беше донесена на 25 јануари 1991 година, претседателот на Републиката дури на 6 мај 1991 година, врз основа на Амандманот LXXIX на Уставот на СРМ, на Собранието му достави Предлог за пристапување кон измена на Уставот на СР Македонија, со донесување нов Устав на Република Македонија.²⁵⁸ По две недели, Собранието ја започна процедурата со донесувањето Одлука за пристапување кон донесување нов Устав. Оваа Одлука беше донесена со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници во Собранието. Несомнено, се наметнува прашањето на што се должеше ова непотребно задоцнување од, речиси, три и пол месеци. Одговорот на ова прашање може да се поврзе со, неколку пати споменатата, концепција којашто се залагаше за претходно исцрпување на сите средства за задржување на некоја форма на југословенската заедница.

Инаку, потребата за донесување нов Устав на земјата беше нагласено и во интервјуто на Љубомир Фрчкоски во весникот „Вечер“, на почетокот на април. Во интервјуто тој нагласува дека „Владата на Македонија брзо ќе покрене иницијатива за нов Устав“.²⁵⁹

На 6 мај 1991 година и пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ објави дека доставила предлог за донесување нов Устав и истиот предлог бил заверен во Архивата на Собранието пред предлогот на претседателот на Републиката. Меѓутоа, предлогот на ВМРО-ДПМНЕ, всушност, не бил доставен, туку им бил само резервиран архивски број.

---

258 Објавено на 7 мај 1991 година во весникот „Нова Македонија“.

259 Види: „Држава со европски стандарди“, „Вечер“, 5 април 1991 г.

Од тие причини, претседателот на Собранието ја започнал постапката на разгледување и усвојување само на предлогот на претседателот на Републиката. За оваа постапка, претседателот на Собранието беше обвинет за манипулации што беа отфрлени од негова страна, со објаснување дека предлогот на ВМРО-ДПМНЕ не бил поднесен во пропишаната форма²⁶⁰.

Оваа дискусија продолжи и на седницата на Уставна комисија на која се расправаше за предлогот на претседателот Глигоров за пристапување кон измена на Уставот, со донесување нов Устав. Пратениците на ВМРО-ДПМНЕ, на седницата што се одржа на 22 мај, побараа да се гласа и за нивниот предлог. Претседателот Стојан Андов²⁶¹ образложи дека откако било констатирано дека е поднесен предлог од претседателот Глигоров, координаторката на пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ го повлекла веќе поднесениот предлог. На крајот, по долга дискусија, ВМРО-ДПМНЕ го повлече својот предлог, а предлогот на претседателот беше поддржан и ја продолжи собраниската постапка.²⁶²

Анализирајќи го предлогот за донесување нов Устав на претседателот на Републиката, се доаѓа до заклучок дека претседателот се залагал за донесување модерен Устав на современа европска држава со парламентарна демократија, со висок степен на почитување на: владеењето на правото, сопственоста, човековите права и гаранции за заштита на колективните права на сите националности, национални малцинства и етнички групи. Сепак, со констатацијата дека „одредбите во новиот Устав на Македонија можат да бидат ставени во сооднос со идниот договор за карактерот на Сојузот на југословенските суверени држави и за заедничките функции што тие држави ќе ги вршат во таквиот сојуз“, повторно се наметнува, веќе нагласената, концепција на тогашниот државен врв за иднината на југословенската заедница и местото на Македонија во неа, што од денешна гледна точка се чини повеќе од соодветно.

Претседателот Глигоров го образложи предлогот на седницата на Собранието одржана на 23 мај. Во своето експозе, претседателот

---

260 Андов С., На мој начин (Скопје: „Матица македонска“, 2003)

261 Претседателот на Собранието по функција е претседател на Уставната комисија.

262 Види: „Поддржан предлогот за нов Устав“, в. „Нова Македонија“, 23 мај 1991 г.

нагласи дека: „Уставот треба да биде круна на еден долг историски процес започнат со: Крушевскиот манифест, АСНОМ, уставите на СРМ, амандманите на постојниот Устав и Декларацијата за суверена македонска држава. Не треба да се плашиме од премногу слобода и нашиот нов Устав треба да ги преземе сите стандарди на современо демократско општество, како што и човековите права и слободи и почитувањето на човековото достоинство треба да бидат неговиот стожер“. Собранието на оваа седница донесе повеќе заклучоци. Прво, Собранието ја задолжи Комисијата за уставни прашања да подготви текст на Нацрт-уставот; второ, Уставната комисија беше задолжена да основа работни групи од редот на: пратениците, членовите на Владата и од редот на истакнати стручни и научни работници од Републиката за областите на политичкиот и економскиот систем, меѓународните односи и слободите и правата на човекот и граѓанинот; и трето, Уставната комисија беше задолжена да утврди роковник со објективно реални термини за сите фази од подготовката и донесувањето на новиот Устав.²⁶³

Во средината на јуни, Уставната комисија на Собранието го утврди прелиминарниот роковник за главните фази на постапката за донесување нов Устав. Беше предвидено до крајот на јули да биде подготвен текстот на Нацрт-уставот, по што би расправале работните тела на Собранието и би се организирала јавна расправа во текот на месец октомври. Донесувањето на новиот Устав беше предвидено за декември. Покрај тоа, Уставна комисија одлучи да работи по текстот кој беше доставен од експертската група на Владата.²⁶⁴

Паралелно со подготовките и одржувањето на Референдумот течеше и процесот на донесување на новиот Устав на Република

---

263 Во рамките на оваа седница дојде до дискусија во врска со Нацрт-деловникот на Собранието, во чиј текст отсутствуваше членот кој дотогаш овозможуваше пратениците да зборуваат на својот мајчин јазик. ПДП – НДП остро реагираше на оваа промена. Исто така, до тензии во Собранието дојде и на 22 јуни 1991 година, кога пратениците на ПДП ја напуштија седницата како резултат на пролонгирањето на одлучувањето за нивните предлози за менување на Законот за предучилишно и основно образование и Законот за насочено образование. Ова прашање повторно беше разгледувано на Комисијата за меѓунационални односи на Собранието, на 22 јули, а оваа Комисија ги отфрли предлозите на ПДП – НДП за изменување на законите, а не беше прифатен и предлогот на Владата за водење на двојазична евиденција.

264 Види: „Новиот Устав до крајот на годината“, в. „Нова Македонија“, 15 јуни 1991 г.

Македонија. По доставувањето на предлогот за пристапување кон измена на Уставот и донесената одлука на Собранието за пристапување кон измена на Уставот, за што веќе стана збор, се пристапи кон третата фаза на процедурата за донесување на Уставот – подготовка и усвојување на нацртот на актот за измена на Уставот. Нацртот на актот го изготви Комисијата за уставни прашања на Собранието на Република Македонија, која беше составена од членови од сите партии во Собранието, како и од надворешни членови, реномирани правници, како: Ѓорѓи Цаца, Евгени Димитров, Александар Христов, и др. Нацртот на актот беше донесен врз основа на Нацрт-проект којшто го подготви стручна група формирана од страна на Владата на Република Македонија. Во оваа стручна група членуваа професорите: Владо Поповски, Љубомир Фрчкоски, Лазар Китановски и Димитар Мирчев.

Во рамките на дискусијата, во Уставната комисија на Собранието беше наведено дека е направена компаративна анализа на 26 устави во светот.

Во текот на летото 1991 година, продолжија дискусиите околу текстот на Нацрт-уставот во рамки на постапката којашто беше утврдена во Собранието. Мора да се потенцира дека процесот е воден транспарентно, а медиумите редовно известуваа за напредокот. Во таа насока, во овој дел на книгата ќе бидат разгледани неколку од клучните дискусии за главните решенија водени во текот на постапката.

На седницата на Уставната комисија одржана на 24 јули 1991 година, ќе биде издвоена дискусијата водена околу неколку клучни уставно-правни институти. На оваа седница беа анализирани повеќе елементи на организацијата на власта во Републиката. Беше прифатен предлогот: да се изостави институтот отповикување на пратеник, кој постоеше во социјалистичкиот период; принципот законите да немаат повратно дејство, како и воведувањето на анкетни комисии на Собранието. Делот на новиот Устав што ја регулира работата на претседателот на Републиката предизвика особено внимание. На расправата се судрија два различни концепти: првиот, застапуван од професорот по уставно право, Евгени Димитров, кој се заложи претседателот да се избира во Собранието и со мандат од 4 години и вториот, застапуван од стручната група (во прв ред, професорите Љубомир Фрчкоски и

Владо Поповски) која предложи непосреден избор на претседателот со мандат од 5 години. Во дискусијата, професорот Фрчкоски нагласи дека „непосредниот избор на претседателот е предност, а не аноналија и разликата е концепциска. Непосредниот избор не е мерило на претседателскиот систем, а изборот на претседателот треба да го одразува единството на државата.“ Професорот Димитров остана на ставот дека трошоците за избор на претседател во два круга би биле големи.²⁶⁵ Од денешна гледна точка, ставовите на професор Димитров во врска со изборот на претседателот на Републиката сè повеќе од логични и разумни, особено ако се земе предвид фактот дека на сите претседателски избори организирани во Македонија во изминатите 30 години секогаш победувал кандидатот на парламентарното мнозинство. Истовремено, изборната практика ја доведува во прашање целисходноста на директните избори на претседател, особено високите трошоци за избори во два круга, како и скапите кампањи на претседателските кандидати.

Во рамките на дискусијата, претставниците на ПДП – НДП, Насер Зибири и Митхат Емини побараа враќање на терминот народност, наместо новиот термин малцинство, и дека ова деградирање на албанскиот народ којшто живее во Македонија е апсолутно неприфатливо.²⁶⁶ ВМРО-ДПМНЕ не ја поддржа оваа формулација, наведувајќи дека компаративно формулација „народност“ не постои во правната теорија. Ова прашање беше предмет и понатаму во дискусијата со тоа што ПДП – НДП инсистираше на тоа дека албанскиот народ во Македонија не може да се квалификува како „малцинство“. Така, Митхат Емини инсистираше на тоа дека албанскиот народ се борел рамо до рамо со македонскиот народ и не може да има статус на малцинство. Стојан Андов реплицираше дека не може да се признаат два народа во една држава бидејќи тоа ќе значи и можност за самоопределување, до отцепување.²⁶⁷

Дополнително, Уставната комисија дебатираше за уште неколку суштествени прашања, како: отповикувањето на пратениците, забраната

---

265 Види: „Спротивставени мислења за претседателската функција“, в. „Нова Македонија“, 25 јули 1991 г.

266 Види: „Граѓански, а не државен Устав“, в. „Нова Македонија“, 9 август 1991 г.

267 Види, „Акт со либерална ориентација“, в. „Нова Македонија“, 11 август 1991 г.

за смртна казна, како и носењето одлука за менување на границите и стапување и истапување од сојуз со други држави. Посебно внимание предизвикаа формулациите во Преамбулата на Нацрт-уставот, како и утврдувањето на суверенитетот. Во однос на суверенитетот, во оваа фаза на постапката, беше задржана основната формулација: „Сета власт во Република Македонија произлегува од народот и му припаѓа на народот“, а не беше прифатен предлогот: „Република Македонија е држава на македонскиот народ и држава на сите граѓани кои живеат во неа“ (предлог на ВМРО-ДПМНЕ).

Во рамките на дискусијата за Нацрт-уставот одржана на 22 август, конструктивен став имаше потпретседателот на Собранието, Целадин Мурати, кој доста аргументирано изложи неколку значајни ставови во врска со отворените прашања на Нацрт-уставот, особено во контекст на ставовите на Албанците. Прво, Македонија нема да биде разбиена и поделена ако припадниците на албанскиот колективитет бидат заедно со Македонците дефинирани во однос на определувањето на македонската држава. Второ, во Уставот не смее да постои намалување на демократските права за сите граѓани, туку нивно продлабочување. Трето, Нацрт-Уставот не обезбедува рамноправност на сите граѓани и националниот развој го обезбедува само за Македонците, а не за сите.²⁶⁸

На 23 август 1991 година, Нацрт-актот го утврди Собранието на Република Македонија едногласно, а на истата седница беше донесена и одлука за негово ставање на јавна дискусија. Пред одржувањето на оваа седница беа извршени консултации на пратеничката група на ПДП – НДП со претседателот Глигоров и Стојан Андов, по што започната седницата. Во рамките на седницата беше усвоен амандманот на ПДП – НДП за двојазичната евиденција во училиштата^{269, 270}. Во знак на протест заради оваа одлука на Собранието, како и заради забелешките

---

268 Види: „Документ што ќе обезбеди рамноправност на граѓаните“, в. „Нова Македонија“, 23 август 1991.

269 Беше предвидено дека во училиштата во кои настава се изведува на јазиците на народностите во РМ, педагошката евиденција и документација се води, односно издава на македонски јазик и на јазикот на кој се изведува наставата.

270 Амандманите се однесуваа на Законот за предучилишно и основно образование и Законот за насочено образование. Види: „Сл. весник на РМ“, бр. 40/1991.

на процедурата во која истата е донесена, оставка поднесе министерот за образование и физичка култура, Димитар Димитров.

Јавната дискусија траеше во периодот од 24 август, до 15 септември 1991 година и во неа земаа учество голем број: граѓани, експерти, организации.

Во рамките на расправата по Нацрт-уставот беа организирани повеќе настани. На расправата на Правниот факултет во Скопје беа отворени повеќе прашања, особено во однос на непосредниот избор на претседателот на Републиката, со што политичкиот систем се позиционира меѓу парламентарен и претседателски систем, недореченостите околу изборот на судиите на Уставниот суд, итн. Изненадувачки, беше отворено и прашањето на отповикувањето на пратениците иако тоа како институт не постоеше во ниту еден парламентарен систем. Професорот Шкариќ во забелешките особено го нагласи редуцираниот карактер на референдумот, отсутството на народна иницијатива во текстот, како и потребата од поефикасен баланс во поделбата на власта. Од друга страна, професорот Евгени Димитров го потенцираше отсутството на компаративни примери на дефинирање на државата како национална држава (на македонскиот народ). Тој го поддржа концептот на народен суверенитет, како збир на сите граѓани, а не како национален суверенитет. Професор Димитров, со право, технички интервенираше во неколку спорни формулации – на пример, дефинирањето на Собранието како највисок законодавен орган повлекуваше дека постои хиерархија на законодавните органи, што не беше логично. Конечно, тој се изјасни против предлогот претседателот да се избира на непосредни избори, како и правото на суспензивно вето. Професорот Никола Матовски побара допрецизирање на положбата на судиите и Републичкиот судски совет.²⁷¹

Јавната расправа по Нацрт-уставот продолжи и во Ректоратот на Универзитетот. Во оваа расправа, професор Шкариќ преложи концепт – составот на Владата да произлегува од пратеничкиот состав, како и можност за распуштање на Собранието во договор на претседателот на Републиката, Владата и, евентуално, Собранието. Тој предложи и формирање орган со советодавна функција, надлежен за подготовка

---

271 Види: „Спорни се многу одредби“, в. „Нова Македонија“, 12 септември 1991 г.

на предлог-закопи, од 40 најистакнати членови од: економијата, социјалата и културата. Професорот Саво Климовски побара продолжување на јавната дискусија и го нагласи фактот дека за предложениот Нацрт-устав не е дадено образложение и не е предложен Уставен закон за негово спроведување.²⁷²

Одборот за правни прашања на Стопанската комора на Македонија даде забелешка дека многу малку одредби се посветени на економската политика, вклучувајќи ја и даночната политика. Организацијата на жените побара проширување и дополнување на правата во областа на: образованието, културата и социјалната грижа.

Во рамките на јавната расправа за Нацрт-уставот, со свои предлози излезе и НДП. Клучните предлози се однесуваа на измена на Преамбулата на Нацрт-уставот, како и дефиницијата на суверенитетот. НДП сметаше дека Преамбулата треба да се замени со увод, кој би гласел: „Ние, народите на Република Македонија, за да создадеме хомогена и стабилна заедница, за да воспоставиме владеење на правдата, за да обезбедиме внатрешен мир, за да се грижиме за заедничката одбрана, за унапредување на општата благосостојба и за да обезбедиме благосостојба за себе и за нашите потомци, го донесуваме овој Устав на Република Македонија“. Покрај тоа, НДП предложи и измена на членот 2, кој би гласел: „Носител на сувереноста во Република Македонија е македонскиот народ, албанскиот народ и припадниците на другите националности кои се државјани на Република Македонија“.

Во јавноста беа презентирани и неколку гледишта во врска со уставната положба на Републичкиот судски совет. Во неколку новинарски натписи беше дадена поддршка за првичното решение во врска со статусот на овој орган, односно неговата надлежност да врши избор и разрешување на судиите, вклучувајќи ги и судиите на Врховниот суд. Ова решение при подготовката на Нацрт-уставот беше изменето и Републичкиот судски совет се стекна со надлежност само да предлага избор и разрешување на судии, а фактичкиот избор требаше да го врши Собранието.²⁷³

272 Види: „Побарано продолжување на расправата“, в. „Нова Македонија“, 13 септември 1991 г.

273 Види: „Критики за Републичкиот судски совет“, в. „Нова Македонија“, 20 септември 1991 г.

По завршувањето на јавната дискусија беше подготвен Извештај за кој расправаше Уставната комисија на Собранието на 25 септември 1991 година. Во рамките на дискусијата, стручна група (професорите: Љ. Фрчкоски, В. Поповски и Д. Мирчев) ги образложи клучните прашања опфатени во Извештајот. Тие се осврнаа на: генералната структура на Уставот (Фрчкоски), преамбулата и прашањата поврзани со неа (Поповски) и организацијата на власта (Мирчев). Како и во претходните дискусии, и при разгледувањето на овој документ, повторно се судрија различни струи, односно гледишта за највисокиот акт во државата. Пратеникот од ВМРО-ДПМНЕ, Томислав Стефковски, инсистираше да се нотираат барањата за национален карактер на македонската држава. Митхат Емини од ПДП нагласи дека во Извештајот не се наведени дискусиите одржани во западниот дел на Републиката, Насер Зибири повторно го отвори прашањето на Преамбулата, а Абдурахман Алити потенцираше дека терминот национално малцинство е неприфатлив за Албанците. Образложението на Стручна комисија беше дека текстот на Преамбулата овозможува баланс помеѓу различните гледишта, а доколку истата се елиминира, неизбежно ќе биде стеснување на граѓанскиот концепт на нормативниот дел, за сметка на поширока промоција на национален Устав.

Токму овие месеци во втората половина на 1991 година изобилуваа со значајни настани и процеси кои, се чини дека се случуваа на дневна основа. Без двоумење, може да се констатира дека овој период е најзначаен во современата македонска историја.

Процесот на донесувањето на Уставот дополнително ги наелектризира веќе зовриените националистички страсти кај Македонците и Албанците. Непосредно по започнувањето на финалната фаза на донесувањето на новиот Устав, на крајот на септември, политичките партии на Албанците – ПДП и НДП – организираа протести во повеќе градови од западниот дел на Македонија, под мотото: „Мир, демократија и рамноправност“. На митинзите беа реafirмирани позициите во однос на: статусот на народ за Албанците, образованието, употребата на јазикот, како и концептот на новиот Устав. На собирот во Тетово, меѓу другото, беше кажано дека во средините во кои албанскиот народ е мнозинство ќе се организира референдум за конфедерално

уредување на земјата, со право на здружување со друга држава.²⁷⁴ Од протестот беше испратен и допис до меѓународни институции, вклучувајќи ја и Хашката конференција за Југославија, со наводи за дискриминација на албанскиот народ и барање за вклучување на нивни претставници во работата на Конференцијата.

Доста индикативен став во врска со перцепциите за албанската заедница од страна на тогашната Влада, односно членови на истата, произлегува од интервјуто на потпретседателот на Владата, Блаже Ристовски, дадено за рускиот весник „Независимаја газета“. На прашањето за реакциите на албанската фракција во Парламентот, Ристовски одговара: „Тие мора да сфатат дека ова, сепак, е македонска држава. Тие можат да останат само како национално малцинство, со сите права“.²⁷⁵

Работниот текст на Предлог-уставот беше подготвен на почетокот на октомври и по оценките на стручната група, во суштина 98 % беше идентичен со текстот на Нацрт-уставот. Покрај тоа, во овој период, Стручната група беше задолжена да заземе став во врска со Декларацијата на ПДП за рамноправен статус на Македонците и Албанците. Претставникот на Стручната група, Фрчкоски, констатираше дека се работи за различен концепт на државноста на кој Македонија ја гледа како федерална, како поделена држава, држава од консоцијален тип, во која две групации на колективитети треба да бидат рамноправни, а не граѓаните и дека тоа е прашање за политичка дискусија. Треба да се нагласи дека работниот текст го замени терминот „национални и етнички малцинства“, кој беше вклучен во Нацрт-уставот, со терминот „националности“. Покрај тоа, беше задржано и првичното решение за избор на претседателот на директни избори, како и правото на суспензивно вето. Работниот текст ги отфрли и предлозите коишто одеа во насока на доминантен собраниски, односно претседателски систем, како и барањата на одредени статусни групи и нивните права (боречки права, социјалните слоеви, заштита на општествената сопственост, итн.).

---

274 Види: „Закани со конфедерализација на Македонија“, в. „Нова Македонија“, 29 септември 1991 г.

275 Интервјуто под наслов: „Тоа е сепак македонска држава“ е пренесено во в. „Нова Македонија“ (29.9.1991 г.).

Потоа, работниот текст беше на дневен ред на Уставната комисија и таа одржа повеќе седници во текот на месец октомври. На една од седниците повторно беше анализиран текстот на Преамбулата во кој Македонија беше дефинирана како национална држава на македонскиот народ и како држава на другите националности кои живеат во неа. Потоа, значајно е да се нагласи дека во членот 16 е додаден нов став: „Цензурата е забранета“. Во делот на слободите и правата, Фрчкоски повика да отпадне ставот во член 61 да се гарантира правото на слободно изнесување на вложениот капитал и добивката. Освен тоа, и покрај реакциите на јавноста, Стручната група решително се спротивстави на вклучувањето на институтот „отповикување на пратениците“, кој претставува остаток од социјалистичкиот систем и не беше својствен за современата уставност. Уставната положба на претседателот, правото на суспензивно вето и возраста од најмалку 40 години старост, беа задржани во работниот текст.²⁷⁶ Беше нагласен и предизвикот во регулирање на локалната самоуправа и одбраната. Конечно, беше предвидено измената на Уставот да се врши со уставни амандмани, а Уставниот закон, како инструмент за менување на Уставот, беше изоставен.

Треба да се потенцира дека во оваа фаза на донесувањето на Уставот се појави и предлогот Општина Крушево да се конституира како посебна енклава, со посебен стопанско-царински и девизно-финансиски систем. Овој предлог наиде на поддршка од пратениците при разгледување на работната верзија, но сепак, не беше вклучен во конечната верзија.

Прашањето на Преамбулата и регулирањето на јазикот (член 7) беше оставено за подоцнежните фази на расправата.²⁷⁷

Значајно е да се нагласи дека во рамките на дискусиите по работниот текст на Уставот дојде до интервенција во членот 10, во кој

---

276 Овој цензус на возраста беше образложен со фактот дека истиот бил застапен во 95 % од уставите во светот.

277 На пример, на 10 октомври пратеникот Зуди Емини предложи нова формулација која гласеше: „Во Република Македонија во службена употреба е македонскиот јазик и кирилското писмо, а во општините каде живеат Албанци во службена употреба е и албанскиот јазик и неговото писмо. Во единиците на локалната самоуправа во кои живеат припадниците на другите националности во службена употреба се и нивните јазици и писма“.

наместо предложеното решение за постоење смртна казна (за најтешки облици на кривични дела) беше прифатено сосема спротивно решение („Во Република Македонија не може да се изрече смртна казна по ниту една основа“). Со ова решение, Републиката се приклучи кон аболицистичкото движење за укинување на смртната казна, што особено се засили меѓу државите по падот на Берлинскиот ѕид и транзицијата кон демократија. Во рамките на дискусијата беа допрецизирани и одредбите во членот 12 (во делот на траењето на лишувањето од слобода) и во членот 16 (гаранција на правото на одговор во средствата за јавно информирање, исправка и заштита на изворот на информацијата). Измена претрпе и членот 19, во кој Комисијата, со мнозинство гласови, одлучи Македонската православна црква да се издвои од другите верски заедници во Републиката.²⁷⁸ Предмет на дискусија во оваа фаза беше и членот 60 од работната верзија, односно членот 58, во кој беше предвидено дека: „Сопственоста на трудот се основа за управување и учество во одлучувањето“ и „Учеството во управувањето и одлучувањето во јавните установи и служби се уредува со закон и врз принципите на стручност и компетентност“. Пратеникот Петар Гошев предложи овие два става да се избришат, на што се спротивставија дел од експертите (Фрчкоски и Бајалџиев), по што овој член не претрпе измени.

Жестока дискусија предизвика членот 77 (член 78 во конечната верзија на Уставот), кој се однесуваше на составот на Советот за меѓунационални односи. Пратеникот на ПДП, Абдурахман Алити, соопшти дека понудениот уставен концепт не обезбедува адекватна заштита на малцинството во Собранието и се заложил за одлучување по пат на консензус во ова тело. Сличен став имаше и Насер Зибири кој сметаше дека е потребен консензус за најчувствителните прашања. Во рамките на дискусијата, стана евидентно дека пратениците на ПДП не го прифаќаат статусот на национално малцинство (националност) и бараа поинаков уставен статус. Непосредно по оваа расправа во Собранието, со екстреман став излезе НДП која предупреди дека Македонија ќе помине полошо од хегемонистичка Србија и дека Уставот кој го

---

278 Оваа измена беше усвоена и покрај спротивставувањето на стручната група. На пример, Владо Поповски објасни дека издвојувањето на МПЦ не менува ништо во правната положба, а усвоеното решение е неприфатливо за одбраниот концепт на Уставот.

подготвува Андов со неговите македонски „експерти“, утре може да биде некролог за Република Македонија.²⁷⁹

И во оваа прилика, повторно се отвори расправа во врска со изборот на претседателот. Стручната група, предводена од професорот Фрчкоски, го бранеше ова решение коешто не беше прифатливо за другата група која се залагаше за избор на претседателот во Собранието. Втората група ја сочинуваа повеќе пратеници, вклучувајќи го и Петар Гошев. Во делот посветен на претседателот на Републиката, на предлог на ВМРО-ДПМНЕ беше отворено и прашањето за востановувањето на функцијата потпретседател на Републиката, коешто не доби поддршка.

Во рамки да дискусијата за изборот и составот на Владата, се отвори и прашањето дали членовите на Владата можат да бидат пратеници во Собранието. По првичниот став на Комисијата да се укине предвидената забрана членовите на Владата да бидат пратеници во Собранието и ова прашање беше предмет на дискусија. По укажувањето на Стручната група дека со овој концепт се нарушува поделбата на власта што би предизвикало дополнителни предизвици во целиот текст на Уставот, предложениот концепт беше усвоен. Исто така, рокот во кој претседателот на Републиката е должен да го довери мандатот за состав на Владата беше намален од 30, на 10 дена. Беше разгледувано и прашањето во врска со индивидуалната, односно колективната одговорност на Владата. Со други зборови, се расправаше дали заради престанок на мандат на еден министер треба да значи паѓање на Владата. Со мнозинство гласови беше утврдена само колективна одговорност на Владата, а овој став беше надополнет со одредбата дека доколку претседателот на Владата предложи разрешување на повеќе од една третина од членовите на Владата од првобитниот состав, Собранието одлучува како за избор на нова влада.

Во Нацрт-верзијата на Уставот беше предвидено формирање на два одделни совети – Совет за заштита на уставниот поредок и Совет за одбрана на Републиката. Во рамките на расправата по работниот текст во Комисијата во втората половина на октомври, беше утврдено

---

279 Види: „Новиот Устав може да биде некролог за Македонија“, в. „Нова Македонија“, 17 октомври 1991 г.

да постои само еден Совет за безбедност на Републиката, составен од: претседателите на Републиката, Собранието и на Владата, министрите од областа на одбраната, внатрешните и надворешните работи, како и двајца членови именувани од претседателот. Во врска со составот, пратеник на ВМРО-ДПМНЕ предложи во составот на ова тело да се вклучи и претставник од министерството за односи со исељениците, чие формирање тој го предлагаше, но овој предлог не беше прифатен.

Серија прашања беа разгледани и во врска со организацијата на судската власт, поконкретно Републичкиот судски совет и Уставниот суд. Широка дискусија околу бројот на членови на Судскиот совет се отвори на самата седница. Постоеја различни гледишта во врска со бројот на членовите на ова тело. Така, Милош Симоновски сметаше дека предвидениот број на членови треба да се намали од 11, на 7; Ѓорѓи Наумов имаше став дека Советот треба да има пет членови кои функцијата ќе ја извршуваат професионално и двајца членови по функција (претседателот на Врховниот суд и министерот за правосудство и управа). Советот ја задржа надлежноста само да ги предлага кандидатите, а не и да ги избира, што се чини дека имаше далекусежни последици на развојот на судскиот систем во земјата. Конечно, во оваа фаза беше утврдено решението ова тело да има седум членови, од кои двајца на предлог на претседателот на Републиката. Како што е познато, ова решение не беше задржано во финалниот текст. Во однос на составот и мандатот на Уставниот суд (член 110, односно член 109 во финалната верзија), беше утврдено да има девет судии, со мандат од девет години, без право на повторен избор. Беше предвидено судиите да ги избира Собранието, од кои двајца на предлог на претседателот на Републиката и двајца на предлог на Републичкиот судски совет.

Настаните, процесите и дискусиите во рамките на Уставната комисија редовно беа предмет на партиски реакции во овој октомври, клучен месец за утврдување на конечниот текст на новиот македонски устав. Така, на пример, во соопштението за јавноста на ВМРО-ДПМНЕ од 20.10.1991 година, беше нагласено дека залагањата на претставниците на партиите од левиот блок во Парламентот за т.н. граѓански Устав, а не за национален, не одговара на фактот дека Македонија

за првпат формира самостојна држава, додавајќи дека заради многубројните негатори на македонскиот народ (наведени се: Бугарија, Мицотакис, итн.) не би смеело претставниците на левите партии да подлегнуваат на притисоците на ПДП и НДП дека носители на државноста се граѓаните, а не македонскиот народ.²⁸⁰

Исто така, во овој период (22 октомври) и Љубчо Георгиевски поднесе оставка на функцијата потпретседател на претседателот на Републиката. Покрај тоа, и потпретседателот на Собранието, Драги Арсов, поднесе оставка, а партијата најави дека преминува во опозиција. За оставките на: Димитров, Георгиевски и Арсов се расправаше на седницата која се одржа на 5 декември истата година. Љубчо Георгиевски својата оставка ја образложи со неговото несогласување за начинот на кој се води македонската државна политика, особено во однос на градењето на демократијата и односот кон: осамостојувањето, одбраната и војната во Југославија.

На 25 октомври 1991 година, Уставната комисија повторно се наврати на дискусијата за Преамбулата на новиот Устав. Како што веќе беше спомнато, професорот Владо Поповски беше надлежен за ова прашање во Стручна група и тој го образложи концептот. Тој нагласи дека во Преамбулата јасно се одделени два дела. Во првиот дел се констатираат изворите на македонската држава и сите компоненти за државотворниот процес, а во вториот дел се констатира историскиот факт дека Македонија е конституирана како национална држава на македонскиот народ во која се обезбедува граѓанска рамноправност и трајно сожителство со наброените националности. Според него, со тоа Преамбулата ги отсликува нормите на современите граѓански општества.

Се разбира, и во оваа дискусија пратениците од ПДП и НДП, но и ВМРО-ДПМНЕ, имаа голем број забелешки. Митхат Емини сметаше дека предложениот текст не го отсликува целосно историското минато на државата и дека има потреба од дообјаснување на државотворните елементи бидејќи на овој начин Албанците ќе останат народност, малцинство и ќе уживаат малцински права. Насер Зибири праша

---

280 Види: „Прецизно одредување на носителите на државноста“, в. Нова Македонија, 21.10.1991 г.

зошто не е преземена дефиницијата од Уставот од 1974 година, во која се спомнуваа албанската и турската народност и предложи да се додаде нов став кој би обезбедил национална рамноправност. Томислав Стојановски праша дали некој народ кој веќе има држава, може со друг народ да прави друга држава.

На крајот на дискусијата, Комисијата за уставни прашања го утврди конечниот текст на Преамбулата на Уставот. Во основа, текстот се засноваше на предлогот на Стручната група, а беше прифатен и амандманот на ВМРО-ДПМНЕ, во донесувањето на Уставот се поаѓа и од слободно изразената волја на македонскиот народ и граѓаните на Македонија на општонародниот Референдум од 8 септември, како и амандманот предложен од пратениците на ПДП во целите на Уставот да се наведе и гаранцијата на човековите права и националната рамноправност. Комисијата не прифати 2 амандмана поднесени од ВМРО-ДПМНЕ за вклучување на „Светата Климентова црква“, како и дефиницијата дека Република Македонија се конституира како национална држава на македонскиот народ и на сите граѓани што живеат во неа, а имаат македонско државјанство. Не беше усвоен ниту амандманот на ПДП: „Македонија е конституирана како национална држава на македонскиот народ и држава на албанската и турската народност“, очигледно под влијание на Уставот од 1974 година, како и предлогот во целите на Уставот да се наведе дека Македонија се конституира како суверена и самостојна и како граѓанска и демократска држава на: македонскиот народ, албанскиот народ во Македонија и националните и етнички групи на Турците, Власите, Ромите и другите кои живеат во Македонија, а се нејзини државјани. Во знак на протест против ставот на Комисијата, Абдурахман Алити најави повлекување на претставниците на ПДП од работата на ова тело. Инаку, на оваа седница на Комисија беше утврден и распонот на бројот на пратеници во Собранието (од 120-140 пратеници), беше додаден нов став во членот 3 („Границите на Републиката можат да се менуваат само врз принципот на доброволност и во согласност со Уставот и нормите на меѓународното право“), како и во однос на правата на борците во Илинденското востание, НОБ, итн.

По утврдувањето на текстот на Преамбулата, Комисијата се фокусираше на уште три значајни прашања. Првото прашање беше предлогот

на ВМРО-ДПМНЕ, во Уставот да се дефинираат и државните симболи. По долгата дискусија и ставот на Стручната група дека ова прашање не претставува уставна материја, овој предлог доби само шест гласови и не беше усвоен. Второто прашање беше и предлогот на Тито Петковски да се утврди рокот за спроведување на нови избори во период од 6-12 месеци кој, исто така, не беше прифатен. Конечно, се чини дека третото прашање коешто беше отворено во овој дел на дебатата предизвика најголеми полемики. Тоа се однесуваше на членот 3, односно службениот јазик во Републиката. За овој член, ПДП имаше поднесено амандман кој гласеше: „Во Република Македонија во службена употреба е македонскиот јазик и кирилското писмо, а во местата каде живеат Албанци, во службена употреба е и албанскиот јазик и неговото писмо. Во единиците на локалната самоуправа во кои живеат припадници на другите националности, во службена употреба се и нивните јазици и писма“. Дополнително, пратеникот на ПДП, Насер Зибири, потенцираше дека се спорни уште неколку одредби во предлог-текстот, поконкретно во членот 45 – за образованието, членот 49 – за изразување на националната припадност и членот 71 – за начинот на гласање во Собранието. Фрчкоски се заложи да се допрецизира преку користење поопшта формулација (10 или 20 отсто од населението). На овој предлог одлучно се спротивставија неколку пратеници од ВМРО-ДПМНЕ (Томислав Стојановски, Ацо Спировски и Томислав Стефковски). Тие повикаа на потребата да има еден службен јазик, како и да се види како се применува двојазичноста во соседните земји. Во таа насока, Томислав Стефковски порача дека „сакаме Македонија да биде македонска со уважување на правата на оние кои живеат во неа, како што ги дефинира Европа“.

Конечно, неколку дена подоцна, со утврдувањето на членот 7 за официјалниот јазик, заврши работата на Уставната комисија. Прифатен беше предлогот на пратеникот Зоран Крстевски наместо „во службена употреба“ да стои дека македонскиот јазик е службен јазик. Во оваа фаза, членот 7 беше формулиран на следниов начин: „Во Република Македонија службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Начинот на службената употреба на македонскиот јазик се уредува со закон. Во единиците на локалната самоуправа во

кои како мнозинство живеат припадниците на националностите, во службена употреба, покрај македонскиот јазик и кирилското писмо, се и јазикот и писмото на националноста, на начин утврден со закон. Во единиците на локалната самоуправа во кои како значителен број живеат припадниците на националностите, во службена употреба, покрај македонскиот јазик и кирилското писмо, се и јазикот и писмото на националноста, под услови и на начин утврден со закон“. На оваа формулација реагираше Ѓорѓи Наумов кој потенцираше дека ова создава мешавина на службени јазици во земјата.

По јавната дискусија, Комисијата за уставни прашања, на 28 октомври 1991 година, го утврди предлогот на Уставот, а потоа започна процедурата во останатите комисии на Собранието. Расправата продолжи во вкупно 13 комисии на Собранието. Непосредно пред започнувањето на оваа финална фаза на постапката, координаторката на пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ, Доста Димовска, соопшти дека партијата поднела вкупно 36 амандмани на текстот на Уставот и 2 амандмана на Уставниот закон и дека амандманите се поднесени во функција на одредување на националниот карактер на македонската држава.

Во рамките на дискусиите во останатите комисии на Собранието повторно доминираа претходно наведените теми, во најголем дел поврзани со Преамбулата и членот 7. ПДП инсистираше на вклучување на Албанците во Преамбулата, а ВМРО-ДПМНЕ на јакнење на националниот карактер на државата. Во оваа фаза не дојде до измена на Преамбулата, но беше прифатен амандманот на ВМРО-ДПМНЕ во врска со правото на граѓаните да основаат приватни образовни институции (член 45), како и правото на пратеникот да ја образложи оставката (член 66).

Во самата расправа, повторно дојде, до без малку, хаотична ситуација. Во комисиите се предлагаа серија амандмани, а за нив на крајот повторно требаше да расправа Уставната комисија, како и за предлозите кои стигнаа од: институциите, граѓаните, итн. Во некои комисии, ВМРО-ДПМНЕ обезбеди мнозинство и успеа да ги усвои 35-те амандмани. Поконкретно, тоа се случи на заедничката седница на Комисијата за меѓунационални односи и Комисијата за контрола над работата

на Службата за државна безбедност, каде со својот глас на пратениците на ВМРО-ДПМНЕ им се приклучи Владимир Голубовски од ВМРО-ДП. Уسوените амандмани се доста индикативни за гледиштата на оваа политичка групација во врска со идното државно уредување на земјата. Експедитивно беа усвоени серија амандмани, вклучувајќи ја дефиницијата на државата во член 1 („РМ е национална држава на македонскиот народ и држава на граѓаните нејзини државјани“); амандман на членот 5 за државните симболи; замена на терминот „националности“ со „национални малцинства и етнички групи“; амандман на член 61 дека Народната банка е централна банка во Републиката и ја емитува националната валута статер; амандман на членот 63 во врска составот на Собранието (Собранието го сочинуваат од 120, до 140 пратеници, од кои 20 се избираат од редот на македонското иселеништво); амандман за укинување на Советот за меѓунационални односи; беше повторно воведена функцијата потпретседател и усвоен предлог за бришење на старосната граница во условите за избор на претседател, итн. Во оваа фаза на постапката, еден од пратениците на ВМРО-ДПМНЕ, Михаил Пановски, предложи амандман во кој беше предвидено главен град да биде Охрид. Сепак, овој амандман не доби поддршка.

На Комисијата за општествено-политички систем, исто така, се водеше расправа по прашањето на Преамбулата. Во таа насока, на оваа седница своето мислење го изразија и неколку експерти. Професорот Светомир Шкариќ сметаше дека Македонија како национална држава треба да се врзе само со македонскиот народ, а да не се наведуваат припадниците на останатите националности, со образложение дека е тешко да се утврди нивниот број, а во таа насока дискутираа и Стојмир Михајловски и Гордана Сиљановска, кои се zaloжија дека националностите треба да бидат ставени под една синтагма – национални малцинства и етнички групи.²⁸¹

Во овој период, Македонија ја посетија двајца познати француски професори: Жан Башлер (професор по политичка филозофија на Сорбона) и Жак Кадар (професор по уставно право на Универзитетот Париз 2). Тие дадоа генерално позитивни оценки за структурата и содржината на предложениот текст нагласувајќи дека уставотворците „се

---

281 Види: „Претседателот да се избира во Собранието?“, в. „Нова Македонија“, 8 ноември 1991 г.

добри ученици во клубот на демократите“. Тие наведоа и неколку конкретни предлози во врска со подобрувањето на текстот. Предложија, на пример: изоставување на терминот „социјална држава“; замена на терминот „народ“, со граѓани; сугестии за постапката за распишување референдум, како и прашањата кои може да бидат опфатени со референдумот; честата примена на обврската за донесување закони со двотретинско мнозинство; засилена противтежа на уставната позиција на претседателот; како и потребата да се регулира кумулацијата на мандати и финансирањето на политичките партии, две прашања кои воопшто не беа регулирани во Уставот.²⁸²

На дел од овие забелешки се повика и пратеникот на ПДП, Мухамед Халили, кој предлагаше во членот 2, дефиницијата за суверенитетот, од народен (како што стоеше во предлог-текстот), да се трансформира во граѓански суверенитет. Дополнително, пратеникот Халили инсистираше на подобри формулации во историскиот дел на Преамбулата, како и дефинирањето на службените јазици во земјата, вклучувајќи ја и употребата во образовниот систем.²⁸³ Истиот ден, партијата НДП ги повика албанските пратеници да не учествуваат во гласањето за Уставот, кој ја ограничува перспективата за решавање на албанското прашање во Македонија.

До Уставната комисија пристигнаа околу 450 амандмани, а Комисијата одлучи по истите само да гласа, а не да влегува во материјална расправа, со оглед на тоа што истото веќе беше реализирано во текот на месец октомври. Најзначајна трансформација која беше постигната во оваа фаза беше трансформацијата на суверенитетот, од народен, во граѓански, како што предлагаа француските експерти и ПДП. Новиот став гласеше: „Во Република Македонија суверенитетот произлегува од граѓаните и им припаѓа на граѓаните“. Во делот на Преамбулата беа поднесени вкупно 15 амандмани, од кои беше прифатено само дополнувањето на Преамбулата со придавката „духовно“. Покрај тоа, Комисијата прифати и амандман со кој „границите на РМ може да се менуваат само во согласност со Уставот“ (од оваа формулација отпадна принципот на доброволност и со меѓународните норми). Во членот

---

282 Види: „Добри ученици во клубот на демократите“, в. „Нова Македонија“, 6 ноември 1991 г.

283 Види: „Уставот треба да биде прифатлив за сите“, в. „Нова Македонија“, 8 ноември 1991 г.

10 отпадна ставот со кој беше предвидено дека начинот на службена употреба на македонскиот јазик се уредува со закон. Во рамките на оваа седница имаше технички интервенции во повеќе членови (членот 17, 21, итн.).

Седницата на Собранието за донесување на нов Устав започна на 9 ноември. Уште на првиот работен ден по оваа точка стана јасно дека расправата ќе помине во поларизирана атмосфера, во најголем дел заради десните ставови на ВМРО-ДПМНЕ, кои бараа донесување на Устав со нагласена национална боја, и ПДП, која бараше вклучување и на албанскиот народ во Преамбулата, унапредување на употребата на албанскиот јазик, и јасно ставија до знаење дека се подготвени да ја напуштат седницата.

Пратениците на ПДП – НДП ја напуштија седницата откако Собранието го усвои амандманот на член 1 од Уставот, со кој Македонија беше дефинирана како матична држава на македонскиот народ и држава на граѓаните кои живеат во неа, предложен од пратеникот Наум Симјановски. Во жестока атмосфера повторно беше расправано за ова прашање, а во дискусијата се вклучија повеќе пратеници од, речиси, сите пратенички групи во Собранието. Во обид да се надмине оваа ситуација, беше предложено поединечно гласање за овој амандман, што беше прифатено. Со оглед на фактот дека на поединечното гласање за овој амандман гласаа само 40 пратеници, истиот не беше усвоен. Сличен амандман имаше поднесено и независниот пратеник Тодор Петров²⁸⁴ („Република Македонија е држава на македонската нација и на сите граѓани кои живеат во неа“), меѓутоа и овој амандман не беше усвоен.

По неусвојувањето на овој амандман на членот 1, во Собранието дојде до неколкудневна пауза, во најголем дел предизвикан заради ставот на ВМРО-ДПМНЕ дека сака да ја консултира базата за новонастанатата ситуација. На 14 ноември, пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ повторно побара тридневна одлагање на седницата и нејзино закажување на 18 ноември.

---

284 Независниот пратеник Тодор Петров во рамките на расправата за уставот имаше поднесено преку 130 амандмани.

По продолжувањето на седницата, а имајќи ја предвид сложеноста на ситуација, на пратениците им се обрати претседателот Глигоров кој ја нагласи важноста од донесувањето на новиот Устав, додавајќи дека донесувањето на овој акт ќе ја отвори вратата за меѓународно признавање и прием во членство на Обединетите нации.

По неговиот говор, повторно продолжија јаловите општи дискусии, без позначајно поместување на ставовите.

Во овој период се организираа и протести пред Собранието, во најголем дел на приврзаници на ВМРО-ДПМНЕ. На 14 ноември 1991 година, овие протести ескалираа со тоа што протестантите се упатија кон зградата на Македонската радио телевизија, каде побараа средба и беа примени од директорот Тихомир Илиевски. Средбата беше снимена и емитувана. Од страна на протестантите на разговорите учествуваа неколку претставници на ВМРО-ДПМНЕ, а во една наелектризирана атмосфера на крајот беа соопштени нивните барања: оставка на Стојан Андов, забрана на албанските политички партии и „сите уредници, директори, заменици-директори со презиме на 'ик' да бидат распределени на други соодветни работни места“.

За овој настан имаше реакција на јавноста. Независниот синдикат на новинарите на Македонија ги осуди овие насилни и улични методи и предупреди на појавата на првите знаци на фашизам кој е во тесна врска со притисоците кои се прават врз новинарската професија и настојувањето таа да се стави под патронат само на една партија. Во знак на протест, на 16 ноември сите радио и телевизиски програми организираа молк во периодот од 19.30 до 19.40 часот, а весниците (дневни, неделни и месечни) објавија по една бела страница.

Еден ден пред донесувањето на новиот Устав, Собранието расправаше за уште две значајни прашања: употребата на јазикот во образованието и прашањето на симболите. Амандманите коишто беа поднесени на членовите што се однесуваа на овие прашања не беа прифатени во Собранието. Во таа насока, за членот 44, во којшто беше регулирано општото право на образование, ПДП и НДП побара да се додадат зборовите: „на мајчин јазик“. За ова прашање дискутираа, речиси, сите пратеници на оваа пратеничка група, но амандманот беше отфрлен, со образложение дека прифаќањето на овој амандман

би создало обврска за обезбедување услови за образование во сите степени на сите националности кои живеат во Македонија. Слична ситуација се создаде и во рамките на дискусијата за членот 48.

Дополнително, дискусијата се вжести околу употребата на знамињата на народностите. ПДП побара во Уставот да се инкорпорира правото за користење на националните симболи. Консеквентно на тоа, Мерсим Положани потенцираше дека Албанците почитувајќи го своето ќе го почитуваат и другото знаме и на сите треба да им е јасно дека знамето за кое бараат уставно решение не треба да се третира како знаме на албанската држава. На дискусијата се надоврзаа уште неколку пратеници од ПДП, но и неколку пратеници од ВМРО-ДПМНЕ кои инсистираа дека знамето е првенствено државен симбол.²⁸⁵

Комплексната ситуација со користењето на знамињата ја објаснија членовите на Стручната група. Во таа насока, се потенцира дека нема дилеми дека во националните особености на малцинствата се вклучуваат и симболите, но проблемот се јавува во практиката, во случаите кога тие симболи на националностите се истоветни со симболите на други држави. На крајот, не дојде до промена на членот во насока на вклучување на правото на националностите за употреба на знаме.

Последниот ден кога беше донесен Уставот, се водеа долги дискусии за уште неколку прашања. Прво, се отвори прашањето во врска со одлучувањето во Собранието со оглед на фактот дека ПДП – НДП имаше поднесено амандман во кој беше предвидено дека кога Собранието одлучува за прашања од витален интерес за националностите коишто живеат во Македонија, неопходно е постигнување консензус. За овој амандман беше образложено дека претставува заштитен механизам за малцинството во случаи на надгласување од страна на мнозинството. Се водеше дискусија, но на крајот овој амандман не беше прифатен. За него гласаа само 22 пратеници.

Во натамошниот тек на дискусијата се расправаше за составот на новиот Совет за меѓунационални односи. Беше предвидено Советот да го сочинуваат претседателот на Собранието и по двајца членови: Македонци, Албанци, Турци, Власи, Роми и двајца членови од другите

---

285 Види: „Утврден спорниот член за образование“, в. „Нова Македонија“, 17 ноември 1991 г.

националности. Во рамките на дискусијата, беше поднесен и амандман – во составот на ова тело да учествуваат и двајца Срби, но овој предлог не беше прифатен. Во делот на надлежноста, беше утврдено дека Советот ги разгледува прашањата од меѓунационалните односи во Републиката и дава мислење и предлози за нивно решавање. При тоа, Собранието е должно да ги разгледа мислењата и предлозите на Советот и да донесе одлука во врска со нив.

За предложениот амандман на ВМРО-ДПМНЕ и на пратеникот Тодор Петров за воведување на функцијата потпретседател на претседателот, гласаа само 23 пратеници.

Беше поднесен и предлог во членот 118 да се утврди дека „Републиката со закон ќе пренесе определени права на Општината Крушево“, но за овој член гласаа само 51 пратеник.

Конечно, се водеше и дискусија за ограничувањето на долната граница на возраста на претседателот на Републиката (40 години), но не дојде до промена на предложеното решение. Едно од последните прашања коишто беа предмет на дискусија беше опфатот на надлежностите на локалната самоуправа.

Со оглед на тоа што во дискусиите доминираше прашањето за дефиницијата на Републиката, како и предвидените права на малцинствата, односно заедниците, во овој дел ќе се направи кратка споредба со најзначајните одредби на Уставот на СРМ поврзани со истите.

Во член 1 на Уставот на СРМ од 1974 година, беше предвидено дека СРМ е национална држава на македонскиот народ и држава на албанската и турската народност во неа.

Посебен дел (11) од Уставот на СРМ, во главата за општествено-политичкиот систем, беше посветен на рамноправноста на народностите (член 177 – 183). Во членот 177 беше декларирано дека македонскиот народ и народностите се рамноправни и имаат исти права и должности, како и обврска, за сразмерна застапеност на народностите во: собранијата на општините, Собранието на СРМ, како и соодветна застапеност во нивните органи.

Членот 178 го гарантираше правото на слободна употреба на јазикот на народностите, изразувањето и развивањето на нивната

култура, како и правото на основање установи и организации коишто ги обезбедуваат овие права. Беше предвидена обврска на општините и Републиката да се грижат за развојот на воспитувањето и образованието, како и за развојот на: печатот, радиото, телевизијата и културните дејности, на јазикот на народностите. Значајно е да се потенцира дека овој Устав го предвиде правото на народностите да го употребуваат знамето на народноста.

Во однос на употребата на јазиците беа посветени повеќе одредби: прво, беше предвидено дека во местата во кои живеат народностите, воспитувањето и образованието на припадниците на народностите се остваруваат во воспитни установи и училишта, односно одделенија, во кои воспитувањето и наставата се изведуваат на јазикот на соодветната народност; второ, на подрачјата во кои живеат припадници на народностите, во јавниот и општествениот живот, јазиците и писмата на народностите се рамноправни со македонскиот јазик; трето, во општините на чие подрачје живеат припадници на народностите, одлуките и другите поважни акти на собранијата на општините и на организациите на здружениот труд и на другите самоуправни организации и заедници се објавуваат и на јазиците на народностите. Јавните натписи на овие подрачја се и на јазиците на народностите; и четврто, припадниците на народностите имаат право на употреба на својот јазик и писмо во остварувањето на своите права и должности, како и во постапката пред државните органи и организациите што вршат јавни овластувања. Беше предвидено овие прашања да се доуредат со: закон, статут на општината или со општи акти на организациите на самоуправниот труд.

Со членот 183 беше предвидено формирање на посебно тело – Комисија за меѓунационални односи во Собранието на СРМ и во собранијата на општините на чие подрачје живеат припадници на народностите. Беше предвидено ова тело да го следи и разгледува остварувањето на рамноправноста на народностите и другите нивни права утврдени со Уставот и со законите и да предлага мерки за нивно остварување. Комисијата требаше да се формира врз паритетна основа, односно еднаков број на припадници на македонскиот народ, албанската и турската народност.

Во Уставот на СРМ од 1974 година, прашањата на правата на етничките групи беше регулирано во членовите 220 – 222. Во член 220 беше гарантирана слободата на изразување на припадноста на народ, односно народност, слободата на изразување на националната култура и слободата на употреба на својот јазик и писмо. Покрај гаранцијата на рамноправноста на етничките групи со македонскиот народ и народностите, во член 221, став 2, беше предвидено дека општините и Републиката обезбедуваат припадниците на етничките групи да бидат сразмерно застапени во собранијата на општините и во Собранието на СРМ, како и да бидат соодветно застапени во нивните органи. Покрај гаранцијата на правото слободно да го употребуваат својот јазик, да ја изразуваат својата култура и да основаат установи и организации во тој домен, во член 222 беше предвидена обврската за општините и Републиката да се грижат за развојот на: радиото, телевизијата, печатот и културните дејности, на јазиците на етничките групи. Конечно, во став 3 на овој член, беше предвидено дека припадниците на етничките групи имаат право да го употребуваат знамето на етничката група.

На 17 ноември 1991 година, Собранието на Република Македонија го донесе **Уставот на Република Македонија**, со 92 гласа „за“, од вкупно 120 пратеници. Пратениците од ПДП и НДП не гласаа за Одлуката. На истата седница беше донесена и Одлука за прогласување на Уставот на Република Македонија, како и Уставниот закон за спроведување на Уставот на Република Македонија.²⁸⁶

Усвојувањето и прогласувањето на Уставот беше извршено во свечена атмосфера, со силни аплаузи и емотивни извици „Македонија, Македонија“.²⁸⁷ Во повеќе градови во Републиката граѓаните излегоа спонтано на улиците и го прославија донесувањето на основниот правен акт на новата македонска држава. Граѓаните на Штип побараа 17 ноември да биде прогласен за државен празник.

Во однос на ставот во врска со Уставот, пратеникот на ПДП, Ештреф Алиу, нагласи дека Уставот требаше да понуди нешто повеќе

---

286 Меѓу другото, овој Уставен закон утврди временски лимит од 6 месеци за донесување на повеќе закони кои беа во функција на осамостојувањето на Македонија како, на пример, законите за: одбрана, државјанство, лична карта, патни исправи, судовите, итн.

287 Шкариќ С., *Уставно право – прва книга* (Скопје: Унион Трејд, 1994).

околу изградбата на системски решенија што би помогнале за еден вид консензус кога се во прашање меѓунационалните односи. Во однос на гласањето, тој сугерираше дека за да нема сомневање, на 26. седница ПДП – НДП задоцни заради други работи што моментално се наметнаа и за коишто требаше да се одлучи, а не заради замислата за некоја блокада или конкретно договарање што да се прави во последен момент во Парламентот.²⁸⁸

По повод донесувањето на Уставот, претседателот Глигоров изјави: „Морам да ви кажам дека бев сигурен, но од друга страна бев трпелив, знаејќи дека само со упорно разјаснување на проблемите ќе дојдеме до крајната цел и ќе се увериме дека нема друг начин за да дојдеме до самостојна држава освен по демократски пат да ја извршиме пораката која ни беше зададена од народот преку Референдумот. Тој ни порача слободна и суверена Македонија“. Во однос на ставот на ПДП – НДП во однос на новиот Устав, претседателот Глигоров изјави дека е значајно што пратениците Албанци беа во Парламентот. Ова е нивна држава и сите заедно мораме да го развиваме духот на толеранцијата, кој морам да забележам дека го немаше во одделни дискусии. Соживотот, сепак, е нешто без што не може Македонија“.

На посебна прес-конференција, ПДП – НДП ги изнесоа ставовите за недавање поддршка на Уставот. Митхат Емини потенцираше дека формално-правно Уставот ги исполнува сите претпоставки за највисок правен акт во Македонија, но за да има легитимитет од сите граѓани, неговата содржина требаше да биде прифатлива за Албанците во Македонија. На прашањето дали во Македонија може да дојде до национални немири, пратеникот Мерсим Положани одговори дека и доколку дојде до такво нешто нема да бидат виновни Албанците бидејќи тие и понатаму ќе се борат за своја рамноправност, но само со демократски и цивилизирани методи.²⁸⁹

Неколку дена подоцна, на 20 ноември 1991 година, беше одржана посебна седница на Собранието на која свечено беше прогласен Уставот на Републиката. На седницата присуствуваа: претставници на најзначајните државни органи, преживеаните членови на Првото

---

288 Види: „Лошата проценка ќе биде во наша штета“, в. „Нова Македонија“, 18 ноември 1991 г.

289 Види: „Уставот нема легитимитет кај Албанците“, в. „Нова Македонија“, 20 ноември 1991 г.

заседание на АСНОМ, народните херои од НОБ, претставници на територијалната одбрана, собранијата на општините, итн., но не и пратениците на ПДП – НДП.

Уставот на Република Македонија ѝ припаѓа на новата генерација на европски устави, т.е. се темели врз традицијата на нововековниот европски конституционализам.²⁹⁰ Оваа констатација се темели врз: имплементираниот граѓански концепт на Уставот; гаранциите на основните слободи и права на човекот и граѓанинот,²⁹¹ особено гаранциите за остварување на малцинските права; примената на концептот на поделба на власта во организацијата на државната власт; целосната дезидеологизација на Уставот; промоцијата на пазарната економија, итн. Сепак, тенденцијата на уставотворците, преку јасен и нормативно прецизен уставен текст, однапред „да се смали можноста и потребата од постојани и тековни амандмански измени на Уставот и неговата зависност од тековните политички проблеми“ се покажа како нереална со оглед на големиот број уставни измени²⁹², особено по воениот конфликт во 2001 година. Во периодот од 30 години постоење, Уставот на Република Македонија беше изменет со дури 36 амандмани. Дел од овие амандмани произлегоа од очекувањата и преземените обврски кон меѓународниот фактор (меѓународното признавање, Охридскиот и Преспанскиот договор), а значителен дел произлегоа од идентификуваните слабости во функционирањето на определени органи (особено изборот на судиите и јавниот обвинител, мнозинството за донесување на закони во собранието, итн.).

Во процедурата за донесување на Уставот доминираа и повеќе спорни прашања. Едно од тие прашање беше прашањето на суверенитетот: дали тој да му припаѓа на нацијата или на граѓаните? Пратениците на ВМРО-ДПМНЕ, по примерот на Хрватска, се zaloжија

---

290 Образложение на Уставот на Република Македонија, поднесено кон Предлог-уставот од страна на експертската група што го подготви нацрт-текстот на Уставот.

291 Според Фрчкоски, вака конципираната „граѓанскост“ на Уставот, како и капацитетот на обезбедените права, му ја донесоа релативно високата оценка, како акт што е конципиран во согласност со базичните демократски и либерални начела и рецентни уставни стандарди (Види: Фрчкоски Љ.Д. *Моделош на меѓуешиничкише огноси во Македонија* (Скопје: „Круг“, 1998).

292 До август 2005 година, донесени се 19 амандмани на Уставот на Република Македонија, а во процедура се и серија амандмани поврзани со реформата на судскиот систем.

за донесување национален Устав, што значеше дефинирање на Република Македонија како национална држава на македонскиот народ и како држава на граѓаните – нејзините државјани. На 14 ноември 1991 година, ВМРО-ДПМНЕ дури одржа и протестен собир барајќи донесување „национален устав“. Од друга страна, партиите на етничките Албанци се залагаа да се определи позицијата на Албанците како конститутивен фактор, а во духот на одредбите на Уставот на СРМ од 1974 година и неговите амандмани. Како обид за компромис беше прифатена формулацијата дека во Република Македонија суверенитетот произлегува од граѓаните и им припаѓа на граѓаните,²⁹³ но и беше дополнета Преамбулата на Уставот со „историскиот факт дека Македонија е конституирана како национална држава на македонскиот народ во која се обезбедува целосна граѓанска рамноправност и трајно сожителство на македонскиот народ со: Албанците, Турците, Власите, Ромите и другите националности кои живеат во Република Македонија“. Овие измени во предложената Преамбула беа причина пратениците од албанско етничко потекло да ја напуштат седницата на која се расправаше за Уставот. Инаку барањата за измена на Уставот токму врз оваа основа беа континуирано присутни во агендата на албанските политички партии, кои на уставниот текст гледаа како на еден од главните генератори на кризата, која кулминираше во 2001 година.

Се разбира дека имаше издржана критика за дел од уставните одредби од страна експертите. Така, на пример, Мирјана Малеска во интервјуто за весникот „Нова Македонија“ го поздрави вклучувањето и гаранциите за правото на основно и средно образование на македонски јазик, службената употреба на јазикот и писмото на националностите во единиците на локалната самоуправа каде се мнозинство, но и генерално постоење на елементарна клима во која може да се зборува за чувствителни прашања, кои според неа „воопшто не се за потценување“. Од друга страна, Уставот ја пропушти можноста за воведување елементи на консензуална демократија, или некој нејзин вид што би одговарал на нашите прилики, особено во делот на донесувањето на законите со ограничување на мнозинското одлучување, особено за

---

293 Устав на Република Македонија, член 2, став 1.

конкретни закони коишто го засегаат: националниот, културниот или јазичниот идентитет (на пример, Законот за личното име или Законот за кривична постапка).²⁹⁴

Во рамките на постапката за донесување нов Устав, беше донесен и Уставен закон за спроведување на Уставот на РМ. Со овој Закон беше утврдена обврска во рок од една година да се усогласат законите што не се во согласност со новиот Устав. Покрај тоа, беше утврдена и листа на закони коишто треба да се донесат во рок од 6 месеци од донесувањето на новиот Устав.²⁹⁵ Покрај тоа, со Уставниот закон беше утврдена потребата за регулирање на државјанството на РМ, а беше регулирано и траењето на мандатите на: постојниот пратенички состав, претседателот и Владата на РМ, како и изборот на судиите. Околу прашањето на траењето на мандатите, беше отворено прашањето како да се регулира статусот на потпретседателот на претседателот на Републиката со оглед на фактот дека Љубчо Георгиевски поднесе оставка неколку недели пред донесувањето на Уставот. Како резултат на тоа, беше усвоена компромисна одредба дека потпретседателот ќе продолжи да ги врши функциите со права и должности утврдени со Амандманот LXXV, до одржувањето на нови избори, а најдоцна до истекот на мандатот за кој е избран. Беше предвидено изборот на сите судии во судовите и именувањето на јавниот обвинител според новиот Устав да се изврши во рок од шест месеци од конституирањето на Републичкиот судски совет, а изборот на судиите на Уставниот суд – најдоцна во рок од три месеци по конституирањето на Републичкиот судски совет. Исто така, беше предвидено дека до конституирањето на Републичкиот судски совет нема да се врши избор на судии на судовите и именување на јавни обвинители во јавните обвинителства, на кои им истекол мандатот.

---

294 Види: „Секое национално барање не е национализам“, в. „Нова Македонија“, 31 мај 1992 г.

295 Во листата беа вклучени: Законот за Републичкиот судски совет, Законот за судовите, Законот за јавното обвинителство, Законот за народниот правобранител, Законот за трансформација на општествената сопственост, Законот за државјанство на РМ, Законот за личната карта, Законот за преминот на државната граница и движењето во граничниот појас, Закон за движењето и престојот на странци, Законот за патните исправи на државјаните на РМ, Законот за одбраната на РМ, Законот за локалната самоуправа и Законот за територијалната поделба, како и Законот за грбот, знамето и химната на РМ.

Покрај тоа, со овој Закон постојната граница беше утврдена за државна граница, а беше регулирана и примената на сојузните прописи. Значајно е да се нагласи дека во член 13 на Уставниот закон беше утврдено дека „вооружените сили на Република Македонија, до донесувањето на Законот за одбраната на Република Македонија, ги сочинуваат: единиците, командите и штабовите на територијалната одбрана на Република Македонија. Служењето на воениот рок на регрутите и служењето на воената обврска во резервниот состав ќе се врши во вооружените сили на Македонија, од став 2, на овој член“.²⁹⁶

Колоритот на првиот повеќепартиски Парламент јасно се манифестираше во дизајнот на новиот Устав кој претставуваше обид за еден среден пат меѓу екстремните позиции, како на ВМРО-ДПМНЕ, така и на ПДП. Во голем дел, неговиот дизајн се потпираше врз: решенијата на Стручната група; политичките одлуки за концептот на одредени институти, права, органи, итн.; но и јавната дискусија и собраниската расправа во којашто често учествуваа и поединци кои немаа ниту основни познавања на уставно-правната област, што целата постапка ја направи исклучително комплексна. Уставот е одраз на едно кризно време, време во коешто граѓанската војна во Југославија стана реалност и, истовремено, историска шанса на нашите граѓани за првпат во историјата да живеат во своја самостојна држава. Сепак, за повеќе значајни прашања, овој Устав не претставуваше решение за реалните проблеми. Политичката одлука овој уставен документ да не го задржи прифатениот концепт на заштита на правата, особено на народностите и етничките групи, од Уставот на СРМ од 1974 година, имаше далекусежни последици. Тоа резултираше во: континуирана нестабилност во меѓуетничките односи, бојкот, паралелни институции и кулминираше во настаните од 2001 година. Уставните решенија за повеќе прашања, за кои стана збор во овој дел на монографијата, претставуваат генератор на таа криза.

Со донесувањето на Уставот на Република Македонија формално-правно заврши процесот на осамостојување на Република Македонија. Меѓутоа, гледано од денешна дистанца, донесувањето на Уставот

---

²⁹⁶ Уставен закон за спроведување на Уставот на Република Македонија, („Сл. весник на РМ“, бр. 1991/52).

беше само една од фазите во процесот на создавањето на меѓународно призната самостојна и демократска македонска држава. По донесувањето на Уставот, Република Македонија се соочи со предизвикот наречен меѓународно признавање на државата и, без двоумење, може да се каже дека ќе го изоди „најдолгиот пат“ од сите новонастанати држави во Централна и Источна Европа. Меѓународното признавање на државата претставуваше еден вид потврда на процесот на осамостојување, но на меѓународен план. Токму од овие причини, од суштествено значење е да се анализира улогата на меѓународниот фактор во признавањето на Македонија.

БЕЗ ИСПУКАН КУРШУМ?

Пред да се премине на следната глава, која ќе се позанимава подетално со ова прашање, мора да се даде осврт и на еден сериозен проблем со кој Република Македонија се соочуваше во процесот на осамостојување, но и по стекнувањето на самостојноста, а тоа беше – Југословенската народна армија.

Македонија претставуваше дел од Третата армиска област и на нејзината територија беа распоредени значајни воени сили. Со кулминацијата на кризата и започнувањето на судирите во останатите републики, Македонија се соочи со два исклучително значајни предизвици: прво, големото армиско присуство, наспроти лимитираните капацитети на Територијалната одбрана и Републичкиот секретаријат за внатрешни работи, и второ, фактот што, согласно Правилата за служба во ЈНА, војниците на отслужување на вториот дел на воениот рок се упатуваа во другите југословенски републики, кои во новонастанатите околности се соочуваа со воени судири. Инаку, според податоците наведени во одговорот на прашањето од делегатот Тодорка Арсениевска до Сојузниот секретаријат за народна одбрана по настаните во Сплит, вкупната застапеност на војниците – Македонци во ЈНА беше 6,9 % во однос на вкупниот регрутен контингент.

Како што беше изнесено во претходниот дел, во периодот од мај до септември 1991 година почна да се зголемува бројот на жртви – војници од Македонија, кои беа убиени или ранети на боиштата во другите републики. Токму прашањето на враќањето на војниците, но и престанокот на нивното натамошно упатување во другите републики, ја преокупираше македонската јавност во текот на 1991 година. Во

неколку наврати беа организирани протести на родителите на војниците, а за ова прашање расправаше и Собранието.

Иако Република Македонија не беше директно вклучена во воениот конфликт, војниците од Македонија беа присутни на сите воени фронтови. Од тие причини, македонските власти повеќепати се обидуваа да го спречат регрутирањето и испраќањето на македонски војници на отслужување на воениот рок во другите југословенски републики. Во таа насока, македонското раководство уште на самиот почеток на кризата се залагаше за избегнување на виолентен судир со ЈНА и се обидувааше да издејствува мирно повлекување на ЈНА од територијата на Македонија.

Непосредно по одржувањето на Референдумот за независност, ЈНА донесе одлука да прекомандува преку 2 000 регрути од Македонија, коишто само што ја завршија обуката, на кризните жаришта во други републики, во најголем дел во Хрватска. Овој потег повторно наиде на силна реакција на јавноста, како и на Владата, а беше свикана и седница на Советот за прашањата на народната одбрана на Републиката. На седницата одржана на 16 септември 1991 година беа утврдени повеќе ставови: (1) да не се испраќаат регрути од Македонија во ЈНА додека не заврши војната; (2) согласно остварените договори со Командата на Третата воена област, да се вратат регрутите од Македонија на доотслужување на воениот рок во Републиката; (3) воената евиденција да остане во надлежност на републичките органи; (4) за овие ставови да се запознаат релевантните републички, федеративни и меѓународни инстанции.

На целата ситуација големо влијание имаше и револтот на родителите и блиските на регрутите од Македонија, кои на 17 септември, во претпладневните часови организираа протест пред Собранието на Македонија. Родителите влегоа во собраниската сала и остварија директни разговори со претседателот Глигоров. Непосредно потоа, беше обзнането дека регрутите од Македонија се упатени во гарнизоните во: Бања Лука, Бихаќ, Билеќа и Книн.

На 25 септември 1991 година, Владата на Македонија упати апел до граѓаните да не се одсвиваат на поканите на воените власти.²⁹⁷ Иако

---

297 Тунтев А., *Република Македонија: прва декада (1990-1999)*, (Скопје: Книгоиздателство МИ-АН, 2005).

војната на територијата на Југославија ескалираше, а во Македонија се одржа Референдумот за самостојност и беше донесен нов Устав, статусот на ЈНА сè уште не беше решен, а нејзините планови, во врска со Македонија – непознати. На 27 септември 1991 година, Министерството за одбрана ги повика регрутите од Македонија да не ги примат поканите за упатување на отслужување на воениот рок.

Воената ситуација дополнително се влоши на почетокот на октомври и со Одлуката на некомплетното Претседателство на СФРЈ (4 членови, од вкупно 8) да прогласи непосредна воена опасност и да преземе одредени ингеренции на Собранието кое не беше во можност да се состане. Македонскиот член на Претседателството на СФРЈ, Тупурковски, овој чин го осуди, го оцени како узурпација на власта и сметаше дека со ова е уништена секоја перспектива за демократски расплет на југословенската криза по договореното сценарио. Една од првите одлуки на Претседателството беше да се нареди делумна мобилизација на ЈНА, а истиот ден на јавноста ѝ се обрати и сојузниот секретар за народна одбрана, Вељко Кадиевиќ. Кадиевиќ нагласи дека во „Хрватска на дело е неонацизам“ и дека постапувајќи по Одлуката на Претседателството на СФРЈ исклучителна цел на армијата е да ги спречи крвавите меѓунационални судири и да го оневозможи геноцидот на српскиот народ. Во обраќањето додаде дека во тие краишта на Хрватска упатија дел од гарнизоните во другите делови на Хрватска и од другите краишта на земјата.

На почетокот на октомври, дополнителна вознемиреност во македонската јавност предизвика присуството и вежбовните активности на српските резервисти на полигонот Криволак.

На крајот на октомври, со оглед на сите настани што се случуваа во Македонија и Југославија, прес-конференција одржа командантот на Третата воена област, која ја вклучуваше и нашата Република, генерал потполковник Милутин Кукањац. Темата на оваа прес-конференција беше: „Некои актуелни прашања за положбата и улогата на Третата воена област на просторот на Република Македонија“. На почетокот на конференцијата Кукањац ја изнесе познатата крилатица на ЈНА од тој период – „пред очите на јавноста се урива нашата татковина – Југославија“ и додаде: „ЈНА, како силна југословенска институција,

им пречи на разбивачите на земјата, како на оние во земјата, така и на оние во странство, во нивната валкана работа – создавање мини држави“. Тој изрази подготвеност за соработка со легално избраните власти, но укажа на серија проблеми (според него, спречувањето на резервниот состав да оди на обука, да не се предава воената евиденција, штетните последици на повикувањето на дезертерство, итн.). На прашањето од новинарите: „Дали ЈНА ќе ги почитува одлуките на македонскиот Парламент“, Кукањац одговори дека ЈНА ги почитува сојузните закони и Уставот, но и републичките кога се во согласност со сојузниот.²⁹⁸

Имајќи ги предвид сите овие околности, на почетокот на месец ноември, Претседателството на СДСМ се обрати до Владата на РМ со јавна прозивка во врска преземањето на надлежноста за безбедноста на Републиката, вклучувајќи акти со кои ќе се дефинира новиот одбранбено-заштитен систем на Републиката, како и повлекувањето на опремата на ЈНА од Македонија и упатувањето на регрутите на боиштата во Хрватска и постигнување договор за заминување на оваа армија од Македонија.

Прашањето на улогата на ЈНА се отвори и непосредно по донесувањето на новиот Устав. Блаже Ристески ја повтори заложбата на претседателот Глигоров дека ЈНА отсега е гостин во Македонија и таа ќе треба да се однесува како гостин спрема учтиви, љубезни и внимателни домаќини, кои имаат почит и уважување кон неа. Сите настанати прашања во врска со оваа ситуација, Македонија ќе ги решава во согласност со заемните интереси и потреби и во духот на политиката што ја водевме досега.²⁹⁹

И покрај донесувањето на Уставот, ЈНА продолжи со доставувањето покани за отслужување на воениот рок, како и мобилизација на резервисти. Во периодот на донесувањето на Уставот, загина и 35-тата жртва од Македонија – војникот Антонио Неделковски, кој го загуби животот во Вуковар токму на 17 ноември 1991 година, денот кога беше донесен новиот Устав на Македонија. Еден ден по неговиот погреб, до родителите пристигна неговото последно писмо, коешто беше објавено

---

298 Види: „Армијата не се повлекува од Македонија“, в. „Нова Македонија“, 30 октомври 1991 г.

299 Види: „Армијата – гостин“, 21 ноември 1991 г.

во дневниот печат. Во писмото, меѓу другото, Антонио пишува: „Војна е тато. Се гине. Не сакам за тоа да пишувам. Поради мама. Многу мои другари загинаа не знаејќи зошто, и за кого. За чиј интерес?“.

Како што веќе беше прикажано, соодветно влијание на развојот на новиот систем на одбрана на Република Македонија имаше донесувањето на Уставот на РМ и почетокот на меѓународното признавање на Републиката. Интензивно се водеа разговори меѓу сите засегнати страни, а истовремено, во подготовка беше нов Закон за одбрана кој требаше да ги уреди овие прашања. Паралелно со тоа, се вршеа консултации меѓу Територијалната одбрана и Организацијата на резервните старешини за сите релевантни прашања поврзани со овој процес.

Имајќи го тоа предвид, на 21 јануари 1992 година, Владата донесе две клучни одлуки поврзани со фактичката имплементација на обврските коишто произлегуваа од статусот на независна држава. Првиот документ беше Одлуката за прифаќање на старешините на ЈНА, воените службеници и граѓанските лица на служба во ЈНА од страна на Република Македонија³⁰⁰, а вториот документ – Одлука за отповикување на сите дипломатско-конзуларни и културни претставници од Република Македонија од Сојузниот секретаријат за надворешни работи и странство.³⁰¹

Со првата Одлука, РМ ги прифати сите старешини на ЈНА, воените службеници и граѓанските лица на служба во ЈНА во системот на одбрана на РМ. Прифаќањето на претходно наведените категории подразбираше: нивно вработување, пензиско и инвалидско осигурување, здравствена заштита и решавање на станбеното прашање, доколку го немаат решено во Република Македонија.

Со втората Одлука, РМ ги отповика сите дипломатско-конзуларни претставници од РМ во Сојузниот секретаријат за надворешни работи и странство. Согласно оваа Одлука, овие лица требаше да се пријават во Владата на Република Македонија до 31.1.1992 за регулирање на

---

300 Одлука за прифаќање на старешините на ЈНА, воените службеници и граѓанските лица на служба на ЈНА од страна на РМ, „Сл. весник на РМ“, бр. 3/1992.

301 Одлука за отповикување на сите дипломатско-конзуларни и културни претставници од Република Македонија од Сојузниот секретаријат за надворешни работи и странство, „Сл. весник на РМ“, бр. 3/1992.

правата од работен однос. Според достапните податоци, на работа во Сојузниот секретаријат за надворешни работи и странство биле 91 лице, од кои 53 лица работеле во Секретаријатот, а на должност во странство биле 38 лица. До определениот рок, до надлежниот орган на РМ се пријавиле вкупно 60 лица (од кои 31 лице од Секретаријатот во Белград и 29 лица кои работеле во дипломатско-конзуларните претставништва на Југославија). Подоцна на оваа листа се придружија уште неколку лица, а вкупно 25 лица од кадрите од Македонија во југословенската дипломатија не се вратија во земјата од различни причини (пензионирање, семејни и други причини).³⁰²

Заради комплексноста на ситуацијата и опасноста од несакани инциденти, Собранието на Република Македонија како прв од системските закони, на 14 февруари 1992 година го донесе токму Законот за одбрана. Неговото донесување беше предвидено во Уставниот закон за спроведување на Уставот на Република Македонија. Меѓу другото, овој Закон предвидуваше формирање на Армија на Република Македонија.

Владата и политичкото раководство на земјата имаа усвоено начелен став дека на Републиката не ѝ е потребна голема армија и дека истата треба да се опреми, првенствено, за достоино обезбедување на границите, согласно финансиските можности.

Претходно, Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 30 јануари 1992 година, го усвои Предлогот за донесување Закон за одбрана на Република Македонија. Во Законот беше предвидено воспоставување оружени сили во форма на Армија на Република Македонија кои ќе го штитат територијалниот интегритет и независноста на Републиката. Според Законот, Армијата се состоеше од постојан и резервен состав. Беа уредени повеќе аспекти на одбранбениот систем, вклучувајќи ги и воената состојба, надлежноста на државните органи, и сл.

На почетокот на февруари, во функција на ограничување на движењето на ЈНА, Владата донесе Одлука за контрола на движењето на воените возила на територијата на Републиката. Оваа Одлука, начелно,

---

302 Тунтев А., *Република Македонија: прва декада (1990-1999)*, (Скопје: Книгоиздателство МИ-АН, 2005), стр. 414 – 415.

се почитуваше. Армијата во овој период етапно го започна своето повлекување од Македонија. За разлика од Словенија и Хрватска, во Македонија не дојде до блокирање на објектите на ЈНА.

Паралелно со тоа, од страна на ЈНА сè уште се користеа начини за заплашување на населението. Така, на пример, на 6 февруари, авион од типот „супер галеб“ го надлета строгиот центар на главниот град. Во текот на февруари, во дневниот печат беше објавено дека ЈНА ја минирала касарната „Кузман Јосифовски – Питу“ во широчина од над 60 метри до оградата што, исто така, предизвика вознемиреност кај јавноста. Исто така, имаше слична информација за минирање на поширокиот простор околу Аеродромот „Петровец“ во Скопје.

Со оглед на тоа што законски беше поставен нов систем на одбрана на Републиката, во овој период се отвори и прашањето со кого треба да се преговара околу можната дислокација на ЈНА од Македонија – со Претседателството на СФРЈ, или со Генералштабот на Армијата? Македонија имаше став дека треба да се преговара директно со Генералштабот на Армијата, бидејќи Претседателството на СФРЈ не беше легитимно, како и заради фактот што разговорите со Словенија и Хрватска се одвиваа во овој формат. Овој став наиде на остра реакција кај тогашниот потпретседател на Претседателството, Бранко Костиќ, кој испрати остро писмо до претседателот Глигоров.

Согледувајќи го чувствителниот момент и севкупната безбедносна ситуација, претседателот Глигоров на почетокот на февруари испрати неколку писма до в.д. сојузниот секретар за народна одбрана, генерал-полковник Благоје Ациќ, со цел да се одржи состанок на кој ќе се разговара за натамошното присуство на Армијата во новонастанатите услови, како и постапката за нејзино мирно повлекување од Македонија.

Како резултат на овие акти, но и на јасно изразената волја на Македонија за мирно повлекување на ЈНА, Претседателството на СФРЈ, кое беше врховен командант на ЈНА, на 14 февруари 1992 година донесе Одлука за дислоцирање на ЈНА од територијата на Македонија. Како причини за донесувањето на оваа Одлука, Претседателството на СФРЈ ги наведе: прогласувањето на актите за самостојна држава Македонија, донесувањето на Законот за одбрана, неиспраќањето на

регрути од Македонија во ЈНА, неучеството на Македонија во финансирањето на буџетот на Федерацијата, и сл. Покрај тоа, во заклучоците од седницата на Претседателството на СФРЈ беше наведено дека: командите, единиците и установите на ЈНА ќе престанат со стационарање на територијата на Република Македонија до дефинитивниот договор за решавање на државно-политичката криза во Југославија, а дислокацијата беше предвидено да се изврши во рок од два месеца.

Оваа Одлука на Претседателството на СФРЈ ја наложи потребата од одржување разговори меѓу командата на ЈНА и македонскиот државен врв, со цел да се постигне договор за техничката реализација на Одлуката. Почетокот на овие разговори беше закажан за 21 февруари 1992 година. Македонската страна предложи разговорите да се водат околу следните прашања: прво, начинот и постапката за преземањето и обезбедувањето на државната граница на Република Македонија во периодот на повлекувањето на ЈНА од територијата на Македонија; второ, утврдувањето постапка за мирно повлекување на ЈНА од територијата на Македонија и регулирање на прашањата поврзани со имотот на ЈНА; и трето, решавање на статусот на: воените старешини, војниците и граѓанските лица на служба во ЈНА и пензионираниите воени лица³⁰³. Повеќемина од учесниците во овие разговори од македонска страна ја нагласуваа тензијата и потценувачкиот однос од страна на ЈНА³⁰⁴.

И покрај тоа, истиот ден, меѓу претседателот Киро Глигоров и заменик-сојузниот секретар за народна одбрана, Благоје Ациќ, беше потпишан Договорот³⁰⁵ за регулирање на сите прашања во врска со повлекувањето на ЈНА од Македонија. Со овој Договор, беше утврдено дислокацијата на ЈНА од Македонија да заврши до 15 април 1992 година, а контролата на територијата на Македонија да ја презеде новоформираната Армија на Република Македонија. Според Договорот, дислокацијата ги опфаќаше: луѓето, оружјето, муницијата и материјално-техничкиот и другиот подвижен имот што му припаѓаше на

---

303 Гоцевски Т., *Одбранбеното осамостојување на Македонија: чекор кон суверена држава* (Куманово: Македонска ризница, 2001).

304 Види: Глигоров К., *Македонија е сè што имаме*; Андов С., *На мој начин*; Гоцевски Т., *Одбранбеното осамостојување на Македонија: чекор кон суверена држава*.

305 Овој Договор беше објавен во весникот „Нова Македонија“, од 22 февруари 1992 година.

формацискиот состав на единиците и командите на ЈНА,³⁰⁶ а недвижниот имот ѝ остана на Република Македонија. Исто така, беше предвидено војниците од РМ кои се наоѓаат на отслужување на воениот рок во ЈНА да бидат отпуштени најдоцна до 30 април 1992 година.

Дислокацијата на ЈНА беше извршена експедитивно, без вооружени инциденти и без ниту еден испукан куршум. На 11 март 1992 година, Територијална одбрана ја презеде контролата на караулата „Рамна нива“ на македонско-бугарска граница, а постариот водник, Сонко Ангеловски, ја прими должноста командир на караулата. На 17 март, за време на првата официјална посета на странска делегација (словенечкиот претседател Милан Кучан) беа промовирани македонските државни почести и интонирана химната „Денес над Македонија се раѓа“. На 27 март 1992 година, последниот војник на ЈНА ја напушти територијата на РМ, со што Републиката во целост ја презеде контролата на својата територија, со своја војска.

Овој Договор со ЈНА во повеќе наврати беше критикуван од тогашната опозиција, со образложение дека не требало да се дозволи ЈНА да го однесе комплетното вооружување бидејќи Македонија финансиски партиципирала во сојузниот буџет повеќе од 45 години. Сепак, останува констатацијата дека тоа е цената што Република Македонија ја плати за мирното осамостојување од југословенската федерација. Договорот со ЈНА овозможи Македонија да биде единствената република од СФРЈ која за својата самостојност се избори без ниту еден испукан куршум на нејзината територија. Тоа не значи дека осамостојувањето на Република Македонија помина без жртви. Повеќе од 40 македонски војници ги загубија своите животи на фронтите во другите југословенски републики, принудени да се борат за туѓи интереси, далеку од својата татковина. Иако денес забораена, на нивната саможртва не може, а да не се гледа како на составен дел од осамостојувањето на Република Македонија.

Во текот на февруари 1992 година, Советот за безбедност на ОН, едногласно, со Резолуцијата 743 ги формираше Силите за

---

306 Од Македонија беа однесени: 350 борбени возила, 400 артилериски орудија, 35 борбени и школски авиони, 5 хеликоптери, 410 различни противавионски орудија, 284 ракетни системи, 3 моторни патролни чамци, 113.000 кгр. експлозив, итн.

заштита на ОН (UNPROFOR – United Nations Protection Force) во поранешна Југославија, со мандат од 12 месеци „доколку Советот не одлучи поинаку“. Овие сили беа распоредени во повеќе региони во Хрватска: Славонија, Краина, Барања, Западен Срем и Дубровник, а потоа мандатот беше проширен и во Босна и Херцеговина и Македонија.³⁰⁷ Со Резолуцијата беше предвидено испраќање на: 13.340 воени лица од сите рангови, 530 полицајци и 513 цивилни лица. Истовремено, со Резолуцијата беше побарано стриктно почитување на прекинот на огнот, целосна и безусловна соработка за примена на мировниот план на ОН, врз основа на потпишаните спогодби.³⁰⁸

---

307 На 31 март 1995 Советот за безбедност на ОН донесе одлука за воспоставување на три посебни мисии: UNPROFOR во Босна и Херцеговина, UNCRO (United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia) во Хрватска и UNPREDEP (United Nations Preventive Deployment Force) во Македонија.

308 Се однесува на спогодбите потпишани во Женева на 22 ноември 1991 година и Сараево на 4 јануари 1992 година.

СИМБОЛИ НА НЕЗАВИСНОСТА

Како дел од процесот за утврдување на автентични државни симболи, Собранието на Република Македонија, во текот на март, распиша конкурс за идејно ликовно решение на знамето и државниот грб и музичко-текстуално решение на химната.

Дотогаш, во официјална употреба беше: знамето на СРМ, со црвена позадина, со златна, неисполнета, петокрака во прицврстениот дел од знамето; државниот грб, утврден во републичките уставни во социјалистичкиот период, со мали модификации („Грбот на Социјалистичка Република Македонија претставува поле опкружено со житно класје, испреплетено со плодови од афион и тутунови лисја, што се поврзани на дното со лента прошарена со народни мотиви. Меѓу врвовите на класјето има петокрака ѕвезда. Среде во полето се оцртува планина во чие подножје тече река. Зад планината изгрева сонце“); како и химната „Денес над Македонија“.

Во рамки на Собранието беше формирана Работна група за спроведување на постапката за утврдување на идејни решенија за: знаме, грб и химна на Република Македонија, која утврди 3 предлози, за секој од државните симболи. Првата седница за разгледување на предлозите од страна на Уставната комисија беше одржана на крајот на мај 1992 година. Оваа седница почна во студиото М-1 на Македонската телевизија каде беа преслушани композициите: „Химна“ од Таки Хрисик, „Денес над Македонија се раѓа“ (актуелната химна), со музика од Тодор Скаловски и „Да ни бидеш вечна“, од Александар Џамбазов, кои влегоа во потесниот избор. Беа преслушани и творбите: „Македонија“, од Јане Коџобашија и „Земјо македонска“, во музичка обработка на

Ристо Аврамовски, кои, исто така, беа пријавени, но не добија доволно гласови. Сепак, Комисијата одлучи изборот да се изврши од трите композиции како што беше предложено.

Од друга страна, расправата за идејното решение на знамето и грбот траеше долго. Беа предложени 6 идејни решенија за овие два симбола, од кои во четири доминираше „лавот“, во повеќе комбинации, а имаше и решение со 16-крако сонце, со: црвена, жолта и бела боја. На овие предлози реагираа претставниците на ПДП – НДП кои сугерираа дека државните симболи треба да бидат прифатливи од сите граѓани на Македонија. Според нив, не е потребна „зоологија“, туку да се лесни за помнење и да немаат национално или партиско обележје. Потоа се отвори прашањето дали македонскиот „лав“ е партиски или земски симбол, разликата меѓу македонскиот и бугарскиот „лав“. Повторно дојде до поделеност за ова прашање меѓу парламентарните партии. ВМРО-ДПМНЕ инсистираше на избор на „лавот“ како симбол на Македонија. Така, пратеникот на оваа партија, Томислав Стевковски, нагласи дека доколку Комисијата не го предложи „лавот“ како симбол на Македонија, тоа ќе биде исто како да се изјаснила за промена на името на Републиката. Од друга страна, претседателот Стојан Андов сугерираше дека е подобро да се избере нешто што е неспорно, да не се прави спор со друга држава (Бугарија, м.з.). Уставната комисија, на крајот на оваа седница, усвои заклучок за интервенирање во сите понудени варијанти на грб и знаме, со цел да се обезбеди еднакво ниво на квалитет на предлозите.³⁰⁹

Во рамките на јавната дискусија што се отвори во следните десет дена беа презентирани различни ставови. Така, на пример, Социјалистичката партија на Македонија се изјасни против „лавот“ како симбол заради фактот што нема државно-правен континуитет и дека е застапен на државниот грб на Бугарија. Дел од експертската јавност укажа на потребата, покрај симболите од античкиот период („лавот“ и сонцето), да се стави акцент и на симболи од средновековниот период, односно Самуиловата држава (на пример, дел од Охридската тврдина или словенската писменост) – проф. д-р Бранко Панов.³¹⁰ Сојузот на

309 Види: „Десет дена до државните симболи“, в. „Нова Македонија“, 30 мај 1992 г.

310 Види: „Предност за елементите на македонската државност“, в. „Нова Македонија“, 6 јуни 1992 г.

борците излезе со став дека употребата на „лавот“ како државен симбол потсетува на бугарската окупација.

На 8 јуни 1992 година, Уставната комисија го утврди предлогот актуелната химна „Денес над Македонија“ да биде и во иднина химна на Македонија.³¹¹ Следниот ден, Комисијата го утврди предлогот за знамето – црвено знаме со златно сонце. За овој предлог гласаа 18, од 26 присутни членови на Комисијата, а 8 членови гласаа за вториот предлог – црвено-бело знаме, без симбол. Истовремено, беше договорено Работната група да ги контактира авторите и од нив да побара неколку варијанти на сонцето поставено на црвена позадина, а Комисијата одлучи на дополнителна седница да расправа за: димензиите, конечниот изглед и позицијата на симболот на знамето.

Беше предвидено за овие прашања да се расправа на 41. седница на Собранието чие одржување се пролонгираше бидејќи не беше постигнат консензус. Партиите има различни ставови за овие прашања. Така, на пример, пратеникот на ПДП, Насер Зибири, се изјасни дека за него е најприфатлива црвено-белата варијанта на знамето и се изјасни против усвоениот предлог за црвено знаме со апликација на сонце, како и против предлогот лавот да биде симбол на македонскиот грб.³¹²

На 13 јули, Комисијата за уставни прашања го утврди предлогот за знаме и грб на Републиката. Предлогот беше тоа да биде златно сонце, со двојни краци радијално поставени (16, односно 32) на црвена позадина, а соодветно на тоа и грбот, со лента во долниот дел на која пишува Република Македонија. Со овој предлог не се согласија претставниците на ВМРО-ДПМНЕ кои сметаа дека овој предлог не го изразува македонскиот национален идентитет, а од друга страна, ПДП – НДП сметаше дека предлогот е премногу национално обоен, како и дека има многу сличности со партиското знаме на ВМРО-ДПМНЕ. Конечниот резултат од гласањето беше 12 членови „за“, 5 – „против“ (членовите од ВМРО-ДПМНЕ) и 5 „воздржани“ (членовите од ПДП – НДП).

Расправата за ова прашање траеше и во текот на јули. Повторно се отворија истите прашања: ВМРО-ДПМНЕ беше за „лав или ништо

311 Од присутните 26 членови на Комисијата, за „Денес над Македонија“ гласаа 16 членови, за „Химна“ – 9 членови и за „Да ни бидеш вечна“ – 1 член.

312 Види: „Сонце против белото, грбот против...“, в. Нова Македонија, 24 јуни 1992 г.

друго“, ПДП – НДП одбиваше да учествува во расправата за овие пра-шања, а интересен предлог имаше пратеникот на ПЦЕР, Фаик Абди, кој предложи да се задржи постојниот грб, но без петокраката, што, всушност, е актуелното решение на државниот грб на Република Северна Македонија. Оваа расправа се водеше како амандманска интервенција во членот 2 на Законот, во којшто и се содржеше суштината на целиот Закон.

Предлогот за ново знаме и грб, конечно, беше утврден на 6 август како резултат на компромисниот предлог на независните пратеници Ефтим Манев и Тодор Петров. За симбол на знамето беше предложено златно-жолто сонце, со 16 краци.

Уставната комисија, набргу, формално ја утврди „Денес над Македонија“ како предлог за државна химна. Повторно, и во оваа прилика дојде до несогласување на дел од парламентарните партии, особено на линијата ВМРО-ДПМНЕ – ПДП – НДП. ПДП – НДП соопшти дека ќе апстинираат на гласањето за химната заради несогласувањето заедно да се прифати музиката и текстот на актуелната химна.

Собранието на РМ, на 11 август, ги донесе законите за знамето и химната на РМ, со 88 гласови, а на седницата не присуствуваа пратениците на ПДП – НДП.³¹³ Овие закони се носеа со двотретинско мнозинство на пратеници. Што се однесува до решението за грбот, дојде до подолга дискусија меѓу пратениците на ВМРО-ДПМНЕ, коишто инсистираа симболот на „лавот“ да се најде на државниот грб, а останатите пратеници – веќе прифатеното решение на сонцето. Сепак, со оглед на отсуството на ПДП – НДП од седницата и немањето консензус за изгледот на државниот грб, по дадената пауза, седницата беше прекината. ПДП – НДП соопштија дека нивното неучество на седницата се должи на определбата на другите пратенички групи, законите до го презентираат националниот карактер на државата, наспроти нивното инсистирање да се усвојат закони што ќе ја презентираат решителноста за градење на држава врз рамноправни принципи.

Официјалниот опис на државното знаме на Република Македонија гласеше: „Знамето на Република Македонија е црвено со златно-

---

313 Закон за знамето на Република Македонија, Закон за химната на Република Македонија, Сл. весник на РМ бр. 50/1992.

жолто сонце. Сонцето е со осум основни и осум споредни сончеви зраци, благо задебелени во првата половина, наизменично и симетрично наредени околу сончевиот диск. Основните сончеви зраци непосредно се одделуваат од сончевиот диск, а крајната надворешна должина на сите шеснаесет сончеви зраци се поклопува со надворешната периферија на сонцето. Пречникот на сончевиот диск е една седмина од широчината на знамето. Односот на пречникот на сончевиот диск и должината на основниот сончев зрак е еден спрема два, а односот на должината на споредниот и основниот сончев зрак е седум спрема осум. Центарот на сонцето се поклопува со точката во која се сечат дијагоналите на знамето. Односот на широчината и должината на знамето е еден спрема два.“ Симболот на знамето, всушност, претставуваше т.н. ѕвезда, односно сонце од „Вергина“ (Кутлеш), симбол на античките македонски владетели кој, меѓу другото, беше пронајден и на златниот ларнак со посмртните остатоци на владетелот Филип II, откриен во грчкиот дел на Македонија, во седумдесеттите години на минатиот век. Покрај тоа, идентично знаме. само со различни бои (бела ѕвезда на сина основа) започна да се користи од осумдесеттите години како неформално знаме на грчкиот регион Македонија.

Усвојувањето на новото знаме со симболот на шеснаесеткрако сонце, наиде на експресна реакција на Грција. Новиот министер за надворешни работи на Грција, Михалис Папаконстантину, на 13 август 1992 година соопшти: „Јас сум Македонец и особено сум засегнат од најновата провокација на Глигоров и земањето на сонцето од Вергина за симбол на знамето на скопјани“.³¹⁴ Тој додаде дека за ова прашање ќе бидат информирани странските амбасади во Атина, а преку грчките амбасади во странство – целиот свет.

Неразделен дел од процесот на осамостојување на Република Македонија беше и монетарното осамостојување. Како резултат на галопирачката инфлација на југословенскиот динар, но и како израз на сопствениот суверенитет и државност, Владата на Република Македонија започна процес на создавање сопствена македонска валута и печатење на македонски пари. Монетарно осамостојување беше

---

314 Види: „Македонија обвинета за кражби на имиња и симболи“, в. „Нова Македонија“, 14 август 1992 г.

очекувано и беше индиректно најавувано подолг временски период. Така, на пример, една година пред формалното воведување на новата парична единица, министерот за финансии, Тошевски, во едно од своите први интервјуа на оваа функција ја потврди можноста за создавање македонска монета („Доколку напорите за одржување на единствен стопански систем на Југословенската заедница со неговите основни постулати на единствен пазар, пари, емисиона и друга политика не ги дадат очекуваните резултати, Владата е подготвена да го направи и тој чекор за воведување сопствена монета“).³¹⁵

На 26 април 1992 година, на ден Велигден, на предлог на Владата, Собранието на Република Македонија го донесе Законот за паричната единица на Република Македонија, со што, истовремено, беше промовирана и новата македонска валута, денарот.³¹⁶ Претседателот на Владата, Никола Кљусев, на седница на Собранието ги промовираше вредносните бонови во апоени од: 10, 25, 50, 100, 1 000 и 5 000 денари. Беше утврдена постапката за замена на југословенските динари, беа замрзнати платите, курсот беше утврден на 360 денари за 1 германска марка, а беа утврдени и највисоките цени на основните прехранбени продукти.

Покрај овој Закон, Собранието го донесе и Законот за Народна банка на Република Македонија.³¹⁷ Со промовирањето на македонската парична единица, процесот на осамостојување на Република Македонија беше заокружен.

---

315 Види: „Владата е подготвена за сопствена монета“, „Вечер“, 17 април 1991 г.

316 Закон за паричната единица на Република Македонија, „Сл. весник на РМ“, бр. 26/92.

317 Закон за Народната банка на Република Македонија, „Сл. весник на РМ“, бр. 26/92.

ПЕДЕСЕТ И ДЕВЕТ ДЕНА ЗА НОВА ВЛАДА

Подолг временски период постоеше незадоволство од функционирањето на Владата особено во делот на: нејзината ефикасност, подготовката на системските закони, како и трансформацијата на општествениот капитал. Дел од парламентарните партии редовно истапуваа со критика на политиките на Владата особено во контекст на развојот на системот на одбраната, економската политика, итн. Честопати, неколку министри изнесуваа лични ставови за битни прашања коишто не беа ставови на Владата, што создаваше конфузија во јавноста.

Иако номинално оваа Влада беше позната како експертска Влада, сепак повеќе од евидентна беше наклонетоста на поголемиот дел од министрите кон најголемите парламентарни партии. Овој момент е видлив и од составот на идните партиски влади предводени како од СДСМ, така и од ВМРО-ДПМНЕ, во кои значителен број од министрите од првата експертска Влада повторно беа избрани за министри.

Повод за гласањето на доверба на Владата претставуваше кулминација на незадоволството од Лисабонската декларација на ЕЗ, од јуни 1992 година, за која подетално ќе стане збор во следната глава, како и тридневната собраниска дискусија за ова прашање. Како резултат на тоа, 23 пратеници од сите политички партии поднесоа прашање за доверба на Владата.

На седницата на Собранието, причините за поднесувањето на прашањето за недоверба на Владата ги изнесе шефот на пратеничката група на РСМ – Либерална партија, Зоран Крстевски, кој нагласи дека не постои ниту една политичка или уставна основа да егзистира една неполитичка Влада и дека Владата покажала: голема бавност, неефикасност и неспособност во решавањето на вистинските проблеми. Во

рамките на расправата, за збор двапати се јави и премиерот Кљусев, кој укажа дека во изминатите 15 месеци Владата функционираше во ненормални услови, а дека свој дел од одговорноста носи и Собранието. Сите одлуки биле носени во консултации со претседателот на Републиката, Собранието и специјалниот пратеник во САД и повика и претседателот на Републиката и Собранието да се изјаснат за одговорноста на Владата.

Во текот на расправата, речиси сите политички партии се изјаснија за недоверба на Владата, вклучувајќи ги и двете најголеми парламентарни партии (ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ). На 7 јули 1992 година Собранието ѝ изгласа недоверба на Владата на премиерот Никола Кљусев. На јавното гласање: за недоверба на Владата гласаа 91 пратеник, седум беа воздржани и двајца пратеници гласаа за доверба на Владата. Владата на Кљусев остана на функција нешто повеќе од 15 месеци.

Веднаш по изгласувањето на недоверба на Владата започнаа консултациите за избор на мандатар за состав на нова Влада. Со оглед на комплексната ситуација што постоеше во Собранието, односот на силите меѓу парламентарните партии, како и искуството од постапката за формирањето на претходната Влада, се очекуваше оваа постапка за избор на нова Влада да трае со месеци. Тоа се покажа како точно.

Уште со самиот почеток на консултациите за избор на нова Влада, во јавноста беа присутни спекулациите дека доаѓа до приближување на ставовите на политичките партии: СДСМ, РС – ЛП и ГДП – НДП, за сметка на изолираната ВМРО-ДПМНЕ.³¹⁸

Претседателот Глигоров, врз основа на член 84 од Уставот, му го додели мандатот за состав на нова Влада на ВМРО-ДПМНЕ, како на партија со најголем број пратеници во Собранието на Македонија. На средбата со Љубчо Георгиевски, Глигоров му предложи да посочат кандидат кој би го определил за мандатар.

Токму во овој период, пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ ја напуштија тројца пратеници: Михаил Пановски, Благоја Чкатроски и Ристо Јованов, заради повеќемесечно несогласување со водењето на официјалната партиска политика. Подоцна, тие формираа и нова партија: „Илинден – слободни демократи“.

---

318 Види: „Започна консултациите за нов мандатар“, в. Нова Македонија, 9 јули 1992 г.

Веднаш по доделувањето на мандатот, во јавноста започнаа шпекулациите со потенцијалните имиња за нов мандатар. Во таа насока, се шпекулираше со повеќе имиња блиски до ВМРО-ДПМНЕ (членовите на Владата на Кљусев: Блаже Ристовски и Александар Лепавцов) и до СДСМ (се шпекулираше со имињата на неколку директори на поголемите претпријатија: Јорго Кука, Трајче Мукаетов, Свето Јаневски, Душан Петровски, а особено за Петар Гошев).³¹⁹

Исто така, во јавноста излегоа информации дека Владата на која ѝ беше изгласана недоверба, продолжила со водење кадровската политика, особено за разрешување и именување на повеќе раководители на повеќе институции во државата. Особено преку кадровската комисија на Владата со која раководеше Блаже Ристовски. Владата на Кљусев формално поднесе оставка на 16 јули 1992 година.

За свој мандатар, СДСМ го предложи Петар Гошев. По неуспехот на ВМРО-ДПМНЕ да формира парламентарно мнозинство, на 17 јули претседателот Глигоров му го додели мандатот за состав на нова Влада на Гошев, откако претседателот на СДСМ, Бранко Црвенковски, го извести Глигоров дека е обезбедено парламентарно мнозинство.

Сепак, по рокот од дваесет дена за составување на Владата дојде до нов пресврт – мандаторот Петар Гошев, на 6 август му го врати мандатот на претседателот Глигоров. Неуспехот за формирање на Владата го обрзало со немањето поголема слобода за утврдување на кандидатите за идната Влада („Така, широко ветените листи од кои ќе можам да избирам соодветни кандидати за состав на Владата, беа мошне стеснети: од една страна, заради сфаќањата дека предложените кандидати треба да им бидат максимално лојални на партиите, односно на партиските раководства, а од друга страна, заради тоа што некои кадри не сакаа да прифатат ваков вид одговорност“). Во неговото обраќање до претседателот Глигоров додаде: „Јас не сум подготвен формално да ја одиграам улогата на мандатар, а во суштина, сум човек кому врз основа на некаков нов делегатски принцип ќе му биде составена Владата, без доволно сопствено влијание. Јас не сакам да бидам човек за еднократна употреба од било кого, и од било која партија“.

---

319 Види: „Кој ќе биде новиот мандатар?“, в. „Нова Македонија“, 10 јули 1992 г.

По новонастанатата ситуација, на 12 август 1992 година СДСМ за нов мандатар за состав на нова Влада го предложи Бранко Црвенковски. Неколку дена подоцна, претседателот Глигоров го определи Бранко Црвенковски за мандатар за состав на нова Влада.

Седницата за избор на нова Влада на Република Македонија започна на 2 септември 1992 година. Во експозето по повод изборот на нова Влада, Бранко Црвенковски стави акцент на економската политика, особено: антиинфлаторната програма; отстранување на блокадите и нафтената криза; создавање амбиент во кој стопанските субјекти од Републиката полесно ќе дојдат до алтернативни пазари, со што би се ублажиле последиците од војната и санкциите врз Србија и Црна Гора; искористување на сите можни канали за пристап до меѓународните финансиски кругови.

Во рамките на дискусијата, пратеничката Ратка Димитрова го оспори правото на доделување на мандатот двапати на иста партија. ВМРО-ДПМНЕ поведе постапка пред Уставниот суд за оценување на уставноста на актот за доделување на мандатот за состав на нова Влада, но Уставниот суд не поведе постапка за оценување на уставноста.

Како резултат на новите околности, беше формирана првата коалициона Влада на Македонија, составена од 4 политички партии (СДСМ, ЛП, ПДП и СПМ). Од 22 членови на Владата, 11 беа од СДСМ, по 5 од ЛП и ПДП и 1 од СПМ. За претседател на Владата беше избран Бранко Црвенковски, а за потпретседатели: Стево Црвенковски, д-р Бекир Жута и Јован Андонов. За министри беа избрани: д-р Владо Поповски (одбрана), д-р Љубомир Фрчкоски (внатрешни работи), Туше Гошев (правосудство и управа), д-р Денко Малевски (односи со странство), Џевдет Хајредини (финансии), Петруш Стефанов (стопанство), д-р Софија Тодорова (развој), Антони Пешев (урбанизам, градежништво, сообраќај и екологија), д-р Ефтим Анчев (земјоделство, шумарство и водостопанство), Илијаз Сабриу (труд и социјална политика), д-р Димитар Бајалчиев (образование и физичка култура), д-р Аслан Селмани (наука), Ѓунер Исмаил (култура), д-р Јован Тофовски (здравство) и за министри без ресор: д-р Јане Миљовски, д-р Љубе Трпевски, м-р Гордана Сиљановска и Сервет Авзиу^{320, 321} Во оваа Влада, дури 7 членови беа професори на Правниот факултет во Скопје.

320 Одлука за избор на Владата на РМ, „Сл. весник на РМ“, бр. 53/1992.

321 Владата беше избрана со 72 гласа „за“, од вкупно 78 присутни пратеници во салата.

Пратениците на ВМРО-ДПМНЕ не присуствуваа на седницата за избор на Владата.

Владата требаше веднаш да се зафати со серија клучни прашања: обезбедувањето на меѓународно признавање; економската транзиција; формирањето на одбранбениот систем, итн.

Еден од предизвиците со кои се соочуваше Владата беа токму на полето на меѓуетничките односи, особено во есента 1992 година.

Во таа насока, во интервјуто на секретарот на ПДП, Митхат Емини, дадено на крајот на октомври 1992 година, беше наведена информацијата дека со посредство на ЕЗ се одвиваат разговори меѓу претставниците на Албанците и Владата. Потенцираше дека автономијата не е програмска определба на ПДП, туку е резултат на нараснатото чувство на национална припадност. Разговорите не се тајни, се водат во Скопје и Охрид, и додаде дека „сметаат дека Македонија е наша, колку и на другите“.³²²

Во октомври 1992 година беше донесен Законот за државјанство, повторно без присуство на пратениците на ПДП – НДП. Во рамките на дискусијата во Собранието се отвори прашањето за годините престој во Републиката потребни за стекнување со државјанство и беше утврдено тој период да изнесува 15 години, како за странците, така и за граѓаните на поранешна Југославија.

На 6 и 7 ноември 1992 година дојде до безредија на подрачјето на „Бит-пазар“ во Скопје, а во судирите со полицијата загинаа три лица од албанска припадност. Овие судири ја заострија реториката на албанските политички партии, а тезите беа доведени дури и во контекст на меѓународното признавање на Македонија.

Конечно, 1992 година претставуваше првата година на самостојно чекорење на Република Македонија. И покрај големиот број на предизвици со кои се соочуваше земјата, сепак, фокусот на граѓаните, во тој момент, веќе беше насочен кон еден друг полигон, полигон на кој сите овие внатрешни процеси требаше да добијат соодветна валоризација. Тој друг полигон беше меѓународното признавање на Републиката.

---

322 Види: „Автономијата не значи отцепување од Македонија“, в. Нова Македонија, 25 октомври 1992 г.

РАЗГОВОРИ ГЛИГОРОВ-КАРИНГТОН ЗА НЕЗАВИСНОСТ

Ќе нема проблем

„Не верувам дека би требало да има поголеми тешкотии во моите изјави на новинарите лордот Карингтон. – Кирил Глигоров за независност се Словенија, Хрватска и Македонија

Претседавачот на Конференцијата за Југославија, лордот Карингтон, вчера во Скопје во неговите разговори со претседателот на Македонија Кирил Глигоров околу условите што Европската заедница ги постави за признавањето на југословенските републики. „Не верувам дека би требало да има поголеми тешкотии за признавањето на Македонија“, им изјави на новинарите по завршувањето на разговорите секогаш воздржан и кус во изјавите лорд Карингтон.

Тој изјави дека согласно со одлуката на министрите на ЕЗ секоја република што ќе побара независност треба до понеделник да го достави својот барање и заедно со одлука дека ги прифаќа условите што ги постави ЕЗ и кои имаат сила во меѓународното право. Карингтон надева дека не добил конечен одговор од претседателот Глигоров за исполнување на условите што бара ЕЗ (седницата на Парламентот кој се свика за да се разгледа Декларацијата на ЕЗ за Југославија сè уште беше во тек), но дека не се свикава оти Македонија ќе ги исполни условите. Запишаното на новинарите што мисли за македонската политика кон националните малцин-

ТА НА МАКЕДОНИЈА

И со признавањето

оти Македонија да ги исполни условите кои ги бара ЕЗ"
лигоров рече дека според Карингтон први кандидати з

МЕЃУНАРОДНАТА ЗАЕДНИЦА
И НЕЗАВИСНОСТА НА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ПРОБЛЕМОТ СО МЕЃУНАРОДНОТО ПРИЗНАВАЊЕ НА РЕПУБЛИКАТА

По завршувањето на внатрешните процеси поврзани со осамостојувањето на Република Македонија, се наметна потребата да дојде и до меѓународна потврда на тие процеси, односно меѓународно признавање. Консеквентно на тоа, од исклучително значење е да се разгледа правниот и политички процес на меѓународното признавање на Македонија, но и односот на соседните земји и поголемите светски сили кон овој процес. Во целиот овој процес евидентни се три фази: првата, која траеше од донесувањето на Уставот до крајот на 1992 година, односно Единбуршкиот самит на ЕЗ, во која активностите за меѓународно признавање на Република Македонија беа насочени кон Европската заедница; втората, која траеше до приемот на Република Македонија во членство на ООН и се карактеризираше со префрлање на активностите од ЕЗ во ООН; и трета фаза, која започна по приемот на Република Македонија во ООН и ја карактеризираше интензивирање на активностите кон стекнување на поединечно признавање од државите – членки на ООН, со фокус истото да биде направено под официјалното име.

ЕВРОПСКАТА ЗАЕДНИЦА И ПРИЗНАВАЊЕТО НА МАКЕДОНИЈА

Имајќи ги предвид трендовите во развојот на југословенската криза, особено во контекст на евидентната неизбежност на распадот на федерацијата, како и резултатите од Референдумот за самостојност, македонските власти уште во втората половина на 1991 година започнаа да водат поактивна меѓународна политика во функција на подготовка на очекуваниот процес на меѓународно признавање на Републиката. Така, на пример, на 31 октомври претседателот Глигоров се сретна со папата Јован Павле во Ватикан. Намерно ја потенцираме посетата на Глигоров на Италија и Ватикан со оглед на фактот што истата беше будно следена од грчките новинари. Во известувањето на дел од грчките медиуми („Та Неа“ и „Елефтеротипија“) доминираше позитивен тон кој произлезе од три клучни става кои беа соопштени од претседателот Глигоров: прво, „дека живееме во областа која се нарекува Македонија, не тврдиме дека ние сме потомци на античките Македонци, а името Македонија за никога не претставува закана“; второ, ставот дека немањето на територијални барања ќе биде вклучен во новиот Устав; и трето, „во Македонија живеат Словени и други народности“.³²³

Непосредно по прогласувањето на новиот Устав на Република Македонија, како и неуспехот на Конференцијата за Југославија, на 2 декември 1991 година, претседателот на Републиката, Глигоров, упати повик за официјално признавање на Македонија до претседателите на државите и на владите на земјите во светот.³²⁴ Во писмото

---

323 Види: „Изјавите на Глигоров – позитивни“, в. „Нова Македонија“, 1 ноември 1991 година.

324 Писмо од претседателот на Република Македонија, Киро Глигоров, до претседателите на државите и на владите на земјите во светот, 2 декември 1991 година.

претседателот Глигоров нагласи дека Македонија ги исполнува сите легални услови за признавање на нејзината независност и дека е подготвена за конструктивна соработка со соседите и со сите земји во светот. Потсетувајќи на генезата на осамостојувањето на Македонија, претседателот нагласи дека „независноста на државата не може да биде целосна или обезбедена без нејзиното признавање од други држави“. Покрај тоа, претседателот во писмото нагласи дека признавањето на Македонија ќе биде јасен сигнал што ќе ги обесхрабри обидите за промена на границите по пат на сила. Инаку, писмото до шефовите на влади и држави беше испратено во специфичен момент, непосредно пред доаѓањето на мировните сили на ОН и значајниот самит на ЕУ во Мастрихт.

Во пресрет на самитот на ЕУ во Мастрихт, министерот за односи со странство, Денко Малески, упати писмо до претседавачот на ЕЗ, Ханс Ван ден Брук, во кое побара меѓународно признавање за сите републики кои тоа го бараа, нагласувајќи дека мора да има еднакви аршини за сите и дека сè друго ќе води кон хаос и неизбежна дезинтеграција проследена со национализам и радикализам од најразлични бои, што ќе резултира во нови страдања на народите.

Наскоро и Европската заедница (15 – 16 декември 1991 година) ги донесе двата акта поврзани со критериумите за признавање на земјите од Централна и Источна Европа, за кои се зборуваше во првата глава на овој труд. Со овие два документа, всушност, беше поставена рамка преку која се очекуваше да се изврши меѓународното признавање на новите држави. Притоа, не смее да се заборава дека под притисок на Грција во Декларацијата на ЕЗ за условите за признавање на нови држави беше додаден условот: „Заедницата и нејзина членка може да побараат од југословенска република, пред признавањето, да усвои уставни и политички гаранции дека нема територијални претензии кон соседна држава, членка на ЕЗ, и да се воздржи од употреба на непријателска пропаганда кон членка на ЕЗ, вклучувајќи и употреба на име што имплицира територијални претензии“. Токму врз основа на овој став, лордот Карингтон за време на неговата посета на Скопје, на 19 декември 1991 година, побара Македонија да даде јасни уставни гаранции, и тоа преку интервенција во Уставот, дека нема територијални претензии кон соседите, што подоцна и беше сторено.

Како резултат на дефинираните критериуми, Собранието на Република Македонија на 19 декември 1991 година донесе Декларација за меѓународно признавање на Република Македонија.³²⁵ Со оваа Декларација, Републиката побара да биде меѓународно призната. Освен тоа, со Декларацијата, РМ изјави дека ги прифаќа и ги исполнува критериумите за признавање од страна на ЕЗ, дека го прифаќа Нацртот на документот на Конференцијата за Југославија, како и дека ги поддржува напорите на ООН за разрешување на југословенската криза. На 20 декември 1991 година, министерот за односи со странство на РМ, Денко Малески, за овие македонски ставови го извести претседавачот со Министерскиот совет на ЕЗ, Ханс Ван ден Брук. Во писмото, меѓу другото, се вели дека Македонија ја поддржува политиката на мир и соработка и дека „во донесувањето на овој акт е водена од едноставна причина – самостојно да одлучува за сопствената судбина“.³²⁶

По истекот на рокот за поднесување на барањата за меѓународно признавање на југословенските републики, на 24 декември 1991 година Арбитражната комисија испрати прашалник до заинтересираните републики. Арбитражната комисија од Македонија побара и дополнителни информации, односно изјава дека Република Македонија ќе се воздржи од било каква непријателска пропаганда насочена против една соседна земја, членка на ЕЗ.

Паралелно со тоа, под притисок на меѓународната заедница, започна процес на измена на Уставот. Во таа насока, Владата, на седницата одржана на 25 декември, поведе иницијатива за измена на Уставот на РМ со образложение „да се надминат можните тешкотии и недоразбирања во процесот на признавањето“. Притоа, Владата го имаше предвид чекорот на активностите за признавање, а особено утврдените рокови (15 јануари 1992 година).

Согласно постапката за измена на Уставот, предлогот прво беше разгледан во собраниската Комисија за уставни прашања. Членот на

---

325 Декларација за меѓународно признавање на Република Македонија, 19 декември 1991 година (бр. 08 – 5099).

326 *Republic of Macedonia: Independence through Peaceful Self-determination: documents* (Skopje: Balkan forum, 1992).

Владата, Љубомир Фрчкоски, во расправата нагласи дека амандманите никако не значат содржински измени на Уставот, а ставањето акцент врз нив е од политичка, а не од правна природа. Тој додаде и дека амандманите како правен текст го нагрубуваат Уставот.

Нацрт-амандманите на Уставот беа утврдени на 26. седница на Собранието на РМ, а во расправата на самиот почеток се обрати претседателот на Собранието, Андов, и ги запозна пратениците со амандманите со кои се создаваат дополнителни уставни гаранции што ги бара Европската заедница во постапката за меѓународно признавање. На оваа седница на Собранието беше утврдено јавната дискусија за амандманите да трае до 5 јануари 1992 година.

Постапката беше завршена на 6 јануари 1992 година, со усвојувањето на два уставни амандмани. Првиот амандман нормираше дека Република Македонија нема територијални претензии кон соседите, а ставот 3 на членот 3 („Границата на Република Македонија може да се менува само во согласност со Уставот.“) беше заменет со ставот: „Границата на Република Македонија може да се менува само во согласност со Уставот, а врз принципот на доброволност и во согласност со општоприфатените меѓународни норми“.

Вториот амандман на Уставот го дополни членот 49, став 1, кој предвидуваше дека: „Републиката се грижи за положбата и правата на припадниците на македонскиот народ во соседните земји и за иселениците од Македонија, го помага нивниот културен развој и ги унапредува врските со нив“. Оваа одредба беше дополнета со формулацијата дека: „Републиката притоа нема да се меша во суверените права на други држави и во нивните внатрешни работи“.

Во овој клучен период за подготовка на меѓународното признавање на Македонија, а во пресрет на очекуваната одлуката на Арбитражната комисија во однос на барањата на југословенските републики за признавање, на почетокот на 1992 година беше организирана средба на македонски и грчки претставници, на ниво на експерти, предводени од амбасадорот Константин Илијанос и советникот на претседателот Глигоров, Ахил Тунте. Средбата беше реализирана на 3 јануари 1992 година во Атина, но беше прекината откако македонската страна соопшти дека нема политичко одобрение да разговара

за промена на името. Овде да се нагласи дека средбата беше реализирана во хотел, а не во официјална институција на Грција. Очигледно, локацијата на средбата произлезе од фактот што едната страна не беше меѓународно призната.

Веќе следниот ден, во Атина беше соопштено дека Грција ќе стави вето, односно нема да даде согласност за евентуалното признавање на Македонија од страна на Европската заедница на 15 јануари 1992, доколку Републиката не го промени своето име.

Покрај тоа, на почетокот на јануари, политичките партии ПДП – НДП соопштија дека ќе организираат попис и референдум на албанското население за политичка и територијална автономија во Македонија, на 11 и 12 јануари. Владата на РМ ја разгледа политичко-безбедносната ситуација во земјата и заклучи дека овие активности се нелегитимни. Беше организиран и состанок со претставниците на албанските политички партии во Владата, но ставот не беше променет. На 9 јануари ПДП повторно соопшти дека референдумот ќе се организира како што беше предвидено, а беше дополнително побарано од републичките органи за безбедност да се преземат сите мерки за непречено одвивање на референдумот.

На 11 јануари 1992 година, Арбитражната комисија на ЕЗ го објави Мислењето бр. 6 за признавање на Социјалистичка Република Македонија од страна на ЕЗ и нејзините членки³²⁷. Мислењето на Арбитражната комисија го анализира исполнувањето на поставените критериуми за признавање преку доставените: акти, гаранции и одговори на прашањата. Во таа насока, мислењето содржи исклучително позитивна оценка за процесот на осамостојувањето и донесените акти, особено за стипулираните гаранции за човековите права, за правата на етничките и национални групи (член 48 и 78 од Уставот), како и за останатите критериуми (почитувањето на општопризнатите принципи на меѓународното право, прифаќањето на обврската на планот на разоружувањето, како и обврската сите спорни прашања да ги решава по пат на преговори, итн). Врз основа на тоа, Арбитражната комисија дојде до заклучок дека: „Република Македонија ги задоволува

---

327 Conference on Yugoslavia, Arbitration Commission, Opinion No. 6 International Legal Materials, Vol. 31 (1992) p. 1507.

условите предвидени со насоките што се однесуваат на признавањето на нови држави во Источна Европа и во Советскиот Сојуз, како и со Декларацијата за Југославија, што Министерскиот совет на ЕЗ ја усвои на 16 декември 1991 година. Ова мислење на Комисијата докажува дека Македонија, правно, ги исполнила сите критериуми за меѓународно признавање. Уште поважно, Арбитражната комисија сметаше дека врз основа на фактот дека Република Македонија се откажа од било какви територијални претензии, употребата на името „Македонија“ не би требало да подразбира никакви територијални претензии за сметка на некоја друга држава.

Дополнително, Комисијата даде позитивно мислење за признавањето на Словенија, а во однос на преостанатите југословенски републики кои побараа меѓународно признавање беше нагласено дека не постојат доволни гаранции за заштита на правата на малцинствата (Хрватска) и дека постои потреба за организација на референдум на кој ќе се утврди волјата на нејзините народи за конституирање на суверена и независна држава (Босна и Херцеговина).

Очекувано, позитивното мислење на Арбитражната комисија за Македонија наиде на енергична реакција на грчкото Министерство за надворешни работи кое соопшти дека „мислењето на Арбитражната комисија на Конференцијата за Југославија ја изразува само законодавната страна на условите кои ги постави ЕЗ за признавање на републиките. Исто така, мислењето воопшто не ги покрива клучните политички параметри, посебно околу признавањето на скопјаните“.³²⁸

Во овој период, пред соопштувањето на одлуката на ЕЗ во врска со признавањето на републиките, значајно е да се нагласи дека Ватикан ги призна Словенија и Хрватска на 13 јануари 1992 година.

Сепак, и покрај целосното исполнување на јасно и прецизно утврдените критериуми за признавање, Претседателството на Европската заедница, на 15 јануари 1992 донесе политичка одлука да ги признае само Словенија и Хрватска, иако последната не ги исполни критериумите на Арбитражната комисија. Што се однесува на другите две републики кои пројавија желба за стекнување на независност, ЕЗ заведе

---

328 Види: „Разочарување, огорченост и бес во Атина“, в. „Нова Македонија“, 15 јануари 1992 г.

став дека сè уште „постојат значајни работи да се разгледаат пред Заедницата да преземе сличен чекор“.³²⁹ Политичката одлука³³⁰ на ЕЗ за пролонгирање на меѓународното признавање на Македонија отвори долг повеќемесечен процес во кој ЕЗ, под притисок на Грција, надвор од сите норми, меѓу другото, се обиде да издејствува признавање на републиката без употреба на терминот „Македонија“. Едноставно, со оваа одлука започна борбата на Република Македонија за меѓународно признавање, борба во која „ние се боревме за она што е праведно, против она што е неправедно“. Белградска „Политика“ во врска со одлуката на ЕЗ илустративно оценува дека „Европа го врати од испитот кандидатот со најдобри одговори“.³³¹

Одлуката за признавање на Словенија и Хрватска од страна на ЕЗ имаше големо влијание на останатите држави во светот. Во таа насока, веќе следниот ден овие две југословенски републики ги признаа повеќе држави: Австралија, Канада, Чехословачка, Шведска, Шпанија, Полска, итн.

Македонската страна во тој момент немаше ниту претстава со каков макотрпен процес на меѓународно признавање ќе се соочи. Македонските власти го поздравиле мислењето на Арбитражната комисија, но истовремено, сметаа дека одлуките за признавање само на Словенија и Хрватска претставуваат резултат на разликите кои постојат внатре во ЕЗ и кај поедини земји-членки. Така, на пример, претседателот Глигоров на средбата со домашните и странските новинари еден ден по одлуката на ЕЗ, констатирал дека процесот на признавање на Републиката е започнат и дека е прашање на време кога Македонија ќе биде призната.

Од друга страна, ВМРО-ДПМНЕ обвинил дека за новонастанатата ситуација директна одговорност имаат Министерството за надворешни работи и ресорсниот министер Денко Малески, кои „десет дена

---

329 Statement by the Presidency of the European Community on the Recognition of Yugoslav Republics, Brussels, 15 January 1992 (EPC Press Release, P.9/92).

330 Политичкото влијание е неразделно поврзано со институтот признавање на држави. Во многу случаи одлуката дали да се признае одредена држава зависи повеќе од политички, отколку од правни фактори (Shaw M.N., *International Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

331 Види: „Политика“, Белград, 21 јануари 1992 година.

спијат и не преземаат ништо на светот да му покажат дека Македонија навистина ги има сите елементи за да биде признаена“. Десетина дена подоцна, пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ поднесе интерпелација за работата на министерот Малески.³³²

Кај претставниците на меѓународната заедница, пак, не постоеше оптимизам дека прашањето на признавањето на Македонија ќе се реши во скоро време. Таков беше и ставот на лордот Карингтон кој во опширното интервју дадено за сицилијанскиот весник „Газета дел суд“, потенцираше дека: „Заедницата, по предвидениот референдум за независност, би можела да ја признае Босна и Херцеговина, но македонската ситуација е многу посложена заради решителното противење на Грција“.³³³

Непосредно по одржувањето на самитот на ЕЗ, министерот за надворешни работи на Португалија, Пињеиро, во својство на претседавач на Министерскиот совет на Европската заедница, упати писмо до министерот Малески во кое нагласи дека „земјите-членки на ЕЗ ја изразуваат својата поддршка во напорите за брзо решавање на нерешените прашања што се однесуваат на барањата на Заедницата и нејзините земји-членки изнесени во Декларацијата за Југославија“. За истото прашање сличен став имаше и холандскиот министер за надворешни работи, Ван Ден Брук, кој на крајот на јануари 1992 година изјави: „Што се однесува до Македонија и нејзиното признавање, тоа е во постапка во Европската заедница. Внимателно беше проучен Извештајот на Арбитражната комисија, која, фактички, не најде никаква пречка за формалното признавање на Македонија, но сè уште имаме извесни проблеми со еден единствен член на Европската заедница, кои би сакале да ги решиме со заедничка консултација и, се надевам, дека Македонија ќе биде признаена во најкусо време и од целата Европска Заедница“.³³⁴

Значајно е да се нагласи дека Бугарија беше првата земја којашто ја призна независноста на Македонија, заедно со останатите југословенски

---

332 Интерпелацијата беше поднесена на 28 јануари, а за истата се расправаше на 14 април 1992 година. Собранието ја отфрли интерпелацијата, а за истата гласаа само 17 пратеници.

333 „Танјуг“, Рим, 25 јануари 1992 година.

334 Изјава на Ханс Ван ден Брук за весникот „Нова Македонија“, февруари 1992 година.

републики, на 15 јануари 1992 година. Сепак, по овој чин билатералните односи не се движеа со очекуваната динамика и, консеквентно на тоа, дојде до пролонгирање на воспоставувањето на дипломатските односи. За ова прашање ќе стане збор во посебна глава на оваа монографија.

Во тие услови се покажа дека единствен вистински сосед на Македонија, иако не во географска смисла, ѝ беше Турција. Турција ја призна Република Македонија на 6 февруари 1992 година, заедно со останатите три југословенски републики кои побараа меѓународно признавање. Турција соопшти дека дипломатските односи со ново-признатите републики ќе се вршат со посредство на Турската амбасада во Белград, а дипломатските односи формално ќе се воспостават откако ќе биде потпишан соодветен протокол.

Исто така, Турција ѝ обезбеди економска помош, непречено снабдување со нафта за време на грчкото ембарго, како и специјални трговски односи. Покрај тоа, Турција ги поддржа македонските аспирации за членство во НАТО.

Набргу, следеше и признавањето на Македонија од страна на Словенија и Хрватска, на 12 февруари 1992 година.

Овде треба да се нагласи дека во овој период, почнувајќи од февруари 1992 година, дневниот печат многу често најавуваше потенцијално признавање на Републиката од ЕЗ или некоја од поголемите држави, меѓутоа, како што е познато, истото нема да се случи подолг временски период.

Суштината на проблемот на признавањето, сепак, беше, и остана, спротивставувањето на Грција. Во тој правец, важно е да се види кои беа барањата на Грција. Во рамките на учеството на Светскиот економски форум во Давос, Швајцарија, на почетокот на февруари 1992 година, претседателот на Собранието на Република Македонија, Стојан Андов, имал неофицијална средба со грчкиот премиер Константин Мицотакис. На оваа средба присуствувал и поранешниот државен секретар на САД, Хенри Кисинџер. Грчките барања, презентирани на оваа средба, се состоеле во следниве три точки: прво, Република Македонија да прифати промена на името во „Република Македонија – Скопје“; второ, македонскиот Парламент да донесе

декларација во која треба да стои дека во Грција не постои македонско национално малцинство; и трето, да се донесе уште една декларација дека оние граѓани на Македонија кои биле државјани на Грција, а ја напуштиле Грција во периодот 1946-49 година и нивните наследници, немаат никакви права и побарувања во, и од Грција, и дека тие права ќе ги задоволува Македонија.³³⁵ Значи суштината на грчките барања не беше исклучително прашањето за името, туку и прашањето за македонското малцинство во Грција, како и правата на бегалците од Граѓанската војна во Грција.

По овој настан, Македонија презеде интензивна дипломатска офанзива со цел да издејствува признавање за следниот состанок на Заедницата. Следна можност за решавање на прашањето на признавањето на Македонија беше Самитот на ЕЗ во Лисабон, кој се одржа во средината на февруари. Непосредно пред Самитот, на 14 февруари 1992 година, министерот Малески повторно упати писмо до министрите за надворешни работи на членките на Заедницата. Од една страна во ова писмо е нагласена подготвеноста на РМ да понуди гаранции дека нема територијални претензии кон Грција и дека нема да се меша во нејзините внатрешни работи, а од друга страна, условувањето на процесот на дијалог и соработка со менување на името на Републиката е оценет како поразувачки, особено заради фактот дека земјата нема резервно име, ниту, пак, некогаш размислувала за тоа во минатото. Во писмото беше јасно порачано дека „ние немаме резервно име, освен Македонија“.

Сепак, и овој Самит заврши без никаков напредок по прашањето, а беше соопштено дека грчкиот шеф на дипломатијата, Андонис Самарас, детално ги образложил принципите на неговата земја во однос на Македонија, а ЕЗ на крајот заклучи дека македонското прашање треба да се разреши во една толерантна и мирна атмосфера.³³⁶

Неколку дена подоцна беше објавено и писмото што го испрати шефот на грчката дипломатија пред Самитот во Лисабон. Во писмото беше нагласено дека Републиката: (1) не дала доволно гаранции

---

335 Андов С., *На мој начин* (Скопје: „Матица македонска“, 2003).

336 Според новинарски извештаи, на овој самит за признавање на Македонија особено се залагал италијанскиот министер за надворешни работи Џани де Микелис.

дека нема територијални претензии кон соседите; (2) ја продолжила непријателската пропаганда дури и во тој критичен момент пред нејзиното признавање; и (3) не се погрижила да најде соодветен назив за идната независна република. Тој во писмото се осврнува и на други аспекти. Наведени се грчките гледишта за генезата на македонската државност, но и конкретни манифестации на национализам³³⁷ кои според нив претставуваат константна закана за мирот и безбедноста на Југоисточна Европа. Термините што се користеа за ословување на Македонија беа: „Република Скопје“ и „Скопска Република“.

Во рамките на интензивните дипломатски напори за постигнување на компромис активно се вклучи и Португалија, која во тоа време беше претседавач со ЕЗ. Со таа цел, на почетокот на април 1992 година, на Македонија ѝ беше предложен т.н. „пакет Пињеиро“. Овој „пакет“ содржеше одредби за менување на македонскиот Устав во делот на Преамбулата, менувањето на државните граници, како и грижата за македонското малцинство, но и промена на името со терминот „Нова Македонија“. Но, овој пакет не помина заради грчкиот ултиматум – дека во името на државата не смее да стои терминот „Македонија“.

Наредната можност за „колективно“ меѓународно признавање на Македонија беше Самитот на ЕЗ во Луксембург, на 6 април 1992 година.

Непосредно пред овој Самит на ЕЗ, во рамките на активностите на амбасадорот Кутилеиро, за време на неговата посета на Атина му беа претставени четири конкретни предлози со чие исполнување било условено признавањето на Македонија: (1) од Преамбулата на Уставот да се избрише формулацијата „од државно-правните традиции на Крушевската република и историските одлуки на АСНОМ“ бидејќи оваа формулација го покренува прашањето на „Обединета Македонија“, што претставува израз на „идеалот за голема Македонија“; (2) интервенција во членот 3 на Уставот кој според грчката страна претставува јасен знак на експанзионизам; (3) во однос на членот 48 беше побарано да биде дадена официјална изјава од македонскиот Парламент дека: „не постои малцинство на таа земја во Грција“; и (4) барање за

---

337 Наведени се активностите на ВМРО, Манифестот на АСНОМ, извадоци од интервјуа на претседателот Глигоров и Васил Тупурковски, итн.

промена на името и негова замена со друго кое нема да го содржи терминот „Македонија“.³³⁸

Во врска со прашањето на признавањето, треба да се разгледаат и ставовите на главните движечки сили на ЕЗ (Германија и Франција) непосредно пред Самитот.

Германија имаше генерално позитивен став во однос на признавањето на Македонија, но за разлика од политиката кон Словенија и Хрватска континуирано се држеше до формалниот став на ЕЗ. За илустрација на германскиот став околу признавањето на Македонија, на почетокот на април 1992 година, на прашањето: „Дали Бон ќе ја признае или ќе помогне во признавањето на Република Македонија?“ Министерството за надворешни работи на Германија го даде следниот одговор: „Владата во Бон ќе се придржува до Извештајот на Арбитражната комисија на ЕЗ, која потврдува дека Македонија ги исполнува условите за меѓународно признавање. Бон сака, и бара, Македонија, како и Босна и Херцеговина, да бидат што поскоро признаени, а ние од наша страна ќе постапиме тоа признавање да се реализира“. На прашањето дали Грција ќе го блокира ова признавање, тој одговори дека Бон ќе се придржува на Извештајот од ЕЗ и на САД во врска со признавањето на Македонија и Босна и Херцеговина, во коешто е дефинирано кои се условите за признавање.³³⁹

Што се однесува до Франција, по признавањето на Словенија и Хрватска, во пресрет на Самитот, кој требаше да се одржи во Луксембург на 6 април 1992 година, Париз, на некој начин, беше растргнат меѓу Атина и Скопје заради фактот што Арбитражната комисија беше нејзино „милениче“, но и заради фактот што подолг временски период земјата имаше добри односи со Грција. На прашањето упатено до портпаролот на француското Министерство за надворешни работи на почетокот на април 1992 година: „Дали зазедовте конечен став во врска со признавањето на Македонија и Босна и Херцеговина?“, беше даден одговор дека консултациите сè уште траат без оглед на тоа „што претседателот Митеран изјави дека овие признавања, речиси, се

---

338 Види: „Што бара Атина од Македонија?“, в. Нова Македонија, 6 април 1992 г.

339 Види: „Бон е за признавање на Македонија“, в. Нова Македонија, 3 април 1992 г.

завршена работа“.³⁴⁰ Слична позиција за ова прашање соопшти француското Министерство за надворешни работи по Самитот во Гимараеш. Министерот за надворешни работи, Роланд Дима, соопшти дека земјата е „де факто веќе призната“ и дека „ако утре сака да испрати амбасадор во Скопје, може да го направи тоа“.³⁴¹ Сепак, во случајот на Македонија, слично како и Германија, Франција се држеше до ставот на ЕЗ.

Меѓутоа, на овој состанок на ЕЗ беше единствено призната независноста на Босна и Херцеговина. Што се однесува за Република Македонија, беше нагласено дека ЕЗ вложува напори за решавање на прашањето на признавањето на „другата република“³⁴². Притоа, видно, не беше употребено официјалното име на Републиката.

Своја реакција за исходот на овој Самит имаше претседателот Глигоров, кој ја нагласи конструктивноста на македонската страна во целиот процес, но факт е дека двете земји (Македонија и Грција) се во нерамноправна положба – Грција ја злоупотребува положбата на членка на ЕЗ и врши перманентен притисок, барајќи од другите членки да бидат солидарни со неа, применувајќи ја тактиката на постојано одложување. Покрај тоа, претседателот Глигоров понуди да се потпише меѓудржавен договор за границата, како и договор за пријателски односи кој ќе ги опфати сите области на соработка.

Тука треба да се потенцира дека можноста за признавање на југословенските републики од страна на САД за првпат јавно почна да се разгледува во текот на март 1992 година. Во таа насока, агенцијата „Ројтерс“ извести дека државниот секретар Бејкер за време на летот од Вашингтон до Брисел (9 март) им соопштил на репортерите дека во рамки на состанокот на Министерскиот совет на НАТО ќе биде разгледан најновиот развој на ситуацијата во Југославија, особено во контекст на претстојното упатување на мировни сили на ОН и обновувањето на мировните разговори. Во тој контекст, САД ќе го разгледа статусот на републиките. Неколку дена подоцна,

---

340 Види: „Митеран: Признавањето е свршена работа“, в. *Нова Македонија*, 4 април 1992 г.

341 Види: „Македонија, де факто, е призната“, в. *„Нова Македонија“*, 5 мај 1992 г.

342 EC Declaration on Recognition of Bosnia and Herzegovina, Luxembourg, 6 April 1992 (UN Doc. S/23793, Annex.)

можното признавање на југословенските републики беше најавено и во весникот „Њујорк Тајмс“.

На 7 април 1992 година, САД го објавија меѓународното признавање на: Словенија, Хрватска и Босна и Херцеговина. Во однос на признавањето на Македонија, САД изјавија дека ќе продолжат „интензивно да работат со ЕЗ и нејзините земји-членки со цел експедитивно да ги разрешат проблемите меѓу Грција и Република Македонија, кои ги оневозможуваат САД и формално да ја признаат независноста на оваа република“.³⁴³ Во тој правец, САД ги укинаа економските санкции против поранешните југословенски републики, со исклучок на Србија и Црна Гора, воведени на 6 декември 1991 година. Ова соопштение го привлекува вниманието бидејќи се користи официјалното име на Република Македонија, што беше случај и со писмото што веќе на 8 април 1992 година претседателот на САД, Џорџ Буш, му го упати на претседателот Глигоров. Во ова писмо, претседателот Буш, високо ценејќи ги усилбите на Република Македонија за промоција на мирно политичко разрешување на југословенската криза, ја изрази чувствителноста на САД околу загриженоста изразена од Грција, пријател и сојузник на САД, во врска со меѓународното признавање. Истовремено, претседателот Буш повика на итно разрешување на преостанатите прашања меѓу Грција и Република Македонија, што ќе овозможи САД да ја признаат Република Македонија³⁴⁴. САД соопштија и дека ќе иницираат процес за обновување на економските повластици за Република Македонија кои беа суспендирани за Југославија на почетокот на декември 1991 година. Инаку, писмото на претседателот Глигоров му го врачи американскиот амбасадор во Белград, Ворен Цимерман. Претседателот на ПАСОК и лидер на опозицијата, Андреас Папандреу, ова писмо ќе го квалификува како „шлаканица за политиката што ја поддржува целиот грчки народ и поука за господинот Мицотакис бидејќи во надворешната политика нема пријатели“.³⁴⁵

Во овој период, со прашањето за признавањето на Македонија сè почесто започна да се занимава и странскиот печат. Така, на пример,

---

343 Statement on United States Recognition of the Former Yugoslav Republics April 7, 1992 (<http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1992/92040705.html>)

344 Признавање на Македонија (избор од светскиот печат) (Скопје: в. „Нова Македонија“, 1993).

345 Радио „Глас на Грција“, 10 април 1992 година.

во холандскиот весник „НРЦ Ханделсблад“ беше објавен коментар од уредникот Петер Михилсен, кој потенцираше дека: „Европската заедница ја товари Македонија со незаслужена беда“, и додаде дека: „Македонија е заборавена жртва на грчкиот бес и на еден став на ЕЗ, кој, како и досега во југословенската криза, е одбележан со недоразбирања и недостиг на: енергичност, мислење и милост“.³⁴⁶

Повторно следеше активност на европските дипломати во функција на надминување на разликите коишто постоеја во врска со признавањето на Републиката. Во првата половина на април 1992 година, во посета на Атина пристигнаа министрите за надворешни работи на Германија и Италија, Геншер и де Микелис. Главната точка на разговорите беше признавањето на Македонија. Во дел од грчките медиуми се појавија ставови дека Германија нема да прифати решение за Македонија коешто нема да ја задоволи Грција. Овие информации беа демантирани од страна на претставник на германското Министерство за надворешни работи, на 21 април 1992 година, истовремено со информациите дека Германија се согласила со промената на името во „Нова Македонија“.

Во средината на април беше најавена можност за одржување преговори меѓу Македонија и Грција во Лисабон, со посредство на португалското Претседателство, поконкретно шефот на дипломатијата Пињеиро и амбасадорот Кутилеиро. Во овој период, започнуваат интензивни лицитации во врска со клучното прашање – новото име на Републиката. Грчките медиуми, непосредно пред планираниот Самит во Лисабон, известуваа дека предлогот е „Нова Македонија“ и дека овој предлог го исполнува третиот услов, прифатлив е за земјите-членки на ЕЗ, но и за САД. Во рамките на посетата на Лисабон, грчкиот премиер и министер за надворешни работи, Мицотакис, нагласи дека грчката позиција е јасна и решителна и тоа е конечниот грчки став.³⁴⁷ Шефот на португалската дипломатија имаше одделна средба со министерот Малески, а по враќањето во земјата, тој соопшти дека Грција ја минирала посредничката улога на Пињеиро и дека соопштила дека, всушност, останува на тврдите позиции дека „никаква употреба на

---

346 Види: „Македонија заборавена и жртва на грчкиот бес“, в. „Нова Македонија“, 15 април 1992 г.

347 „Ројтер“, Лисабон, 20 април 1992 г.

името Македонија не доаѓа предвид“. Малески го изрази и својот скептицизам дека наскоро ќе дојде признавање на Македонија, особено и поради фактот што и покрај смената на министерот Самарас, не дојде до еволуција на политиката кон една компромисна позиција.³⁴⁸

Следната станица на агонијата на меѓународното признавање на Република Македонија беше вонредниот министерски Самит на ЕЗ што се одржа во Гимараеш, Португалија, на 1 и 2 мај 1992 година. Во пресрет на министерскиот Самит на ЕЗ, министерот Малески повторно упати писмо до министрите за надворешни работи на земјите-членки. Во Декларацијата од овој Самит беше изразена подготвеноста на членките ЕЗ да ја признаат земјата како суверена и независна држава во постојните граници и под име прифатливо за сите заинтересирани страни³⁴⁹. Во ословувањето на Република Македонија, на овој Самит за првпат е користена формулацијата „поранешна југословенска Република Македонија“. Според новинарските извештаи од овој период, во рамките на дискусијата бил даден предлогот Грција да не се изјаснува за прашањето на признавањето при гласањето, што Грција го одбила. Потоа, било отворено прашањето земјата да се признае без име, што, исто така, било отфрлено, а бил и презентирани предлогот за признавање на Републиката под името: „Нова Македонска Република Скопје“, од страна на претседавачот.³⁵⁰

По овој состанок, следеше реакција на македонските власти. Претседателот Глигоров ја поздравил подготвеноста на ЕЗ да ја признае Републиката и да воспостави соработка, но нагласил дека лицитацијата околу името на една држава како услов за нејзино меѓународно признавање, е надвор од сите норми на меѓународното право и практика кои досега важеле, и важат за признавање на независноста на една држава. Од друга страна, грчката дипломатија повторно објави дека состанокот е успешно завршен и дека се зацврстени грчките позиции. Според весникот „Елефтеротипија“, во случај останатите членки на заедницата да ја признаат земјата на 11 мај, Грција е подготвена на

---

348 Министерот за надворешни работи на Грција Андонис Самарас беше разрешен на 13 април 1992 година.

349 EC Declaration on the former Yugoslav Republic of Macedonia, Guimaraes, 2 May 1992, (UN Doc. S/23880, Annex).

350 Види: „Единствена пречка е повторно Грција“, в. „Нова Македонија“, 3 мај 1992 г.

енергични мерки кои вклучуваат: затворање на Конзулатот во Скопје, затворање на границата, целосен прекин на снабдувањето со нафта на Македонија, поместување на воените единици на заедничката граница, итн.³⁵¹

На почетокот на мај шефовите на државите и владите на: Полска, Чехословачка и Унгарија, на Самитот во Прага изразија подготвеност за признавање на Македонија и апелираа да се пронајде решение.

Велика Британија на Самитот во Гимараеш се понуди да преземе иницијатива за решение на прашањето и во таа насока, претседателот Глигоров оствари средба со британскиот министер за надворешни работи, во Лондон на 7 мај 1992 година. Покрај, куртоазната размена на мислења на оваа средба, претседателот Глигоров соопшти дека Декларацијата од Министерскиот состанок на ЕЗ од 2 мај 1992 година во Гимараеш, а особено ставот за признавањето на Републиката со име прифатливо за сите заинтересирани страни, не е неприфатлив и може да предизвика ново кризно жариште во регионот. И оваа средба не донесе поконкретен резултат на планот на признавањето.

За прашањето на признавањето на Македонија повторно беше расправано и на Министерскиот совет на ЕЗ одржан на 11 мај 1992 година, во Брисел. На овој Состанок данскиот министер за надворешни работи, Уфе Елеман Јенсен, побара ЕЗ веднаш да ја признае Македонија, нагласувајќи дека неговата Влада не знае како на граѓаните да им го објасни одложувањето на признавањето на Македонија и дека со оваа постапка ЕЗ сериозно го нарушила својот морален кредибилитет. Сличен став имал и холандскиот министер за надворешни работи, Ван ден Брук, а бидејќи не бил постигнат консензус за ова прашање, шефот на германската дипломатија побарал ова прашање да се одложи.³⁵²

Во периодот на месец мај 1992 година, во посредничка улога се вклучи и Австрија, преку нејзиниот министер за надворешни работи, Алојз Мок. За време на посетата на специјалниот пратеник на претседателот на Републиката во оставка, Васил Тупурковски, во Виена биле разгледани модалитети за решавање на прашањето околу името што

351 Види: „Оптимизам за конечниот исход околу признавањето“, в. „Нова Македонија“, 4 мај 1992 г.

352 Види: „Уште едно одложување“, в. „Нова Македонија“, 12 мај 1992 г.

би биле прифатливи за двете страни. Весникот „Вечер“ во врска со овие разговори објави писмо од Алојз Мок до министерот Малески во кое се наведуваат три варијанти за промена на официјалното име, скицирани во разговорите со Тупурковски: „Централна Балканска Република“, „Република на Реката Вардар“ и „Република Скопје“. Доколку Република Македонија би се согласила на промена на името, за возврат би добила меѓународно признавање и, се разбира, неизбежниот лукративен елемент, финансиска помош (се шпекулираше со бројката од три милијарди долари).³⁵³

Во обид за пошироко лобирање за признавањето на Републиката, по повод одбележувањето на денот на Св. Кирил и Методиј, македонскиот премиер, Никола Кљусев, во Ватикан се сретна со папата Јован Павле II и замоли Ватикан поактивно да се заземе за признавањето на Македонија.

На почетокот на јуни дојде нова индиректна понуда на Мицотакис. Во интервјуто за германскиот весник „Франкфуртер аламајне цајтунг“ порача дека доколку Републиката го промени името, ќе им се даде можност на илјадниците деца-бегалци да се вратат во Грција.

Во предвечерјето на Лисабонскиот самит, со кој завршуваше претседавањето на Португалија со ЕЗ, дипломатските активности на Грција и Македонија беа вжештени.

Грчкиот премиер Мицотакис имаше телефонски разговор со американскиот претседател Буш, на 10 јуни, во кој, според дописникот на весникот „Нова Македонија“, било побарано од САД јавно да им даде поддршка на грчките ставови околу Македонија, што американската страна не го прифатила.³⁵⁴ Веќе следниот ден, во Рим, се појавија неофицијални информации од италијанската дипломатија дека се подготвени заедно со Велика Британија и Холандија да побараат признавање на Републиката, но под името „Нова Република Македонија“ или „Македонска Република Скопје“.

Во пресрет на Состанокот на ЕЗ во Луксембург, кој се одржа на 15 јуни 1992 година, до претседавачот на Советот на ЕЗ, министерот Пињеиро, претседателот Глигоров упати писмо во кое афирмираше

353 „Вечер“, 12, 13 декември 1992 година (цит.).

354 Види: „Буш ги одби грчките барања“, в. „Нова Македонија“, 11 јуни 1992 година.

неколку клучни позиции на земјата: (1) името Република Македонија го носи повеќе од половина век и не станува збор за ново име; (2) името Македонија е сврзано и со името на нацијата – Македонци, што имплицира барање да се смени и името на народот; (3) промената на името ќе предизвика неминовно оживување на претензиите и ќе доведе до насилство и проширување на војната во овој дел на Балканот; и (4) ќе предизвика дестабилизација на внатрешен план што ќе ги загрози сите демократски институции и мирот.

Еден ден пред Самитот се одржа состанок меѓу министрите Малески и Пињеиро, на кој беа презентирани две варијанти за можното признавање на Македонија. Според известувачот на весникот „Нова Македонија“ од Луксембург, првата варијанта вклучувала употреба на две имиња на Републиката – едно за внатрешна употреба (во кое би можело да стои терминот Македонија) и „некое друго име“ за надворешна кореспонденција, особено во рамките на ЕЗ.³⁵⁵ Втората варијанта подразбираше признавање на Републиката од страна на ЕЗ со формулацијата: „се признава поранешната југословенска Република Македонија“. Од македонска страна било соопштено дека овие две варијанти се неприфатливи за Македонија. Пињеиро соопштил дека овие две варијанти заедно со писмото на претседателот Глигоров ќе им бидат предочени на министрите за време на делот посветен на политичката соработка, кој се одржува најчесто за време на ручекот.

Повторно, и покрај големите очекувања, и овој Самит на ЕЗ не донесе ништо ново. Прашањето на признавањето на Македонија било отворено на почетокот на Самитот, кога била проследена кратка информација од страна на португалскиот министер за надворешни работи дека за сега нема решение и дека преговорите продолжуваат. По неговата информација не била отворена расправа на Министерскиот совет.³⁵⁶

Топката повторно беше префрлена на следниот Самит на ЕЗ кој се одржа на 26 и 27 јуни во Лисабон. Во овој меѓупериод, повторно во средствата за јавно информирање се појави оптимизам којшто се

---

355 Оваа формулација подразбира дека во името за надворешна употреба не може да се содржи терминот Македонија.

356 Види: „Решение нема – преговорите продолжуваат“, в. „Нова Македонија“, 16 јуни 1992 г.

засноваше врз информации дека разговорите напредуваат и дека прашањето на признавањето ќе биде разрешено на состанокот во португалскиот главен град. Сепак, овие информации ги демантираше претседателот Глигоров кој по враќањето од посетата на Париз соопшти дека тајни преговори меѓу Грција и Македонија нема, освен што министерот Малески во Луксембург се сретна со двајца претставници на грчкото Министерство за надворешни работи.³⁵⁷

Претседателот на Грција, Константин Караманлис, упати писмо до лидерите на ЕЗ во кое тврдеше дека „оваа Република нема ниту историско, ниту национално право да го користи името Македонија“ и, едноставно, порача дека „јас сум Република Македонија“. Паралелно со тоа, македонскиот претседател оствари посети на Париз (18 јуни)³⁵⁸ и Лондон (25 јуни)³⁵⁹. Значајно е да се нагласи дека за време на посетата на Лондон претседателот Глигоров ја отфрли двојната формула за името на РМ (едно име за внатрешна и едно име за надворешна употреба) и истовремено, апелираше ЕЗ да не донесува никаква одлука за која РМ не е консултирана или не дала согласност.

Лисабонскиот самит на ЕЗ се одржа на 27 јуни 1992 година. На овој Самит ЕЗ потклепна пред притисоците од Грција, а на Македонија ѝ беше зададен најтешкиот удар во процесот на стекнување на меѓународното признавање. Со Лисабонската декларација ЕЗ ја изрази својата подготвеност да ја признае поранешната југословенска Република Македонија во постојните граници, под име кое нема да го содржи терминот Македонија³⁶⁰. Оваа Декларација предизвика огорченост и изненадување за целата македонска јавност. Претседателот на Републиката, Глигоров, во изјавата по повод Декларацијата на ЕЗ во Лисабон, рече дека се работи за „невиден преседан“ и дека со оваа

---

357 Види: „Атина не сака дијалог“, в. „Нова Македонија“, 20 јуни 1992 г.

358 За време на посетата на Париз, претседателот Глигоров беше придружуван од министерот Малески и имаше средби со претседателот на францускиот Сенат, Ален Поер, министерот за надворешни работи, Ролан Дима, и потпретседателот на Конференцијата за Југославија, Тиери де Босе.

359 За време на посетата на Лондон, претседателот Глигоров се сретна со британскиот министер за надворешни работи, Даглас Херд, кој се заложи за поитно признавање на Републиката.

360 European Council Declaration on the Former Yugoslavia, Lisbon, 27 June 1992 (UN Doc. S/24200, Annex)

Декларација се „повредени основните права, чувствата и достоинството на еден мал и мирољубив народ“. Тој додаде и дека со оваа Декларација македонската позиција значително се усложнува и дека ова е силен притисок врз Македонија.

Од друга страна, премиерот Мицотакис триумфираше – тој нагласи дека одлуката е резултат на тешката битка која Грција ја водеше долги години. Понатаму, нагласи дека „минавме многу успони и падови, многу фази, но успеавме да ги убедиме нашите партнери во праведноста на нашето барање во што многу ни помогна претседателот на Франција, Митеран, како и сите други, бидејќи за да се донесе ваква одлука требаше едногласност“.³⁶¹ Еден ден подоцна, по средбата со американскиот амбасадор во Атина, Мицотакис го повика Вашингтон да ја следи политиката на ЕЗ и да ја признае Републиката само ако во името не постои зборот Македонија. Мицотакис имаше и интервју го германскиот весник „Дер Шпигел“, во кое беше прашан ако Македонија се откажува од територијалните претензии и промената на границите, какво значење има тогаш името? Тој одговори: „Името е сè. Името е пропаганда за себе. Тоа е симбол“. Дополнително, тој ги отфрли предлозите за компромисни решенија, како „Горна Македонија“ или „Словенска Македонија“.

Еден ден по Лисабонската декларација на ЕЗ, оставка поднесе министерот Денко Малески во, како што беше наведено, знак на протест против оваа Декларација со која ѝ е нанесена голема неправда на Република Македонија. И Владата на РМ одржа вонредна седница на која го отфрли делот на Декларацијата кој се однесуваше на признавањето на Републиката под име кое нема да го вклучи терминот Македонија.

Собранието на РМ свика седница на која се расправаше за Лисабонската декларација. Пратениците беа едногласни во осудата на ставот на ЕЗ. Меѓутоа, оваа седница доби неочекуван тек по дискусијата на потпретседателот на Владата, Блаже Ристовски, кој Македонија ја квалификува како комунистичка енклава, која ја задржува старата иконографија во која средствата за јавно информирање се едноумни, каде

---

361 Види: „Задоволство од поволниот крај на дипломатската битка“, в. „Нова Македонија“, 28 јуни 1992 г.

што сè се диктира од еден центар и од една партија. Тој во излагањето ги нападна и Владата, министерот Малески, специјалниот пратеник во САД и „центарот на државата“.³⁶² На инсистирање на претседателот на Собранието, премиерот Кљусев овој став го квалификуваше како личен.

Собранието на Република Македонија, на 3 јули 1992 година едногласно донесе Декларација со која го оцени како неприфатлив и го отфрли делот од Лисабонската декларација кој се однесуваше на признавањето на Република Македонија под име кое нема да го содржи терминот Македонија. Дебатата во Собранието траеше три дена, а учествуваа преку 80 пратеници. Дел од пратениците на ВМРО-ДПМНЕ побараа оставка од министерот Малески и претседателот Глигоров.

Исто така, Собранието порача дека името Македонија е основа за името на еден народ – македонскиот народ, кој претставува мнозинство во Република Македонија и со неговото негирање се врши и дискриминација врз тој народ и националностите што живеат со него³⁶³. Револтот на македонската јавност беше изразен со голем митинг одржан во Скопје, на 12 јули 1992 година, под мотото: „Да, Република Македонија, да!“.

Освен тоа, Лисабонската декларација имаше соодветни реперкусии и врз внатрешната политичка стабилност на земјата. Речиси сите политички партии во текот на расправата се изјаснија за недоверба на Владата, вклучувајќи ги и двете најголеми парламентарни партии (ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ). На 7 јули 1992 година, Собранието ѝ изгласа недоверба на експертската Влада на премиерот Никола Кљусев. На јавното гласање за недоверба на Владата: гласаа 91 пратеник, седум беа воздржани и двајца пратеници гласаа за доверба на Владата.³⁶⁴

По Лисабонскиот состанок на Е3, претседавањето со заедницата го презеде Велика Британија. Во средината на јули 1992 година, во Лондон беше соопштено дека министерот за надворешни работи, Даглас

---

362 Тој го информираше Собранието дека за време на седницата на Владата на 26 јуни, министерот Малески апелирал да се прифати компромис, да се прифати некаква формулација за името, макар и поранешна југословенска Република Македонија, и сл.

363 Декларација на Собранието на Република Македонија, 3 јули 1992 (бр. 08-2812/1).

364 Новата Влада на Република Македонија чиј претседател беше Бранко Црвенковски беше избрана дури на 4 септември 1992 година по долги политички преговори.

Херд, ќе ги посети главните градови на поранешните југословенски републики во обид директно да се запознае со ситуација на терен.

Министерот Херд пристигна во Македонија на 18 јули 1992 година и имаше средба со претседателот Глигоров и министерот Малески. Покрај името, на состаноците беше разговарано за повеќе други прашања вклучувајќи ги ефектите на ембаргото, економската помош како и го изнесе предлогот за ангажирање на британскиот дипломат Робин О' Нил со задача да изготви прифатливо решение за спорот.

Значајно е да се нагласи дека уште на 23 јуни, портпаролот на италијанската Влада соопшти дека прашањето на признавањето на Македонија ќе се решава на првата конференција на министрите за надворешни работи, за време на следното британско претседателство на ЕЗ.³⁶⁵ На почетокот на септември истата година, од претседавачот на Министерскиот совет на ЕЗ и формално Робин О' Нил ја доби мисијата „да изнајде и создаде основа“ за признавање на Македонија од страна на ЕЗ.

Во рамки на дипломатските активности на Република Македонија, во месец јули 1992 фокусот беше ставен на две главни прашања: првото, беше започнувањето на процедура за прием на Република Македонија во членство на ООН и второто, да се издејствува повторно ставање на дневен ред на признавањето на Македонија на Лондонската конференција за Југославија закажана за крајот на август 1992 година. Што се однесува до барањето за прием во ООН, Владата на Република Македонија, на 23 јули 1992 година на Собранието на Република Македонија му достави предлог за зачленување на Република Македонија во ООН, кое на 29 јули донесе соодветна одлука за зачленување. Ден потоа, претседателот на Републиката, врз основа на член 4 од Повелбата на ООН и во согласност со одредбите на Правилата на процедурата на Советот за безбедност 50 – 60 и одредбите на Правилата на процедурата на Генералното собрание на ООН 134 –138, достави барање до генералниот секретар на ООН, Бутрос Гали, за прием на Република Македонија во членство на ООН. Во барањето за членство, претседателот Глигоров нагласи дека Република Македонија ги прифаќа

---

365 Види: „Признавањето на Македонија го презема Англија?“, в. Нова Македонија, 24 јуни 1992 г.

општоприфатените норми на меѓународното право и смета дека приемот во членство на ОН ќе претставува значаен чекор кон мирољубиво разрешување на кризата на територијата на поранешна Југославија³⁶⁶. Во прилог на барањето за членство во ОН беше доставена и Декларација за прифаќање на обврските содржани во Повелбата на ОН. Сепак, македонското барање за членство во ООН не беше ставено во процедура до крајот на годината заради добро познатите причини.

И во врска со второто прашање, Македонија се обиде прашањето на признавањето да го стави на дневен ред на Лондонската конференција за Југославија што се одржа на крајот на август 1992 година. Овој настан, организиран во рамките на пошироката Конференција за Југославија беше главна иницијатива на британската дипломатија за ставање крај на југословенската криза, особено на војната во БиХ која се разгоруваше. Македонското собрание одржа посебна дискусија за утврдување на платформата на Републиката за настап на Лондонската конференција. Во таа насока, претседателот Глигоров го нагласи моментот дека за првпат во историјата Македонија ќе биде рамноправен учесник на разговорите. Македонската позиција се темелеше врз следните ставови: (1) Републиката треба да учествува на Конференцијата; (2) Конференцијата треба да се искористи за отворање на прашањето за меѓународното признавање; (3) почитување на територијалниот интегритет и неповредливоста на границите; и (4) моментален и траен прекин на судирите во БиХ. На Конференцијата учествуваа преку 40 земји и организации, вклучувајќи ги: ОН, ЕЗ, Групата – 7, Движењето на неврзаните, Исламската конференција, сите поранешни југословенски републики³⁶⁷ и нивните соседи.³⁶⁸ Надвор од конференциската сала, во својство на посматрачи се наоѓаа и претставници на воспоставените српски ентитетите во БиХ и Краина (Хрватска), како и претставници на малцинствата од: Војводина, Косово и Санџак.³⁶⁹

---

366 Application of the Republic of Macedonia for admission to UN membership, 30 July 1992 (UN Doc. A/47/876-S/25147, Annex).

367 Сите југословенски републики беа претставени од нивните претседатели освен Словенија.

368 Македонската делегација на Лондонската конференција ја сочинуваа претседателот Киро Глигоров, потпретседателот на Собранието Џеладин Мурати како и министрите Денко Малески, Љубомир Фрчкоски и Јане Миљовски.

369 Македонската делегација беше непријатно изненадена од учеството на претседателот на ПДП, Невзат Халили во делегацијата на Албанците од Косово. Делегацијата на Македонија беше сместена во хотелот „Горинг“ во Лондон и согласно протоколот, на хотелот беше истакнато новото македонско знаме.

Претседателот Глигоров направи обид да го стави признавањето на Македонија на дневниот ред на Конференцијата, меѓутоа генералниот секретар на ОН, Бутрос Гали, соопшти дека „барањето ќе биде разгледано подоцна во текот на Конференцијата“. На тоа се надоврзал и лордот Карингтон кој потенцирал дека признавањето на Македонија е работа на владите, а не на оваа мировна Конференција.³⁷⁰ Со тоа, ставањето на прашањето за признавање на Македонија на дневниот ред на Лондонската конференција доживеа неуспех. Единствена додадена вредност за Македонија на оваа Конференција беше потпишувањето на Протоколот за воспоставување дипломатски односи меѓу Македонија и Турција.

Тука треба да се нагласи дека отвореното прашање што постоеше со Грција имаше соодветна реперкусија на зачленувањето на Македонија во други мултилатерални организации или иницијативи. Така, на пример, во средината на септември 1992 година беше одбиено барањето на Македонија за прием во КЕБС. Истото се случи и во ноември кога барањето за прием во оваа организација беше одбиено на барање на Велика Британија заради непостоењето на неопходен консензус за прием на државата и покрај отворената поддршка од неколку земји. Куриозитет од овој состанок на КЕБС е информацијата дека двајца македонски дипломати (Ристо Никовски и Никола Тодорчевски) на овој состанок учествуваа како членови – гости на словенечката делегација, а друг начин во тој момент не постоеше.

Во овој период, Грција продолжи да ја блокира испораката на нафта за Македонија што ја воспостави на 21 август 1992 година. Во неколку наврати беше интервенирано и тоа од повеќе влијателни дипломати (О' Нил, Сајрус Венс, лордот Овен). На крајот на септември, Грција соопшти дека ќе дозволи пропуштање на нафтата од солунското пристаниште доколку во документите стои референцата: поранешна југословенска Република Македонија.

Овде треба да се нагласи дека уште во септември 1992 година, во една регулатива на ЕЗ беше предвидено на документите што ќе ги носат камионите коишто вршат транзит низ Грција да стои ознаката

---

370 Види: „Признавањето на Македонија засега не е на дневен ред“, в. „Нова Македонија“, 27 август 1992 г.

„поранешна југословенска Република Македонија“, како и користењето на скратената ознака „ХХ“. Тоа е за првпат во службена употреба да биде предвидена оваа ознака.³⁷¹ Со други зборови, овој факт покажува дека користењето на привремената референца во рамките на Европската Унија започнало дури седум месеци пред приемот под оваа формула во ООН. Покрај тоа, оваа референца, очигледно, започнува да се користи еднострано, без согласност од македонските власти.

Во текот на септември започна и посредничката улога на Робин О' Нил кој во текот на овој месец ги посети Атина и Скопје. Во рамките на средбата со новинарите во Скопје, тој нагласи дека „неговата задача е едноставна – да го поттикне признавањето на Републиката од страна на Европската заедница, но во рамките на онаа Декларација што во јуни беше усвоена во Лисабон“ и додаде дека „за членките на ЕЕЗ ова е многу важна работа бидејќи промените што овде се случуваат, се случуваат на демократски и стабилен начин, особено поради нестабилноста на околните земји во регионот“. Сепак, треба да се нагласи дека грчката страна одбиваше да ја прифати формулацијата на мисијата на Робин О' Нил како посредничка. Така, на пример, портпаролот на грчкото Министерство за надворешни работи, Коделас, посочи дека дефиницијата за посредник е „оној кој ги поврзува двете страни“, а во овој случај „нема две страни бидејќи едната воопшто не е призната“.

Покрај тоа, Македонија започна да го засилува дипломатското присуство во светските метрополи и како резултат на тоа, беа испратени неколку дипломати во странство (Димитар Бидиков во САД, Билјана Тасевска во Женева и Јован Теговски во Брисел).

Во втората половина на октомври 1992 година, во грчкиот печат се појавија шпекулации дека Робин О' Нил ќе предложи име во кое зборот Македонија би бил дополнет со „географски предзнак или одредница“ (вардарска, северна, итн.)³⁷²

---

371 Commission Regulation (EEC, ECSC) No 2725/92 of 18 September 1992 concerning the implementation of Council Regulation (EEC) No 2656/92 and Decision 92/470/ECSC concerning certain technical modalities in connection with the application of respectively Regulation (EEC) No 1432/92 and Decision 92/285/ECSC prohibiting trade between the European Economic Community and the European Coal and Steel Community on the one hand, and the Republics of Serbia and Montenegro on the other hand, Available at <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992R2725> [accessed on May 24, 2021].

372 Види: „Британија оди на име со географски предзнак?“ в. „Нова Македонија“.

Во овој период, во РМ пристигна и посматрачката мисија на КЕБС, предводена од амбасадорот Роберт Фровик, кој до крајот на септември го подготви неговиот извештај, во кој, меѓу другото, се осврна и на опасноста од избувнување на непријателства на Косово и нивно прелевање во Македонија. Тој го презентираше извештајот на состанокот на КЕБС во Прага и предупреди на можната политичка дестабилизација на Македонија во случај на ерупција на насилствата во Косово. Притоа, на овој состанок, амбасадорот Фровик ја користеше референцата „поранешна југословенска Република Македонија“.³⁷³

Во ноември, повторно беше реафирмиран и германскиот интерес за затворање на ова прашање. На средбата на министерот Малески со шефот на германската дипломатија Клаус Кинкел, беше потенциран германскиот интерес за затворање на ова прашање. Истовремено, во овој период во британските медиуми беше отворена можноста, доколку не биде постигнат консензус во Унијата, земјите – поединечно да одлучуваат во врска со признавањето на Македонија.

Третата посета на О' Нил на Македонија се реализираше во текот на ноември, во Охрид. За време на средбата со новинарите му беше поставено прашањето каква ќе биде неговата препорака до ЕЗ за да се реши проблемот, а тој одговори дека ќе бидат презентирани една или две идеи за кои премиерите би можеле да поразговараат, па дури и да ги прифатат. На крајот на ноември, О' Нил повторно престојуваше во Скопје и по средбата со македонското раководство соопшти дека ја замолил Владата да му потврди дали се согласуваат со елементите на решението што го има на ум, до 30 ноември, за да може да подготви извештај за претстојниот Самит на ЕЗ закажан за 11 и 12 декември 1992 година во Единбург. Треба да се нагласи дека, речиси, во сите изјави кои О' Нил ги дава во рамките на посетите, нагласува дека во работата се води од Лисабонската декларација, како и од желбите на државите-членки да се најде решение на овој проблем.

Неколку дена подоцна, на средбите со грчкото раководство во Атина, на прашањето: „Дали е близу решението на проблемот околу признавањето?“ одговори дека „близу е одлуката, но не и решението“

---

373 Ackermann, A., The Republic of Macedonia and the OSCE, In: IFSH (ed.), OSCE Yearbook 1997, Baden-Baden 1998, pp. 69-75.

и додаде „се наоѓаме онолку близу до одлуката за признавање, колку што е тоа воопшто можно“. Покрај тоа, во пресрет на Единбуршкиот самит, претседателот на Грција, Константин Караманлис, упати писмо до државите-членки на ЕЗ во кое, меѓу другото, потенцираше дека „најголема грешка би било оддалечувањето од Лисабонската декларација, што може да ја натера Грција сосема да ја затвори границата за да се заштити себеси и својата национална гордост“.³⁷⁴

Во овој период, грчкиот шеф на дипломатијата Папаконстантину имаше средба во Виена со Алојз Мок и, на истата, не сакал да се изјасни за иницијативата на ЕЗ за утврдување на компромисно име „Македонија (Скопје)“.³⁷⁵

Последниот обид за решавање на прашањето на признавањето на Македонија пред Единбуршкиот самит го презеде директно британскиот премиер Џон Мејџор, кој на крајот на ноември престојуваше во официјална посета на Грција, а неколку дена подоцна, на 3 декември во Лондон го прими македонскиот претседател Глигоров. По разговорите во Лондон, претседателот Глигоров даде само куса изјава дека имале многу конструктивна и корисна расправа за изнаоѓање на прифатливо решение.

Сепак, веќе следниот ден можноста за признавање на Македонија на Единбуршкиот самит стана уште помалку извесна со оглед на тоа што грчката Влада го разгледа Извештајот на Робин О' Нил и ја отфрли можноста за прифаќање на компромисно име, односно име во кое ќе се користи терминот Македонија во било која форма. Шефот на грчката дипломатија Папаконстантину соопшти дека Извештајот на О' Нил не е објективен и дека Грција не може да го прифати. Во дел од грчките медиуми се појавија информации дека предложеното име е „Република Македонија (Скопје)“.

На 9 декември 1992 година, министерот Малески во изјава за печатот ја соопшти суштината на предлогот на О' Нил – со одлука на Собранието на Македонија за надворешна употреба да се користи името „Република Македонија (Скопје)“. Тој додаде дека овој предлог е условен, односно доколку Република Македонија не биде призната,

---

374 Види: „Признавањето не смее да се одлага“, в. „Нова Македонија“, 24 ноември 1992 г.

375 „Танјуг“, Виена, 23 ноември 1992 г.

престанува важноста на овој предлог. Владата ова ќе му го предложи на Собранието, а беше предвидено претседателот Глигоров да го образложи предлогот во Собранието следниот ден. Се очекуваше Собранието да изрази подготвеност за ова решение доколку ЕЗ ја признае Републиката.

Дополнително, во странските медиуми повторно почна да се нагласува опасноста од нова балканска војна. Доколку ЕЗ на Единбуршкиот самит ја признае Македонија, истото би резултирало со затворање на границата и разместување на 35 илјади војници на границата. Оваа постапка би резултирала со распоредување на единици на турската војска на границата со Грција. Во такви околности најреална се чинеше опцијата прашањето да му се препушти на ОН, со цел повторно да се избегне грчкото вето.

Претседателот Глигоров на собраниската седница екстензивно ја изложи меѓународната позиција на Македонија, опциите кои стојат на располагање, како и суштината на британскиот предлог – додавката (Скопје) на официјалното име Република Македонија. Дополнително, претседателот Глигоров ги изнесе и проекциите за можните исходи од Самитот на ЕЗ во Единбург. Очекувано, се отвори полемична дискусија. Пратениците на ВМРО-ДПМНЕ остро ја нападнаа Владата и претседателот Глигоров. Доста Димовска запраша кој ги овласти пратениците на Македонија да даваат изјави дека Македонија е готова да прифати ново име. Александар Флоровски го критикуваше Глигоров дека „го срозил македонското достоинство“ и заклучи дека „одбива да учествува во валканите игри на претседателот“. Серија обвинување на адреса на претседателот упати и Љубчо Георгиевски.

Од друга страна, пратениците од парламентарното мнозинство изразија ставови за компромис и поддршка на информацијата изнесена од страна на претседателот Глигоров. Ставот на пратениците од СДСМ беше дека со додавањето на Скопје во заграда се создаваат предуслови за побезболно признавање на Републиката. Потпретседателот на Собранието, Целадин Мурати, во неговата дискусија нагласи: „Јас зборувам како Албанец и се чувствувам целосно одговорен да кажам како се вика нашата држава“ и додаде дека информацијата на претседателот Глигоров не ја доведува во прашање употребата на

името Република Македонија. Пратеникот на СПМ Љубисав Иванов – Синго зборуваше за економскиот колапс кој ѝ се заканува на државата и порача дека „било што да му се додаде или да му се одземе, името Македонија, сепак, ќе остане и околу тоа треба сите да останеме обединети“.

Дискусијата доминантно се водеше во контекст на критика на одговорните функционери, а многу малку беа расправани опциите кои стојат на располагање.

Непосредно пред овие процеси, весникот „Нова Македонија“ спроведе анкета во врска со ставовите на граѓаните за промената на името на Републиката. Анкетата беше спроведена телефонски со 1 147 испитаници, во периодот од 20 ноември – 1 декември 1992 година. На прашањето: „Дали би прифатиле промена на името на Република Македонија?“, 75,76 % се изјасниле негативно; 6,02 % – позитивно, а 18,22 % – „немам став“. Во однос на конкретните предлози за промена на името, 64,08 % од испитаниците се изјасниле дека не прифаќаат никаква промена на името; 13,78 % се изјасниле за името „Вардарска Македонија“, 8,98 % за „Северна Македонија“, 6,36 % – „поранешна југословенска Република Македонија“ и 6,8 % – „друго“. Анкетата имаше многу мал процент на апстиненција, а по структурата, испитаниците кои ја прифаќаат промената во „Вардарска“ или „Северна“, во најголем дел беа од најмладата популација, или со завршено основно образование.³⁷⁶

Прашањето за признавање на Македонија, и покрај упорното инсистирање, не беше разгледано на Лондонската конференција и беше пролонгирано за следниот Самит на Европската заедница, кој се одржа на 11 – 12 декември 1992 година, во Единбург. Во меѓувреме, до одржувањето на овој Самит, дипломатските активности на Република Македонија се сконцентрираа на мисијата на британскиот дипломат Робин О’ Нил, но и на обезбедување на безбедноста на државата преку реализацијата на идејата за покана на превентивна мисија на ОН. По враќањето од посетата на ООН и САД, на крајот на ноември 1992 година, претседателот Глигоров соопшти дека земјата побарала присуство на мировни сили на ООН, нагласувајќи дека присуството на набљудувачите, иако позитивно, во моментот не е доволно.

---

376 В. „Нова Македонија“, 9 декември 1992 г.

Во таа насока, оваа иницијатива беше прифатена од страна на ОН и покрај тоа што Македонија не беше членка на Организацијата. Советот за безбедност, на 11 декември 1992 година, едногласно ја усвои Резолуцијата 795 (1992) која предвидуваше воспоставување на присуство на УНПРОФОР во „поранешната југословенска Република Македонија“, со превентивен мандат.³⁷⁷ Беше предвидено мировните сили да бидат распоредени на границите кон Албанија и СРЈ, со мандат на следење на појавите кои би можеле да ја поткопаат безбедноста и стабилноста на Републиката.

Што се однесува до предлогот на Робин О' Нил за разрешување на спорот меѓу Грција и Македонија, тој се состоеше во следното: задржување на уставното име за внатрешна употреба и прифаќање на името „Република Македонија (Скопје)“ или „Република Македонија – главен град Скопје“ за меѓународна употреба. Како што можеме да забележиме, овој предлог е идентичен со предлогот изнесен за време на неофицијалната средба на грчкиот премиер Мицотакис со претседателот на македонскиот Парламент во Давос на почетокот на февруари 1992 година. Овој предлог, начелно, беше прифатлив за македонскиот државен врв, но под притисокот на дискусиите во Собранието, Македонија се повлече од овој предлог. Истовремено, и Грција повикувајќи се на Лисабонската декларација го отфрли предлогот на О' Нил. Со тоа, неговата посредничка улога заврши без успех.

Во пресрет на Единбуршкиот самит, претседателот Глигоров повторно упати писмо до шефовите на државите и владите на ЕЗ, во кое едноставно порача дека „последен час е Европската заедница да ја признае Република Македонија“³⁷⁸. Но, Единбуршкиот самит не донесе ништо ново на планот на меѓународното признавање на Македонија. На овој Самит ЕЗ донесе посебна Декларација за Македонија во која го поздравиле воспоставувањето на присуство на УНПРОФОР на територијата на Републиката. Освен тоа, ЕЗ ја нагласи потребата

---

377 Подоцна мисијата на УНПРОФОР беше заменета со посебна мисија во Македонија под името УНПРЕДЕП (UN Security Council Resolution 983 (1995)). Военото присуство на ОН во Македонија траеше до 28 февруари 1999 година, кога мандатот на мисијата не беше продолжен поради вето од страна на НР Кина предизвикано од воспоставувањето на дипломатски односи меѓу Македонија и кинеската провинција Тајван.

378 Писмо од Киро Глигоров до шефовите на државите и владите на ЕЗ спроти состанокот во Единбург, 11 декември 1992 година.

од овозможување пристап кон меѓународните финансиски институции, како и редовно и навремено снабдување со нафта. Во таа насока, беше поздравена и намерата на Комисијата да ѝ додели хуманитарна и техничка помош на Македонија во висина од 50 милиони еки^{379, 380} ЕЗ и во оваа Декларација ја задржа практиката да ја освојува Македонија со формулацијата „поранешна југословенска Република Македонија“, практика која започна уште на самитот во Гимараеш. Она што може да се смета за успех за македонската страна е што во оваа Декларација не беше реафирмирана Лисабонската декларација. Процесот на признавање на Македонија по Единбуршкиот самит индиректно им беше препуштен на ОН, а со тоа заврши првата фаза во овој процес, во чии рамки акцентот на дипломатските активности ѝ беше препуштен на Европската заедница.

До крајот на 1992 година дојде до уште една иницијатива за решавање на спорот, овој пат од страна на Франција. Францускиот претседател, Франсоа Митеран, предложи формирање на меѓународна арбитража чија цел беше доделување на прифатливо име на Република Македонија. Идејата за меѓународна арбитража околу името на Македонија ја потврди и самиот Митеран, на конференцијата за печат по средбата со американскиот претседател Буш, на почетокот на 1993 година. Нагласувајќи дека треба да се земат предвид приговорите на двете страни, тој рече дека ставот на Париз е дека треба да се обезбеди процедура што би ово/звозможила арбитража.³⁸¹ Иако во почетокот Грција демантираше дека е запознаена со предлогот, неколку дена подоцна грчкиот министер за надворешни работи изјави дека оваа француска иницијатива заслужува посебно внимание и проучување, уште повеќе заради тоа што доаѓа од лидер од светски рамки и осведочен пријател на Грција.³⁸² На 6 јануари 1993 година, францускиот шеф на дипломатијата Дима испрати писмо со контурите на предлогот до претседателите Караманлис и Глигоров, кој предвидуваше формирање на меѓуна-

---

379 ECU - European Currency Unit.

380 European Council Declaration on the former Yugoslav Republic of Macedonia, Edinburgh, 11 – 12 December 1992 (UN Doc. S/24960, Annex III).

381 Танјуг, Париз, 4 јануари 1993 г.

382 Види: „Индикации за грчко – француска иницијатива“, в. Нова Македонија, 6 јануари 1993 г.

родна арбитражна група под покровителство на Меѓународниот суд на правдата во Хаг, или КЕБС.

Оваа иницијатива уште во самиот старт беше решително отфрлена од страна на Македонија со образложение дека Република Македонија еднаш веќе беше ставена под меѓународна арбитража (Арбитражната комисија), но и дека промената на името би водело кон обезличување и губење на идентитетот на народот и државата³⁸³. Претседателот Глигоров во контекст на оваа иницијатива нагласи: „Ние сметаме дека било каква нова арбитража е непотребна и дека со тоа би се одлагало признавањето на Македонија. Второ, би се внело големо недоразбирање бидејќи една арбитража многу компетентна, од пет претседатели на уставни судови, предводени од господинот Бадинтер, јасно ја изрекоа својата оценка дека Македонија ги исполнува сите услови и сè друго за она зошто се бара нова арбитража“. Претседателот Глигоров директно им го соопшти овој став на Бутрос Гали и Роланд Дима за време на средбите со Париз, на 15 јануари 1993 година.

Исто така, на почетокот на 1993 година, Скопје го посети и данскиот министер за надворешни работи, Уфе Елеман Јенсен, во својство на претседавач со ЕЗ. Тој имаше големо разбирање за позициите на Македонија и отворено ги поддржуваше. Во јануари 1993 година го отвори и прашањето зошто на Републиката сè уште не ѝ беше испорачана помошта во износ од 50 милиони еки. Во знак на благодарност за неговиот ангажман во врска со признавањето на Македонија, во 2012 година му беше доделен Орденот „Осми септември“.

Сумирајќи ги активностите на македонската држава за меѓународно признавање во 1992 година, може да се констатира дека не беше постигнат некој сериозен напредок. Неоспорно, ова се должеше на поголем број фактори на кои Македонија не можеше директно да влијае. Покрај тоа, воочлив е фактот дека иако независноста на Македонија ја имаа признато неколку држави во светот, во текот на 1992 година Република Македонија воспостави дипломатски односи само со три земји (Словенија, Хрватска и Турција).

---

383 Глигоров К., *Македонија е сè што имаме* (Скопје: Издавачки центар Три, 2000).

Тука мора да се нагласи дека во овој период за прашањето за признавање на Македонија не се расправаше исклучително во рамките на ЕЗ. Соодветен пример е состанокот на министрите за надворешни работи на земјите од Балканот и регионот³⁸⁴, одржан во Истанбул, на 25 ноември 1992 година, кога беше усвоена Заедничка декларација, во која, меѓу другото, беше повикана меѓународната заедница повторно да ја разгледа неопходноста од признавање на Република Македонија и нејзиниот прием во ОН и КЕБС. Во оваа Декларација беше користено официјалното име на Македонија³⁸⁵.

---

384 На состанокот присуствуваа претставници на Албанија, Австрија, Бугарија, Хрватска, Унгарија, Македонија, Романија, Словенија, Турција и Италија.

385 Joint Declaration of the Conference of Foreign Ministers of the Balkan and Regional Countries, Istanbul, 25 November 1992 (UN. Doc. A/47/742 – S/24869, Annex).

ПРИЕМОТ ВО ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ – РЕШЕНИЕ СО ГОРЧЛИВ ВКУС

Како што веќе беше нагласено, по неуспехот на процесот на признавање во рамките на ЕЗ, фокусот на македонската дипломатија се префрли на Обединетите нации, во обид земјата да се стекне со членство во оваа најзначајна меѓународна организација во светот. Поинтензивни директни контакти со ОН беа воспоставени уште пред крајот на британското Претседателство на ЕЗ, односно во втората половина на 1992 година, по Лисабонската декларација.

На седницата на која поднесе оставка владата на Кљусев, беше донесена Одлука за поднесување барање за членство на РМ во Организацијата на Обединетите нации. Оваа одлука потоа беше доставена до Собранието, а врз основа на тоа, на крајот на јули 1992 година, претседателот Глигоров испрати писмо до генералниот секретар на ОН, Бутрос Гали со кое беше побаран прием на Република Македонија во членство во Обединетите нации.

Во средината на август 1992 година, министерот Малески повторно отпатува во седиштето на ОН во Њујорк, каде оствари средби со повеќе странски претставници вклучувајќи ги амбасадорите на: Кина, Русија, Велика Британија, Турција, Јапонија, итн. На 21 август Малески имаше средба со генералниот секретар Бутрос Гали на која му го врачи барањето на Република Македонија за прием во Обединетите нации.

На 11 ноември 1992 година беше остварена средба на претседателот Глигоров и министерот Малески со генералниот секретар на ОН, Бутрос Гали. На средбата беше отворено прашањето за започнувањето на процедурата за прием на Македонија во ООН, како и во нејзините

економски органи и иницијативи. Во рамките на ова патување беа реализирани и средби во Вашингтон со Иглбергер и Скоукрофт. Една недела подоцна, Бутрос Гали имаше средба и со грчкиот премиер, Мицотакис.

Во овој период јасно беше дека и постапката за прием на Републиката во ОН нема да се одвива едноставно, а државата почна повторно да се соочува со влијанието на факторот, односно факторите што го опструираа процесот во рамките на ЕЗ. Од друга страна, со влошувањето на ситуацијата во Југославија, прашањето на признавањето со право започна да се доведува во контекст на регионална безбедност, а на Македонија сè почесто се гледаше како на потенцијално ново жариште на кризата.

На крајот на ноември, генералниот секретар Бутрос Гали побара и доби дозвола да испрати 12 посматрачи во Македонија. Ова беше побарано од македонска страна, а беше и поддржано и од копретседателите на југословенските мировни разговори Сајрус Венс и лордот Овен. Целта на оваа мисија беше спречување на ширењето на конфликтот од останатите републики и одвраќањето од агресија. На 10 декември, Бутрос Гали му препорача на Советот за безбедност да упати еден баталјон на мировните сили, а во составот на овие сили се очекуваше да се вклучат околу: 700 „сини“ шлемови, 35 воени посматрачи, 26 полицајци и друг помошен персонал. Првиот контингент на мировните сили пристигна на крајот на декември преку граничниот премин Табановце. Во периодот од 6 до 8 јануари 1993 година пристигнаа 150 канадски војници.

Со оглед на исходот на Единбуршкиот самит, Македонија на почетокот на 1993 година го обнови барањето за членство во ОН, а генералниот секретар на ОН, Бутрос Гали на 22 јануари 1993 година го проследи македонското барање за членство до претседателот на Советот за безбедност, заедно со првичното барање за членство, од 30 јули 1992 година. Неколку дена подоцна, во информацијата објавена од агенцијата „Франс Прес“, беше наведено дека се извршени консултации околу приемот на земјата, но под привремена референца: „поранешна југословенска Република Македонија“.

Во грчките медиуми се спекулираше дека дојде до пресврт во однос на ова прашање и дека има неповолна клима за грчките ставови, особено по интервенцијата на Јапонија.³⁸⁶

На 18 јануари 1993 година, министерот Малески имаше средба со јапонскиот амбасадор во ОН и претседавач на Советот за безбедност на ОН, Хатано, кој соопштил дека врз основа на билатералните консултации дошол до заклучок дека една постојана членка на Советот силно се противи на ставањето на прашањето за признавањето на Македонија на дневниот ред на Советот. Согласно востановената пракса, доколку постои спротивставување на една членка, другите членки не инсистираат тоа прашање да биде ставено на дневен ред. Дел од медиумите известија дека станува збор за Франција.³⁸⁷ По враќањето од посетата на ОН, министерот Малески го изнесе неговото размислување дека постапката за прием во ОН нема да биде брза, туку дека треба да се очекува да трае подолго.

Исто така, Грција во овој период се обидува на своја страна да ја придобие и Велика Британија за да го операционализира планот за нова арбитража.

Овој период (крајот на декември – почеток на јануари) грчката страна се обиде со сите средства кои ѝ стоеја на располагање да го спречи признавањето на Републиката. Постапката за прием на Македонија беше повторно пролонгирана заради ротацијата на членовите на Советот за безбедност. Премиерот Мицотакис оствари серија разговори со странски претставници, особено со државите застапени во Советот за безбедност на ОН, а на почетокот на 1993 година имаше средба со Бутрос Гали. Очигледно, прашањето на спречувањето на признавањето на Македонија беше главен приоритет на грчката дипломатија и на почетокот на 1993 година. Само за илустрација, како дел од грчката кампања против приемот на Македонија во ОН, во: Јапонија, Кина и Пакистан беше испратен помошникот-министер за надворешни работи, Вирон Полидорас, во: Бразил, Венецуела и Вашингтон – државниот министер Андреас Андријанопулос, а во Унгарија и Русија – Виргинија Цудеру. Трочлена делегација на грчкото МНР беше испратена во САД

386 Види: „Нова паника и надеж во формулата Гали“, в. „Нова Македонија“, 18 јануари 1993 г.

387 Види: „Франција го крои дневниот ред“, в. „Нова Македонија“, 20 јануари 1993 г.

за да ги запознае претставниците на новата американска администрација, но и членките на Советот за безбедност, со грчките гледишта во врска со приемот на Македонија во ОН. Во втората половина на 1993 година, во САД престојуваше и шефот на грчката дипломатија Папаконстантину, кој имаше и директна средба со новиот американски државен секретар, Ворен Кристофер, на која му предаде лична порака на премиерот Мицотакис до Бил Клинтон токму во врска со македонското признавање. Според грчкиот весник „То Вима“, во писмото било потенцирано дека евентуалното признавање на Републиката на „скопјаните“ ќе предизвика голем проблем за стабилноста на Владата на Грција и поврзаната со тоа дестабилизација, која сигурно ќе се прошири во поширокиот балкански регион. Вредно е да се одбележи дека и покрај оваа интензивна активност на грчката дипломатија, САД го задржаа балансираниот пристап во однос на ова прашање и континуирано апелираа за изнаоѓање најдобро можно решение.

Како резултат на ова, Грција експедитивно до ОН достави Меморандум кој ги изрази ставовите и позицијата на Владата на Грција во врска со барањето на поранешната југословенска Република Македонија за прием во ОН. Овој Меморандум, на еден систематизиран начин, во 16 точки, ги изразува главните забелешки на грчката Влада за прием на Република Македонија во членство на ООН под име што ќе го содржи терминот „Македонија“.

Во тој правец, грчката Влада сметаше дека приемот на државата во членство на ОН „под терминот употребен во нејзината апликација за членство“ ќе предизвика натамошна дестабилизација на јужниот Балкан, на краток и долг рок. Овој став грчката Влада го образложи повикувајќи се на принципите и декларациите на Првото заседание на АСНОМ (се мисли на Манифестот до македонскиот народ на Првото заседание на АСНОМ во кој има одредби за обединување на целиот македонски народ³⁸⁸) во Преамбулата на новиот Устав на земјата. Според Грција, во минатото постоеја директни закани за анексија на македонските провинции во Грција и Бугарија и воспоставување на обединета Македонија во рамките на Југословенската федерација. Од тие причини, грчката Влада сметаше дека постои директна врска меѓу

---

388 Климовски С., *Уставно право и политички систем* (Скопје: „Просветно дело“, 2003).

овие акти и македонскиот Устав кој се повикува на одлуките на Првото заседание на АСНОМ. Освен тоа, Грција стави забелешки на одредбите на Уставот за менување на границите, одредбите за неделивост и неотуѓивост на територијата на Републиката (член 3 од Уставот), како и одредбите од член 49 од Уставот со кои Републиката се грижи за положбата и правата на македонскиот народ во соседните земји, што низ грчката призма е видено како отворено „мешање во внатрешните работи на соседните земји“. Во прилог на тоа, грчката Влада наведе примери за „експанзионистичката пропаганда“, како: картите на обединета Македонија, непријателската пропаганда и литература, употребата на симболот на античката македонска држава на официјалното знаме, итн. Конечно, Грција смета дека Републиката употребува име на поголем географски регион, од кој на Грција ѝ припаѓаат 51,5 % и дека ексклузивната употреба на терминот „Македонија“ во официјалното име ќе претставува стимул за експанзионистичките барања не само на постојните, туку и на идните генерации „во Скопје“³⁸⁹. Заради сите овие причини, Грција силно се спротивстави на приемот на државата сè до разрешувањето на „определени значајни прашања“ (certain outstanding issues).

На крајот на јануари, во обид да се надминат предизвиците во однос на грчкиот став во врска со признавањето на Македонија, претседателот Глигоров предложи да се одржи билатерална средба со премиерот Мицотакис, но овој предлог експедитивно беше отфрлен од грчка страна со образложение дека главната пречка за грчкото признавање на поранешна југословенска република – не е за преговарање.

Треба да се нагласи дека на почетокот на февруари за првпат од официјални грчки органи беше отворена можност за признавање, односно прием на Републиката со термин кој ќе го вклучи терминот Македонија. Во овој период портпаролот на грчкото Министерство за надворешни работи изјави дека Републиката не може да има ексклузивен монопол на употребата на името Македонија, но и истовремено, одби да даде коментар пред да биде формулиран конкретен предлог.

---

389 Memorandum Reflecting the View and Position of the Government of Greece Concerning the Application of the former Yugoslav Republic of Macedonia for Admission to the United Nations, New York, 25 January 1992.

Оваа информација беше објавена и во статија во весникот „То Вима“, со наслов: „FYROM – готова работа“, во која беа изнесени контурите на решението за прием на Републиката под привремената референца: „поранешна југословенска Република Македонија“, односно FYROM, по англиската скратеница („Former Yugoslav Republic of Macedonia“), а дефинитивното име на државата да биде утврдено преку арбитража на преговарачите на ОН, Венс и Овен.

Македонското Министерство за надворешни работи, на 3 февруари 1992 година, упати Меморандум во врска со приемот на Република Македонија во ООН и грчкиот Меморандум со кој се настојуваше истото да се спречи. Македонскиот меморандум³⁹⁰ претставуваше одговор на грчката позиција, презентирана во Меморандумот од 25 јануари 1992 година. Во овој Меморандум, Македонија порача дека не постои легална или процедурална основа една земја да го спречува или да го условува приемот на друга земја во ООН заради „определени значајни прашања“. Исто така, Македонија ги отфрли обвинувањата за експанзионизам, со образложение дека тие кругови во земјата немаат никаква официјална поддршка. Македонската страна ги истакна и фактите: дека Македонија беше единствената Република од поранешна Југославија која до самостојност дојде по мирен пат; дека доби позитивно мислење за меѓународно признавање од страна на Арбитражната комисија; дека изврши уставни измени со кои гарантираше дека нема територијални претензии кон соседните држави. Македонија изрази подготвеност за потпишување на договор за гаранција на границите и договор за добрососедство и соработка со Република Грција.

Од друга страна, Македонија ги информираше ОН за: појавата на силен национализам и хистерија во Грција; блокадата на границата и транспортот на нафта од солунското пристаниште; одржувањето на воени маневри во непосредна близина на границата; континуираните повреди на воздушниот простор на Македонија. Конечно, Македонија ги изнесе и фактите во врска со спорот околу името. Пред сè, тоа се однесуваше на потенцирањето дека Републиката го носеше името

---

390 За реакциите во врска со македонскиот Меморандум види: Андоновски З., Меморандумот на Македонија наречен „најдрска провокација“: грчка реакција на новиот потег на македонската дипломатија, в. „Нова Македонија“ (6 февруари 1993).

Македонија уште од 1944 година, за разлика од регионот Северна Грција, кој во август 1988 година беше преименуван во регион Македонија, како и за тоа дека Грција преку Генералниот конзулат во Скопје до почетокот на 1992 година, во официјалната комуникација ѝ се обраќаше на државата со името: „Социјалистичка Република Македонија“. Освен тоа, беше нагласено дека Република Македонија е единствената држава која со целата своја територија е сместена во Македонија, за разлика од грчката провинција Македонија која претставува само мал дел од територијата на Грција.³⁹¹ Тука мора да се нагласи дека македонскиот Меморандум изненадува со својата прегледност и аргументираност.

И покрај оваа интензивна дипломатска преписка, Република Македонија не успеа целосно да ги придобие на своја страна клучните земји во Советот за безбедност.

На почетокот на февруари, британскиот шеф на дипломатијата, Даглас Херд, во име на трите членки на ЕЗ: Велика Британија, Франција и Шпанија, достави писмо до претседателот Глигоров во кое го информираше за предлогот земјата да се прими во членство на ОН под името „поранешна југословенска Република Македонија“. Во писмото беше нагласено дека членството на Македонија ќе биде од траен карактер и дека може да се очекува процедурата за прием да трае кратко. Дополнително, беше потенцирано дека оваа концесија во врска со името ќе биде од привремен карактер.

Овој предлог подоцна го прифатија и САД. Македонското Собрание во врска со овој предлог, во периодот од 11 до 16 февруари, одржа итна седница со една точка на дневниот ред: Информација за активностите околу приемот на Република Македонија во Организацијата на Обединетите нации. Седницата започна со долга полемика дали треба да биде затворена за јавноста (како што предложи претседателот на Владата, Бранко Црвенковски) или отворена, како што бараа пратениците на ВМРО-ДПМНЕ. Барањето за затворена седница Владата го објасни со суптилноста на информациите коишто ќе бидат предмет на дискусија, како и дека дел од информациите се од доверлив карактер.

---

391 Меморандум во врска со приемот на Република Македонија во ООН, Њујорк, 3 февруари 1992 година.

Изложувајќи ги клучните стојалишта на македонската дипломатија и главните активности во однос на остварувањето на приемот на земјата во членство во ОН, министерот Малески, во своето воведно излагање, особено се задржа на иницијативата на трите земји-членки на ЕЗ за ова прашање. Го потенцираше ставот дека „ништо, што се однесува до барањето на Република Македонија, не треба да се разгледува на Советот, па макар и на неформални состаноци, без претходно Македонија да се запознае со предлогот што се разгледува и без таа да даде свое мислење и своја аргументација“.

Партиската поделеност и судирот меѓу владејачката партија и опозицијата беше главниот белег и на оваа собраниска седница, а опозициската ВМРО-ДПМНЕ го обвини државниот врв за неспособност и предавство на државните и националните интереси³⁹². Сепак, на оваа седница беше усвоен заклучок со кој на македонската дипломатија ѝ се овозможи слободно да учествува во сите активности за прием на државата во ООН. По завршувањето на оваа седница, министерот за надворешни работи, Денко Малески, поднесе оставка како резултат на нападите од дел од пратениците на ВМРО-ДПМНЕ, а за вршител на должноста министер за надворешни работи беше определен потпретседателот на Владата, Стево Црвенковски.

На крајот на февруари, Црвенковски отпува во Њујорк. Во Советот за безбедност на ОН се одржаа работни средби со: претседавачот, амбасадорот на Мароко и амбасадорите на Франција и Велика Британија. На средбата со претседавачот на Советот за безбедност на министерот Црвенковски му била врачена Предлог-резолуцијата за прием на Македонија во Организацијата. Истата му беше врачена и на грчкиот министер за надворешни работи, Папаконстантину.

Во текот на март македонската и грчката дипломатија интензивно работеа на допрецизирање на Нацрт-резолуцијата: фразеолошки интервенции (формулацијата „да се нарекува со привремено име“ и „привремено да се нарекува“); концептот на мерките за градење доверба; посредничката улога на Сајрус Венс и лордот Овен;

---

392 Приемот на Република Македонија во членство на ООН под термин што го вклучува терминот „Македонија“ предизвика политички турбуленции и во Грција. На 27 март 1993 година беше поставено прашање за доверба на Владата на Константин Мицотакис.

користењето на државното знаме на Македонија; прашањето на македонското малцинство во Грција и серија други прашања што беа отворени во овој период. За илустрација, целата грчка дипломатија се активираше на крајот на март, со цел да се оневозможи истакнувањето на македонското државно знаме со шеснаесеткракото сонце пред зградата на ОН, на „Ист Ривер“ и инсистираше и ова прашање да се смета за отворено.

И покрај интензивните активности не дојде до измена во предлогот за прием на Република Македонија во членство на ОН под привремената референца „поранешна југословенска Република Македонија“. Од тие причини, претседателот на Владата на Република Македонија, Бранко Црвенковски, на 24 март 1993 година упати писмо до претседателот на Советот за безбедност на ОН. Во ова писмо ја изрази разочараноста од немоќноста Советот за безбедност да усвои едноставна резолуција за прием на нови членки во ОН. Во тој контекст, премиерот нагласи дека Република Македонија во никој случај нема да ја прифати референцата „поранешна југословенска Република Македонија“, како име на државата и дека Македонија одбива на било кој начин да биде поврзана со сегашното значење на терминот „Југославија“.³⁹³ Во дополнително писмо од 5 април 1993 година, претседателот на Владата, Црвенковски, го информираше претседателот на Советот за безбедност дека македонската Влада ќе достави до копретседателите на Конференцијата за поранешна Југославија предлози за промоција на мерки за градење на доверба со Република Грција.³⁹⁴

На 25 март, во Атина, претставник на грчката Влада соопшти дека претседавачот на Советот за безбедност, амбасадорот Теренс О' Брајан, ја известил грчката Влада дека „поранешната југословенска Република Македонија официјално ја прифатила Нацрт-резолуцијата на Советот за безбедност“. Како резултат на тоа, грчкиот министер за надворешни работи, Михалис Папаконстантину, до Советот за безбедност упати писмо во кое порача дека Предлог-резолуцијата во врска

---

393 Letter from the President of the Government of the Republic of Macedonia addressed to the President of the Security Council Concerning the Application of Macedonia for Admission to UN Membership, 24 March 1993 (UN Doc. S/25541, Annex).

394 Letter from the President of the Government of the Republic of Macedonia addressed to the President of the Security Council, Skopje, 5 April 1993 (UN Doc. S/25542, Annex).

со барањето на поранешната југословенска Република Македонија за членство на ООН претставува прифатлива основа за прием. Освен тоа, грчкиот министер нагласи дека разрешувањето на спорот околу името, усвојувањето на соодветни мерки за градење на доверба и приемот на државата во членство на ООН под привремено име, се интегрален дел од пакетот кој единствено може да ги разреши „значајните разлики“ меѓу Грција и „новата“ Република. Исто така, грчкиот министер ја пренесе сериозната загриженост на грчката Влада во врска со проблемите што би можеле да произлезат со поставувањето на знамето со сонцето од Вергина (Кутлеш) во ОН³⁹⁵.

На 27 март, главната опозициска партија во Грција – ПАСОК побара гласање на доверба на Владата со образложение дека Мицотакис се согласил за име коешто го содржи терминот Македонија и прифатил недефинирана арбитража. Истиот ден, парламентарната група на владејачката партија „Нова демократија“ го прифати предлогот за прием на Македонија во ОН под привремената референца.

Треба да се потенцира дека кон крајот на март 1993 година овие процеси беа проследени со жестоки реакции во македонската јавност. Во Манифестот потпишан од 214 интелектуалци беше изразен протест против „прекрстувањето во поранешна југословенска Република Македонија, како услов за прием во ОН и против компромисот со името што упатува на Версајските решенија и претставува навреда за народот“. Партиите коишто беа дел од парламентарното мнозинство го прифатија предлогот за прием на Македонија под гореспоменатите услови и апелираа на политичка зрелост (СДСМ, РС – ЛП, ПДП). Од друга страна, ВМРО-ДПМНЕ беше експлицитно против овој предлог. На конференција за печатот, нејзиниот претседател, Љубчо Георгиевски, соопшти дека прифаќањето на ова привремено име ќе значи денационализација на македонскиот народ и уништување на македонската држава. За оваа партија прифаќањето на привременото име значи вовед во нови отстапки – знаме, химна, членови на Уставот и, конечно, „почеток на обезличувањето на македонската држава и приклучување кон ‘трета Југославија’.“ На оваа конференција му беше

---

395 Letter from the Minister for Foreign Affairs of Greece addressed to the President of the Security Council, 6 April 1993.

поставено прашањето дали неговата партија размислувала што да се направи доколку не се прифати Нацрт-резолюцијата, Георгиевски потенцираше дека носителите на власта треба да си заминат, а веднаш потоа да се распишат нови избори. Пратеничките на ВМРО-ДПМНЕ, Ратка Димитрова и Билјана Лазаревска најавија штрајк со глад.

На крајот на март 1993 година, до македонската јавност се обрати и претседателот Глигоров. Тој нагласи дека никој не очекуваше ваков тек на настаните, но со меѓународното признавање на Македонија се затвора една страница на балканската историја. Се осврна и на дилемата присутна во македонското раководство („Дилемата да бидеме членка на Обединетите нации и прифативме определени реалности кои денеска постојат во светот, во Европа, па и на Балканот, а да не жртвуваме ништо битно од нашите национални интереси, беше онаа дилема пред која ние бевме поставени и мислам дека таа дилема ја симнавме од дневен ред. Сè што е постигнато во досегашните преговори овозможува да се сочува националното достоинство, да влеземе на Обединетите нации и да не жртвуваме ништо битно од нашите национални интереси“). Осврнувајќи се на тезите на Љубчо Георгиевски дека новото име претставува приклонување кон „трета Југославија“, Глигоров порача: „Не постои некаков страв од припојување, од барање да се припоиме утре на поранешна Југославија, само затоа што два месеца во Обединетите нации се употребувала една смешна формула која е продукт на реалностите во кои живееме, а која овозможува ние да го заземеме своето место што ни припаѓа во ООН. Ни досега, а ни отсега, не верувам дека било кој ќе не нарекува поинаку освен со нашето уставно име“.

На 31 март, повторно беше свикана итна седница на Собранието, на која премиерот Бранко Црвенковски информираше во врска со процесот за прием на Македонија во членство на ООН. Во таа насока, експозето на премиерот Црвенковски е исклучително податливо, особено во однос на неколку, дотогаш, непознати аспекти. Тој ги изнесе појдовните позиции во однос на првичниот предлог, а кои биле предмет на разговори во текот на месец март: прво, никаква измена на официјалното име по повод приемот во ОН не е прифатлива; второ, предложената формула „поранешна југословенска Република

Македонија“ не е прифатлива бидејќи асоцира на СР Југославија со која Македонија нема ништо заедничко.

Покрај тоа, тој ги изнесе и предлозите на грчката страна во однос на Нацрт-резолуцијата кои не беа прифатени: прво, од преамбулата на Резолуцијата да се исфрли ставот дека Македонија ги исполнува сите критериуми за членство наведени во членот 4 на Повелбата на ОН; и второ, препораката на Советот за безбедност да биде условна, односно Генералното собрание да не го изврши приемот додека не заврши арбитражата. Двете барања беа одбиени од Советот за безбедност како резултат на македонската реакција. Како успех во преговорите, премиерот Црвенковски го потенцираше фактот дека не се бара измена на името, не се бара измена на Уставот и дури не се бара измена на барањето за членство во ОН поднесено под името „Република Македонија“. Дополнително, ја нагласи интервенцијата во формулацијата „прием под привремено име“ со „оваа држава провизорно ќе биде наведена“, како и фактот дека привремената референца започнува со мала, а не со голема буква. Истовремено, премиерот Црвенковски потенцираше дека не треба да се има илузија дека спорот со Грција се разрешува и дека процесот на посредување ќе биде лесен. Тој додаде дека постои опасност Грција ова да го смета за стекната позиција и подоцна да испорача нови барања.

За ова прашање, Собранието расправаше во пет продолженија. Очекувано, седницата помина во меѓусебни обвинувања меѓу партиите на владиното мнозинство и опозицијата. Александар Флоровски од ВМРО-ДПМНЕ власта ја нарече „предавничка, немакедонска и анационална“ и порача дека давањето согласност за менување на името е разбивање на македонската кауза. Ламбе Арнаудов од истата партија порача дека прашањето воопшто не требало да биде поставено на седницата со оглед на тоа што ниту претседателот, ниту Собранието не се повикани да решаваат за измена. Петар Гошев забележа дека начинот на кој е организирана седницата по вакво значајно прашање е „скандалозен и доколку тоа некој не го чувствува, навистина е жалосно“.³⁹⁶ Пратениците на парламентарното мнозинство ги поддржаа ставовите на Владата и во своите дискусии бараа да се дадат алтернативи на предложените решенија.

---

396 Петар Гошев на оваа седница на Собранието се откажа од членство во СДСМ.

На крајот, седницата заврши со гласање по заклучоците што ги предложи пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ, во кои се бараше Република Македонија да биде призната под нејзиното уставно име и да се отфрли провизорното име „поранешна југословенска Република Македонија“. Со поединечно гласање, за овие заклучоци: се изјаснија 28 пратеници, „против“ беа 30, а воздржани беа 13. На овој начин, преку отфрлањето на единствените предложени заклучоци на седницата индиректно се даде поддршка за активностите на Република Македонија за прием во ОН.

До крајот на март, сè уште не беше пристигнат финален одговор од страна на грчката страна за Нацрт-резолуцијата. Претседавачот на Советот за безбедност за месец март 1993 година, новозеландскиот амбасадор Теренс О Брајан, на конференцијата за печатот на крајот на неговиот мандат изјави дека Советот за безбедност го губи трпението за однесувањето на грчката страна. Тој став на претседавачот се должеше на фактот дека Советот за безбедност не доби одговор во писмена форма од Владата во Атина во врска со Резолуцијата во предвидениот рок. Дополнително, амбасадорот потенцираше дека се појави уште една пречка во целата ситуација – истакнувањето на македонското државно знаме пред зградата на ООН³⁹⁷.³⁹⁸ Во однос на ова прашање, на 4 април, грчкиот шеф на дипломатијата, Папаконстантину, изјави дека „Грција нема да се повлече околу прашањето на знамето. Постојат неколку сценарија како да се надмине проблемот, но одговорот на Скопје ќе биде даден утре“.³⁹⁹

На 7 април беше постигната согласност и околу последниот елемент – одложувањето на истакнувањето на знамето на Македонија пред зградата на ОН. Како резултат на согласноста на Грција, Советот за безбедност на ОН на 3.196 седница едногласно ја усвои Резолуцијата 817/93, со која му препорача на Генералното собрание да ја прими во членство на ОН државата која за сите потреби во Организацијата привремено ќе биде оловувана со „поранешна југословенска

397 Види: „Се чека грчкиот одговор“, в. „Нова Македонија“, 1 април 1993 г.

398 Некои од варијантите што се разгледувани во врска со државното знаме вклучуваа: истакнување на старото знаме од југословенскиот период, истакнување на знамето на ООН или одложување на истакнувањето на знамето.

399 Види: „Сценариото за денот на признавањето“, в. „Нова Македонија“, 5 април 1993 г.

Република Македонија“, до решавањето на разликите што се јавија околу името на државата^{400, 401} Дополнително, Советот за безбедност ги повика двете страни да продолжат да соработуваат со копретседателите на Конференцијата за Југославија со цел постигнување брзо решение за нивните разлики. По усвојувањето на Резолуцијата, претседателот на Советот за безбедност прочита изјава во која беше нагласено дека референцата „поранешна југословенска република“ во Резолуцијата не носи какви било импликации дека државата на која се однесува има каква било врска со Сојузна Република Југославија (Србија и Црна Гора), туку дека тоа само го отсликува историскиот факт дека оваа држава во минатото била република во поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија.

Врз основа на препораката на Советот за безбедност, Генералното собрание на ОН, на 8 април 1993 година, ја донесе Резолуцијата 47/225, со која Република Македонија беше примена за 181 членка на ООН.⁴⁰² Резолуцијата на Генералното собрание беше проследена со претседателска изјава во која беше наведено дека преговарачкиот процес за разликите во врска со името ќе продолжи со посредство на копретседателите на Конференцијата за поранешна Југославија, Сајрус Венс и лордот Овен. Во рамките на процедурата за прием, на Генералното собрание на македонски јазик му се обрати претседателот на Република Македонија, Киро Глигоров, кој апострофираше дека „со овој чин се круниса повеќедеценискиот стремеж на македонскиот народ и неговата 130-годишна борба за слобода и независна држава“, како и дека „приемот на Република Македонија во меѓународното семејство на народите е чин со кој триумфира правдата и светол пример како еден мал и мирољубив народ, по мирен и легитимен пат го оствари своето право на самоопределување и државност и својата одговорност во меѓународната заедница“.⁴⁰³ По говорот во Генералното собрание, претседателот Глигоров даде и изјава во врска со

---

400 UN Security Council Resolution 817/93.

401 Велики Британија соопшти дека со гласањето за Нацрт-резулцијата во Советот за безбедност ја признава земјата за субјект на меѓународната заедница.

402 UN General Assembly Resolution 47/225.

403 Говор на претседателот Киро Глигоров одржан при приемот на Македонија во членство во ООН, на 8 април 1993 година.

неистакнувањето на македонското знаме пред зградата на ОН: „Ова е преседан во историјата на светската организација при зачленувањето на една земја да не се истакне и нејзиното државно знаме“. Тој додаде дека за ова еднострано решение никој не ѝ се обратил на земјата, ниту некој дал согласност.

По повод приемот на ОН и реалноста на фактичкото признавање на македонската држава, во Скопје беа организирани повеќе собири на кои говореа носителите на највисоките државни функции. Приемот во ОН во секој поглед претставуваше остварување на вековниот сон на македонскиот народ и останатите заедници за создавање независна држава, но истовремено, имаше горчлив вкус – земјата беше примена под привремената референца „поранешна југословенска Република Македонија“, која се одомаќини во меѓународната комуникација, особено во меѓународните организации. Од друга страна, завршувањето на оваа постапка, дополнително го зголеми незадоволството на опозицијата во Собранието, што резултираше со поставувањето на прашањето за доверба на Владата од страна на пратеничката група ВМРО-ДПМНЕ, што не го доби потребното мнозинство.

Она што може да се изведе како заклучок врз основа на изнесените факти е дека станува повеќе од јасно дека привремената референца ѝ беше наметната на земјата во еден подолг процес. Особено треба да се има предвид дека истата започна да се применува во рамките на ЕЗ седум месеци пред формалниот прием во ОН, и без никаква согласност на Македонија во овој период. Привремената референца беше замислена како краткорочен инструмент за обезбедување на признавање на Републиката. Се очекуваше финалниот договор да биде постигнат за неколку месеци, а во реалноста ова прашање се пролонгираше за, речиси, четврт век – до постигнувањето на Преспанскиот договор во 2018 година. Покрај тоа, како компромисно решение, привремената референца целосно ги задоволи барањата на Грција. Очигледно, грчката дипломатија го виде потенцијалот на користењето на скратеницата од привремената референца (Former Yugoslav Republic of Macedonia – FYROM) уште пред да го прифати договорот. Иако тоа во ниту еден документ не беше декларирано, Грција преферираше да ја користи скратеницата на привременото име во билатералната и

мултилатералната комуникација и тоа за неа претставуваше исполнување на зацртаното од самиот почеток на надворешнополитички план – термин кој нема да го содржи името Македонија.

Истовремено, треба да се нагласи дека неколку дена по приемот на земјата во ОН, на 12 април 1993 година формално започнаа разговорите за затворање на разликите кои постојеа меѓу Атина и Скопје. Тој ден, во Њујорк, одделни средби имаа шефовите на дипломатиите на двете држави, Папаконстантиноу и Црвенковски, со копретседателите на Конференцијата за Југославија, Сајрус Венс и лордот Овен. Беше предвидено разговорите да траат еден месец и да се одвиваат во Женева. Според Агенцијата „Франс Прес“, копретседателите веруваа дека договорот меѓу двете држави може да се постигне за еден месец.⁴⁰⁴ Непосредно по приемот на Македонија во ОН, во грчката јавност во оптек беа неколку идеи за можно конечно решение на спорот: прифаќање на името „Нова Македонија“, откажување од симболот на државното знаме и потпишување на спогодба за пријателство и соработка.⁴⁰⁵

Првичните оптимистички проекции дека прашањето за постигнување договор за прашањето на името ќе се затвори за два месеца, се покажаа како целосно погрешни. Привремената референца остана да се користи повеќе од 24 години,⁴⁰⁶ а отсуството на решение за ова чувствително прашање го пролонгираше членството на Македонија во НАТО за 12 години, а почетокот на преговорите со ЕУ повеќе од 15 години.

---

404 АФП, ОН, 14 април 1993.

405 Види: „Знамето – за името?“, в. Нова Македонија, 15 април 1993 г.

406 Конечната спогодба за решавање на разликите помеѓу двете држави односно Преспанскиот договор беше потпишан на 17 јуни 2018 година.

ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД ПРИЕМОТ ВО ЧЛЕНСТВО НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ

Со приемот на Република Македонија во членство на Организацијата на Обединетите нации се забрза процесот на меѓународно признавање на Република Македонија. Во меѓународното право често се поставува прашањето дали приемот на една држава во членство на ООН значи и колективно признавање од сите нејзини членки. Некои автори сметаат дека државите-членки на ОН го задржуваат правото на признавање за сопствената извршна власт и дека не се подготвени истото да го делегираат на меѓународна организација.⁴⁰⁷ Во тој контекст, членството во ОН претставува моќен доказ на државност, кој не е обврзувачки за другите членки на ОН, кои имаат право да одбијат да признаат друга членка на ОН. Практиката на ОН говори дека на приемот на новите држави во членство на ООН се надоврзуваат бројни акти на индивидуално признавање од страна на нејзините членки, а дури потоа евентуално воспоставување на дипломатски односи. Така беше и случај со најголемиот број индивидуални признавања на Република Македонија по нејзиниот прием во ООН⁴⁰⁸. Меѓутоа, спротивен став заемаа дел од членките на ЕЗ кои поддршката за прием во членство на Македонија во ОН ја сметаа за фактичко признавање. Така, на пример, државниот секретар на британскиот Форин офис, Даглас Хог, во писмо до весникот „Тајмс“ соопшти дека „британската Влада ја призна Македонија со гласањето за Резолуцијата на Советот за

---

407 Shaw M.N., *International Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

408 Петрушевска Т., Замен однос меѓу институтите меѓународно признавање на ново-создадена држава и воспоставување на дипломатски односи во Годишникот на Правниот факултет 1992/93 (Скопје: Правен факултет, 1993).

безбедност на ОН за нејзин прием во ОН“.⁴⁰⁹ За разлика од нив, Финска и Белгија иако соопштија дека гласањето за прием во ОН го сметаат како *de facto* признавање, подоцна тој чин го дополнија со формално признавање.⁴¹⁰

Кина гласаше за приемот на Македонија во ОН, а заедничката изјава за воспоставување на дипломатски односи беше потпишана на 12 октомври 1993 година од страна на македонскиот и кинескиот амбасадор во ОН.

Самото меѓународно признавање на државата не значи и автоматско воспоставување дипломатски односи. По правило, воспоставувањето дипломатски односи се надоврзува на целосното и официјалното признавање на државата. Осум месеци по приемот во ООН, шест членки на ЕЗ (Франција, Велика Британија, Германија, Холандија, Данска и Италија), на 16 декември 1993 година, воспоставија дипломатски односи со Република Македонија. За разлика од нив, Република Бугарија, која на 15 јануари 1992 година прва ја призна независноста на Република Македонија под уставното име,⁴¹¹ воспоставувањето дипломатски односи го пролонгираше, речиси, две години и истите ги воспостави дури во декември 1993 година.

Соединетите Американски Држави ја признаа Република Македонија на 8 февруари 1994 година, десет месеци по приемот во ООН, и изразија подготвеност за воспоставување целосни дипломатски односи.⁴¹² Во изјавата по повод оваа Одлука се вели дека овој чекор е признавање на демократски изразената волја на граѓаните на поранешната југословенска Република Македонија за создавање суверена и независна држава втемелена врз демократски принципи. САД, исто така, потсетија дека „очекуваат дека признавањето на ПЈР Македонија ќе ја охрабри флексибилноста во разрешувањето на уставните и

---

409 *The Times*, London, 8 December 1993.

410 Klabbers J., Koskenniemi M., Ribbelink O., Zimmermann A. *State Practice Regarding State Succession and Issues of Recognition* (The Hague: Kluwer Law International, 1999).

411 Decision of the Government of the Republic of Bulgaria Concerning the Recognition of Yugoslav Republics, 15 January 1992 (UN Doc. S/23462, Annex 1).

412 Целосни дипломатски односи меѓу САД и Република Македонија беа воспоставени на 13 септември 1995 година, истиот ден кога министрите за надворешни работи на Грција и Македонија, Каролос Папуљас и Стево Црвенковски во Њујорк ја потпишаа Привремената Спогодба.

прашањата поврзани со симболите, кои ги разделуваат двете страни, за да ги надминат проблемите коишто им стојат на патот за воспоставување нормални билатерални односи“.⁴¹³ Оваа Одлука на САД предизвика вознемиреност во Атина. Само една недела по нејзиното донесување, на 16 февруари 1994 година грчката Влада, на специјално свикана седница, донесе Одлука за воведување трговско ембарго кон Македонија и за затворање на Конзулатот во Скопје. Грчкиот премиер, Папандреу, по повод донесувањето на Одлуката изјави дека „Грција е присилена да го преземе овој чекор како резултат на постојаниот цврст став на Скопје“.⁴¹⁴ По долги преговори, Република Македонија и Грција ќе ја склучат Привремената спогодба,⁴¹⁵ на 13 септември 1995 година, со која беа нормализирани односите меѓу двете држави.

Приемот на Република Македонија во ООН имаше и соодветни реперкусии и на зачленувањето во другите мултилатерални меѓународни организации. Република Македонија стана членка на: Конференцијата на ОН за трговија и развој (UNCTAD); Фондот на ОН за деца (UNICEF); Програмата за развој на ОН (UNDP); но и на Меѓународниот монетарен фонд (IMF); Светската здравствена организација (WHO); Организацијата за образование, наука и култура (UNESCO); Меѓународната банка за реконструкција и развој (IBRD); Меѓународната финансиска корпорација (IFC), итн. На регионален план, Република Македонија стана членка на: Европската банка за обнова и развој (EBRD); Централноевропската иницијатива (CEI); Организацијата за безбедност и соработка во Европа (OSCE)⁴¹⁶ и Советот на Европа (CoE).⁴¹⁷

---

413 Statement by the Press Secretary on Yugoslav Republic of Macedonia: US recognition of the Former Yugoslav Republic of Macedonia, February 9, 1994 ([www.clintonpresidentialcenter.org/legacy/020994-statement-by-press-secretary-on ...](http://www.clintonpresidentialcenter.org/legacy/020994-statement-by-press-secretary-on...))

414 Шеј Ц., *Македонија и Грција – бишка за дефинирање нова балканска нација* (Скопје: Макавеј, 2002)

415 Interim Accord, New York, 13 September 1995 (UN Doc. S/1995/794, Annexes I-IX)

416 Македонија стекна статус на набљудувач во ОБСЕ на 28 април 1993 година, а полноправно членство на 12 октомври 1995 година (по склучувањето на Привремената спогодба со Република Грција).

417 Република Македонија во мај 1993 се стекна со статус на специјален гостин во Советот на Европа, во септември 1994 се стекна со статусот на набљудувач во работата на повеќе комитети во Советот, а дури по една година, на 27 септември 1995 година, беше примена за полноправен член, со тоа што свечениот прием беше извршен на 9 ноември 1995 година. Процедурата за прием на Македонија во членство на Советот на Европа повторно беше условено со нормализацијата на односите Грција односно со склучувањето на Привремената спогодба.

Не смее да се заборава дека во процесот на признавање не беше вклучена само политиката. Бројни: поединци и друштва, институции и организации, како и меѓународните медиуми, апелираа за признавање на Македонија. Тука треба да се споменат: апелот на Шилеровиот институт за државна уметност од ХанOVER – Лацен (7 март 1992 година); ставовите на професорот Сотирис Валден од Атинскиот универзитет за белгиската ревија „Сиже Контампорен“ (18 април 1992 година); активностите на професорот Виктор Фридман од Универзитетот во Северна Каролина; петицијата на 150 француски интелектуалци до францускиот претседател за меѓународно признавање на Македонија (7 мај 1992 година); Декларацијата на луксембуршките поети од 15 јуни 1992 година; Декларацијата на руските писатели; Апелот на учесниците на „Струшките вечери на поезијата“ (20 август 1992 година), итн. Исто така, поголем број странски весници известуваа за проблемите во врска со меѓународното признавање на Македонија. Тука треба да се споменат: „Вашингтон Тајмс“, „Фајненшел Тајмс“, „Економист“, „Курьер“, „Ел Паис“, „Фигаро“, „Монд“, „Франкфуртер Алгемајне“, „Индепендент“, „Елефтеротипија“, „Политика“, „Борба“, итн.⁴¹⁸

Бројното македонско иселеништво на повеќе континенти се активираше во процесот на меѓународно признавање на државата. Беа организирани голем број: митинзи, собири и демонстрации на кои се бараше признавање на Македонија. Во таа функција беа и активностите на лоби-групата на Џон Битов, но и на Светскиот македонски конгрес кои се обидуваа во рамките на нивните можности да влијаат на признавањето на државата.

Сумирајќи го делот за меѓународното признавање може да се констатира дека иако Република Македонија ги исполнуваше сите критериуми за меѓународно признавање, истото беше пролонгирано како резултат на политички фактори. Инсистирањето на промена на официјалното име на државата, како услов за меѓународно признавање или за прием во членство на ООН, по самата своја природа претставува преседан. Дотолку повеќе што не постои легална, ниту процедурална основа една земја да го спречува или обусловува признавањето на друга земја од страна на трети земји. Токму заради тоа, примерот

---

418 *Признавање на Македонија (избор од свејќискиот илечаш)* (Скопје: в. „Нова Македонија“, 1993).

со меѓународното признавање на Македонија во теоријата на меѓународното право се наведува како пример на „задоцнето признавање“, во смисла дека ова признавање се доделува по истекот на подолг временски период од моментот на исполнувањето на критериумите за државност на земјата, што јасно укажува на фактот дека признавањето по својата природа останува да биде политичка одлука.

Во целата процедура на признавањето, Грција ја искористи позицијата на членка на ЕЗ, но и новата констелација на односите во Европа, особено по паѓањето на Берлинскиот ѕид, на што се надоврза и завршната фаза на преговорите за создавање на Европската Унија. Тој пристап, мотивиран од внатрешните грчки потреби, заснован врз убедувањето на својата силна позиција како членка на ЕЗ, заради нормираната солидарност во рамките на ЕЗ, ја доживеа својата кулминација на Лисабонскиот самит кога ЕЗ донесе одлука која се косеше со мислењето на Арбитражната комисија, којашто самата ја формираше. Едноставно, Европската заедница во целата процедура се претвори во заложник на Грција. Од друга страна, Македонија беше млада и нова „држава во создавање“, со: скромни ресурси, неискусна дипломатија и со лимитирана меѓународна поддршка. Како што веќе можеше да се види во првата глава на овој труд, Македонија не ја уживаше поддршката која, на пример, ја уживаа Словенија и Хрватска. Освен тоа, дел од членките на ЕЗ силно ја поддржаа позицијата на Грција, како што беше тоа случај со Франција.

Што се однесува до приемот на Република Македонија во ООН под привремената референца, може да се констатира дека се работи за политички договор којшто во дел од македонската јавност, особено во десноориентираните кругови, во повеќе наврати е квалификуван како „трговија или продажба на името“. Неоспорно е дека Република Македонија во ООН, и во повеќе други меѓународни организации, беше примена под име коешто се разликуваше од официјалното, т.е. уставното име на државата. Истовремено, неоспорен е и фактот дека Македонија во овие организации беше примена под име коешто го содржи терминот „Македонија“, што беше во спротивност со политиката на ЕЗ утврдена на Лисабонскиот самит во врска со ова прашање. Од тие причини, во тогашната констелација на односите, договорот што

беше постигнат, очигледно, претставуваше единствениот начин да се дојде до меѓународна верификација на македонската државност, како меѓународно признавање. Во тој контекст, прифаќањето на привремената референца „поранешна југословенска Република Македонија“, со сите правни механизми за дистинкција меѓу референцата и официјалното име, беше далеку поадекватно од прифаќањето на предлогот за името од страна на Робин О' Нил – „Република Македонија – Скопје“. Од друга страна, прифаќањето на референцата од страна на Република Македонија ја интернационализираше нејзината употреба. Едноставно, таа беше прифатена од поголем број меѓународни организации, но и во комуникацијата со поголем број држави во светот. Паралелно со тоа, на долг рок не беше согледан предизвикот од поекспедитивно постигнување конечно решение за разликите со Грција.

Иако во првата половина на 90-тите години на минатиот век Грција беше таа којашто диктираше услови, со текот на времето меѓународната заедница и нејзините членки почнаа да ја согледуваат апсурдноста на грчките барања. За овој процес илустративно говори податокот дека заклучно со август 2005 година, Република Македонија под официјалното име ја признале 112 држави во светот, вклучувајќи и три членки на Советот за безбедност на ООН (Кина, Русија и САД). Голем број држави во светот ја имаа признато Република Македонија под референцата, за подоцна да го изменат својот став за ова чувствително прашање.⁴¹⁹ Најдобар пример за тоа се САД кои ја изменија својата Одлука за признавање и ја признаа Македонија под официјалното име, на 4 ноември 2004 година. Сепак, овој успех на дипломатијата се врати како бумеранг – Грција го искористи правото на вето за приемот на Македонија во НАТО во 2008 година, а постигнувањето решение за прашањето траеше уште цела декада.

---

419 Исто така, дел од државите кои воспоставиле дипломатски односи со Република Македонија со употреба на референцата од ОН, подоцна склучуваа билатерални договори под уставното име (Албанија, САД, Шведска, итн.) Освен тоа, значителен број од државите кои воспоставиле дипломатски односи со Република Македонија со употреба на референцата од ОН, склучуваа билатерални договори при што името на Република Македонија се заменува со придавска форма (пример: македонска Влада). Билатерални договори со оваа формулација се склучени со: Данска, Холандија, Германија, Италија, Чешката Република, итн.

Факт е дека меѓународното признавање на Републиката, а особено борбата за зачувување на официјалното име, ги засегаше сите граѓани на државата, но и Македонците раселени по целиот свет. Тоа особено беше видливо по нивните јавни реакции, бројните митинзи преку кои граѓаните оправдано го изразуваа своето незадоволство од политиката на Грција, но и ЕЗ. Значајно е да се нагласи и дека во целата процедура за меѓународно признавање на Македонија активно беше вклучено и Собранието на Република Македонија. Дискусиите на пратениците од различните политички партии одиграа голема улога во процесот на дефинирање на насоките на македонската надворешна политика во врска со прашањето на признавањето и придонесоа за одржување на транспарентноста на целиот процес.

МАТИЈНО БАРАЊЕ НА БУГАРСКИОТ МИНИСТЕР ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ

Македонија да се откаже од Македонците кај соседите“!

Шефот на бугарската дипломатија бара измена на членот 49 од Уставот на Македонија. Наскоро бугарска официјална делегација ќе го посети Скопје и ќе разговара околу отворањето на бугарска мисија во Скопје

ВЛАДИМИР ТУЛЕВСКИ
(Наш постојан дописник)

Софија, 5 мај
Шефот на бугарската дипломатија Стојан Ганев, и досега честопати го актуелизираше членот 49 од Уставот на Македонија, во кој се инсистира Републиката да води грижа за националните малцинства од своите граници, конечно прецизно и така неговата измена ќе биде однесена во меѓународни односи со

Условот што го поставува шефот на бугарската дипломатија околу измената на членот 49 од Уставот, како што беше образложено во територијални граници на Македонија и во суштина е идентичен со она што е истакнуваат барања за ново име, а „подновување“ на Уставот.

Како што одминува времето и се жужва признавањето на независност од страна на Европската заедница, дипломатија пласира различни на крајот на

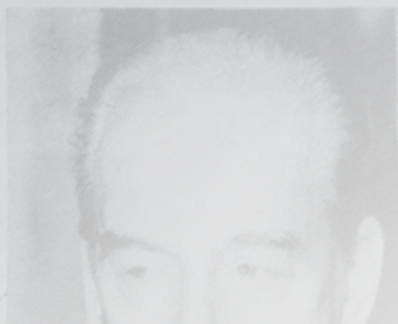
ИНТЕРВЈУ НА БУДИМИР ЛОНЧАР ЗА ГРЧКИОТ ВЕСНИК „КАТИМЕРИНИ“

„Атина и Белград можат се договорат и без Македонија“

Прогласувањето на кое било прашање за „решавачко“ е став кој му му е минатото, вели Лончар. — „Македонија“, „македонско“, „македонски“ — постоечките изрази и во вокабуларот на југословенскиот министер?

БОРИС АНДОНОВСКИ
(наш постојан дописник)

Атина, 16 јуни
Во неделниот број, конзервативниот грчки дневник „Катимерини“ објавува интервју со сојузниот ретар за надворешни работи, Будимир Лончар под карактеристичен наслов „Атина – Белград без македонската пречка“. Најавен како „Федерален министер за надво-

претставувана на друга страна дека сите „македонци“ биле новинари, разбира, вистините, во Грција и имаат предвид една пречка крстено од различни

СТАКИС ... КОЛУ ИЗЈАВИТЕ НА ПРЕМИЕРОТ

„Северна Македонија“ прифатливо за Грција?

цотакис жали што своевременно не се согласил на ком-
исно име, кое, наводно, Македонија била подготвена
прифати. – Дали Пињеиро предложил „нова“ или „се-
Македонија? – Самарас се заканува со објавување на
рамите. – Владата се обидува да ја среди состојбата

ДРАН АНДРОВСКИ

не го прифатил предложеното име,
нако не е јасно дали е тоа изјава на
самиот премиер или пак слободен
заклучок на новинарите, кој разго-
варал со него. На изјавите на Ми-
цотакис, прв реагираше лидерот на
социјалистичкиот

ат да

онија“

ОДНОСИ СО РАЗЛИЧНА
ДИНАМИКА –
МАКЕДОНИЈА И СОСЕДИТЕ
(1990-1993 ГОДИНА)

Создавањето на самостојна македонска држава ги менуваше дотогашните геополитички односи на Балканот и претставуваше нов елемент во распоредот на силите. Во таа насока, соседните земји со големо внимание го следеа процесот на дисолуција на Југословенската федерација, но и процесот на осамостојување на Македонија. Оваа заинтересираност на соседните земји произлегуваше од два фактора: првиот се однесуваше на историските хипотеки коишто соседите ги имаа во врска со Македонија, а вториот се однесуваше на безбедносниот момент којшто со развојот на југословенската криза сериозно ги тангираше владите на соседните држави.⁴²⁰

Што се однесува до историските хипотеки, осамостојувањето на Македонија го отвори едно од болните прашања на Балканот, гледано со децении наназад. Во таа насока, осамостојувањето на Македонија: за Србија претставуваше конечно губење на територијата што некогаш се наоѓаше во срцето на средновековното Душаново царство и која Србија повторно ја освои за време на Балканските војни; за Бугарија, Македонија претставуваше лулка на Самоиловата држава, „продолжение“ на Првото бугарско царство и неостварен дел од сонот наречен „Сан Стефано“; за Грција, која себеси се сметаше за наследник на традициите на некогашното Византиско царство, словенското население на Македонија отсекогаш беше узурпатор и доселеник на територијата што таа историски ја сметаше за своја;⁴²¹ и конечно, за

---

420 За илустрација, за време на разгорувањето на југословенската криза во мај 1992 година, бугарскиот министер за надворешни работи, Стојан Ганев, упати писмо до Генералниот секретар на ОН во кое побара распоредување на набљудувачи на ОН на границата на Бугарија со поранешна Југославија. Види: Letter from the Minister for foreign affairs of Bulgaria addressed to the Secretary – General (requesting deployment of the UN observers along the border between Bulgaria and the former Yugoslavia), 22 May 1992 – UN Doc. S/23996, Annex

421 Поповска Б., За некои прашања во врска со осамостојувањето на Република Македонија во зборникот Развојот на политичкиот и правниот систем на Република Македонија (Скопје: Правен факултет, 2000).

Албанија осамостојувањето на Македонија претставуваше можност за интензивирање на односите со албанското население во западниот дел на државата, па дури и форма на нивно одделување од Македонија. Шеј смета дека токму овие хипотеки од историјата претставуваат потенцијални извори на територијални конфликти меѓу Македонија и нејзините соседи.⁴²²

Имајќи ги предвид овие параметри, од исклучително значење во оваа глава на трудот е да се види како соседните држави ја прифатија новата реалност на Балканот, кои беа нивните ставови во врска со осамостојувањето и како течеше процедурата за меѓународно признавање на Македонија од нивна страна.

---

422 Шеј Џ., *Македонија и Грција – бидејќи за дефинирање нова балканска нација* (Скопје: „Макавеј“, 2002).

РЕПУБЛИКА АЛБАНИЈА

До паѓањето на Берлинскиот ѕид, западниот сосед на Македонија, Албанија, беше една од најзатворените држави во светот. Со почетокот на демократските процеси и транзицијата дојде до постепено отворање на државата и нејзино поактивно вклучување во меѓународните односи. Што се однесува до југословенската криза и процесот на создавање независна Република Македонија, во првите години по осамостојувањето албанскиот став во однос на македонската независност беше исклучително благонаклонет, за подоцна истиот видливо да биде модификуван.⁴²³

Во периодот 1991-1992 година беа воспоставени првите директни и индиректни контакти меѓу властите на Република Албанија и Република Македонија. Во таа насока, во втората половина на јануари 1992 година, во дводневна посета на Македонија престојуваше албанскиот министер за надворешни работи, Илир Бочка. Тој имаше средби со македонското раководство (Глигоров, Кљусев, Малески). За време на посетата беа пренесени два клучни става на албанската Влада во врска со можноста за признавање: прво, Албанија ќе ги следи ставовите и чекорите на земјите-членки на ЕЗ во однос на признавањето на поранешните југословенски републики и, од тие причини, ги признала само Словенија и Хрватска; и второ, во однос на Македонија, влијание ќе има и разгледувањето и исполнувањето на „законските барања на албанската популација којашто живее во Македонија, со што таа ќе стане составен елемент на државноста во Уставот“. Дел од овие гледишта официјално беа отфрлени од македонската Влада којашто

---

423 Катарциев И., *Македонија сèго години по Илингенскошо востание* (Скопје: Култура, 2003).

соопшти дека албанската држава нема ниту историско, ниту политичко право да поддржува такви иницијативи и дека мирно сожителство и решавање на отворените проблеми се прифатливи за Владата, но не со некакви максималистички барања, туку со мирен и конструктивен дијалог.

Во мај 1992 година, повторно во Скопје, пристигна новиот албански министер за надворешни работи, Алфред Серечи, а на 3 и 4 јуни во посета на Албанија отпатува претседателот Глигоров. Тој таму имаше средба со албанскиот претседател, Сали Бериша. Македонската делегација, на аеродромот во Тирана беше пречекана со највисоки државни почести, а претседателот Бериша во оваа пригода изјави; „Ова е многу значаен чекор за односите на нашите две држави, за нашето добрососедство и за народите на двете земји“.

Претседателот Бериша, во средината на јуни даде мегаинтервју за весниците „Нова Македонија“ и „Флака е влазеримит“. Во интервјето, во однос на признавањето, нагласи дека постоењето на Македонија е реалност и дека тоа е билатерално, а не мултилатерално прашање. Додаде дека „не може да замисли дека некој може да мисли дека Албанија ќе го негира постоењето на својот многувекоевен сосед“. Ги поздравиле правата коишто Албанците ги уживаат во Македонија особено во контекст на средствата за јавно информирање, правото на образование и додаде дека „се неопходни одредени измени во Уставот на Македонија бидејќи тоа е во полза на самата Македонија“.⁴²⁴

Од друга страна, на почетокот на октомври 1992 година, претседателот Глигоров даде подолго интервју за Албанската телевизија во кое, покрај прашањето на меѓународното признавање на Македонија и состојбата на Косово, се осврна и на статусот на Албанците во Македонија. Во оваа пригода, Глигоров потенцираше: „И во Уставот, а и според моите сознанија и на Владата, Албанците во Македонија ги уживаат сите права, исто онолку колку и Македонците и другите граѓани коишто живеат во Македонија, без разлика од која националност се. Нема никакви причини Албанците да не ја сметаат Македонија за своја држава“.

---

424 Види: „За мирен и стабилен Балкан“, в. „Нова Македонија“, 17 јуни 1992 г.

Дипломатско претставништво во Албанија функционираше од пролетта 1992 година, а во октомври беше отворено и конзуларно одделение. Со Претставништвото раководеше Виктор Габер.

Непосредно по приемот на Македонија во членство на ОН, на 11 април, во Тирана, албанскиот претседател, Сали Бериша, одржа консултации со политичките партии во врска со признавањето на Македонија. Сепак, на овој состанок не бил донесен конечен став во однос на времето и името под кое би била призната Македонија.⁴²⁵

На 26 април 1993 година, неколку недели по приемот на Македонија во ООН, со Декларација на Владата на Албанија беше призната независноста на Република Македонија. Признавањето беше извршено под привремената референца како резултат на притисокот од страна на Грција.⁴²⁶ Употребата на привремената референца во билатералните односи го пролонгираше потпишувањето на поголем број меѓународни договори. Подоцна беше изнајдена формула договорите наместо под привремената референца да се потпишуваат со формулацијата „македонска Влада“.⁴²⁷

Како последица на меѓународното признавање, на 24 декември 1993 година беа воспоставени целосни дипломатски односи меѓу двете држави. Првото македонско официјално Претставништво во Тирана беше отворено уште на 16 октомври 1992 година, а првиот албански претставник во Македонија својата работа ја започна на 3 февруари 1993 година. Воспоставувањето дипломатски односи го интензивираше развојот на односите на: политички, економски и културен план (беа остварени повеќе средби на највисоко ниво, дојде до отворање на три гранични премини, итн.).

Сепак, не смее да се заборави главниот елемент во односите меѓу двете држави, а тоа се националните малцинства, односно заедници коишто живеат во двете држави. Мора да се нагласи дека македонско-

425 „Макпрес“, Тирана, 11 април 1993 г.

426 Албанија заедно со Грција го блокираше и приемот на Република Македонија во членство на КЕБС.

427 Види: Спогодба меѓу македонската и албанската влада за одржување, обновување и обележување на граничната линија и граничните ознаки на македонско-албанската граница, склучена на 4 декември 1997 година.

то малцинство во Албанија уживаше определени права, за разлика од останатите соседни земји. Но, по настаните поврзани со Тетовскиот универзитет во 1994 година, доаѓа до извесна промена во официјалниот однос на Албанија кон македонското малцинство. Во прилог на тоа, илустративна е изјавата на албанскиот претседател, Сали Бериша, кој во тоа време изјави дека „постои словенска група која живее во Албанија, но спорно е дали нејзиното потекло е бугарско или македонско“.⁴²⁸

Положбата на албанската заедница во Македонија, во периодот кој е предмет на интерес на овој труд, беше анализирана во претходната глава. Почнувајќи од воздржаниот однос во процесот на осамостојувањето, битпазарските настани, бојкотирањето на пописот, Тетовскиот универзитет, па сè до гостиварските настани и конфликтот во 2001 година, Албанија континуирано ги следеше овие настани и соодветно реагираше.⁴²⁹ Честите политички консултации на политичките фактори на Албанците во Македонија со властите во Албанија, ја наметна перцепцијата кај дел од македонската јавност дека постои тенденција на градење на паралелни институции како увертира на можната федерализација на земјата. Оваа перцепција произлегуваше и од: „Платформата за решавање на албанското национално прашање“ на Академијата на науките на Албанија.

Со право може да се констатира дека и покрај првичната поддршка во процесот на осамостојувањето на Македонија, албанската држава во определени периоди индиректно инструментализираше делови од албанската заедница во Македонија. Токму затоа, се чини дека таа во својата политика не се разликуваше од останатите соседи.

---

428 Шеј Џ., *Македонија и Грција – бишка за дефинирање нова балканска нација* (Скопје: „Макавеј“, 2002).

429 На пример, во врска со гостиварските настани во 1997 година, министерот за надворешни работи на Албанија упати писмо до генералниот секретар на ОН со барање за испраќање мисија на Советот за безбедност заради добивање информации од прва рака. (Letter from the Minister of Foreign Affairs of Albania addressed to the Secretary General concerning the situation of Albanian minority in Macedonia, 16 July 1997 (UN Doc. A/254 – S/1997/567/, Annex).

РЕПУБЛИКА БУГАРИЈА

Како што беше случај и со останатите соседни држави, и Бугарија внимателно ја следеше ситуацијата во Југославија на почетокот на деведесеттите години на минатиот век особено, и во контекст, на прашањата поврзани со Македонија.

Уште на почетокот на кризата, на билатерална средба меѓу бугарскиот и грчкиот премиер во Софија, на 12 јануари 1991 година, беше потенциран категоричен став дека македонско малцинство во овие две земји не постои. Грчкиот премиер, Константин Мицотакис, на прес-конференцијата одржана по средбата нагласи дека „ставот на Грција е јасен, таканареченото, македонско прашање не постои, како што не постои и македонско национално малцинство“. Сличен став имаше и неговиот бугарски колега Димитар Попов („Ние немаме основа да го третираме тоа прашање зошто ниту во внатрешната, ниту во надворешната политика на Бугарија тоа не постои“). Во Бугарија нема македонско национално малцинство и, според тоа, нема и причина да се разговара.⁴³⁰

Овие ставови на Бугарија беа реafirмирани и во периодот непосредно пред одржувањето на Референдумот за независност во Македонија. Во таа насока, грчките медиуми со задоволство ја пренесоа изјавата на бугарскиот министер за надворешни работи, Волков, кој потенцираше дека „во случај скопјаните да прогласат независност по Референдумот, Грција и Бугарија нема да прифатат да расправаат за македонското прашање и за постоењето на македонско малцинство на нивните територии“.⁴³¹

---

430 Види: „Во Грција и Бугарија ‘нема’ Македонци“, в. „Нова Македонија“, 13 јануари 1991 г.

431 Види: „Грчко-бугарски фронт против Македонија“, в. „Нова Македонија“, 5 септември 1991 г.

Со Одлуката на Владата на Сојузот на демократските сили од 15 јануари 1992 година, Бугарија стана првата држава во светот која ја призна независноста на Република Македонија. Овој потег на бугарската Влада беше инициран од повеќе причини. Првенствено, тоа беше мотивирано од историските аспирации на бугарската држава во XIX и XX век за реализација на одредбите на договорот од „Сан Стефано“, овој пат во европски дух преку откажување од територијални претензии кон Македонија, со формалното признавање на државата, но и со јасно прецизирање дека Бугарија не признава постоење на македонска нација. Овој став непосредно по признавањето го соопшти бугарскиот претседател, Жељу Жељев, во интервју за германскиот весник „Зидојче Цајтунг“, нагласувајќи дека „Бугарите признаваат македонска држава, но не и македонска нација“.⁴³² Како дел од причините за промптното признавање на Македонија се наведуваат и желбата, преку признавањето, Македонија полесно да се ослободи од притисокот на Белград, како и да се упати јасна порака кон грчко-српските комбинаторики во врска со иднината на Македонија.⁴³³ Освен тоа, Бугарија со признавањето сакаше, едноставно, да ја спречи Турција, која силно ја поддржуваше Македонија, да стане прв балкански сојузник на новата држава. Сепак, имаше и ставови дека оваа одлука била донесена, пред сè, со внатрешнополитички цели, да се создаде патриотски имиџ на претседателот Желев во вториот круг на Претседателските избори во Бугарија.⁴³⁴

Веднаш по соопштувањето на бугарската Одлука за признавање, дојде до реакции на официјална Атина и официјален Белград. Грчкиот министер за надворешни работи, Андонис Самарас, оваа Одлука ја квалификува како „закана за безбедноста и стабилноста на Балканот“ и се закани дека Грција ќе ја повлече поддршката за вклучувањето на Бугарија во европските структури.⁴³⁵ И официјален Белград не беше

---

432 Koynova M., *Bulgarian Foreign Policy towards the States of Southeastern Europe (1989-1998)*, CEU Master thesis, 1998.

433 За ова најдобро говори иницијативата од почетокот на 1991 година на грчкиот премиер Мицотакис за одржување на трилатерален состанок на: Бугарија, Грција и Србија, на кој би се справало за иднината на Македонија. Оваа иницијатива беше отфрлена од страна на Бугарија.

434 BTA *Bulletin Vatreshna Informatsia*, Sofia, 16 January 1992.

435 *Idem*.

задоволен со Одлуката за признавање, но се воздржа од емотивни реакции, како што беше случај со Грција. Сепак, Воислав Шешељ повика на прекин на дипломатските односи со Бугарија.⁴³⁶ Тензиите меѓу Белград и Софија беа смирени со посетата на бугарскиот министер за надворешни работи на Белград, непосредно по признавањето на Македонија, во рамките на која Бугарија уште еднаш повтори дека нема територијални претензии кон Македонија.⁴³⁷

Во контекст на актуелните настани, особено е интересно да се потенцира дека претседателот Глигоров, во средината на февруари 1992 година, ја изрази својата загриженост во врска со обидите за негирање на самобитноста на македонскиот народ, поврзано со Бугарија. Тој потенцираше дека „за нашата самобитност, историја и култура, зад сè што стои зад македонското име, не може да расправаат ни историчари, тие не можат да ни кажат кои сме и како се викаме“.

Што се однесува до внатрешните реакции во државата, генерално, јавноста ја поддржа Одлуката, но се спротивстави на, евентуалното, признавање на: македонската нација, јазик, како и македонското малцинство во Бугарија.⁴³⁸ Овие ставови беа присутни и во средината на 90-тите години на минатиот век, како што се присутни и денес. Најпопуларниот бугарски весник „24 часа“, во 1994 година јасно соопшти дека не постои македонска нација и јазик и дека Македонија е „држава близначка“, втора бугарска држава на Балканот.⁴³⁹ Во таа насока и весникот „Дума“ сметаше дека „сега кога постојат две романски, две хрватски и три српски држави, дојдено е време да се извести светот дека постојат и две бугарски држави“.⁴⁴⁰ Се разбира дека овие ставови произлегуваа од ставовите на официјалните бугарски кругови. Токму прашањето на признавањето на македонскиот јазик, а со тоа и на македонската нација, ја блокираше соработката меѓу двете држави. Серија билатерални спогодби, како и Договорот за пријателство и соработка, останаа непотпишани до 1999 година како резултат на јазичниот

436 BTA *Bulletin Vatreshna Informatsia*, Sofia, 17 January 1992.

437 Radio Free Europe in Bulgarian in BTA *Bulletin "Sabitvia I Fakti"*, 25 February 1992.

438 Ова особено се однесува на активностите на организацијата ОМО Илinden.

439 *Macedonian Information and Liaison Service News*, Skopje, 6 June 1994.

440 *Macedonian Information and Liaison Service News*, Skopje, 6 September 1994.

спор, односно одбивањето на бугарската држава договорите да бидат потпишани на македонски и бугарски јазик.⁴⁴¹

Во текот на март 1992 година, за време на посетата на Вашингтон, бугарскиот премиер, Филип Димитров, изјави дека Бугарија со признавањето на Македонија покажала дека нема територијални претензии кон Републиката. Во однос на населението на Македонија, тој нагласи дека „ни еден Бугарин нема да оди во Македонија за да ги уверува луѓето дека се Бугари“, но и дека „не се прифаќа како дефинитивен фактот дека во границите на Бугарија живее некаков вид народ во чие постоење ние многу не веруваме“.⁴⁴²

Освен тоа, воспоставувањето на дипломатските односи меѓу Македонија и Бугарија, како логичен акт кој следи по официјалното признавање, беше пролонгирано дури за две години. Така, во април 1992 година, на конференцијата за печатот, министерот за надворешни работи на Бугарија, Стојан Ганев, уште еднаш потврди дека воспоставувањето на дипломатските односи меѓу Софија и Скопје ќе следи по разрешувањето на спорот меѓу министрите за надворешни работи на ЕЗ. Тој во оваа пригода нагласи дека Бугарија нема територијални претензии и дека ќе настојува да има добри односи со Скопје.⁴⁴³

Во средината на април се случи и инцидент на традиционалното поклонување на гробот на Јане Сандански во Роженскиот манастир. Заради присуството на Македонци, но и на проврховистички елементи, интервенираа стотина бугарски полицајци, а имаше десетици повредени.

Со оглед на фактот дека по признавањето на Републиката се отвори прашањето на воспоставување дипломатски односи меѓу двете држави, на 5 мај 1992 година шефот на бугарската дипломатија, Стојан Ганев, соопшти дека измената на членот 49 од македонскиот Устав (кој се однесуваше на грижата на Републиката за националните

---

441 Во врска со јазичниот спор, претседателот на бугарската Влада, Жан Виденов, на 31 мај 1996 година изјави: „Позната е тезата за постоењето на тој јазик како атрибут на, таканаречената, македонска нација и, таканареченото, македонско малцинство. Таа позиција е неприфатлива за нашата страна. Ние сметаме дека не е реално да се обврзува развојот на двостраните односи со претензиите за политичко признавање од нашата страна на терминот ‘македонски јазик’.“ (Катарчиев И., *Македонија сèго години во Илинденскојто востание* (Скопје: „Култура“, 2003).

442 „Танјуг“, Вашингтон, 6 март 1992 г.

443 Види: „Дипломатски односи по признавањето од ЕЗ“, в. „Нова Македонија“, 14 април 1992 година.

малцинства во соседните земји) претставува услов за воспоставување дипломатски односи меѓу Македонија и Бугарија. За бугарската страна овој член на Уставот претставуваше повик за обединување на сите Македонци во соседните земји. Дополнително, во однос на грчкото барање за промена на името на Македонија, Ганев прокоментира дека „секоја држава и секој народ има право сам да го определува името, јас само знам сигурно дека Македонија нема да се вика Бугарија“.⁴⁴⁴

Во средината на мај, во Скопје се одржа средба меѓу делегации на министерствата за надворешни работи на Бугарија и Македонија, предводени од Александар Димитров и Ганета Минкова, во функција на отворање на дипломатски претставништва.

Бугарија на меѓународната сцена ги поддржуваше напорите на Република Македонија за меѓународно признавање. Тоа особено беше видливо во случајот со признавањето на Македонија од страна на Руската федерација.⁴⁴⁵

На 12 август 1992 година, претседателот Глигоров, во придружба на министерот Малески, престојуваше во кратка работна посета на Бугарија која се реализираше во Бургас. За време на посетата беше договорено склучување на договори за: економска, културна и информативна соработка, како и отворање на генерални конзулати и културно информативни центри во Скопје и Софија. Десетина денови подоцна оваа идеја беше реализирана со размена на дипломатски ноти за воспоставување конзуларни односи и за отворање на генерални конзулати во Скопје и Софија.

Треба да се нагласи дека бугарскиот претседател на неколку наврати во интервјуа за странски влијателни агенции и медиуми апелираше за признавање на Македонија. Тоа беше случај и со интервјуто за „Франс Прес“, во ноември 1992 година, во кое потенцираше дека „непризнавањето на Македонија од страна на западните држави е ризик да се усложни ситуацијата во таа земја“ и додаде дека „признавањето на Македонија би било стабилизирачки фактор на Балканот“.⁴⁴⁶

444 Види: „Македонија да се откаже од Македонците кај соседите“, в. „Нова Македонија“, 6 мај 1992 г.

445 Поранешниот бугарски претседател, Жељу Желев, во своите мемоари, како и во интервјуто за Телевизија Сител, информира за неговите лични интервенции до рускиот претседател Борис Елцин за време на неговата официјална посета на Бугарија во август 1992 година, да ја признае Македонија под официјалното име.

446 Види: „Претседателот загрижен, министерот оптимист“, в. „Нова Македонија“, 13 ноември 1992 г.

Покрај тоа, Бугарија го поддржа македонското барање за распоредување на мировни сили на ОН. Бугарскиот шеф на дипломатијата, Стојан Ганев, кој во тоа време ја извршуваше и функцијата претседател на Генералното собрание на ОН, во интервју за бугарското Радио истакна дека едно такво решение може да придонесе за стабилноста на Балканот.

Во февруари 1993 година, шефот на управата за Југоисточна Европа во бугарското министерство даде интервју за софиски „Стандард“. Во интервјето се осврнува на неколку отворени прашања во односите со Македонија: тезите за присутниот македонизам, заснован врз антибугарски корени; присутната антибугарска кампања во средствата за јавно информирање; ограничената културна и информативна размена; прашањето за членот 49 од Уставот во однос на грижата за македонското малцинство во соседните земји; постоењето на македонската нација, итн. Сите овие прашања се доведени во контекст на воспоставувањето дипломатски односи меѓу двете земји на ниво на амбасади.⁴⁴⁷

За време на посетата на Мицотакис на Бугарија, на 12 март 1993 година, бугарскиот премиер Љубен Беров, во однос на прашањето на Македонија изјави: „Ние ја признаваме Република Македонија под тоа име кога името не беше ваков проблем каков што е денес... Ние гледаме дека името создава проблеми и напругувања во самата Република и на Балканот. Ние ќе го прифатиме секое име што Републиката ќе го прифати од меѓународната арбитража. Бугарија нема да се меша во такви работи коишто се прашања на народот, но треба да се разбере дека сите околу неа се подготвени да го олеснат нејзиното признавање. Продолжувањето на неизвесноста може да биде опасно“.⁴⁴⁸

Во бугарската јавност дојде до реакции во врска со обраќањето на претседателот Глигоров на Генералното собрание на ОН при приемот на земјата. Во таа насока, софискиот „24 часа“ во својот редакциски коментар нагласи дека „во речта во Обединетите нации, Киро Глигоров кажа многу работи што го дразнат патриотското чувство на Бугаринот“. Овој весник не го криеше изненадувањето од фактот дека

---

447 Види: „Софија ги условува билатералните односи“, в. „Нова Македонија“, 2 февруари 1993 г.

448 Види: „Мицотакис го обработи Беров“, в. „Нова Македонија“, 13 март 1993 г.

претседателот не ги спомнал Бугарите во Републиката, за да заклучи: „Ние треба да имаме добри односи со Скопје, но треба, пред сè, да се уважуваме себеси, зашто е навредливо да подаваш рака, а никој да не ти ја прими“.⁴⁴⁹

Сумирајќи ги ставовите на Бугарија во врска со осамостојувањето и признавањето на Македонија мора да се констатира дека одлуката за меѓународно признавање на Македонија во тогашната, исклучително неповолна, ситуација претставува историски чин. Сепак, оваа историска одлука подоцна, со експлицитно искажаните ставови, и тоа од највисоките официјални кругови, за непризнавање за главните белези на македонската нација, едноставно девалвираше. Капиталот кој Бугарија го акумулираше со фактот дека беше првата земја во светот која ја призна Македонија за независна држава се „истроши“ со негативниот однос кон македонскиот народ и јазик, однос кој постоеше во комунистичкиот период и однос којшто, се чини, продолжува да постои и денес. Она што изненадува е дека и покрај промовираната европска ориентација на Бугарија, таа не го измени својот менталитет и на овие прашања не успеа да им пристапи на еден европски начин. Токму затоа, овие отворени прашања сè уште остануваат да бидат пречка во билатералните односи меѓу двете држави.

---

449 Види: „Студениот туш на Глигоров“, в. „Нова Македонија“, 13 април 1993 г.

РЕПУБЛИКА ГРЦИЈА

Третиот сосед на Република Македонија, Грција, со големо внимание го следеше процесот на осамостојување на Македонија. Односот на Грција кон овој процес, особено во делот на меѓународното признавање, нашироко беше елабориран погоре во текстот.

Инаку, јавната манифестација на интересот на Грција за состојбите во Македонија започна уште на 13 мај 1991 година кога министерот за надворешни работи на Грција, Андонис Самарас, заклучи дека „распадот на Југославија ќе им овозможи на 'скопјаните' да го поставуваат македонското прашање“.⁴⁵⁰ Генерално, генезата на ставовите на Грција во однос на осамостојувањето на Македонија и односите со новата држава во првата декада по независноста може да се подели на три фази: прва фаза, од 1991 до октомври 1993 година, период кога на кормилото на грчката држава се наоѓаше „Нова Демократија“ и Константин Мицотакис; втора фаза, од октомври 1993 година до крајот на 1995 година, кога ПАСОК и Андреас Папандреу ја презедоа власта во Грција; и трета фаза, која започна во октомври 1995 година со потпишувањето на Привремената спогодба⁴⁵¹ и придружните акти.

Прашањето на југословенската криза и Македонија беше присутно во јавниот дискурс во Грција и во текот на летото 1991 година. Така, на пример, на 9 јули 1991 година Владата на Грција соопшти дека го поддржува зачувувањето на единствена Југославија и дека ескалацијата на

---

450 Тунтев А., Република Македонија: прва декада (1990-1999), (Скопје: К нигоиздателство МИ-АН, 2005).

451 Kofos E., *Greek policy considerations over FYROM independence and recognition* in Pettifer J., *The New Macedonian Question* (Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan, 2001).

судирите би можела да биде опасна не само за самата Југославија или за Балканот, туку и за светскиот поредок. Лидерот на опозицијата, Папандреу, потенцираше дека „ако, таканаречената, Република Македонија се раздружи, ќе имаме некаков вид соединување со Бугарија“.⁴⁵²

За односите со Грција, македонските власти во повеќе наврати ја повторуваа подготвеноста за соработка. Во таа насока, во познатото интервју за ББС непосредно по референдумот за независност, претседателот Глигоров потенцираше дека „ние сакаме да ги развиваме: економските, културните и другите односи“.

Претходно, македонското прашање беше постојано присутно во билатералните односи меѓу Грција и СФРЈ. Во повеќе наврати на средбите меѓу претставници на двете држави било отворено прашањето на признавањето на македонското малцинство во Грција,⁴⁵³ но овие иницијативи завршија без успех. Згора на тоа, и Грција во односите со СФРЈ притискаше Југославија да се откаже од грижата за македонското малцинство.⁴⁵⁴

Во средината на октомври 1991, просоцијалистичкиот весник „Вима“ сугерираше дека во разговорите меѓу министерот за надворешни работи, Самарас, и американскиот државен секретар, Бејкер, од грчка страна било нагласено дека би можеле да го преиспитаат ставот околу признавањето на Републиката доколку Парламентот во Скопје декларира дека нема територијални претензии кон соседните земји.⁴⁵⁵ Токму во овој период беа реализирани и значајни протоколари средби меѓу највисоките државни претставници на Македонија (Глигоров, Кљусев, Андов, Малески) и новоименуваниот генерален

452 Види: „Дуел околу Југославија и Македонија“, в. „Нова Македонија“, 9 јули 1991 г.

453 Во тој контекст, Александар Грличков во својот извештај за средбата одржана на 28 април 1983 година со грчкиот премиер Андреас Папандреу изнесе дека последниот соопштил дека „Грција го почитува федералното уредување на Југославија и прифаќа дека во земјата постои македонска нација, но го негирал постоењето на македонско малцинство во Грција“. (Катарциев И., *Сѐшо 30 години ...*).

454 Делумно тоа им успеа со Договорот потпишан во шеесеттите години меѓу министрите за надворешни работи на двете земји, Коча Поповиќ и Евангелос Аверос. Со овој Договор беа направени извесни концесии во третирањето на македонското малцинство во Грција. Токму заради тоа, Договорот беше изложен на жестоки критики. (Глигоров К., *Македонија е сè шишо...*).

455 Види: „Атина бара изјаснување од македонскиот Парламент“, в. „Нова Македонија“, 14 октомври 1991 г.

конзул на Грција, со седиште во Скопје, Димитриос Караитидис. На средбите новиот генерален конзул беше запознаен со различните аспекти на македонската независност, подготвеност на Македонија да ги унапредува односите со Грција, донесената Декларација на Собранието од 17 септември, како и ставовите на Републиката во рамките на Конференцијата за Југославија. Токму во овој период доаѓа до интензивни активности во рамките на грчката дипломатија во насока на редефинирање на нејзината политика кон Југославија и, особено, Македонија. Во тамошното Министерство за надворешни работи, за овие прашања беа формирани неколку консултативни тела. Значајно е да се нагласи дека, сепак, на новиот грчки конзул „во југословенска Македонија“ му беше наложено да ги одржува сите контакти со тамошното раководство. Сепак, весникот „Вима“ сугерираше дека „не е тешко да се забележи дека Атина се наоѓа најнепосредно пред една промена во однос на нејзините ставови кон Скопје“.⁴⁵⁶

Од друга страна, во грчкиот печат позитивно беше примена изјавата на претседателот Глигоров дека „Македонија нема територијални претензии кон соседите“, а истиот ден во Солун започна со работа Македонската новинска агенција. На нејзиното отворање беше нагласено дека таа ќе претставува „чекор напред во промоцијата на националните прашања, посебно сега, кога постои ескалација на фалсификувањето на нашата историја од страна на скопската пропаганда“.

Во овој период, интервју за грчкиот весник „Елефтерос типос“ даде грчкиот министер за надворешни работи, Андонис Самарас, во кое го отвори прашањето за тоа кој ја претставува Македонија – „умерениот Глигоров, или лидерот на ВМРО“ и го изнесе ставот на Грција во врска со иднината на Југославија – зачувување на статус кво и формирање на конфедерација, дури и во лабава форма, со оглед на фактот дека земјата претставувала стабилизирачки фактор во изминатите неколку децении.⁴⁵⁷

Неколку дена пред донесувањето на македонскиот Устав, грчкиот премиер, во телевизиско интервју, кога зборуваше за Републиката го користеше терминот „скопска Македонија“ и потенцираше

456 Види: „Балканот ја дели Атина“, в. „Нова Македонија“, 21 октомври 1991 г.

457 Види: „Грција не може рамноправно да разговара со Македонија“, в. „Нова Македонија“, 4 ноември 1991 г.

дека постојат определени предуслови што треба да се исполнат за да се одржат билатералните контакти. Тука го наброја вклучувањето на одредба за непостоење на територијални претензии и „расчистување на прашањето на потеклото“.⁴⁵⁸

Неочекувано, во целата ситуација се отвори и прашањето за статусот на Власите во Македонија. Во тој правец, заменик-министерот за надворешни работи на В. Цудеру, во излагање во грчкиот Парламент потенцираше дека „само ако се исполнат одредени предуслови ќе биде можно Грција да ја признае државата во која живеат повеќе националности, меѓу кои и 150.000 Власи кои имаат чисто грчка свест“.

Кон крајот на 1991 година, дополнителна вознемиреност предизвикуваше повредата на воздушниот простор на Македонија од страна на грчката армија. Така, на пример, на 3 декември грчки воен авион, во низок лет, ја прелета Гевгелија и навлезе до Демир Капија. Во истиот период, Грција ги засили и воените и полициските мерки на границата со Албанија.

Грчкиот премиер, во средината на декември 1991 година се сретна со американскиот претседател, Џорџ Буш. На средбата разговараа за: ситуацијата во Југославија; прашањето на границите; и регионалната безбедност. Двајцата лидери се согласија дека распаѓањето на Југославија не е решение на кризата.

На 22 декември 1991 година, во дел од грчките медиуми се прошири веста дека се подготвува средба меѓу претседателот Глигоров и премиерот Мицотакис, вест која експресно беше демантирана од страна на грчките медиуми. Истиот ден, претставникот на грчкото Министерство за надворешни работи, Емануел Каламидас, на новинарско прашање дали Грција се подготвува да ја признае Македонија, одговори дека „никогаш нема да биде признаена држава која ќе го носи историското грчко име Македонија“.⁴⁵⁹

Дополнително, грчките власти, на 13 јануари 1992 година, донесоа одлука да ја затворат границата за патниците коишто доаѓаат од Македонија.

458 Види: „Билатерални контакти под определени услови“, в. „Нова Македонија“, 14 ноември 1991 г.

459 Види: „Наскоро средба Глигоров – Мицотакис“, в. „Нова Македонија“, 23 декември 1991 г.

Големи реакции во официјална Атина предизвика објавувањето на Мислењето бр. 6 на Арбитражната комисија, како и одлуката да се признаат само Словенија и Хрватска, а прилози за ова прашање беа објавени, речиси, во сите грчки весници. Така, на пример, во конзервативниот весник „Катимерини“ беше објавена посебна брошура на тема „Македонија“, со грчките гледишта за ова прашање. Коментаторот на овој весник, Коста Јорданидис, отиде подалеку – ја критикуваше Владата на Мицотакис дека уште пред две години требала да ги информира своите партнери дека задржувањето на името „Македонија“ би било „рамно на објава на војна во случај на прогласување на независност на државичката“.⁴⁶⁰ Во овој период, Атина активно го промовираше ставот дека се спротивставува на признавање на републиката под термин кој би го содржел името „Македонија“.

Паралелно со тоа, во Грција подолг временски период се организираа протести против Македонија. Така, во средината на февруари беа организирани протести во Солун, на кој зборуваа повеќе говорници, меѓу кои и митрополитот Пантелејмон, градоначалниците на Солун и Бер. Митрополитот Пантелејмон во своето обраќање му порача на Глигоров дека „ние Македонците сме потомци на Александар Велики и не прифаќаме закани“. По него зборуваше градоначалникот на Бер кој се осврна на „опасните провокации на скопјаните“ и на сите „пријатели и непријатели“ им порача дека „Македонија е лулка на елинизмот“.⁴⁶¹

Во средината на февруари беше одржан заеднички состанок на сите позначајни политички фактори во Грција, настан без преседан во повоената грчка историја. На состанокот присуствуваа: претседателот на државата, Константин Караманлис, премиерот и лидер на Нова Демократија, Константин Мицотакис, претседателот на ПАСОК, Андреас Папандреу, претседателката на левата коалиција, Марија Даманаки, и генералната секретарка на Комунистичката партија на Грција, Алека Папарига. Во соопштението од состанокот беше нагласено дека е остварена конвергенција на мислењата за виталните национални

---

460 Види: „Задржувањето на името – рамно на објава на војна“, в. „Нова Македонија“, 20 јануари 1991 г.

461 Види: „Антимакедонски митинг во Солун“, в. „Нова Македонија“, 15 февруари 1992 г.

прашања, а всушност, беше постигната согласност да се истрае во барањата кои беа познати како „грчки амандмани“ на Декларацијата на ЕЗ и решително да се инсистира ЕЗ да не ја признае Македонија под нејзиното име.⁴⁶² По вторпат, во истиот состав, беше свикан состанок во април 1992 година, а главната точка на дискусија беше прашањето на Македонија, односно „на Скопје“, како што беше наведено во официјалното соопштение од состанокот. Во кусото заедничко соопштение од овој состанок стоеше: „Во врска со прашањето на Скопје, политичкото раководство на земјата, со исклучок на Комунистичката партија, се согласи дека Грција ќе ја признае независноста на скопската држава, само ако се исполнат трите услови што ги постави ЕЕЗ на 16 декември 1991 година, со тоа што се подразбира дека во името на оваа држава нема да постои зборот Македонија“. Грчката Влада ќе продолжи да дејствува во овој правец, по што беше одржана нова средба на политичкото раководство. Во принцип, единствено Комунистичката партија не се согласуваше со генералната ориентација на третманот на целото прашање.

Што се однесува до ставовите на грчките политички партии во почетната фаза на осамостојувањето на Македонија, тие за првпат зазедоа идентичен став во врска со определено прашање, а тоа беше да не се дозволи признавање на државата под терминот „Македонија“ или било кој дериват од овој термин. Овој став особено го протезираше министерот Самарас. Сепак, во оваа прва фаза, со развојот на настаните поврзани со овие процеси, како и зголемувањето на меѓународниот притисок врз Грција за побрзо решавање на спорот, дојде до определена поделеност во грчката надворешна политика. Врз основа на неколку неодамна објавени книги,⁴⁶³ може да се констатира дека на почетокот на 1992 година во грчката надворешна политика се диференцираа два блока: едниот, предводен од министерот Самарас, кој одбиваше било каков компромис во врска со името, и вториот, предводен од премиерот Мицотакис, кој беше подготвен на компромис. За илустрација, Самарас во интервјуто за ТВ-станицата „Антиена“, во март 1992 година категорично потенцираше дека ќе истрае во намерата

462 Види: „Зацврстен консензусот за Македонија“, в. „Нова Македонија“.

463 Skylakakis T., *In the Name of Macedonia*, (Athens: Elliniki Evroekdotiki, 1995) со предговор на Константин Мицотакис.

„да се исфрли зборот Македонија“ од името на „скопската република“. Всушност, тоа беше познато и од предлогот на Мицотакис за промена на името со терминот „Република Македонија – Скопје“.

Крајот на оваа, т.н. политика на две линии (Мицотакис – Самарас), дојде на 13 април 1992 година кога премиерот Мицотакис одлучи да го смени Андонис Самарас од функцијата министер за надворешни работи и лично да го преземе овој ресор во Владата.

Паралелно со тоа, во Атина повторно беа извршени консултации на политичките лидери во познатиот состав. Во заедничкото соопштение, кое не го потпиша генералниот секретар на Комунистичката партија на Грција, беа реafirмирани познатите ставови. Дополнително, премиерот Мицотакис го повтори ставот дека Грција ќе инсистира зборот Македонија да не се содржи во името на републиката која бара признавање.

Како што веќе беше нагласено, Лисабонската декларација на ЕЗ имаше големо влијание на билатералните односи. Првото интервју за грчки медиум го даде претседателот Глигоров, за грчкиот телевизиски канал „Мега“, во јули 1992 година. Одлуката на ЕЗ признавањето на Македонија да се услови со промена на името на Републиката ја оцени како „еднострана“ и дека истата не може да биде прифатена. Понатаму, нагласи дека „не станува збор за Македонија како еден вкупен географски поим, кој, конечно, нам и не ни припаѓа, туку се работи за една државна единка во постојните граници и само во тие граници оваа република се нарекува Република Македонија – според тоа, ние не гледаме закана за кој било грчки интерес и не гледаме дека се потребни такви пречки што ги поставува Грција околу признавањето на независноста на Македонија“. ⁴⁶⁴

Во јули 1992, во дневниот весник „Нова Македонија“ беа објавени пропагандно-информативни содржини од Трговската и индустриска комора на Солун, со повик за соработка и европско заедништво. Освен тоа, во повикот стоеше: „Денес е најповолниот момент за едно добро решение. Време е за храброст. Ако не ја најдеме сега, нема никогаш да ни простат идните генерации“. ⁴⁶⁵

---

464 Види: „Признавањето на Македонија – крај на балканските расправи“, в. „Нова Македонија“, 10 јули 1992 г.

465 Види: „Сега заедно кон просперитет“, в. „Нова Македонија“, 13 јули 1992 г.

Во средината на септември 1992 година Грција одржа воени маневри во близина на границата на Република Македонија под името „Филипос 2/92“. На крајот на септември, Грција започна да ги засилува воените единици распоредени во граничниот појас кон Македонија, вклучително зголемување на бројот на војници и опрема (специјални возила, хеликоптери, итн.).

Во текот на ноември 1992 година, во време кога се одвиваше мисијата на Робин О' Нил, Македонија и Грција дополнително ги затегнаа односите заради конзуларните претставништва. На средбата со потсекретарот на Министерството за надворешни работи на Македонија, Ристо Никовски, и грчкиот конзул во Скопје беше изразена заинтересираноста на РМ за отворање на дипломатско претставништво во Солун или Атина, а во разговорите бил спомнат и принципот на реципроцитет, но и прашањето на транзитните дозволи. По овој настан, во Атина забрзано почна да се подготвува теренот за отворање на Конзулатот во Скопје, особено со цел да не ѝ се даде можност на Македонија да го протера персоналот. Состојбата околу ова прашање дополнително се влоши откако и министерот за внатрешни работи, Фрчкоски, посочи дека во грчкиот Конзулат во Скопје се наоѓаат три лица кои немаат легални функции.

Една недела по изборот на новиот американски претседател, Бил Клинтон (ноември 1992 година), грчкиот премиер Мицотакис имаше телефонски разговор со него во кој, меѓу другото, го информираше за повеќе аспекти околу признавањето на Македонија.

По напорните преговори, за кои веќе стана збор, Владата на Мицотакис го поддржа и приемот на Македонија во членство на ОН (април 1993 година) под име коешто го содржеше терминот „Македонија“, со дополнување дека грчката Влада го виде потенцијалот на користењето на скратеница од референцата и преку ползувањето на оваа скратеница, всушност, избегнуваше истата да ја користи.

Како резултат на големото незадоволство на граѓаните на Грција со оваа политика на Владата, партијата Нова Демократија ги загуби Парламентарните избори во октомври 1993 година и на нејзино место дојде ПАСОК и нејзиниот лидер Андреас Папандреу кој стана нов грчки премиер. Инаку овие Парламентарни избори во Грција се запаметени по тоа што прашањата од областа на надворешната

политика имаа исклучително влијание врз ставовите на граѓаните, а со тоа и врз изборниот резултат.

Доаѓањето на власт на Папандреу го означи почетокот на втората фаза на ставовите на Грција во однос на признавањето на Македонија. Со самото стапување на должност, Папандреу соопшти *urbi et orbi* дека Грција цврсто останува на максималистичката позиција за исклучување на терминот „Македонија“ и било кои негови деривати од официјалното име на грчкиот северен сосед. Грчкиот премиер се обиде оваа политика да ја реализира преку воспоставување нелегално трговско ембарго кон Република Македонија, кое започна на 16 февруари 1994 година. Логиката на оваа одлука се состоеше во обидот преку комплетната блокада на коридорот Север – Југ (северната граница беше блокирана поради ембаргото на ОН спрема СРЈ) Македонија целосно економски да се исцрпи и да се принуди на отстапки за спорните прашања. Според пресметките, ембаргото ѝ нанесуваше месечна штета на државата во износ од 58 милиони долари.⁴⁶⁶

По воведувањето на ембаргото, македонската Влада даде изјава во која го осуди воведувањето на грчките унилатерални мерки и порача дека ќе ги преземе сите неопходни мерки и активности на меѓународен план.⁴⁶⁷ Покрај тоа, македонскиот државен врв реагираше со понуда за потпишување на билатерален договор со кој би се гарантирала постојаноста на границата меѓу двете држави⁴⁶⁸, што не доби поддршка од другата страна. Истовремено, и самите членки на ЕУ беа изненадени од однесувањето на Грција дотолку повеќе што Грција во тоа време претседаваше со Унијата. Во таа насока, тогашниот германски министер за надворешни работи, Клаус Кинкел, оцени дека грчкото ембарго е „спротивно на прифатеното однесување меѓу цивилизирани европски држави“.⁴⁶⁹ Грчката блокада ја критикуваше и американскиот државен секретар, Ворен Кристофер, кој истата ја оцени како претерана и неоправдана постапка.⁴⁷⁰

466 Glenny M., *The Macedonian Question in Danchev A., Halverson T., International Perspectives on the Yugoslav Conflict* (London: Macmillan Press, 1996).

467 Statement by the Macedonian Government concerning the Greek unilateral measures/imposition of embargo against Macedonia, 16 February 1994 (UN Doc. S/1994/194, Annex).

468 Macedonian Information Center, Skopje, 24 February 1994.

469 *The Daily Telegraph*, London, 19 February 1994.

470 Macedonian Information Center, Skopje, 15 February 1995.

Реагираше и Европската комисија која, на 6 април 1994 година, објави дека решила да ја тужи Грција пред Судот на правдата на Европската заедница во Луксембург. За покренатиот случај, *Commission of the European communities v. Hellenic Republic*⁴⁷¹, Судот расправаше на 29 јуни 1994 година. Грција ги изнесе аргументите дека трговските мерки се темелат на членовите 223 и 224 од Договорот за ЕЕЗ од 1957 година, кои дозволуваа преземање унилатерални мерки од страна на држава-членка соочена со: домашни нереди, закана од војна или меѓународни тензии. Во тој контекст, Грција аргументираше дека состојбата во „ПЈРМ“ предизвикувала сериозни меѓународни тензии што можело да резултира со закана за војна. Од друга страна, Европската комисија побара Судот да донесе привремени мерки за суспендирање на блокадата. Судот, иако ја оцени блокадата на Грција како спротивна на прописите на Заедницата во врска со слободното движење на стока и заедничката трговска политика, го отфрли барањето на Комисијата за привремени мерки, со образложение дека блокадата не предизвикува „сериозни штети“.⁴⁷²

Паралелно со обидите за запирање на грчкото ембарго, продолжија и преговорите за надминување на разликите во врска со името, со посредство на ОН. Овој пат, активностите на посредниците, Венс и Овен, беа насочени кон склучување договор за пријателство меѓу двете земји. Единствениот проблем повторно беше името, а предлогот за формулацијата на името овој пат беше „Република Нова Македонија“, предлог кој го одбија двете страни. Кон средината на август 1994 година, грчките медиуми известија за новиот германски предлог во врска со решавањето на проблемот со името. Германскиот министер за надворешни работи, Клаус Кинкел, предложи план во 6 точки за решавање на спорот, а во делот на формулацијата на името предвидуваше две опции: „Нова Македонија“ или „Северна Македонија“. И овој предлог не беше прифатен.

Тука треба да се нагласи дека еден месец по воведувањето на трговското ембарго, на 18 март 1994 година и САД решија активно

471 *Commission of the European communities v. Hellenic Republic* (1994) ECR I-3037; 100 ILR 222.

472 Grant T.D., *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution* (London: Praeger, 1999).

да се вклучат во преговарачкиот процес, преку именување на Метју Нимиц за специјален пратеник на претседателот Клинтон за „македонското прашање“. Преку интензивната американска иницијатива, во септември 1995 година, по долги преговори, дојде до склучување на Привремената спогодба⁴⁷³ меѓу Грција и Македонија.⁴⁷⁴ Спогодбата беше склучена во Њујорк, на 13 септември 1995 година. Собранието на Република Македонија Спогодбата ја ратификуваше на 9 октомври, а на 13 октомври 1995 година беше потпишан Меморандумот за практичната примена на Спогодбата, со кој беа регулирани прашањата поврзани со движењето на луѓето и прометот на стоки на границата.

Со оваа Спогодба дојде до меѓународно признавање на Македонија од страна на Грција, воспоставување дипломатски односи и укинување на трговското ембарго. Двете држави ја потврдија државната граница за трајна и непроменлива и се обврзаа на меѓусебно почитување на: суверенитетот, територијалниот интегритет и политичката независност. Со Спогодбата, Македонија уште еднаш се откажа од било какви територијални претензии кон Грција, но се откажа и од употребата на симболот на државното знаме, ѕвездата од Вергина (Кутлеш), во сите негови форми.⁴⁷⁵ Од друга страна, Грција се обврза да не приговара на барањата за членство на Македонија во: мултилатералните, меѓународните и регионалните организации. Спогодбата содржеше и одредби за човековите и културните права, како и: економските, комерцијалните и правните односи. Двете држави се обврзаа да ги продолжат преговорите во врска со разликите околу името.⁴⁷⁶

Може да се констатира дека потпишувањето на Спогодбата внесе еден импулс во билатералните односи кој се манифестираше во:

---

473 Interim Accord, New York, 13 September 1995 (UN Doc. S/1995/794, Annexes I-IX).

474 Во текстот на Спогодбата не се користат имињата на двете држави, туку формулациите: „Првата страна“, за Грција, и „Втората страна“, за Македонија.

475 Собранието на Република Македонија, на 5 октомври 1995 година, го донесе новиот Закон за државното знаме, со 110 гласа „за“ и 4 воздржани. Cowan J.K., *Macedonia: The Politics of Identity and Difference* (London: Pluto Press, 2000).

476 Генералниот секретар на ОН континуирано го информираше Советот за безбедност во врска со прогресот на преговорите околу името. Види: Report of the Secretary – General Pursuant to Security Council Resolution 845 (1993), (UN Doc. S/1994/632); Letter from the Secretary – General addressed to the President of the Security Council on the progress of further efforts concerning the difference between Greece and Macedonia, 5 August 1994 (UN Doc. S/1994/978) etc.

интензивирање на економската размена меѓу двете земји; грчките инвестиции во Македонија; регионалната и прекуграничната соработка; соработката во областа на одбраната, внатрешните работи и екологијата; развојот на туризмот, итн. Се разбира, има делови на Спогодбата кои воопшто не беа реализирани, како делот кој се однесува на човековите и културните права. Имајќи ја предвид комплексноста и значењето на односите меѓу Македонија и Грција, несомнено се наметнува потребата за подготовка на подетална студија за импактот на Привремената спогодба и нејзините ефекти.⁴⁷⁷ Привремената спогодба не овозможи затворање на прашањата, а Грција го искористи правото на вето на приемот на Македонија во НАТО во периодот од 10 години (2008-2018 година).

---

477 Во 2005 година, Грчката фондација за европска и надворешна политика (ELIAMEP) издаде студија, на англиски јазик, во која се осврнува токму на грчките погледи на последиците од Привремената спогодба и нејзината иднина. Види: Kofos E., Vlasidis V., *Athens - Skopje An Uneasy Symbiosis* (Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP), 2005).

СРБИЈА (СОЈУЗНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА)

Србија, односно Сојузна Република Југославија (СРЈ) беше последната држава од соседните земји која ја призна независноста на Македонија. Со оглед на фактот дека меѓу Србија и Македонија немаше отворени прашања, ниту воен конфликт, неизбежно се наметнува прашањето кои беа причините за пролонгираното признавањето на Македонија. Одговорот на ова прашање лежи во повеќе фактори.

На прво место, мора да се нагласи дека подемот на српскиот национализам не се манифестираше исклучително на оската на српско-хрватско-муслиманските односи, туку отровните стрели на српскиот национализам, отелотворен, како што веќе можеше да се види, во Меморандумот на Српската академија на науките и уметностите, почнаа да летаат и кон Македонија. Еден од најизразените протагонисти на српскиот национализам, Добрица Ќосиќ, во август 1991 година, во групата на непријателите на Србија децидно ги наброја и Македонците, карактеризирајќи ги како „траен“ и „прикриен“ српски непријател. Тој јасно порача дека „македонскиот национализам по својата ‘научна аргументација’ веројатно е најголемиот идеолошки апсурд на современа Европа“, а: „македонската наука, историографија, литература, политика, основните аргументи за постоењето на македонската нација ги заснова врз географијата“.⁴⁷⁸ Во прилог на овие тези зборуваа и настапите на Воислав Шешел кој во повеќе наврати зборуваше против независноста на Македонија и ги нагласуваше историските права на Србија за нејзината територија. Во Собранието на Србија тој дури зборуваше за можноста да ја окупира Македонија со само две армиски дивизии.⁴⁷⁹

---

478 Ѓосиќ Д., *Промене*; избор текстова Едисија *Ремек* (Нови Сад: „Дневник“, 1992).

479 В. „Борба“, 30 април 1992 година.

Освен тоа, барањето на РМ за меѓународно признавање од декември 1991 година во Србија беше доживеано како предавство кон „заедничката татковина, историските резултати и жртви, пред сè, на Србија и сè она што таа го направи за југословенските народи во двете светски војни“.⁴⁸⁰ Дополнителен фактор во македонско-српските односи претставуваше и Српската православна црква која го отвори прашањето за автокефалноста на Македонската православна црква.

Сепак, една од главните причини за пролонгирањето на признавањето беа и српско-грчките односи. За Србија, Грција беше единствениот вистински пријател во ЕЗ за време на распаѓањето на СФРЈ. Токму затоа, српскиот претседател, Милошевиќ, во повеќе наврати во периодот 1991-1992 година ја посети грчката престолнина, а една од главните теми на разговорите беше токму Македонија. Од средбата одржана на 16 јануари 1992 година, меѓу српскиот претседател Милошевиќ и грчкиот премиер Мицотакис, беше објавено соопштение во кое стоеше дека „двете страни патот за надминување на кризата го гледаат во создавањето мини Југославија во која е вклучена и Македонија“.⁴⁸¹ Српскиот претседател истата година ја изнесе и идејата за создавање федерација со Грција,⁴⁸² а во зимата 1992-1993 година зборуваше за добрите меѓусоседски односи меѓу Грција и Југославија иако овие две земји не беа соседи во вистинска смисла на зборот.⁴⁸³ По неговата посета на Грција во март 1992 година, медиумите интензивно пишуваа за можноста за создавање „мала Југославија“, идеја којашто совршено ѝ одговараше и на грчката дипломатија. Слични ставови беа изнесени и на почетокот на април, за време на посетата на Атина на претседателот на надворешнополитичкиот комитет на српскиот Парламент, Александар Прља. За време на оваа посета тој ја потенцираше важноста од постоење на еден вид на Југославија, а на почетокот тоа би била заедницата на Србија и Црна Гора на која подоцна би ѝ се приклучиле „независни и суверени републики“. Истовремено, Прља нагласи дека Србија го признава македонскиот народ.⁴⁸⁴

480 Dobrković N., *Yugoslavia and Macedonia in the years 1991-6: from brotherhood to neighborhood* in Pettifer J., *The New Macedonian Question* (Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan, 2001).

481 Катарџиев И., *Сосеѓиште и Македонија* (Скопје: „Менора“, 1998).

482 *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 9 June, 1992.

483 Јакне грчко-српската алијанса: „Вашингтон тајмс“ за состојбите на Балканот во публикацијата „Македонија“, год. 40, бр. 487 (ноември 1993).

484 Види: „Србија го признава македонскиот народ“, в. „Нова Македонија“, 2 април 1992 г.

Ова јасно укажува на фактот дека Македонија, уште долго време по осамостојувањето, ќе биде доживувана како дел од Србија. Овој курс го поддржуваше и српскиот печат, кој Одлуката за осамостојување на Македонија ја оценуваше нерационална и неизводлива и ја доведуваше во контекст на создавање на Голема Бугарија.⁴⁸⁵

Непосредно по соопштувањето на Одлуката на ЕЗ за признавање на Словенија и Хрватска, српската Влада предложи одржување состанок на четирите преостанати републики (Босна и Херцеговина, Македонија, Србија и Црна Гора). Македонската Влада го отфрли овој предлог, со оглед на принципиелниот став дека не сака да учествува во комбинаторики за создавање на нова Југославија.

Покрај тоа, српските власти на повеќе наврати ја потенцираа нееднаквоста на припадниците на српското малцинство со останатите малцинства во Македонија. Српската радикална партија за почетокот на февруари 1992 година најави можност за организирање Референдум на Србите и Црногорците во Македонија, кој не беше реализиран.

Во врска со осамостојувањето на Македонија, српската Влада, на 10 февруари 1992 година, соопшти дека го признава македонскиот народ и РМ како негова држава во Југославија, како и правото на самоопределување, под услов тоа да не се врши на едностран начин, туку со спогодба со Југословенската федерација. Понатаму, очекувањето на Владата беше дека во рамките на една таква спогодба би се решило и прашањето на новите граници како и „прашањето на заштитата на правата на српскиот народ кој живее во сегашните административни граници на РМ“.

Кон крајот на април 1992 година, во белградскиот весник „Политика“ беше отворено прашањето за околу 10.000 хектари пасишта на Шар Планина кои Србија ги сметаше за свои.

Обединетите нации, со Резолуцијата 757 на Советот за безбедност, воведоа економски и трговски санкции за Србија и Црна Гора на крајот на мај 1992 година кои подразбираа: ембарго на нафта, забрана на воздушниот сообраќај, укинување на сите научно-технички, спортски и културни врски, итн. Воведувањето на санкциите за Србија

---

485 В. „Политика“, 28 февруари 1992 г.

и Црна Гора дополнително ја влоши, и онака, тешката економска состојба во Македонија.

Голема бура предизвика и интервјуто на Мицотакис, објавено на почетокот на јуни во угледниот германски весник „Франкфуртер Алгемајне Цајтунг“, во кое грчкиот премиер ја изнесе информацијата дека српскиот претседател Слободан Милошевиќ пред шест месеци му предложил да ја поделат Македонија. Тоа не беше крај на идеите на Слободан Милошевиќ за решавање на македонското прашање. Така, во јуни 1992 година, во интервју за Грчката телевизија изнесе шокантен предлог за формирање грчко-српска конфедерација. Во однос на ставот на Македонија за ова прашање, Милошевиќ изјави дека е сигурен дека властите во Скопје не би имале ништо против и нагласи дека не е уверен дека претседателот Глигоров би можел да биде против таа идеја. Грчката страна соопшти дека овој предлог не е прифатен.⁴⁸⁶

Во неочекувана посета на Македонија, на 2 август 1992 година, пристигна премиерот на СР Југославија, Милан Паниќ, кој се сретна со претседателот Глигоров, во Охрид. Неколку дена подоцна, претседателот Глигоров ги информираше пратениците во Собранието за прашањата кои биле отворени на средбата. Целта на неговата посета беше да се даде иницијатива за воспоставување регионална, економска заедница на Балканот, по примерот на Европската економска заедница, во која би се вклучиле: сите поранешни југословенски републики, Унгарија, Романија, Бугарија и Албанија. Претседателот Глигоров начелно ја поддржал иницијативата, но под неколку услови: (1) целосен и траен мир во Босна и Херцеговина; (2) меѓусебно и безусловно признавање на сите југословенски републики; (3) прекин на пропагандната војна преку средствата за јавно информирање; (4) обезбедување соодветен приод кон идејата за регионална економска интеграција, особено во контекст на постигната согласност на сите држави на Балканот; (5) признавање на Република Македонија од страна на СРЈ; и (6) поддршка на дијалог меѓу Албанија и СРЈ. Според претседателот Глигоров, Паниќ изразил подготвеност за признавање на Македонија, а овој став го смени само една недела подоцна, за време на посетата на Грција, кога во присуство на грчкиот премиер,

486 Види: „Србија ѝ нуди конфедерација на Грција“, в. „Нова Македонија“, 27 јуни 1992 г.

Мицотакис, соопшти дека СРЈ во врска со признавањето на Македонија нема ништо да преземе и дека ќе ја следи политиката на Европската заедница.⁴⁸⁷

Во август и септември 1992 година, во врска со развојот на идните односи, претседателот на СРЈ, Добрица Ќосиќ, и претседателот на РМ, Киро Глигоров, разменија писма. Во одговорот на писмото на Ќосиќ, Глигоров нагласи: „Прв чекор, а со цел да се отстрани недовербата создадена од одредени дисонантни изјави околу признавањето на Република Македонија од страна на СРЈ, е признавањето од ваша страна и на Република Македонија. Тоа би бил крупен чекор кон закрепнување на меѓусебната доверба“.

Претседателот на СРЈ, Добрица Ќосиќ, во Белград, во октомври 1992 година, прими делегација на Демократската партија на Србите од Македонија. Во оваа прилика, Ќосиќ нагласи дека за Србите во Македонија досега не се водело доволно сметка и дека тие се најзапоставениот дел на српскиот народ. Членот на делегацијата Милан Стаменковиќ на средбата со новинарите изнесе: „Таму каде што има мостови, нема граници. Ние, Србите во Македонија, сме мост меѓу Република Македонија и Сојузна Република Југославија“.⁴⁸⁸

Истиот месец се случи инцидент, кога група младинци од српска националност, при испраќање на другар на отслужување на воениот рок, беа приведени од страна на полицијата заради нарушување на јавниот ред. По повод овој настан беа организирани протести на жителите од српска и црногорска националност на неколку села во Скопска Црна Гора, на кои го осудија приведувањето на младинците, побараа подобрување на елементарните услови за живот, како и средба со државните раководители.

На крајот на октомври, повторно во посета на Македонија пристигна премиерот на СРЈ, Милан Паниќ. На прес-конференцијата по средбите, во присуство на преку 120 новинари, премиерот Црвенковски ги соопшти најбитните детали од средбата: започнување процес за меѓусебно признавање на двете републики; потврда на непостоенење на територијални претензии меѓу двете држави; почитување на

487 Види: „СР Југославија ќе ја следи политиката на ЕЗ“, в. „Нова Македонија“, 11 август 1992 г.

488 „Танјуг“, Белград, 12 октомври 1992 г.

човековите права на српското малцинство во Македонија и македонското малцинство во СРЈ; формирање меѓудржавен комитет за решавање на определени оперативни прашања (пензии, платен и царински промет), итн.

На 10 ноември 1992 година, српското Министерство за надворешни работи соопшти дека „Република Србија нема никакви територијални претензии кон поранешната југословенска Република Македонија и дека ги смета границите со оваа поранешна република за неповредливи“.⁴⁸⁹

На крајот на ноември 1992 година, министерот за надворешни работи на СРЈ, Илија Ѓукиќ, излезе со малку поинаков став. Тој отворено изјави дека односите со Македонија треба да се нормализираат и таа поранешна југословенска република да се признае. Во однос на името, тој нагласи дека за СРЈ не е проблем името Македонија затоа што „тоа е нивно име“.⁴⁹⁰

Во прилог на тоа, на 15 јануари 1993 година, Демократската партија на Србите во Македонија на конференција за печатот изјави дека „ако дискриминирачката состојба на Србите во Македонија не се реши со демократски средства, ние ќе бидеме присилени да преземеме мерки на самоодбрана, сметајќи на помош од татковината“. Токму заради овие услови, македонската Влада, претставувана од министерот Фрчкоски и претставникот на локалните Срби, на 27 август 1993 година, со посредство на Герт Аренс, склучија Договор со кој Србите се обврзаа своите барања да ги реализираат во рамките на Република Македонија а, пак, македонската страна се обврза да го изедначи конститутивниот статус на Србите со останатите националности во Македонија во рок од 18 месеци (што не беше исполнето), да им овозможи основно и средно образование на српски јазик, но и да ја гарантира слободата на вероисповед, „вклучувајќи го и слободниот избор на црквата“ – што фрла ново светло во врска со актуелните односи на црквите во двете држави^{491, 492}.

489 „Танјуг“, Белград, 10 ноември 1992 г.

490 „Танјуг“, Белград, 24 ноември 1992 г.

491 Agreed Minutes between the Macedonian Government and Representatives of the local Serbs, 27 August 1993 (UN Doc. S/1994/83, Appendix I).

492 Dokmanovic, M. (2016). A Framework Agreement before the Ohrid Agreement? An Analysis of the 1993 Macedonian Government Agreement with the Local Serbs. In: Iustinianus Primus Law Review, No. 14. Vol. VIII Available at: <http://law-review.mk/pdf/14/Miso%20Dokmanovic.pdf>.

Освен тоа, во јуни 1994 година се случија серија погранични инциденти на македонско-српската граница при што српските војници ја зазедоа стратегиската кота Стража, во областа Чупино Брдо кај Крива Паланка, 250 метри во македонска територија. По тој повод, македонското Министерство за надворешни работи вложи енергичен протест до СРЈ и, истовремено, за инцидентот го информираше и Генералниот секретар на ОН. Иако Министерството за надворешни работи на СРЈ „обвинувањата за, наводна, повреда на границата“ ги квалификува како: „нелогични, неосновани и неприфатливи“,⁴⁹³ со интервенција на УНПРОФОР српската војска се повлече.

Конечно, односите меѓу двете држави беа нормализирани со Договорот за регулирање на односите меѓу Република Македонија и Сојузна Република Југославија, склучен во Белград на 8 април 1996 година, со кој дојде до меѓусебно признавање на двете држави, но и на признавање на меѓународно-правниот континуитет на СРЈ од страна на Македонија.⁴⁹⁴ Склучувањето на овој Договор дојде и како последица на нововоставените односи на Балканот создадени со Дејтонскиот мировен договор. Вредно е да се одбележи дека СРЈ и покрај традиционалните партнерски односи со Грција, ја призна Република Македонија под официјалното име.

* * *

Завршувајќи ја елаборацијата за ставовите на соседните земји во врска со осамостојувањето на Македонија, може да се заклучи дека Македонија во процесот на осамостојување се најде во исклучително неповолно меѓународно опкружување. Македонија ја немаше предноста на Словенија и Хрватска, чии соседи не само што не го отежнуваа процесот на признавање, тука активно лобираа за што побрзо завршување на истиот. Сите четири соседи на Македонија имаа определени аспирации. На некој начин можеше многу лесно да дојде до повто-

---

493 Statement of the Yugoslav Ministry of Foreign Affairs concerning the escalation of Macedonian accusations against the Army of Yugoslavia, 20 June 1994 (UN Doc. A/49/201 - S/1994/745, Annex).

494 Agreement on the Regulation of Relations between the Republic of Macedonia and the Federal Republic of Yugoslavia, Belgrade, 8 April 1996 (UN Doc. S/1996/291, Appendix).

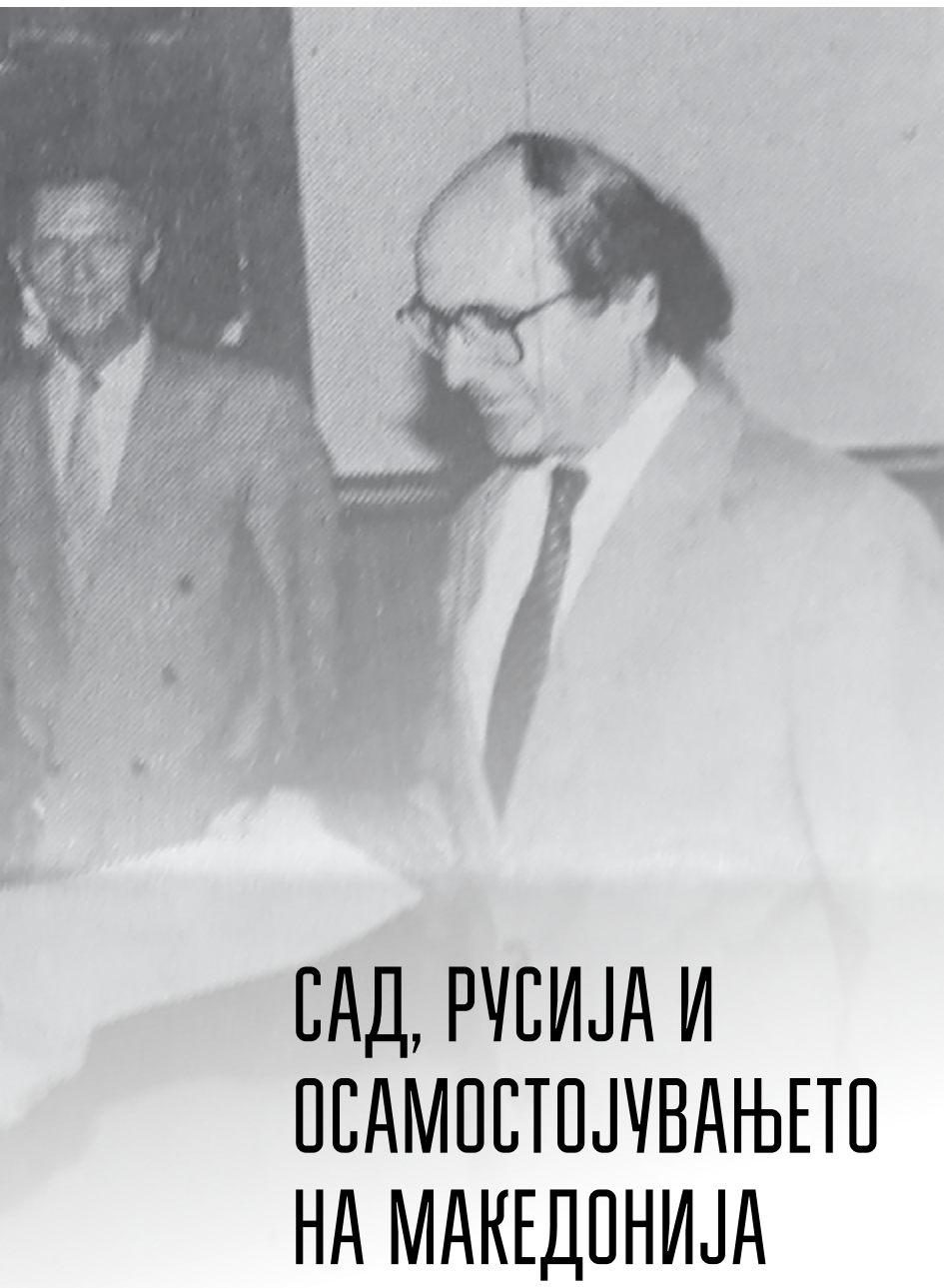

рување на 1913 година кога балканските земји си го зедеа правото да одлучуваат за иднината на Македонија без нејзино учество. А, за тоа постоеја и отворени предлози на почетокот на 90-тите години на минатиот век.

Првичниот оптимизам создаден со признавањето од страна на Бугарија, набргу исчезна. Пролонгирањето на воспоставувањето на дипломатските односи и негаторскиот однос кон македонската нација и јазик од страна на Бугарија, грчката офанзива против признавањето на државата под име коешто нема да го содржи терминот „Македонија“, како и честата повреда на принципот на неинтервенција во внатрешните работи на туѓи држави од страна на Албанија, претставуваа само дел од проблемите со кои се соочи Македонија во првите години по осамостојувањето. Згора на тоа, Србија, односно Сојузна Република Југославија, последна ја призна независноста на Македонија.

Денес, и по 30 години од осамостојувањето, Македонија сè уште има отворени прашања со дел од соседите. Дел од политичките кругови во соседните земји сè уште не може да ја апсорбираат идејата за самостојност на Македонија, а во нивните перцепции Македонија се доживува како неразделен дел од романтичните соништа за големо-балкански држави.

**САД, РУСИЈА И
ОСАМОСТОЈУВАЊЕТО
НА МАКЕДОНИЈА**

Со политичките промени кои настанаа во Европа на почетокот на 90-тите години од XX век, паѓањето на Берлинскиот ѕид, обединувањето на Германија, „големата трансформација“ на Источна Европа,⁴⁹⁵ како и распаѓањето на Советскиот Сојуз, Соединетите Американски Држави останаа единствената глобална велесила. Полувековната доминација на двата центри на моќ – Вашингтон и Москва, преку ноќ исчезна. Со преземањето на својата „нова“ улога во „новиот светски поредок“ САД беа свесни дека нема да можат да се инволвираат во решавање на сите светски проблеми. Тоа експлицитно се покажа во првите стадиуми на кризата во Југославија кога САД ѝ ја препуштија улогата на посредник на Европската заедница. Иако процесот на осамостојување на Македонија и нејзиното меѓународно признавање претставуваше еден мал елемент на југословенската криза, од исклучително значење е да се анализира односот на САД кон ова прашање, но и односот на „светската велесила во заминување“ – Советскиот Сојуз, односно Руската Федерација.

---

495 Brzezinski Z., *The Great Transformation in Democracy in the 1990s* special issue of *Global issues in transition* No. 6, US Information Agency, Special Features Service, 1994.

САД И ОСАМОСТОЈУВАЊЕТО НА МАКЕДОНИЈА

Првичните контакти меѓу администрацијата на Буш и новата демократска Влада на Македонија беа воспоставени во текот на 1991 година. Во овој период, американски претставници редовно ја посетуваа Македонија (претставници на амбасадата во Белград, конгресмени, новинари), а учествуваа и во набљудувачката мисија за првите Повеќепартиски избори. Дополнително, треба да се нагласи дека вториот најзначаен функционер во Стејт Депарتمانот во периодот на осамостојувањето, заменик-државниот секретар Лоренс Иглбергер, во рамките на дипломатската кариера беше поврзан со Македонија, односно Југославија. Тој ја координираше американската помош за време на земјотресот во Скопје во 1963 година, а потоа служеше и како американски амбасадор во Југославија.⁴⁹⁶ Иглбергер кратко време ја извршуваше и функцијата државен секретар, но овозможи ефикасен канал на комуникација со официјален Вашингтон.

Министерот Малески се сретна со Иглбергер во Вашингтон неколку дена пред одржувањето на Референдумот за независност. Во рамки на разговорот, Иглбергер нагласи дека „САД со почит и восхит го следат умерениот пристап и духот на компромис што ја карактеризираат политиката на претседателот Глигоров и на македонската Влада“.⁴⁹⁷ На прес-конференцијата по средбите, министерот Малески рече дека во разговорите во САД било нагласено дека тие не се подготвени да

---

496 За време на неговиот мандат како амбасадор, започна реализацијата на идејата за извоз на југословенските автомобили „Југо“ на американскиот пазар, во соработка со тогашниот директор на Беобанка, Слободан Милошевиќ, идеја која немаше успех на северноамериканскиот пазар.

497 Види: „Поддршка на македонската политика“, в. „Нова Македонија“, 6 септември 1991 г.

ја признаат ниту самостојна Словенија, ниту самостојна Хрватска. На прашањето на грчките новинари: „Како ќе живеете со соседите ако не ве признаваат?“ министерот одговори: „Тоа е нивен проблем. Пристапот на Македонија е дека сме подготвени со секого да разговараме и сите проблеми да ги решиме на маса и има поддршка не само во САД, туку во светот. А, политика која одбива да разговара, ќе има големи тешкотии да го оправда своето постоење“.⁴⁹⁸

Една недела по Референдумот, со Иглбергер се сретна и членот на Претседателството на СФРЈ од Македонија, Васил Тупурковски. Во таа прилика, Иглбергер потенцираше дека САД се определија за мирен и демократски расплет на југословенската криза и инсистираат на почитување на прекинот на огнот во Хрватска.

Инаку, значајно е да се потенцира дека токму интензивната активност и контакти која тројката: Глигоров – Малески – Тупурковски ја имаше со САД ја зацврсти македонската позиција како конструктивен фактор во процесот на дисолуција на Југословенската федерација. Ова го нотираа и грчките медиуми кај кои постоеше загриженост дека официјален Вашингтон покажал ентузијазам за „мудрата и умерена политика на скопското раководство“. Во тој правец, весникот „Вима“ тврдеше дека американските дипломати сега веќе не одбегнуваат да кажат дека се воодушевени од флексибилноста и однесувањето на Киро Глигоров и на Васил Тупурковски за цело време на југословенската криза, а овие ставови станаа уште поповолни по двете претходно наведени посети.

Непосредно по донесувањето на Уставот, на крајот на ноември 1991 година, во САД престојуваше членот на Претседателството на СФРЈ од Македонија, Васил Тупурковски. Во рамките на посетата тој оствари средби со вршителот на должност државен секретар, Лоренс Иглбергер, и секретарот за трговија, Ралф Џонстон, а се обрати и пред угледниот Совет за меѓународни односи во Чикаго. Темата на средбите беше ситуацијата во Југославија и перспективите за меѓународно признавање на Македонија.

---

498 Види: „САД ја поддржуваат македонската политика“, в. „Нова Македонија“, 9 септември 1991 г.

САД уште во оваа фаза предупредија на значењето и потребата да се разреши отвореното прашање коешто постоеше во односите со Грција, што, како што покажува историјата, се покажа како точно.

Слична порака испрати и Џејмс Бејкер, кој во тоа време ја извршуваше функцијата шеф на кабинетот на американскиот претседател. Во првата половина на декември 1991 година, за време на посетата на Мицотакис на САД, тој укажа дека владите на Грција и Македонија треба да работат на решавањето на нивните проблеми. Истовремено, во целиот овој период САД избегнуваше да ги користи прифатливите термини за Грција во однос на именувањето на Македонија. Грција очекуваше употреба на термини како „Скопје“ или „Скопска република“.

Во текот на декември 1991 година, а особено по оставката на сојузниот премиер Анте Марковиќ, САД станаа свесни за неизбежноста на воената разврска на кризата во Југославија. Во таа насока, на 22 декември 1991 година Стејт Депарتمانот ги предупреди Србија и ЈНА дека американската влада „остро ќе осуди“ каков и да е нивен обид меѓународното признавање на републиките да се употреби како изговор за употреба на сила или застрашувања со закана за територијалните интегритет на Босна и Херцеговина или на Македонија.

На почетокот на јануари 1992 година, Македонија ја посети Ворен Цимерман, амбасадорот на САД во Белград, кој оствари средби со републичкото раководство. Се интересираше за гледиштата на земјата во однос на разврската на југословенската криза, активностите во врска со процесот поврзан со Арбитражната комисија, но и предизвиците во односите со соседите.

На крајот на февруари 1992 година, во Вашингтон престојуваше и Васил Тупурковски во посета која имаше за цел да обезбеди поддршка за признавањето на Македонија. Во рамки на посетата тој се обрати во Комитетот за надворешни работи на американскиот Конгрес.

Уште на почетокот на дебатата околу признавањето на југословенските републики, САД се спротивставија на било какво избрзано признавање. Со тоа, нивниот став се разликуваше од ставовите на Германија, а подоцна во јануари 1992 година и од ставот на ЕЗ. Сепак, со развојот на настаните во Југославија во пролетта 1992 година, САД се одлучија да ги признаат: Словенија, Хрватска и Босна и Херцеговина,

а да го пролонгираат признавањето на Македонија до надминувањето на спорот со Грција, која беше силен американски сојузник во регионот. Оваа американска одлука беше пренесена на 8 април 1992 година со лично писмо од претседателот Буш до претседателот Глигоров, акт кој отвори канал за поинтензивна комуникација меѓу Вашингтон и Скопје. Веќе на 21 април 1992 година, Скопје го посети Ралф Џонсон, специјален пратеник на државниот секретар на САД кој во таа прилика не даде прецизен одговор на прашањето кога Македонија ќе биде признаена.

Непосредно по оваа посета, се зголеми и интересот на американските медиуми за прашањето околу признавањето на Македонија. Влијателниот „Вашингтон Тајмс“, во изданието од 23 април 1992 година, повика на брзо признавање на Македонија, со што ЕЗ и САД би го спречиле ширењето на војната на Балканот.⁴⁹⁹ Сличен став за ова прашање следниот ден изнесе и заменик-државниот секретар на САД, Лоренс Иглбергер, во емисија на станицата „ПБС“. Тој нагласи дека „она за што треба да се грижиме сите е опасноста од проширување на војната во Македонија, доколку сегашните судири не престанат веднаш“ (се мисли на Хрватска и Босна и Херцеговина).

Со оглед на тоа што во пролетта 1992 година дојде до пролонгирање на меѓународното признавање, во средината на мај во посета на САД допатува претседателот Глигоров и министерот за надворешни работи, Денко Малески. Во рамките на престојот, тие се сретнаа со Лоренс Иглбергер и советникот за национална безбедност, Брент Скоукрофт. Во овој период, Стејт Департманот во однос на признавањето на Македонија, соопшти дека прашањето се разгледува и дека САД ќе го координираат ставот со ЕЗ.⁵⁰⁰⁵⁰¹ Непосредно по посетата на претседателот Глигоров, во водечкиот вашингтонски весник „Вашингтон Пост“ беше објавена статија во врска со признавањето на Македонија, дека е „политичка пародија“ и беше нагласено дека станува збор за Република со избрана Влада, со добри меѓуетнички односи,

---

499 *The Washington Times*, 23 April 1992.

500 На оваа прес-конференција одржана на 14 мај 1992 г. портпаролот одби да го потврди пристигнувањето на „еден македонски лидер“ во Вашингтон.

501 Види: „Признавањето во координација со ЕЗ“, в. „Нова Македонија“, 14 мај 1992 г.

речиси, без вооружени сили и со Устав кој однапред гарантира дека нема територијални претензии.⁵⁰² Глигоров и Малески остварија уште една посета на САД, во текот на ноември истата година, и имаа средби со истите соговорници. Тие повторно апелираа за што побрзо признавање на Република Македонија.

Неколку месеци подоцна, во врска со Лисабонската декларација на ЕЗ, САД зазедоа делумно поинаков став од Заедницата. За разлика од ЕЗ, која соопшти дека ќе ја признае државата под име коешто нема да го содржи терминот Македонија, САД го зедеа предвид и македонското отфрлање на оваа Декларација. Консеквентно на тоа, на 2 јули 1992 година, портпаролот на Стејт Департманот, Маргарет Татвајлер, се осврна на прашањето на признавањето на Македонија. Таа соопшти дека „ЕЗ на 28 јуни реши дека е подготвена да ја признае Македонија под друго име. Македонскиот претседател го критикуваше извештајот на ЕЗ и повика на национално единство. САД ги охрабруваат неговите напори за одржување мир и стабилност и за водење на неговиот народ кон целосна независност низ овој преговарачки процес. САД продолжуваат да ја поддржуваат ЕЗ во нејзините напори за излегување од овој ќорсокак. Ние сме подготвени да поддржиме било какво решение коешто е прифатливо за ЕЗ, Грција и за Македонија“. Следниот ден, овој став го потврди и секретарот за печат на американскиот претседател⁵⁰³.

Во овој период, Македонија се ангажираше и на уште едно поле, а тоа беше осигурувањето на безбедноста на државата. Претседателот на Македонија, Глигоров, на 8 август 1992 година му упати писмо на американскиот претседател во кое го изложи предлогот за превентивна дипломатија, идеја којашто беше реализирана до крајот на годината со превентивната мисија на ОН, во која подоцна се вклучија и американски војници.

Интересот на САД за признавањето на Македонија продолжи и во текот на есента 1992 година. Заменик-државниот секретар на САД, Иглбергер, имаше средби со грчкото раководство, а неговата

502 „Танјуг“, Вашингтон, 17 мај 1992 г.

503 Statement by Press Secretary of President George Bush, Fitzwater on the Macedonia Recognition Dispute July 3, 1992 (<http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1992/92070303.html>).

изјава дадена за време на посетата дека „не е работа на САД да ја прифатат Лисабонската декларација, која претставува одлука на Европската заедница“ наиде на различни толкувања на позицијата и опозицијата во Атина.

Голема вознемиреност во Атина предизвика статијата во угледниот американски неделник „Тајм“, со наслов: „Грчката одбрана, едноставно, изгледа смешно“, напишана од Струоб Талбот.⁵⁰⁴ Грчкиот став го нарекува апсурден и потенцира дека „забелешките околу името се само камуфлажа за оживувањето на вековните експанзионистички амбиции на Грција“.⁵⁰⁵

До крајот на 1992 година не дојде до посериозна промена на американската политика во однос на признавањето на Македонија. Овој став уште еднаш беше повторен во октомври 1992 година од страна на претседателот Буш во интервју за атинскиот весник „Катимерини“.⁵⁰⁶ На прашањето: „Дали во вториот мандат ќе ја следи политиката на лидерите на ЕЗ кои во Лисабон решија дека нема да ја признаат поранешната југословенска Република Македонија ако не си го смени името?“ претседателот Буш одговори: „Не предвидувам никаква промена на нашата политика во врска со тоа прашање. САД се залагаат, различните гледања околу признавањето на поранешната југословенска република Македонија да се разрешат што е можно побргу. САД ги поддржуваат напорите на ЕЗ за изнаоѓање решение и се подготвени да сторат сè што можат“. Со други зборови, САД одбиваше јасно и експлицитно да се стави на страната на Грција.

За време на официјалната средба со грчкиот премиер Мицотакис во ноември истата година, претседателот Буш повторно изрази надеж дека прашањето ќе биде разрешено во најкус можен рок.⁵⁰⁷

---

504 По победата на Бил Клинтон на Претседателските избори во САД, Струоб Талбот беше поставен за заменик-државен секретар на САД и ја извршуваше оваа функција во периодот од 1994-2001 година.

505 Talbot, S. America Abroad: Greece's Defense Seems Just Silly, Time Magazine, October 12, 1992, <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,976668,00.html>.

506 Тунтев А., *Република Македонија: прва декада (1990-1999)*, (Скопје: Книгоиздателство МИ-АН, 2005).

507 Statement by Press Secretary, Fitzwater on the President's Meeting with Prime Minister Constantine Mitsotakis of Greece, 17 November 1992 (<http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1992/92111700.html>).

Тука мора да се апострофира и средбата на претседателот Глигоров со американскиот државен секретар, Лоренс Иглбергер, одржана на 14 декември 1992 година, во Стокхолм. На оваа средба, Иглбергер му соопштил на претседателот дека тој ден бил на чекор до издејствување на признавање од страна на претседателот, меѓутоа во последен момент бил извршен силен притисок од страна на моќното грчко лоби, со што оваа одлука повторно беше пролонгирана.⁵⁰⁸

Кон крајот на 1992 година, со ескалацијата на војната на територијата на поранешна СФРЈ, меѓународниот фактор почна да ја согледува опасноста од прелевање на војната од Хрватска и Босна и Херцеговина кон југ, односно кон Косово и Македонија. Оваа опасност беше нотирана во заедничката изјава од средбата на американскиот претседател Буш и британскиот премиер Џон Мејџор.⁵⁰⁹

Неколку недели по преземањето на функцијата државен секретар на САД, Ворен Кристофер му упати писмо на министерот Малески во кое ја реafirмираше американската политика за запирање на војната на овие простори. Дополнително, потенцираше дека американскиот интерес за БиХ никако не ја намалува загриженоста на САД за останатите делови на Југославија и додаде дека САД се заинтересирани за зајакнување на стабилноста и економскиот опстанок на Македонија. Покрај тоа, тој додаде дека САД ќе поддржат решение кое е прифатливо за македонската и за грчката страна.⁵¹⁰

Повеќе од сигурно е дека овој нов развој на ситуацијата имаше соодветно влијание врз процедурата за прием на Македонија во членство на ООН. Да не се заборава дека Велика Британија, заедно со Франција и Шпанија, на почетокот на февруари 1993 година го доставија предлогот за прием на Република Македонија во членство на ОН под името „поранешна југословенска Република Македонија“. САД го поддржа приемот на Република Македонија во ОН, меѓутоа го пролонгираше официјалното признавање на државата, како и воспоставувањето на дипломатските односи.

---

508 Глигоров К., *Македонија е сè што имаме* (Скопје: Издавачки центар „Три“, 2000).

509 Joint Statement of President George Bush and the Prime Minister John Major of the United Kingdom on the Former Yugoslavia, 20 December, 1992 (<http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1992/92122001.html>).

510 Види: „Писмо од Ворен Кристофер до Денко Малески“, в. „Нова Македонија“, 13 февруари 1993 г.

Во текот на 1993 година, политичките кругови во САД ја забележаа опасноста којашто произлегуваше од евентуалното прелевање на војната во Македонија и потенцијалното инволвирање на останатите балкански држави. Од тие причини, во јули 1993 година, САД одлучија да испратат 350 војници во рамките на мисијата на УНПРОФОР во Македонија. Американските војници беа разместени на границата со Србија (СРЈ) и беа под команда на УНПРОФОР. Военото присуство на САД во Македонија имаше за цел „да го спречи ширењето на балканскиот конфликт и да придонесе за стабилност на регионот“.⁵¹¹

Официјалното американско признавање дојде дури на 9 февруари 1994 година. Како што веќе стана збор, овој акт беше примен со негодување во Атина и претставуваше една од причините за воведување на унилатералните трговски мерки спрема Македонија⁵¹². Официјалното признавање го отвори и прашањето за воспоставувањето дипломатски односи меѓу САД и Македонија. Веднаш по официјалното признавање, Стејт Департманот го истакна своето уверување дека воспоставувањето дипломатски односи меѓу двете земји „ќе помогне да се зајакне стабилноста на регионот“.⁵¹³

Сепак, под притисок на грчкото лоби, оваа одлука повторно беше одложена. Важно е да се нагласи дека токму во овој период почнува да се кристализира интересот на САД за зачувување на независноста и стабилноста на Македонија како еден вид превенција од можен судир на балканските држави. Во прилог на тоа говори и изјавата на поранешниот државен секретар на САД, Џејмс Бејкер, од април 1994 година, дека „доколку Македонија е загрознена, САД би требало да се подготвуваат за војна“.

Исклучително значајна улога одиграа САД и во склучувањето на Привремената спогодба меѓу Грција и Македонија. Успешната посредничка улога на Ричард Холбрук⁵¹⁴ водеше кон нормализирање на

---

511 Text of the letter from the President Clinton to the Speaker of the House of Representatives and the President pro tempore of the Senate, 9 July 1993 (<http://clinton6.nara.gov/1993/07/1993-07-09-presidents-letter-to-the-senate-and-the-house.html>).

512 САД во повеќе наврати ја критикуваа грчката одлука за воведување на ембарго спрема Македонија. Тоа беше направено и за време на посетата на грчкиот премиер, Андреас Папандреу, на САД во април 1994 година (*The New York Times*, April 19, 1994).

513 *Macedonian Information and Liaison Service News*, Skopje, 10 February 1994.

514 Holbrook R., *To End a War* (New York: Random House, 1998).

односите меѓу Атина и Скопје, но и консеквентно на тоа, воспоставување целосни дипломатски односи меѓу Вашингтон и Скопје. Со размена на писма меѓу претседателите Клинтон и Глигоров беа воспоставени целосни дипломатски односи меѓу САД и Македонија, на 13 септември 1995 година, истиот ден кога беше склучена Привремената спогодба. За прв амбасадор на Република Македонија во САД, на 20 ноември 1995 година, беше именувана Љубица Ачевска, а за прв американски амбасадор во Република Македонија, на 19 март 1996 година, беше именуван Кристофер Хил.

Покрај интензивните политички контакти меѓу двете држави во периодот до воспоставувањето на целосните дипломатски односи, на Република Македонија САД ѝ доделија: хуманитарна, финансиска и воена помош. Беа реализирани повеќе проекти на УСАИД за зголемување на конкурентноста на македонската економија. Во сферата на одбраната, во ноември 1994 година беше потпишан Меморандум за воена соработка, а беа остварени и поголем број официјални средби меѓу претставници на двете влади.⁵¹⁵

Во врска со признавањето на самостојноста на Република Македонија може да се констатира дека САД му пристапија со голема сериозност на ова прашање. Тие ја имаа во предвид чувствителноста на целата ситуација, како и можните последици врз стабилноста на регионот, а со тоа и на американските интереси. САД избегнаа да бидат целосно инструментализирани од страна на грчката Влада во однос на ова прашање, како што тоа беше случај со Лисабонската декларација на ЕЗ. Водејќи сметка за интересите на нивниот регионален сојузник, но и за сопствените интереси, на некој начин САД се обидоа да лавираат меѓу Скопје и Атина во врска со прашањето на признавањето. Тие не дозволија проблемот со признавањето, а подоцна и воспоставувањето на дипломатските односи, да се рефлектира на другите сфери на можната соработка со Македонија. Огромно значење за безбедноста на Македонија имаше и испраќањето на американските војници и нивното распоредување на границата со, во тоа време, непредвидливиот северен сосед.

---

515 Одличните билатерални односи меѓу двете држави беа заокружени со Одлуката на САД од 4 ноември 2004 година, за признавање на Република Македонија под официјалното име.

РУСКАТА НАДВОРЕШНА ПОЛИТИКА И ОСАМОСТОЈУВАЊЕТО НА МАКЕДОНИЈА

Како што веќе беше нагласено на почетокот на оваа глава, во овој дел од трудот ќе се акцентира ставот на Советскиот Сојуз, односно Руската Федерација, во врска со осамостојувањето на Македонија.

Надворешната политика на Русија во однос на Македонија е тесно поврзана со руската политика во однос на Балканот како целина. Уште од средината на XVIII век, Русија пројавува интерес за Балканот.⁵¹⁶ Нејзините стратешки цели во периодот на XVIII и XIX век може да се сумираат во следните две точки: прво, воспоставување контрола на морските теснеци меѓу Црното и Мраморното Море и нивно стратешко обезбедување; и второ, создавање сопствена група држави на Балканот коишто ќе ги споделуваат руските интереси во источниот Медитеран. Со тоа, „балканската линија“ заземаше централно место во европската политика на Русија. Русија ги охрабруваше ослободителните движења на балканските народи во XIX век, но и историски факт е дека таа никогаш не застана на страната на Македонија ниту, пак, ја поддржа нејзината независност како држава во овој период.

По Првата светска војна и создавањето на Советскиот Сојуз, речиси сите земји од Централна и Источна Европа се приклучија на антисоветскиот *cordon sanitaire* и, со тоа, престана да постои балканската линија како независен дел од руската надворешна политика.⁵¹⁷ Со крајот на Втората светска војна, на Балканот се појави нов играч – САД. Балканот доби нова улога во меѓународните односи со оглед

---

516 Поповски В., *Русија, Балканош и Македонија во Македонскош ирашање во докуменшшшш на Коминштернашш* (Скопје: НИП „Гурѓа“, 1999 г.).

517 Smirnova N., *Macedonia in the context of present – day Russian foreign policy* in Pettifer J., *The New Macedonian Question* (Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan, 2001).

на тоа што линијата на разграничување меѓу Јужното крило на НАТО и Варшавскиот пакт поминуваше токму преку територијата на балканските држави. Но, руското влијание на Балканот почна постепено да исчезнува. Со излегувањето на Југославија (1948 година) и Албанија (1961 година) од социјалистичкиот пакт, до есента 1989 година единствено Бугарија остана да биде поддржувач на советската политика на Балканот. Со распаѓањето на Советскиот Сојуз на крајот на 1991 година, Русија повеќе немаше сила да влијае на рекомпонирањето на односите на Балканот. Соочувањето со домашните политички и економски проблеми, за кои се говореше во втората глава на овој труд, воспоставувањето нов тип билатерални односи со 14 соседни држави, како и заштитата на интересите на рускиот народ кој остана да живее надвор од границите на Русија, претставуваше главен приоритет на руската надворешна политика на почетокот на 90-тите години на минатиот век.

Во тој контекст, може да се констатира дека Русија немаше јасно прецизирана и конзистентна политика во однос на југословенската криза, а со тоа и во однос на осамостојувањето на Македонија. Тоа го потврди и еден од последните министри за надворешни работи на Советскиот Сојуз, А. Бесмертних, кој, во декември 1992 година, анализирајќи ја првата година на руската надворешна политика, ја потврди нејзината спонтаност и отсуството на координација со руските национални интереси. Во прилог на тоа, го наведе и „речиси непостојечкиот македонски проблем кој се разгледуваше без никаков конкретен пристап кон Балканот воопшто“.⁵¹⁸

Непосредно пред одржување на Референдумот за независност, на прес-конференција во тогашното советско Министерство за надворешни работи беше поставено прашање во врска со ставот за македонскиот Референдум. Портпаролот Виталиј Чуркин нагласи дека одржувањето на Референдумот го гледаат во контекст на сувереното право на еден народ, на македонскиот, за самоопределување и изрази надеж дека резултатите ќе послужат за заемното договарање за иднината на Југословенската држава, со мирни и демократски средства.⁵¹⁹

---

518 *Idem*

519 Види: „Официјален советски став – Референдумот – право на македонскиот народ“, в. „Нова Македонија“, 9 септември 1991 г.

Тоа не значеше дека СССР (Русија) не ги следи случувањата на Балканот. Уште во првите месеци на 1991 година, советскиот амбасадор во Југославија, Водим Логинов, во неколку наврати (на 6 мај и на 12 и 13 август 1991 година) го посети Скопје и имаше средби со македонскиот државен врв, интересирајќи се за ставовите на Македонија во врска со разрешувањето на југословенската криза. Кон крајот на 1991 година, и на 28 февруари 1992 година, во Скопје престојуваше амбасадорот на Заедницата на независни држави, односно на Руската Федерација, Генериј Шикин. Во рамките на средбата со Шикин, претседателот Глигоров побарал признавање на Македонија од страна на Русија, на што амбасадорот одговорил дека Русија сигурно нема да биде последна земја што ќе ја признае самостојноста на Македонија.⁵²⁰

Фокусот на македонската дипломатија во оваа првична фаза на градењето на билатералните односи со Русија беше ставен на обезбедувањето на меѓународното признавање. Во таа насока, на крајот на април 1992 година, во весникот „Нова Македонија“ беше објавена информација од руската агенција „Интерфакс“, која се базираше на извор од руската дипломатија, дека Русија во текот на месец мај ќе ја признае Македонија.⁵²¹

Во средината на мај 1992 година, руската Влада соопшти дека одлучила да ги признае четирите југословенски републики: Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина и Македонија. На 15 мај 1992 година, во Москва, беше објавено дека Русија ќе ја признае Македонија, а беше предвидено нотата за признавање на Републиката на 19 мај да ја врати министерот за надворешни работи, Андреј Козирјев. Следниот ден беше објавено дека рускиот претседател го потпишал указот за признавање на Македонија.

Министерот за надворешни работи на Русија, Андреј Козирјев, требаше да ги посети главните градови на овие републики и да им ги врати нотите за признавање од страна на Руската Федерација, што и се случи со останатите републики. Козирјев ја пролонгираше посетата на Скопје за неколку дена и пристигна на 27 мај 1992 година. За време на посетата тој соопшти дека Русија веќе ја признала Република Македо-

---

520 Глигоров К., *Македонија е сè што имаме* (Скопје: Издавачки центар „Три“, 2000).

521 Види: „Русија ќе ја признае Македонија во мај“, в. „Нова Македонија“, 30 април 1992 г.

нија под уставното име, но притоа не ја врачи официјалната нота за признавање. Тогаш Козирјев изјави дека официјалната нота ќе биде испратена по неговото враќање во Москва. Според Андов, оваа постапка на Русија се должи на интензивните притисоци од страна на грчката дипломатија која ја известила официјална Москва дека во тек се интензивни разговори за спорните прашања преку посредници, алудирајќи на иницијативата на австрискиот министер за надворешни работи, Алојз Мок.⁵²²

Во официјална Москва со големо изненадување беше примена веста за усвојувањето на Лисабонската декларација и ставот дека ЕЗ може да ја признае Републиката под име коешто нема да го вклучува терминот Македонија. Висок дипломат на руското Министерство за надворешни работи оваа информација ја нарече „тегобна вест“ и укажа дека Лисабонската декларација претставува неочекуван пресврт, што го одложува комплексното решение на овој проблем.⁵²³

Сепак, руската нота за признавање не стигна ниту во јуни, ниту во јули, а чинот на признавање беше пролонгиран сè до посетата на претседателот на Руската Федерација, Борис Елцин, на Бугарија, на почетокот на август 1992 година. За време на прес-конференцијата во Софија одржана на 3 август 1992 година, рускиот претседател изјави: „Ние ќе се бориме за бугарската позиција за Македонија“, а „Македонија сама треба да реши како ќе се вика“. Два дена подоцна, во Скопје допатува заменик-министерот за надворешни работи на Русија, Виталиј Чуркин, кој на македонскиот министер за надворешни работи, Денко Малески, му врачи официјална нота од име на Владата на Руската Федерација, со која таа ја призна Македонија како самостојна и независна држава.⁵²⁴ Покрај тоа, Чуркин ја изрази увереноста на Русија дека актот за признавање ќе му служи на мирот и стабилноста на Балканот.⁵²⁵ Во оваа пригода, Чуркин укажа дека Москва „смета на натамошно продуктивно и пријателско развивање на нашите односи

522 Андов С., *На мој начин* (Скопје: „Матица македонска“, 2003).

523 Види: „Неочекуван пресврт и за Русија“, в. „Нова Македонија“, 1 јули 1992 г.

524 Официјален датум на признавањето на РМ од страна на Руската федерација е 4 август 1992 г.

525 Признавање на Македонија (избор од светскиот печат) (Скопје: „Нова Македонија“, 1993 г.).

кои се засноваат врз големи историски врски и традиции“.⁵²⁶ Со овој акт, Русија стана седма земја во светот, по: Бугарија, Турција, Словенија, Хрватска, Филипини и Литванија, која ја призна самостојноста и независноста на Македонија. Воедно, Русија беше и првата постојана членка на Советот за безбедност на ОН која ја призна Македонија.

Грчкото Министерство за надворешни работи, рускиот чин на признавање на независноста на Македонија го оцени како „непријателски акт спрема Грција“, а аташето за печат на грчката Амбасада во Москва, за неделникот „Московски новости“, изјави дека признавањето на „Република Скопје“ од страна на Русија било неочекувано за Грција и дека е спротивно на сите одлуки на ЕЗ за ова прашање.⁵²⁷ Дополнително, беше реализиран и телефонски разговор меѓу Мицотакис и рускиот претседател Борис Елцин. Неколку дена подоцна, во знак на протест, грчката страна ја откажа планираната посета на Виталиј Чуркин кој требаше да има средби во Атина со грчкиот шеф на дипломатијата, Михалис Папаконстантину и неговиот заменик, Виргинија Цудеру.

Прашањето на признавањето беше една од темите на разговор за време на посетата на грчкиот министер за надворешни работи на Москва, во ноември 1992 година.

Во однос на воспоставувањето на дипломатските односи меѓу Русија и Македонија, во руските официјални кругови беа присутни дисонантни ставови. Така, на пример, за време на посетата на Грција, претседателот на Врховниот совет на Русија, Хазбулатов, соопшти дека треба „да се почека со воспоставувањето на дипломатските односи сè додека не се постигнат договори во врска со проблемот (се мисли на името, м.з.), односно сè додека своја конкретна одлука не донесе ЕЗ“. За разлика од него, министерот Козирјев сметаше дека „Македонија до решавањето на прашањето (повторно се мисли на името, м.з.) не смее да остане во зоната на меѓународно-правен вакуум“. Во прилог на тоа, се изјасни дека „определени аспекти на грчко-македонскиот проблем не треба да го одложува зачленувањето на Македонија во: КЕБС, ООН и во други меѓународни организации“.⁵²⁸

526 Види: „Русија ја призна Република Македонија“, в. „Нова Македонија“, 6 август 1992 г.

527 *Московские новости*, 23.8.1992 г.

528 Радио Москва, 22.11.1992.

Во тој контекст, во ноември 1993 година беше именуван претставник на Руската Федерација во Скопје, а дипломатски односи меѓу двете земји беа воспоставени во јануари 1994 година. На 29 септември 1992 година беше отворено Македонско претставништво во Москва.

Што се однесува до приемот на Македонија во меѓународните организации, вклучувајќи ја ООН, Русија имаше позитивен став. Неколку месеци пред приемот на Македонија во ООН, во јануари 1993 година, рускиот министер за надворешни работи, Андреј Козирјев, во интервју за „Известија“ предупреди дека постои опасност оружедниот конфликт да се пренесе во уште една југословенска република – Македонија.

За одбележување е дека Русија, во февруари 1994 година, понуди да биде посредник во грчко-македонскиот спор околу името. Овој предлог му беше пренесен на лидерот на грчката опозиција, Милтиадис Еверт, од страна на рускиот амбасадор во Грција.⁵²⁹ А, во врска со економската блокада на Македонија од страна на Грција, портпаролот на руското Министерство за надворешни работи изјави дека „економската блокада не е прифатлива во меѓународните односи“, додавајќи дека Русија сака да одржи пријателски односи како со Македонија, така и со Грција, но дека нема никаков интерес да се меша во решавањето на „историските проблеми“.⁵³⁰

Очигледно е дека внатрешната нестабилност се одрази и врз руската надворешна политика. Сепак, факт е дека Русија беше седмата држава во светот која ја призна независноста на Македонија и со нејзиното признавање Македонија доби силен сојузник во Советот за безбедност на ОН. Руската Одлука за признавање на Македонија под официјалното име изврши и соодветно влијание и врз останатите држави – поранешни членки на Советскиот Сојуз.

---

529 *Macedonian Information and Liaison Service News*, Скопје, 23 February 1994.

530 *Macedonian Information Center*, Скопје, 24 February 1994.

ТРИЕСЕТ ЗАКЛУЧОЦИ

„Сами на своето“ се обиде на еден систематизиран и хронолошки начин да ги анализира главните процеси на осамостојувањето на Република Македонија, следејќи ги истите во рамките на трите линии: југословенската криза, внатрешните политички процеси во Македонија, како и процесот на меѓународното признавање. Во таа насока, од спроведеното истражување се наметнаа следниве заклучоци:

1. Се чини дека ништо не можеше да го спречи насилниот и неизбежниот крај на Југославија. Двата спротивставени блока (Словенија и Хрватска од една, и Србија и Црна Гора, од друга страна) беа толку оддалечени во ставовите што не бешевозможен реален компромис за одржување на заедничката држава. Овие ставови, надополнети со серија домашни фактори, особено во контекст на контролата на ЈНА, но и улогата на меѓународната заедница, од Југославија направија експлозивна направа чие активирање никој не можеше да го спречи.
2. Во рамките на анализата на генезата на југословенската криза се констатира дека Република Македонија играше споредна улога во разгорувањето на кризата обидувајќи се во првичната фаза, да задржи неутрална позиција во целиот процес. На почетокот на кризата, Републиката активно учествуваше на претседателските самити, но истовремено, одби да се приклони кон еден од двата спротивставени блока, обидувајќи се преку сопствена иницијатива да придонесе во разрешувањето на кризата и спречувањето на конфликтот во поранешна СФРЈ. Во таа смисла, Платформата Глигоров – Изетбеговиќ беше израз на конструктивниот пристап на Македонија за решавање на кризата насочен кон мирна разврска на истата, но и зачувување на некаков вид поврзување и соработка. Токму и заради овој пристап, во самиот процес на меѓународното признавање,

благонаклоно се гледаше кон Македонија и нејзината улога во целиот процес. Ова особено се однесува на разумниот пристап на претседателот Киро Глигоров.

---

3. Од денешна гледна точка, повеќе од очигледно е дека распаѓањето на Југославија не претставуваше решение на југословенската криза. На оваа теза, во текот на кризата особено инсистираа САД, што се покажа како точно. Како резултат на насилниот крај на Федерацијата, беа создадени грст независни држави, а одржливоста на дел од нив често се доведува во прашање. Сè уште постојат отворени прашања меѓу поранешните членки на Федерацијата, а регионалната интеграција и перспективата за интеграција во ЕУ е повеќе декларативна, отколку суштинска. Војните коишто се водеа создадоа големо историско наследство што ги обременува интеграциските процеси и до денешен ден.

---

4. Сите републики го изгубија економскиот пазар, имаа огромни човечки и материјални загуби, а обемот на трговската размена, соработката и партнерството сè уште не може да го достигне нивото што постоеше во последните години на Југославија.

---

5. Што се однесува до процесите во, и околу Македонија, мора да се констатира дека клучната улога во македонската транзиција од социјализам, во демократско општество ја одиграа амандманите на Уставот на СРМ. Со нивното усвојување: се создаде конкретна и фер рамка за организација на првите Повеќепартиски избори во земјата; се овозможи непречено формирање на новите државни органи; беа поставени главните постулати на правото на самоопределување, вклучувајќи го и правото на отцепување од заедницата на југословенските народи, како и за менување на границите на Републиката.

---

6. Концептот за кој се одлучи Македонија беше конструктивен и адекватен на комплексната ситуација којашто постоеше во Југославија. Републиката донесе Декларација за сувереност, организираше успешен Референдум за самостојност и усвои нов

демократски Устав, во период од 10 месеци. Од исклучително значење е да се нагласи и дека техниката на осамостојувањето беше високо оценета и од Арбитражната комисија на Европската заедница и претставуваше основа за позитивното мислење во врска со македонското барање за меѓународно признавање. Во тој контекст, Референдумот од 8 септември 1991 година беше, и остана да биде темелник на македонската државност не само заради тоа што неговата позитивна одлука јасно ѝ ја демонстрираше на меѓународната заедница детерминираноста на македонскиот народ и останатите заедници за напуштање на Југословенската федерација, туку и заради тоа што македонскиот народ и граѓаните на Македонија на непосреден и демократски начин суверено одлучуваа за сопствената иднина, непосредно за првпат во својата историја. Уставот на Република Македонија претставуваше една артикулација на слободно изразената волја на Референдумот, а со неговото донесување формално-правно заврши осамостојувањето на Македонија од Југословенската федерација.

-
7. Сепак, не треба да се заборава дека втората по големина заедница во земјата, од повеќе причини, за кои стана збор во книгата, не учествуваше на Референдумот и донесувањето на новиот Устав, што остави далекусежни последици врз демократскиот развиток на земјата. Отсуството на оваа заедница од овие клучни фази имаше горчлив вкус кој беше надополнет со обидите на дел од политичките партии за дестабилизација на земјата.
-
8. Тогашното раководство не успеа да најде одржлива рамка за разговор и координација со албанската заедница, особено во контекст на нивните барања за реafirмација на правата коишто на народностите и етничките групи им беа гарантирани во Уставот на СРМ од 1974 година. Како што покажа историјата, политичката одлука да се напушти овој концепт беше погрешна, а РМ се соочи со воен конфликт кој заврши со Договор во кој целосно беа реafirмирани одредбите од стариот Устав.

9. Во процесот на транзиција во РМ повторно се отвори прашањето на малцинствата коешто беше присутно во односите на Југославија со соседните држави. Евидентно е дека во јавниот дискурс во однос на малцинствата беше присутна перцепцијата дека новата држава, со два милиони жители, ќе обезбеди по-ефикасна заштита на малцинствата, отколку Југославија, која имаше 22 милиони жители и беше еден од клучните играчи на меѓународната политичка сцена. Очекувано, оваа перцепција се покажа како погрешна.
-
10. Уставот на РМ доби позитивни оценки за неговите решенија од релевантни меѓународни инстанци, но неговата операционализација се соочи со предизвици во повеќе сегменти, вклучувајќи ги: организацијата на судската власт, правата на заедниците, изборот на претседателот на Републиката, итн. Од тие причини, беа донесени дури 36 амандмани на текстот, за период од 30 години.
-
11. Процесот на транзиција овозможи и слободно формирање на првите политички партии кои учествуваа на изборите со свои автентични програми во кои голем дел беше посветен на прашањето на иднината на Југославија и статусот на Македонија. Недвосмислено, ВМРО-ДПМНЕ беше главниот предводник на блокот кој се залагаше за независност веднаш, со сите државни атрибути. За разлика од овој блок, останатите политички партии кои произлегоа од дотогашната политичка елита (СКМ – ПДП, СРСМ, СПМ, но и ПДП) се залагаа за умерен пристап – задржување на некаков вид на поврзување на суверените републики, а доколку тоа не биде можно – независност. Притоа, во неколку наврати беше нагласено дека Македонија нема да остане во скратена федерација.
-
12. Национализмот на ВМРО-ДПМНЕ, исто така, е еден од главните белези на процесот на осамостојување на земјата. Истиот се манифестираше како на внатрешен, така и на надворешен план. Националистичките ставови во целиот процес на

осамостојување на Македонија константно провејуваа и се манифестираа на различни полиња: од односот кон помалите заедници (Албанци, Срби, итн.), но и ЈНА, како и во однос на понудените формулации на клучните институти во Уставот, општата реторика на нејзините претставници, итн. Очигледно, овој пристап не придонесуваше позитивно во исклучително комплексната ситуација во Југославија и Македонија. Дополнително, дел од ставовите на оваа партија имаа влијание на соседните земји, особено Грција, а користењето на картите на обединета Македонија и повиците за одржување конгрес во Солун, со право беа перципирани како провокации и територијални претензии. Како резултат на овој пристап, оваа политичка партија беше единствената партија од поранешна Југославија која се најде на листата на Годишниот извештај за глобален тероризам на американскиот Стејт Депарتمان.

---

13. Енигма останува и користењето на формулацијата дека партијата е „за строго почитување на македонскиот јазик во согласност со Уставот на Македонија“ наведена во Прогласот за формирање на ВМРО-ДПМНЕ, во јуни 1990 година. Не е јасно зошто на македонскиот јазик е додадена формулацијата „во согласност со Уставот на Македонија“, а подоцна оваа формулација беше прифатена во контекст на односите со Бугарија, во периодот кога оваа партија беше носител на извршната власт.

---

14. Се наметна и потребата за преоцена на улогата на првата „експертска“ Влада на Република Македонија, која функционираше во период од само 15 месеци и за која во дискурсот во земјата постои генерален став дека претставува една од најдобрите влади по осамостојувањето. Во книгата беа презентирани валидни аргументи кои укажуваат на самата структура на Владата која е повеќе партиска, отколку експертска, особено ако се земе предвид дека голем дел од министрите беа дел од политичките влади формирани од двете најголеми партии. Покрај тоа, оваа Влада потфрли во повеќе аспекти: меѓународното признавање на Републиката; беше донесен само еден системски закон (одбрана) од долгата листа на закони чиешто

донесување беше предвидено во рок од шест месеци по донесувањето на Уставот; постоеја реакции за бавноста со која се подготвуваше Законот за одбрана; незапочнувањето на процесот на трансформација на општествениот капитал; членови на Владата редовно меѓусебно се конфронтираа за различни прашања од витално значење за Републиката. Од друга страна, Владата постигна успех со одземањето на евиденцијата на воените обврзници на ЈНА, но и со монетарното осамостојување на Македонија. Не случајно, прашањето за доверба на првата Влада беше поставено од голем број пратеници од сите политички партии. Се чини дека товарот на сите нерешени прашања од претходната Влада падна на Владата на Бранко Црвенковски, избрана во септември 1992 година.

-
15. Во книгата беа разгледани и прашањата за учеството на жените во процесот на независност. За жал, македонската независност е независност без жени. Имено, во првиот состав на македонското Собрание имаше само 5 пратенички, а во првата „експертска“ Влада на Никола Кљусев немаше ниту една жена – член на Владата. Во втората Влада на Република Македонија само две жени беа избрани за министерки.
-
16. Посебно внимание во книгата беше посветено и на причините зошто единствено Македонија успеа да се осамостои без насилство и без воени судири. Токму оваа клучна улога на претседателот Глигоров за соработка и постигнување Договор со ЈНА има пресудно значење за развојот на Македонија во првата декада на нејзината независност. И покрај фактот дека Републиката се осамостои без испукан куршум на нејзината територија, никогаш нема да се заборават изгубените млади животи на четириесетина војници и регрути од Македонија: Македонци, Албанци, Роми, Турци и Срби на боиштата во останатите југословенски републики.
-
17. Независноста на Република Македонија претставува историски пресврт за македонскиот народ и другите заедници коишто живеат во Републиката. Со постигнатиот компромис, по серија на опструкции, Републиката успеа да биде меѓународно

призната и да се зачлени во сите релевантни меѓународни организации. Неспорно е дека процесот на осамостојување во себе ги вплетуваше традициите на македонското националноослободително движење од XIX и XX век, а особено наследството и идеите на Внатрешната македонска револуционерна организација и на Илинденското востание. Покрај тоа, осамостојувањето се базираше и на одлуките на Првото заседание на АСНОМ, но и на 45-те години на државно-правниот континуитет на Македонија како посебна република во рамките на Југословенската федерација. Неоспорно е дека со стекнувањето на самостојноста беа остварени идеалите на плејадата македонски дејци и револуционери кои не успеаја да го дочекаат остварувањето на вековниот сон на македонскиот народ и другите заедници – создавањето на своја самостојна и независна држава. Во 1991 година тоа се оствари. Република Македонија, на 8 септември стана самостојна, суверена и независна држава, а сите ние, нејзините граѓани, го добивме нашиот „трет Илинден“. Датумите 2 август 1903 и 1944 година и 8 септември 1991 година се главните столбови на македонската државност и, како такви, претставуваат еден светилник за сегашните и идните македонски генерации.

---

18. Приемот во ОН останува да биде запаметен по својот „горчлив“ вкус. Републиката успеа да обезбеди прием во Организацијата под еден наметнат, но во суштина, разбирлив компромис. Сепак, не треба да се заборави дека привремената референца остана да се користи, речиси, четврт век, а не само неколку месеци по приемот. Политичките елити во целиот овој период, сè до 2018 година, не успеаја да соберат храброст и еднаш засекогаш да го затворат ова прашање. Исто така, и покрај сите предвидени механизми, особено во Привремената спогодба од 1995 година, нерешавањето на ова прашање го пролонгираше членството на земјата во НАТО за цела декада, а преговорите за пристапување во ЕЗ за преку 15 години.

---

19. Во однос на меѓународното признавање, земјата се соочи со невиден притисок и опструкции, а процесот се пролонгираше со години. За земјата беа создадени серија преседани во врска со ова

прашање кои се нотирани во меѓународната теорија: концептот на задоцнето признавање на државата; признавање под привремена референца; забрана на користење на официјалното знаме во ОН на земја-членка; барање за промена на устав како услов за признавање, итн.

---

20. Се чини дека политичкото раководство не успеа да ја процени позицијата на Грција во однос на признавањето, но уште поважно, статусот кој го уживаше како членка на НАТО и ЕЗ. Со други зборови, тогашниот, условно кажано, противник беше потценет, а истото водеше кон натамошно комплицирање на ситуацијата поврзана со признавањето, што директно го загрозуваше опстанокот на земјата.

---

21. За разлика од Словенија и Хрватска, и делумно Босна и Херцеговина, РМ ја немаше благонаклонетоста на дел од државите-членки на Заедницата. За потсетување, неколку европски земји, вклучително и членка на ЕЗ, ги признаа Словенија и Хрватска пред објавувањето на мислењата на Арбитражната комисија во врска со исполнувањето на условите за признавање, а една од нив (Хрватска) дури и не доби позитивно мислење од Комисијата.

---

22. Европската заедница доследно и принципиелно ги штитеше интересите на својот сојуз и својата држава-членка. ЕЗ не дозволи признавање на земјата под услови кои не ѝ одговараа на Грција. Иако Заедницата воспостави свој автентичен механизам за признавање на државите (Арбитражната комисија), таа не го почитуваше мислењето на Комисијата. Европската заедница на сите самити, од декември 1991 година, до април 1993 година, континуирано водеше сметка за интересите на Грција и дури усвои и заклучок во рамките на Лисабонската декларација во која изрази подготвеност за признавање на Републиката под име кое нема да го содржи терминот „Македонија“. Слично како и денес, тоа уште еднаш ја покажува бескорисноста на процедурите креирани од централните органи на Заедницата/Унијата. Слично како и во деведесеттите, и денес Република

Северна Македонија е доведена во слична ситуација и принудена на политички договор за процедура која се претпоставува дека е правна и втемелена за постигнувања.

---

23. Од друга страна, САД во целиот процес на распаѓање на Југословенската федерација имаат конструктивен и балансиран пристап. САД правилно проценија дека распаѓањето на Југославија не е решение за кризата. Третирајќи ја кризата како првенствено европски проблем, САД излегоа и со јасни ставови околу признавањето на нашата Република. Ставија јасно до знаење дека ќе водат сметка за интересите на нивниот сојузник Грција, но притоа, не ги прифатија грчките максималистички позиции, како што беше случај со Лисабонската декларација на ЕЗ. Исто така, навремено го предвидоа потенцијалот на состојбата во Македонија и можност за создавање ново воено жариште во срцето на Балканот и одлучија да поддржат мисија на ОН и дополнително распоредија американски војници на македонските граници.
-
24. Во сите фази на постапката, македонските власти инсистираа на земјата да не ѝ се наметнува име. Сепак, тоа не се случи. Европската заедница, уште во мај 1992 година, започна да ја користи референцата „поранешна југословенска Република Македонија“, без никаква согласност од македонска страна. Апсурдот да биде уште поголем, како што можеше да се види во презентираниот документ од септември 1992 година, ЕЗ започна да ја користи референцата за службена употреба повторно без согласност од македонска страна, и тоа седум месеци пред формалниот прием во ОН. На тој начин, се чини дека ова решение е суптилно наметнато од страна на ЕЗ, а истовремено, води сметка за интересот на државата – членка.
-
25. Со привремената референца, Грција го оствари својот надворешнополитички приоритет – земјата да не се признае под името Македонија, а интензивната употреба на скратеницата од привремената референца (FYROM) ѝ овозможуваше воопшто да не го користи името.

26. Она што изненадува во целиот процес е тоа што постапката се водеше на транспарентен начин, со исклучок на последните месеци пред приемот на РМ во ОН. Главните протагонисти на процесот (претседателот, министерот за надворешни работи) редовно одржуваа прес-конференции, брифинзи, но имаа и редовни и вонредни обраќања во Собранието преку кои ги запознаваа надлежните органи, како и пошироката јавност, во врска со предизвиците со кои се соочуваше земјата. Тоа претставуваше силна додадена вредност и јасна манифестација на одговорност во едно демократско општество.
-
27. Во книгата е посветено посебно поглавје на односите со Бугарија. Првиот заклучок што може да се изведе од оваа скромна анализа е дека нема никаква промена во ставовите на Бугарија во однос на клучните прашања кои нè преокупираат и денес. Ставовите се идентични без оглед на тоа кој ги извршува најзначајните функции во државата денес, и пред триесет години.
-
28. Анализата на овие четири клучни години, особено во однос на најзначајните прашања на признавањето и интеграцијата во западната цивилизација, покажува дека, за жал, времето работи на наша штета. Ова го покажува и: процесот на признавањето, дефинирањето на правата на заедниците, но и приемот во меѓународните организации. Главната лекција којашто треба да се научи е со предизвиците да се справува: храбро, навремено и аргументирано. Секое пролонгирање на решавањето на прашањата било на внатрешен, било на надворешен план, оди на наша штета.
-
29. Никогаш не е вистинско време за решавање на отворените прашања на Балканот. Вистинското време секогаш сами го создаваме. Само за илустрација, во годините по периодот којшто беше предмет на интерес на книгата, со завршувањето на процесот на воспоставување елементарни односи со соседите, во април 1996 година навидум се создаде една порелаксирана атмосфера за просперитет на државата. Но, со постојаните дестабилизации во регионот (немирите во Албанија во 1997 година, војната на

Косово во 1999 година, непредвидливоста на режимот во Белград), како и во самата држава (воениот конфликт во 2001 година), постоеше реална опасност она што беше спечалено неповратно да биде изгубено. Тоа е уште една историска лекција од која сите треба да извлечеме поука.

-
30. Конечно, она што е уште поважно за нас е да го зачуваме она што заслужено го добивме во 1991 година. „Ни треба макотрпна работа за да ја утврдиме и усогласиме нашата автентична и суверена приказна. Ни треба востание на визија, волја и ум, на: упорен труд, медиумска лукавост и преговарачка вештина. Државите се прават со жртви и крв, но се чуваат со работа и памет. Пред сто години, илинденските херои, својата волја за држава ја потврдија со својата автентична и убедлива смрт. Ние, денес, нашата волја за оваа држава мора да ја потврдиме со нашиот автентичен и убедлив живот. Нивната победа беше во нивниот пораз. Нашата победа мора да биде – во нашата победа!¹⁴⁵³¹

---

531 Пристапна беседа на Горан Стефановски за Македонската академија на науките и уметностите.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Aćimović Lj., *Svet i jugoslavenska kriza* (Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2001)
2. Андов С., *На мој начин* (Скопје: „Матица македонска“, 2003)
3. Арсовски М., *Хроника на еген неминовен расц̄аg* (Скопје: „Време“, 1995)
4. Бараков С., *Тази жива рана Балканиџе: (јoгoкpизaџа љpез љoзлeгa на eгин независим набљoгaџeл)*(Софија: [б. и.], 1994)
5. Benes M., *Diversity among Allies: Foreign policies of Germany, the United Kingdom and the United States in the conflict in the former Yugoslavia and the role of political culture*, CEU Master thesis, 1997
6. Bianchini S., Nation R. C., (ed.) *The Yugoslav Conflict and its Implications for International Relations* (Ravenna: Longo Editore, 1998)
7. Bilandžić D., *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Zagreb: Školska knjiga, 1985)
8. Blaustein A.P., Flanz G.H., *Constitutions of the Countries of the World*, Release 92-3, May 1992
9. Blaustein A.P., Flanz G.H., *Constitutions of the Countries of the World*, Release 92-6, October 1992
10. Bundesministerium für auswärtige Angelegenheit, Österreichische außenpolitische Dokumentation, Sonderdruck Jugoslawische Krise (Wien, 1993)
11. Chayes A.H., *Preventing Conflict in the Post-Communist World: Mobilizing International and Regional Organizations*, (Washington: Brookings Institutions)
12. Clesse A., Cooper R., Sakamoto Y., *The International System After the Collapse of the East – West Order* (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1994)
13. Costa N., *Shattered Illusions: Albania, Greece and Yugoslavia* (New York: Columbia university, 1998)
14. Coufoudakis V., Psomiades H.J., Gerolymatos A., *Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities* (New York: Pella, 1999)
15. Cowan J.K., *Macedonia: The Politics of Identity and Difference* (London: Pluto Press, 2000)
16. Čavoški K., *Slobodan protiv slobode* (Beograd : AIZ Dosije, 1991)

17. Danchev A., Halverson T., *International Perspectives on the Yugoslav Conflict* (London: Macmillan Press, 1996)
18. *Democracy in the 1990s* special issue of *Global issues in transition* No. 6, US Information Agency, Special Features Service
19. Denic B., *Kriza jugoslavenskog socijalizma* (Zagreb: „August Cesarec“, 1990)
20. *Evropa i raspad Jugoslavije* (Beograd: Institut za evropske studije, 1995)
21. Габер В., *За македонската дипломатија* (Скопје: „Магор“, 2002)
22. Георгиевски Љ., *Освирнување на вековниот сон* (Скопје: „Нова литература“, 2001)
23. Gligorov V. *Kriza, raspad i reforma* (Beograd: Stručna knjiga: Institut za međunarodni radnički pokret, 1990)
24. Глигоров К., *Македонија е сè што имаме* (Скопје: Издавачки центар „Три“, 2000)
25. Goati V., *Jugoslavija na prekretnici: od monizma do građanskog rata* (Beograd: Jugoslovenski institut za novinarstvo, 1991)
26. Гоцевски Т., *Одбранбеношо осамостојување на Македонија: чекор кон суверена држава* (Куманово: „Македонска ризница“, 2001)
27. Grant T.D., *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution* (London: Praeger, 1999)
28. Holbrook R., *To End a War* (New York: Random House, 1998)
29. Denić B., *Kriza jugoslavenskog socijalizma* (Zagreb: „August Cesarec“, 1990)
30. Фрчкоски Љ. Д., *Моделот на меѓуејничките односи во Македонија* (Скопје: „Круг“, 1998)
31. Катарциев И., *Македонија сто години по Илинденското востание* (Скопје: „Култура“, 2003)
32. Катарциев И., *Соседиите и Македонија* (Скопје: „Менора“, 1998)
33. Klabbers J., Koskenniemi M., Ribbelink O., Zimmermann A. *State Practice Regarding State Succession and Issues of Recognition* (The Hague: Kluwer Law International, 1999)
34. Климовски С., *Уставно право и политички систем* (Скопје: „Просветно дело“, 2003)
35. Кљусев Н., *Патиот кон македонската независност* (Скопје: „Матица македонска“, 2001)

36. Knop K., *Diversity and Self – Determination in International Law* (Cambridge: University Press, 2002)
37. Kofos E., Vlasidis V., *Athens – Skopje An Uneasy Symbiosis* (Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP) , 2005)
38. Korošić M., *Jugoslavenska kriza* (Zagreb: „Itrno naprijed“, 1989)
39. Костурски П., *Дипломатијата и македонската иселеништво* (Скопје: „Студентски збор“, 1994/95)
40. Koynova M., *Bulgarian Foreign Policy towards the States of Southeastern Europe (1989-1998)*, CEU Master thesis, 1998
41. Lucarelli S., *Europe and the breakup of Yugoslavia* (The Hague: Kluwer Law International, 2000)
42. Magaš V., *The Destruction of Yugoslavia: Tracking the Break-up 1980-92* (London: Verso, 1993)
43. Мојаноски Ц. Т., *Лешојис на македонската демократија* (Скопје: „Пакунг“, 2000)
44. Moore M., *National Self-Determination and Secession* (Oxford: Oxford University Press, 1998)
45. Милосавлевски С., *Источна Европа помеѓу егалитаризмот и демократијата* (Скопје: ИП „Љуботен“, 1993)
46. Nakarada R., Basta-Posavec L., Samardžić S., itd. *Raspad Jugoslavije: produžetak ili kraj agonije: (zbornik)* (Beograd: Institut za evropske studije, 1991)
47. Petranović B., *Agonija dve Jugoslavije* (Šabac: „Zaslon“, 1991)
48. Pettifer J., *The New Macedonian Question* (Basingstoke, New York: Palgrave, 2001)
49. Pravda A., Alison R., Light M., *Internal factors in Russian Foreign Policy* (London: Macmillan, 1997)
50. *Признавање на Македонија (избор од советскиот печат)* (Скопје: „Нова Македонија“, 1993)
51. *Republic of Macedonia: Independence through Peaceful Self-determination: documents* (Skopje: Balkan forum, 1992)
52. Roger C., *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia* (Westport: Greenwood Press, 1998)

53. Silber L., Little A., *The Death of Yugoslavia* (London: Penguin Books, 1995)
54. Shaw M.N., *International Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997)
55. Шеј Џ., *Македонија и Грција – бийќа за дефинирање нова балканска нација* (Скопје: „Макавеј“, 2002)
56. Шкариќ С., *Македонија на ситџе континентити* (Скопје: „Унион Трејд“, 2000)
57. Шкариќ С., *Устџавно ѓраво – ѓрва кнџа* (Скопје: „Унион Трејд“, 1994)
58. Taskovska D., *Statehood Criteria, the New States Emerging from the Breakup of the Former Soviet Union and Former Yugoslavia and the U.N. Admission Process* (Washington: Georgetown University Law Center, 1994)
59. Terret S., *The Dissolution of Yugoslavia and the Badinter Arbitration Commission: a Contextual Study of Peacemaking Effort in Post-cold War World* (Aldershot: Ashgate Dartmouth, 2000)
60. Trifunovska S., *Former Yugoslavia Through Documents from its Dissolution to the Peace Settlement* (The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1999)
61. Тимовски В., Стефановски С., *Полиџичкиџе ѓарџити во Македонија* (Скопје: Систем 21, 1990)
62. Тунтев А., *Реџублика Македонија: ѓрва гекага (1990-1999)*, (Скопје: Книгоиздателство МИ-АН, 2005)
63. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije* (Beograd, 1981) sv. XIV, kn. 1

СТАТИИ

1. Андоновски З., *Меморандумџи на Македонија наречен ‘најѓрска ѓровокација’: ѓрчка реакција на новиџи џџџџџ на македонската диџломатџија*, во весникот „Нова Македонија“ (6 февруари 1993)
2. Весковиќ – Вангели В., *Јуџословенскиџи ѓарадок или кризаџа како ѓерсонификација на јуџословенската сџварностџи осамостџојувањеџи на Реџублика Македонија*, во „Гласник“ на Институтот за национална историја, год. 43, бр. 1 (1999)
3. Daskalovski Ž., *Elites Transformation and Democratic Transition of Macedonia* (www.klari.net/demo/esshc/abstract.asp?id=969)
4. Dennison R., *Yugoslavia: Balkan Break-up?*, Foreign Policy, Vol.83 (1991)

4. Application of the Republic of Macedonia for admission to UN membership, 30 July 1992 (UN Doc. A/47/876-S/25147, Annex)
5. Communiqué from the Meeting of the Presidents of the Yugoslav Republics Concerning the Constitutional Reorganization of Yugoslavia, Brdo near Kranj (*Review of International Affairs*, Vol. XLII (20.04.1991))
6. Conference on Yugoslavia, Arbitration Commission, *Opinion No. 6* International Legal Materials, Vol. 31 (1992)
7. Decision of the Government of the Republic of Bulgaria Concerning the Recognition of Yugoslav Republics, 15 January 1992 (UN Doc. S/23462, Annex 1)
8. Декларација на Собранието на Република Македонија, 17 септември 1991 година (бр. 08 – 3786)
9. Декларација за меѓународно признавање на Република Македонија, 19 декември 1991 година (бр. 08 – 5099)
10. Декларација на Собранието на Република Македонија, 3 јули 1992 (бр. 08-2812/1)
11. Декларација за сувереност на Социјалистичка Република Македонија, 25 јануари 1991 година (зав. бр. 08-220/1)
12. Declaration on Yugoslavia adopted at the EPC Extraordinary Ministerial Meeting, The Hague, 6 August 1991 (EC Press Release P.73/91);
13. Declaration on Yugoslavia adopted at the EPC Extraordinary Ministerial Meeting, The Hague, 20 August 1991 (EC Press Release P.77/91)
14. Documents adopted by the Committee of Senior Officials in the Framework of the CSCE Mechanisms, Prague 3-4 July 1991 (UN Doc. S/22785, Annex I, II and III.)
15. EC Declaration Concerning the Conditions for Recognition of New States adopted at the Extraordinary EPC Ministerial Meeting, Brussels, 16 December 1991 (UN. Doc. S/23293 Annex I)
16. EC Declaration on Recognition of Bosnia and Herzegovina, Luxembourg, 6 April 1992 (UN Doc. S/23793, Annex.)
17. EC Declaration on the former Yugoslav Republic of Macedonia, Guimaraes, 2 May 1992, (UN Doc. S/23880, Annex)
18. EC Declaration on Yugoslavia adopted at 82nd EPC Ministerial Meeting, The Hague, 10 July 1991 (EC Press Release P.62/91)

19. EC Statement on Yugoslavia, Brussels, 8 May 1991 (EC Press Release P. 42/91)
20. EC Statement on Yugoslavia, Brussels, 8 June 1991 (EC Press Release P.54/91)
21. EC Statement on Yugoslavia, Brussels, 19 July 1991 (EC Press Release P.67/91)
22. European Council Declaration on the Former Yugoslavia, Lisbon, 27 June 1992 (UN Doc. S/24200, Annex)
23. European Council Declaration on the former Yugoslav Republic of Macedonia, Edinburgh, 11 – 12 December 1992 (UN Doc. S/24960, Annex III)
24. Глас Јужне Србије, Скопје, 16 декември 1928 година
25. Guidelines for the Recognition of New States in Eastern Europe and The Soviet Union (UN Doc. S/23293, Annex II)
26. Interim Accord, New York, 13 September 1995 (UN Doc. S/1995/794, Annexes I-IX)
27. Изборна програма на ВМРО-ДПМНЕ за Изборите во 1990 година, 18 октомври 1990 година
28. Изборна програма на Младата демократско-прогресивна странка на Македонија, 1990
29. Изборна програма на Партијата за целосна еманципација на Ромите, 1990
30. Изборна програма на Сојузот на комунистите на Македонија – Партија за демократска преобразба, 1990
31. Изборна програма на Странката на Југословените во Македонија, 1990
32. Joint Declaration of the Conference of Foreign Ministers of the Balkan and Regional Countries, Istanbul, 25 November 1992 (UN. Doc. A/47/742 – S/24869, Annex)
33. Joint Declaration of the EC Troika and the Parties Directly Concerned with the Yugoslav Crisis, the So-called “Brioni Accord”, Brioni, 7 July 1991 (Europe Documents No. 1725 of 16 July 1991)
34. Joint Statement of President George Bush and the Prime Minister John Major of the United Kingdom on the Former Yugoslavia, 20 December 1992 (<http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1992/92122001.html>)

35. Letter from Mr. Branko Kostic, Vice-President of SFRY, addressed to the UN Secretary – General, Concerning the Arrival of the UN Peace Forces in Yugoslavia, 3 February 1992 (UN. Doc.S/23513, Enclosure)
36. Letter from the Minister of Foreign Affairs of Albania addressed to the Secretary – General concerning the situation of Albanian minority in Macedonia, 16 July 1997 (UN Doc. A/254 – S/1997/567/, Annex)
37. Letter from the Minister for foreign affairs of Bulgaria addressed to the Secretary – General (requesting deployment of the UN observers along the border between Bulgaria and the former Yugoslavia) – UN Doc. S/23996, Annex
38. Letter from the Minister for Foreign Affairs of Greece addressed to the President of the Security Council, 6 April 1993
39. Letter from the President of the Government of the Republic of Macedonia addressed to the President of the Security Council Concerning the Application of Macedonia for Admission to UN Membership, 24 March 1993 (UN Doc. S/25541, Annex)
40. Letter from the President of the Government of the Republic of Macedonia addressed to the President of the Security Council, Skopje, 5 April 1993 (UN Doc. S/25542, Annex)
41. Letter from the Secretary – General addressed to the President of the Security Council on the progress of further efforts concerning the difference between Greece and Macedonia, 5 August 1994 (UN Doc. S/1994/978)
42. Letter of President Clinton to Congress on Macedonia, January 10, 1994
43. Memorandum Reflecting the View and Position of the Government of Greece Concerning the Application of the former Yugoslav Republic of Macedonia for Admission to the United Nations, New York, 25 January 1992
44. Меморандум во врска со приемот на Република Македонија во ООН, Њујорк, 3 февруари 1992 година
45. Message of President George Bush to the Congress on the National Emergency With Respect to Yugoslavia *June 5, 1992*
46. Munich Economic Summit: Yugoslavia Communique *July 7, 1992*
47. Обраќање на министерот за надворешни работи на Финска во парламентарна дебата, 14 ноември 1991 година (Извор: VP 1991 РКЗ., p. 2669)

48. Одговор на пратеничко прашање од страна на министерот за надворешни работи во шведскиот Парламент, 11 февруари 1992 година (Documents on Swedish Foreign Policy 1992, Ministry of Foreign Affairs, New Series I:C 42, Doc. No. 38)
49. Одлука за самостојност на Република Македонија, 17 септември 1991 година
50. Ohrid Statement, 22-23 July 1991 (Review of International Affairs, Vol. XLII (5.X-5.XI 1991))
51. Opinions No. 4,5 and 7 on International Recognition of the Republic of Slovenia by the European Community and its members, Paris, 11 January 1992 (International Legal Materials Vol. 31 (1992))
52. Peace Conference on Yugoslavia: Arrangements for General Settlement, The Hague, 18 October 1991 (UN Doc. S/23169, Annex VI)
53. Peace Conference on Yugoslavia: Treaty Provisions for the Convention, The Hague, 1 November 1991 (UN Doc. S/23169, Annex VII)
54. Политичка и економска програма на Движењето за семакедонска акција – МААК, 1990 година
55. Политичка програма на Социјалистичката партија на Македонија, 1990
56. Писмо од Киро Глигоров до шефовите на државите и владите на ЕЗ спроти состанокот во Единбург, 11 декември 1992 година
57. Писмо од претседателот на Република Македонија, Киро Глигоров, до претседателите на државите и на владите на земјите во светот, 2 декември 1991 година
58. Предлог-одлука за самоопределување на Република Македонија како самостојна и суверена држава и стапување во Сојуз на суверени држави на Југославија, 26 јули 1991 година
59. Предлог од претседателот на Републиката да се пристапи кон измена на Уставот на СР Македонија со донесување нов Устав на Република Македонија, 6 мај 1991 година
60. Предлог-резолуција на ВМРО-ДПМНЕ за осамостојување на Македонија, 26 јуни 1991 година
61. Пристапен говор на претседателот на Републиката, Киро Глигоров, на седницата на Собранието на Социјалистичка Република Македонија одржана на 27 јануари 1991 година.

62. *Problems in Contemporary Yugoslavia*, Radio Free Europe Research Report, July 15, 1971
63. Проглас за формирање на ВМРО-Демократска партија за македонско национално единство, 11 јуни 1990 година
64. Програма на Лигата за демократија, 1990 година
65. Програма на Партијата за демократски просперитет, 1990
66. Програмска декларација на Сојузот на реформските сили на Македонија, 1990
67. Report of the Secretary – General Pursuant to Security Council Resolution 845 (1993), (UN Doc. S/1994/632)
68. Републичка изборна комисија, Билтен бр. 20, 27 декември 1990 година
69. Stands and Conclusions of the SFRY Presidency Concerning the Situation in Yugoslavia, 27 June 1991 (*Review of International Affairs*, Vol. XLII (5.X-5.XI 1991))
70. Statement by Press Secretary, Fitzwater on the President's Meeting with Prime Minister Constantine Mitsotakis of Greece, 17 November 1992 (<http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1992/92111700.html>)
71. Statement by Press Secretary of President George Bush, Fitzwater on the London Conference on the Former Yugoslavia, 28 August 1992
72. Statement by Press Secretary of President George Bush, Fitzwater on the Macedonia Recognition Dispute July 3, 1992
73. Statement by the Macedonian Government concerning the Greek unilateral measures/imposition of embargo against Macedonia, 16 February 1994 (UN Doc. S/1994/194, Annex)
74. Statement by the Presidency of the European Community on the Recognition of Yugoslav Republics, Brussels, 15 January 1992 (EPC Press Release, P.9/92)
75. Statement by the Press Secretary on Yugoslav Republic of Macedonia: US recognition of the Former Yugoslav Republic of Macedonia, February 9, 1994 ([www.clintonpresidentialcenter.org/legacy/020994-statement-by-press-secretary-on ...](http://www.clintonpresidentialcenter.org/legacy/020994-statement-by-press-secretary-on...))
76. Statement of the Yugoslav Ministry of Foreign Affairs concerning the escalation of Macedonian accusations against the Army of Yugoslavia, 20 June 1994 (UN Doc. A/49/201 – S/1994/745, Annex)

77. Statement on United States Recognition of the Former Yugoslav Republics April 7, 1992 (<http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1992/92040705.html>)
78. Статут на Социјалдемократскиот сојуз на Македонија, 20 април 1991 година
79. Statement by Press Secretary of President George Bush, Fitzwater on the Macedonia Recognition Dispute July 3, 1992 (<http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1992/92070303.html>)
80. Text of the Letter from the President Clinton to the Speaker of the House of Representatives and the President pro tempore of the Senate, 9 July 1993 (<http://clinton6.nara.gov/1993/07/1993-07-09-presidents-letter-to-the-senate-and-the-house.html>)
81. UN General Assembly Resolution 47/225
82. UN Security Council Resolution 713/91
83. UN Security Council Resolution 781/92
84. UN Security Council Resolution 795/95
85. UN Security Council Resolution 808/93
86. UN Security Council Resolution 817/93
87. UN Security Council Resolution 983/95
88. Закон за општествени организации и здруженија на граѓани, „Службен весник на СРМ“, бр. 13, 21 април 1990 година

Монографијата „Сами на своето“ е единствено дело по својата содржина коешто ги отсликува првите чекори кои Р. Македонија ги правеше на патот на својата независност. Книгата е извонредно и вредно четиво за креаторите на политиката бидејќи содржи историски лекции и поуки чие познавање е клучно за поусpesно водење на политичките процеси, заради тоа што „политика без политичка меморија“ чекори по потешкиот пат. Одличен придонес кон обележувањето на 30-годишнината од независноста, кој со задоволство го препорачувам за објавување.

**Проф. д-р Рената Дескоска,
Правен факултет
„Јустинијан Први“, УКИМ**

Концизна и точна слика на политичката атмосфера и на драматичниот тек на процесот на осамостојување и меѓународно признавање на Р. Македонија. Авторот јасно и конкретно ги апострофира и анализира сите клучни политички настани, субјекти и личности, коишто беа инволвирани во водењето на тој процес, коишто најсилно влијааа врз него и коишто, конечно, беа најодговорни за резултатите од него. Потсетувајќи на нивните тогашни политички ставови, како и на присутниот национализам кај некои од нив, заради што беа направени грешки и пропусти, авторот луцидно допира и до одговорноста за проблемите со коишто македонската држава се соочи подоцна во нејзиното меѓународно интегрирање.

**Проф. д-р Драги Ѓоргиев,
директор на Институтот за
национална историја**

Едноставната содржина на ова научно дело на авторот, почитуваниот колега проф. Докмановиќ, заедно со внатрешната логика и исклучително интеллигентниот редослед на тематските целини, проследена со квалитетната научно-истражувачка методологија, го прават ова дело своевидна „историско-правна енциклопедија“ на независноста.

**Проф. д-р Јетон Шасивари, Правен
факултет, Универзитет на
Југоисточна Европа**

Трудот со својата содржина отвора нови хоризонти во научната мисла и претставува оригинален и вреден прилог во науката. Публикувањето на овој ракопис е од исклучително значење за науката и за нашата држава во целост, и затоа давам најтопла препорака за негово печатење.

**проф. д-р Марина Митревска,
Филозофски факултет, УКИМ**

Во „Сами на своето“, Докмановиќ многу прецизно, со конкретни и релевантни аргументи ни дава една многу читлива сметка на настаните и процесите, но и генијално ја анализира комплексноста на најзначајните прашања во периодот, потенцирајќи ја научената лекција дека „треба да се справуваме со предизвиците: храбро, навремено и аргументирано“.

**Проф. д-р Вели Креци, Факултет
за современи општествени
науки, Универзитет на
Југоисточна Европа.**